

Council of Europe
European Commission

Conseil de l'Europe
Commission européenne

CARPO regionalni projekt

Hrvatski jezik

Izvješće o stanju u području organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi

Strasbourg, rujan 2006. godine

CARPO projekt ("Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog djelovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih atkivnosti i jačanje policijske saradnje") je projekt tehničke saradnje koji zajednički financiraju Vijeće Europe i Europska unija. Predviđeno vrijeme izvođenja ovog projekta je 30 mjeseci (od ožujka 2004. do rujna 2006. godine). Za realizaciju projekta zaduženo je Vijeće Europe, u partnerstvu sa Belgijom, Finskom, Mađarskom, Italijom, Slovenijom, Španjolskom, Švedskom i Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM).

Za dodatne informacije molimo da se obratite:

Odjel za probleme kriminalitetiteta
Generalna Uprava I – Pravna pitanja
67075 Strasbourg CEDEX, Francuska
Tel +33-3-9021-4506
E-mail: jean-charles.decordes@coe.int
Web-stranica: www.coe.int/economiccrime
Ref. br. : PC-TC(2006)9

Ovaj dokument financiran je od strane EU i Vijeća Europe. Stajališta izražena u njemu ne predstavljaju niti se mogu uzeti u obzir kao službena mišljenja EU i Vijeća Europe.

Sadržaj

1 SAŽETAK.....	5
2 ORGANIZIRANI I GOSPODARSKI KRIMINALITET U JUGOISTOČNOJ EUROPI: OKVIR.....	9
2.1 Uvodne informacije i svrha ovog izvješća	9
2.2 Pojam organiziranog kriminaliteta	11
2.3 Političko i ekonomsko okruženje.....	13
2.4 Organizirani kriminalitet i njegova tipična obilježja	15
3 KRIMINALNE AKTIVNOSTI.....	21
3.1 TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA	21
3.1.1 Stimulansi- vrste amfetamina	23
3.1.2 Metamfetamin	24
3.1.3 Proizvodi kanabisa (hašiš, marihuana, ulje hašiša).....	26
3.1.4 Uzgoj maka za dobivanje opijuma i proizvodnja heroina	28
3.1.5 Kokain	30
3.1.6 Droge i kriminalitet	31
3.1.7 Droge i AIDS	32
3.2 TRGOVANJE LJUDIMA	35
3.3 KRIJUMČARENJE OSOBA	45
3.4 GOSPODARSKI KRIMINALITET	51
3.5 PRANJE NOVCA	61
3.6 KORUPCIJA.....	65
4 PROFILI PROJEKTNIH PODRUČJA.....	69
4.1 ALBANIJA.....	69
4.2 BOSNA I HERCEGOVINA	80
4.3 HRVATSKA	85
4.4 CRNA GORA	92
4.5 SRBIJA	98
4.6 KOSOVO.....	105
4.7 “BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA”	113
5 ZAKLJUČCI	121
6 LITERATURA	124
7 SKRAĆENI NAZIVI.....	129

1 SAŽETAK

Prvo izvješće o organiziranom i gospodarskom kriminalitetu u Jugoistočnoj Europi izrađen je u ljeto 2005. godine u okviru CARPO projekta, zajedničkog projekta za razvoj sistema policijskog djelovanja koji financiraju Vijeće Europe i Europska komisija.¹ Sadržaj ovog prvog izvješća predstavljen je ministrima unutarnjih poslova i sigurnosti Jugoistočne Europe na sastanku na visokom nivou održanom u rujnu 2005. godine na Brilipanjima u Hrvatskoj.

Ovo izvješće o stanju u ovom području pruža značajniju noviju verziju u odnosu na izvješće od prošle godine. Radi se o finalnom proizvodu rada na kojem su blisko surađivali predstavnici različitih institucija (policijskih organa, financijsko-obavještajnih i informacijskih odjela, porezne i carinske uprave, specijaliziranih tužiteljstva i ureda glavnog revizora) iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosova², Crne Gore, Srbije i "bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (u daljnjem tekstu: "projektna područja"). Izvješće se bazira na informacijama i ocjenama koji su dobiveni putem dva upitnika (iz 2004. i 2006. godine) i ocjena koje su popunili i dali navedeni stručnjaci, ali i na velikom broju nedavno objavljenih vladinih izvješća kao i otvorenim izvorima.

Organizirani i gospodarski kriminalitet blisko su povezani motivom stjecanja dobiti i ostvaruju ogroman nezakonit profit. Predstavljaju ozbiljnu prijetnju razvoju demokracije, vladavine zakona, i ljudskim pravima, ali i državnoj sigurnosti i gospodarskom razvoju u Jugoistočnoj Europi i šire.

U skoroj prošlosti, Jugoistočna Europa je, usprkos ogromnim naporima u ovom području i nizu obećavajućih rezultata, čak i više pogođena organiziranim i gospodarskim kriminalitetom nego ostali dijelovi europskog kontinenta.

Prevenција i suzbijanje organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u velikoj mjeri zavise od dobrog poznavanja ovih transnacionalnih fenomena, jasne i stroge političke volje, domaće krim-politike i strategija u skladu sa europskim i međunarodnim standardima, kao i dosljedne provedbe. Bez potpunog razumijevanja transnacionalne dimenzije kriminaliteta i njegovih mreža, države će neizbježno podbaciti u svojim naporima da spriječe i suzbiju organizirani i gospodarski kriminalitet.

Vijeće Evrope se već dugo vremena bavi problemom dugoročnog utjecaja organiziranog i gospodarskog kriminaliteta, posebno u Jugoistočnoj Europi. Ova problematika i buduće pristupanje ovih projektnih područja Europskoj uniji (EU) zahtijevaju opsežnu i redovnu ažuriranu analizu obujma, prirode i karakteristika organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u ovoj regiji. Zbog toga su ciljevi ovog izvješća sljedeći:

- Dati ažurirano izvješće u odnosu na 2005. godinu o stanju organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi, s naglaskom na osnovna pitanja vezano za ovu regiju;
- Naglasiti najnovije događaje, prijetnje, analitičke propuste i druga pitanja vezana za organizirani kriminalitet koja se tiču Jugoistočne Europe;
- Pomoći kreatorima politike u Europi i regiji za donošenjem bolje pripremljene odluke u borbi protiv kriminaliteta i riješiti još uvijek otvoreno pitanje mjera;
- Poboľšati svijest javnosti i povećati učešće javnosti u strategijama borbe protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta.

U globalnom smislu, organizirani i gospodarski kriminalitet je jedan dinamičan koncept koji se stalno prilagođava promjenljivoj okolini. On je sve više multinacionalan, heterogeno strukturiran i izrazito fleksibilan. To isto važi i za organiziran kriminalitet u Jugoistočnoj Europi, koji uključuje raznovrsne kriminalne aktivnosti, kao što je nezakonit promet drogama, trgovanje ljudima, krijumčarenje osoba i gospodarske kriminalne aktivnosti:

¹ "Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog djelovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje".

² Trenutno pod privremenom upravom UNMIK-a prema rezoluciji Vijeća sigurnosti UN-a br. 1244 (1999).

- Tradicionalna balkanska ruta krijumčarenja droge postala je dvosmjerna ruta s povećanim obujamom krijumčarenja. Uglavnom heroin i kanabis kreću se prema EU, gdje je najveće tržište konzumenata nezakonitih narkotika, dok se supstancai i sintetičke droge kreću prema istoku, sve više u formi nezakonitog prometa više droga ("koktel"). Organizirane kriminalne grupe Turaka i etničkih Albanaca preovladavaju u ovom području, ali sve organizirane kriminalne grupe pojačano surađuju. Organizirane kriminalne grupe etničkih Albanaca sve više se kreću ka kontroliranju europskog kokainskog tržišta. Zapljene droge i kemijskih supstanci, iako sve veće, još uvijek su na neznatnom nivou. U nekim projektnim područjima domaće tržište droge brzo raste, zajedno sa brojem korisnika droga, koji su sve više uživatelja više droga. Potrebno je povećati ne samo represivne, nego prije svega preventivne mjere i nivo znanja o HIV-u odnosno AIDS-u.
- Trgovanje ljudima radi seksualne eksploatacije postaje sve prikrivenija i sofisticiranija. Ona predstavlja nove izazove u smislu internog trgovanja i lokalnog angažiranja, te sve veće domaće klijentele. Ovo ima političke implikacije ne samo na suzbijanje, nego i zahtijeva bolju prevenciju i društvene strategije za rješavanje zdravstvenih pitanja koja stvara domaće seksualno tržište. Pokazuje se da se žrtve tretiraju manje nasilno a s više psihološkog pritiska, posebno putem prijetnji po život porodici žrtve kod kuće, prisilnog braka i zahtjevima za azil kako bi se garantirao duži boravak. Posebno je zabrinjavajući broj djece (mlađe od 18 godina) koje su žrtve trgovanja, za koji se očekuje da će još rasti, jer trgovci i njihovi sudionici sve više za cilj imaju sve mlađe žrtve, djelimično i zbog straha od HIV-a i AIDS-a. U nekim projektnim područjima zabilježeno je trgovanje djecom radi prosjačenja ili u još mračnije svrhe kao što su nezakonito usvajanje ili uzimanje organa.
- Ilegalne migracije su već neko vrijeme na vrhu domaćih i međunarodnih problema, između ostalog i u vezi sa nedavnim i daljim proširenjem EU, slobodom kretanja ljudi i pristupom tržištima rada, kao i u pogledu ekonomskih zahtjeva izazvanih smanjenjem aktivnog stanovništva u zemljama EU. Usklađeni naponi regulatornih organa i organa za provedbu zakona u borbi protiv ilegalne migracije su doveli do pozitivnih pomaka u smanjenju broja krijumčarenih osoba preko granice. Međutim, to je još uvijek profitabilan posao za međunarodne organizirane kriminalne grupe koji nosi relativno nizak rizik i iskorištava slabu graničnu policiju u Jugoistočnoj Europi i činjenicu da novi sistem kontrole granice u proširenoj EU još uvijek ne funkcionira bez poteškoća. Kompleksnost kretanja velikog broja ljudi na dugim relacijama zahtijeva složene multinacionalne kriminalne organizacije. Međutim, osobe koje olakšavaju operacije duž neke dionice koja se nalazi u Jugoistočnoj Europi na ruti krijumčarenja često su stanovnici te regije.
- Gospodarski kriminalitet, koji ozbiljno utječe na sva projektna područja u regiji, i dalje se razvija. Ukidanje sankcija Srbiji i kasnije prekidanje kanala krijumčarenja naftom i cigaretama, kao i drugi naponi regulatornih organa i organa za provedbu zakona, značajno su doprinijeli boljem prikupljanju prihoda. Tako su uklonjene određene mogućnosti za ilegalnu trgovinu. Međutim, ostale su druge, kao što je intenzivno krijumčarenje svim vrstama robe (cigarete i duhan, oružje, eksplozivi, alkohol, dragocjeni metali), distribucija falsificiranog novca, krivotvorenje dokumenata i fiktivne tvrtke - osnovni instrumenti za izbjegavanje poreza i pranje novca - što je, čini se, prisutno u svim projektnim područjima i nastavlja utjecati na povjerenje javnosti u tržišnu ekonomiju i sistem kaznenog pravosuđa. Ostali oblici gospodarskog kriminaliteta, kao što je piratska proizvodnja i kompjuterski kriminalitet, čine se manje zastupljeni i nije im posvećena dovoljna pažnja u nekim projektnim područjima.
- Iako su organi vlasti u projektnim područjima prepoznali negativni utjecaj težih oblika kriminaliteta na ekonomiju njihovih zemalja, društvo i demokratski razvoj, procjena gubitaka javnih prihoda zbog gospodarskog kriminaliteta ili troškova izazvanih domaćim tržištem droga još uvijek nema. Sa prihodima kao zajedničkim nazivnikom za različite oblike organiziranog i gospodarskog kriminaliteta, ključne su financijske istrage i obavještajno djelovanje, kao i korištenje svih zakonitih mogućnosti za oduzimanje sredstava stečenih

kriminalnim djelovanjem. U skladu sa zahtjevom EU, Vijeća Europe, Financijske udarne grupe i Ujedinjenih naroda (UN), i uz podršku putem CARPO projekta, sva projektna područja su uspostavila financijsko-obavještajne jedinice (FOJ) ili slična tijela, izvršile razmjenu standarda, provele ocjenjivanje od strane istih tijela i pojedinaca i provele programe intenzivne obuke, a u određenoj mjeri sada kreću sa provođenjem financijskih istraga u vezi sa Kaznenim istragama. Ove instrumente, međutim, treba primjenjivati na sistematičniji način.

- Kako kriminalno tržište sazrijeva, kriminalne grupe pokušavaju da objedine postojeće aktivnosti, da ih pretvore u druge aktivnosti, kao i da ozakone svoje prihode i položaj u društvu. Korupcija, kako na visokom tako i na nižem nivou, postaje osnovno sredstvo za vršenje utjecaja i ulazak u političke i poslovne strukture. U svim projektnim područjima korupcija i dalje predstavlja najveći problem. Činjenica da su sva ova područja uspostavila suvremen zakonski okvir, usvojila sveobuhvatne antikorupcijske strategije i formirala službe za borbu protiv korupcije, ohrabruje, čak i ako zabrinutost i dalje postoji, na konkretnom nivou provedbe, kao i na nivou punog angažovanja u tom smislu institucija za provedbu zakona. Ovi naponi mogu pomoći da se prekine veza organiziranog i gospodarskog kriminaliteta sa zakonskim i javnim strukturama. Međutim, pouzdani i komparativni podaci o obujamu problema korupcije ne postoje.
- Organi za provedbu zakona u Jugoistočnoj Europi ukazuju na to da je organizirani i gospodarski kriminalitet teško spriječiti ili otkriti. Prikupljanje dokaza koji bi doveli do osuđujuće presude je složeno, naročito u slučaju transnacionalnih kaznenih djela. Prevencija i suzbijanje organiziranog i gospodarskog kriminaliteta će, stoga, morati dobiti veliki prioritet na političkom dnevnom redu, posebno u cilju budućeg pristupanja Europskoj uniji i potrebi približavanja standarda i prakse projektnih područja konvencijama UN-a, konvencijama i preporukama Vijeća Europe, direktivama i okvirnim odlukama EU-a, te drugim odgovarajućim međunarodnim standardima.

Mjere koje su projektna područja razvila u okviru CARPO projekta, ali i u kontekstu saradnje sa EU, Paktom stabilnosti, SECI Centrom, UN-om ili mehanizmima za monitoring GRECO i MONEYVAL Vijeća Europe, pomoći će da se ovi nedostaci riješe na sljedeći način:

- Poboľšanjem prikupljanja informacija i analize organiziranog i gospodarskog kriminaliteta s ciljem povećanja znanja i razumijevanja ovih pojava u regiji;
- Podizanjem statistike o domaćem kriminalitetu na nivo EU, uporaba zajedničkih pojmova i definicija, uspostavljanje zajedničkog sistema izvještavanja u skladu sa sistemom koji koristi EUROPOL i dvadeset pet zemalja članica (ENFOPOL 35), uz poklanjanje pažnje osiguranju nivoa tajnosti (uključujući provedbu odgovarajućih europskih pravnih instrumenata o tajnosti i zaštiti podataka), redovnoj izradi godišnjih izvješća o stanju u područjei organiziranog i gospodarskog kriminaliteta ili procjeni opasnosti, zajedničkim instrumentima za mjerenje kriminaliteta na međuinstitucionalnom i međujurisdikcijskom nivou, studijama o slabostima ekonomskih sektora i financijskom utjecaju organiziranog i gospodarskog kriminaliteta, suradnji organa za provedbu zakona sa nezavisnim istraživačima i akademijama;
- Mehanizmi na osnovu obavještajnih podataka za formuliranje politike na osnovu detaljne procjene, utvrđivanje strategija ili akcijskih planova, ciljane i prioritima vođene suradnje među organima za provedbu zakona u regiji. To može slijediti formulu: "Obavještajni podaci su procesuirane informacije namijenjene djelovanju organa za provedbu zakona" i može se provesti slično kao instrument EU-a nazvan "zajednički istražni tim", na osnovu "modela ciljane grupe" koji je razvio Europol, i uključujući policiju, graničnu policiju, carinu i druge specijalističke službe za provedbu zakona. Potrebno je također tražiti usku suradnju sa zemljama članicama EU i drugim zemljama, posebno putem ambasada (policijskih ataša i eksperata), Europola (mreža službenika za vezu sa EU), Frontexa (u nastajanju), Interpola

(NCB), SECI Centra (nacionalni deskovi) i uvijek kad je to zakonski moguće i adekvatno, putem Eurojusta odnosno OLAF-a;

- Povećanjem osposobljenosti za provođenje istraživanja u području organiziranog i gospodarskog kriminaliteta. Ovdje mogu biti uključeni značajni naponi kako bi se riješile jezične prepreke pomoću odgovarajuće jezične obuke za službenike za provedbu zakona. Primjena posebnih istražnih tehnika, prikriveno djelovanje, obavještajno djelovanje, sistemi monitoringa za kemijske supstance, mašine za tabletiranje, zaštita svjedoka i žrtava, financijsko-obavještajno djelovanje, oduzimanje nezakonitog prihoda stečenog kriminalnom aktivnošću, ili drugi posebne metode rada, npr. operacije visokog rizika (engl. skraćenica HIO), sektorski pristup usmjeren na prioritetna područja (SWAP), standardne procedure djelovanja (SOP), itd;
- Praćenje učinkovitosti mjera za sprječavanje i kontrolu organiziranog i gospodarskog kriminaliteta na sistematskom osnovu. Ovdje ne mora biti sadržana samo konačna ocjena CARDS programa, uključujući i CARPO projekt i druge projekte koji se realiziraju³. Dobro bi bilo da se nekada u budućnosti, kad god bude adekvatno, uradi cost-benefit analiza i naruči studija u kojoj će se istražiti koji regionalni forumi i projekti dobro funkcioniraju, prema partnerima iz regije, a koji ne. Stvorene su mogućnosti, ali trebalo bi ih još više iskoristiti da bi postale realnost. Stvaranje regionalnih ili državnih upravnih odbora sastavljenih od predstavnika najvažnijih međunarodnih tijela podrške i domaćih partnera moglo bi dodatno pojačati sinergije i povećati uštedu troškova;
- Ratifikacija i potpuna provedba europskih instrumenata konačno će pomoći projektnim područjima da ostvare napredak u ovom pogledu i olakšati međunarodnu suradnju. To uključuje posebno Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pomoći u Kaznenim stvarima (CETS 182), Konvenciju o pranju, pretresu, privremenom oduzimanju i trajnom oduzimanju dobiti ostvarene financiranjem terorizma (CETS 198) i Konvenciju o djelovanju protiv trgovanja ljudima (CETS 197), kao i usvajanje i provedbu standarda i regulativa EU-a⁴.

Ovo izvješće predstavlja korak više u dugoročnom radu; trebalo bi se izrađivati na godišnjoj osnovi i te da je usko povezano sa procesima Europolu u izradi izvješća EU o stanju u organiziranom kriminalitetu. Izvješće traži povratne informacije, utvrđivanje novih informacija kako bi se ažurirale, potvrdile ili negirale procjene koje daje – kao i opsežnije doprinose budućim upitnicima.

Nadamo se da će ovo izvješće kreatorima politike u Europi i regiji dati smjernice za donošenje bolje na podacima utemeljene javne politike i odluke, dosljedno djelovanje u borbi protiv organiziranog kriminaliteta te da će doprinijeti većem razumijevanju organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi.

³ Npr. MOLI-MK, PACO-Srbija ili PACO-Utjecaj.

⁴ Do sada, sa izuzetkom Albanije koja je potpisala i ratificirala CETS 182, nijedno projektno područje nije izvršilo ratifikaciju konvencija CETS 182, CETS 197 i CETS 198.

2 ORGANIZIRANI I GOSPODARSKI KRIMINALITET U JUGOISTOČNOJ EUROPI: OKVIR

2.1 UVODNE INFORMACIJE I SVRHA OVOG IZVJEŠĆEA

Organizirani i gospodarski kriminalitet je tema kojom se bavi Vijeće Europe najmanje dvije dekade⁵ i kao glavni problem potvrđen je na Trećem sastanku na vrhu šefova država i vlada u svibnju 2005.⁶ godine. Isto tako, ova problematika se nalazi na visoko na listi problema kojima se bavi EU, što se vidi iz činjenice da su uspostavljena tijela Europol, Eurojust i Frontex, a posebno je u vezi sa pristupom deset novih zemalja članica 2004. godine, pripremom osnove za predpristup Rumunjske i Bugarske, te sa početkom pregovora sa Hrvatskom i "bivšom jugoslovenskom Republikom Makedonijom".

U Jugoistočnoj Europi, usprkos nekim uočljivim karakteristikama, organizirani i gospodarski kriminalitet izgleda nije dostigao iste kritične razmjere u svim projektnim područjima. Generalno prihvaćeno viđenje je da organizirani i gospodarski kriminalitet u Jugoistočnoj Europi predstavlja prijetnju demokraciji, vladavini zakona, ljudskim pravima, stabilnosti, društvenom i ekonomskom napretku u regiji. Složena i promjenljiva priroda teškog kriminaliteta predstavlja nove prijetnje ovim društvima u tranziciji i ima utjecaj izvan Jugoistočne Europe. Analiza kriminaliteta u cijeloj Europi pokazuje da nedavno proširenje Europske unije na EU-25 i sadašnji proces ka Jugoistočnoj Europi nisu doveli do potpune promjene scene organiziranog i gospodarskog kriminaliteta, nego su stvorili nova tržišta i izazove za organizirane kriminalne grupe i pojednostavili nezakonito trgovanje ljudima i svim vrstama robe.

Povećana razmjena informacija među organima za provedbu zakona, poboljšana obavještajna analiza, kao i veća međunarodna suradnja dovode do sve veće zabrinutosti zbog organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi. To, kao i buduće pristupanje ovih država Evropskoj uniji, zahtijeva redovnu i opsežnu analizu obujama, prirode i karakteristika organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u ovoj regiji, kao i njegovih međunarodnih mreža.

Međutim, uprkos unapređenju domaćih zakonodavstava u ovoj području, čini se da je razumijevanje toga šta predstavlja organizirani i gospodarski kriminalitet i naročito što su prekogranični i međudržavni okviri, još uvijek je ograničeno. Kao odgovor na to, Vijeće Europe je osmislilo CARPO projekt ("Razvoj pouzdanih aktivnosti i funkcionalnih sistema policijskog djelovanja, jačanje borbe protiv glavnih kriminalnih aktivnosti i jačanje policijske saradnje") za jačanje kapaciteta policije u borbi protiv teških oblika kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi⁷. Jedan od očekivanih rezultata ovog projekta je bolje razumijevanje organiziranog i gospodarskog kriminaliteta i prijetnji koje se javljaju. Svrha ovog izvješća o stanju u ovom području, detaljnije obrazložena u okviru CARPO projekta, je u sljedećem:

- Dati ažurirano izvješće u odnosu na 2005. godinu o stanju organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi, s naglaskom na osnovna pitanja vezano za ovu regiju;
- Naglasiti najnovije događaje, prijetnje, analitičke propuste i druga pitanja vezana za organizirani kriminalitet koja se tiču Jugoistočne Europe;
- Pomoći kreatorima politike u Europi i regiji da donose bolje pripremljene odluke u borbi protiv kriminaliteta i riješiti još uvijek otvoreno pitanje mjera;

⁵ Vidjeti, npr. Vijeće Europe, Preporuka br. R (86) 8 o krim-policiji u Europi u vremenu promjena.

⁶ Varšavska deklaracija, 17. 5. 2005.

⁷ Ovaj projekt koji zajednički financiraju Europska komisija i Vijeće Europe traje 30 mjeseci (ožujak 2004 – kolovoz 2006. god.). Više informacija na adresi: <http://www.coe.int/cards-police>

- Poboľšati svijest javnosti i povećati sudjelovanje javnosti u strategijama borbe protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta.

Izvješće iz 2005. godine⁸ bilo je konačni proizvod nastao na osnovu rada radnih grupa sastavljenih od članova iz odgovarajućih agencija za provedbu zakona (uglavnom policije) iz sedam projektnih područja. Osim predstavnika specijalnih policijskih jedinica, koji su velikim dijelom prevladavali u konačnom sastavu radnih grupa, uključene su bile i druge agencije za provedbu zakona, kao što su financijsko-obavještajne jedinice (pranje novca), porezne i carinske uprave (gospodarski kriminalitet i gubici javnih prihoda), specijalizirana tužiteljstva i glavni revizor (javni prihodi i javne nabave).

Slično kao u slučaju godišnjih izvješća Vijeća Europe o organiziranom kriminalitetu u Europi⁹, svim radnim grupama u ovih sedam projektnih područja dostavljen je upitnik, u proljeće 2004. godine. Za članove radnih grupa organiziran je niz aktivnosti, u cilju pružanja značajne obuke iz strateške analize kriminaliteta i institucionalnih, zakonodavnih i praktičnih zahtjeva u vezi prikupljanja, analize i upravljanja krim-podacima. Održani su seminari u svakom projektnom području, u periodu rujan 2004. – lipanj 2005. god. održana su tri regionalna seminar, i ostvarene tri studijske posjete (Velikoj Britaniji – Državna obavještajna služba za kriminalitet, Policijskoj službi Španjolske – Centralnoj obavještajnoj jedinici za kriminalitet i Europolu – Odjel za teže oblike kriminaliteta) u cilju izrade "Izvješće o stanju u području organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi za 2005. godinu".

Glavni izvor za izvješće za 2006. godinu¹⁰ predstavljali su odgovori na drugi (i detaljniji) upitnik upućen u travnju 2006. godine saradnicima CARPO projekta u svakom od projektnih područja, komentarima vezanim za nacрте profila projektnih područja, kao i javno dostupnim izvješćima o stanju kriminaliteta, istraživanjima i drugim izvješćima i informacijama koje su izradili Vijeće Europe, Europol, Eurojust, EMCDDA, Frontex, IOM, OLAF, OSCE, SECI Centar, Pakt stabilnosti, Transparency International, UNODC, Vlada SAD-a, izvješća brojnih sveučilišta, istraživačkih instituta i grupa koji se bave ovom regijom, pretraživanja interneta i medija.

Izvješće za 2006. god. o stanju u području organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi daje najnoviji pregled i analizu obujama, prirode i karakteristika organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u regiji:

- Prvo poglavlje sadrži najvažnije nalaze i preporuke u formi izvršnog rezimea;
- U drugom poglavlju dat je pregled okvira u kojem je izvješće izrađeno, uvodne informacije i svrhu, generalni koncept organiziranog kriminaliteta i kratki pregled organiziranog kriminaliteta i njegovih najistaknutijih osobina;
- U trećem poglavlju analizira se niz područja za koje se procjenjuje da su značajna kriminalitetna tržišta za projektna područja u regiji – nezakonit promet drogama, trgovanje ljudima, krijumčarenje osoba, gospodarski kriminalitet, krijumčarenje zakonitom robom, pranje novca – i nastoje se utvrditi strukture organiziranih kriminalnih grupa i načini njihovog djelovanja, kao i relevantna kretanja (u mjeri u kojoj dati podaci omogućuju neku vrstu analize);
- U četvrtom poglavlju ("Profil projektnih područja") nastoji se dati opis i procjena najznačajnijih opasnosti, kako u regionalnoj dimenziji, tako i posebno za svako projektno

⁸ Izvješće za 2005. napisala je gđa Kristina Hemon (konzultant iz Velike Britanije).

⁹ Vidjeti www.coe.int/economiccrime

¹⁰ Izvješće za 2006. god. napisala je g. Uwe Kranz (konzultant iz Njemačke).

područje, uprkos teškoćama vezanim za posjedovanje pouzdanih sredstava mjerenja i upoređivanje težine svake od opasnosti;

- Peto i završno poglavlje daje zaključke i određene preporuke koje mogu biti značajne prilikom razmatranja mogućnosti jačanja napora u borbi protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta.

Organizirani i gospodarski kriminalitet je u porastu, proširuje svoje područje djelovanja na različite vrste kriminaliteta i preko granica, iskorištava legalne gospodarske djelatnosti kako bi ozakonio svoje kriminalne aktivnosti i primjenjuje visoku tehnologiju, posebno za kodiranje i prikrivanje komunikacija. Organizirani kriminalitet i drugi oblici gospodarskog i teškog kriminaliteta i dalje će vrlo vjerovatno ostati prioritetno pitanje za Europska društva, posebno u zemljama u tranziciji, kao što su zemlje Jugoistočne Europe.

Ovo izvješće treba poslužiti kao osnova za generalno razumijevanje fenomena organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi, povećanu suradnju između projektnih područja, dvadeset pet zemalja članica EU i drugih zemalja.

2.2 POJAM ORGANIZIRANOG KRIMINALITETA

Najstariji multinacionalni pojam organiziranog kriminaliteta (1998. god.), utvrđen u obvezujućim međunarodnim dokumentima je pojam kriminalne organizacije iz zajedničke akcije usvojen na nivou EU, a koji glasi¹¹:

“Kriminalitetna organizacija je organizirano udruživanje, koje postoji određeno vrijeme, najmanje dvije osobe, djelujući na usklađen način u cilju učinjenja kaznenih djela za koja se može izreći najviša kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna, bez obzira da li su ta kaznena djela cilj sama za sebe ili su sredstvo za stjecanje materijalne koristi i, ako se to može primijeniti, za neprimjereno vršenje utjecaja na rad javnih organa.”

Međutim, ovaj pojam, iako je usvojen kao zajedničko djelovanje, nijedna od zemalja članica EU nije ratificirala.

Vijeće Europe je – u svojoj Preporuci (Rec2001) 11 – usvojilo sličan pojam “organizirane kriminalne grupe” bez ograničavane predmeta na transnacionalna kaznena djela¹².

Konvencija **Ujedinjenih naroda** o transnacionalnom organiziranom kriminalitetu (UNTOC) može se smatrati do sada najznačajnijim pokušajem da se dođe do globalno ujednačenog koncepta organiziranog kriminaliteta. Ova konvencija je stupila na snagu u rujnu 2003. godine. Do lipnja 2006. god. sva projektna područja su je potpisala i ratificirala, kao i većina zemalja članica Vijeća Europe i EU (trenutno 19 zemalja). Ona, dakle, predstavlja, najznačajniji pravni instrument za Europu i predmetnu regiju. UNTOC se odnosi na teža kaznena djela, korupciju, pranje novca i ometanje pravosuđa, pod uvjetom da je u pitanju transnacionalno kazneno djelo po prirodi i da uključuje organiziranu kriminalitetnu grupu prema definiciji u Konvenciji. Član 2. glasi:

- (a) ‘Zločinačka organizacija’ je organizirana grupa ljudi od najmanje tri osobe, koja postoji neko vrijeme, djelujući u cilju učinjenja jednog ili više kaznenih djela utvrđenih ovom konvencijom, radi stjecanja, direktno ili inidirektno, financijske ili druge materijalne koristi,
- (b) ‘Teški oblik kaznenog djela’ je postupak koji predstavlja kazneno djelo za koje se može izreći najveća kazna zatvora u trajanju od najmanje četiri godine ili teža kazna;

¹¹ Zajednička akcija 98/733/JHA od 21. 12. 1998. god. koju je usvojilo Vijeće Europe na osnovu članka K.3. Ugovora o EU, o inkriminiranju sudjelovanja u kriminalnoj organizaciji u zemljama članicama EU.

¹² Preporuka (2001)11 Vijeća ministara zemalja članica u vezi vodećih principa za borbu protiv organiziranog kriminala, koju je donijelo Vijeće ministara 19. 09. 2001. na 765. sastanku zamjenika ministara.

(c) "Organizirana grupa" je grupa ljudi koja je formirana a nije spontano nastala radi neposredno sljedećeg počinjenja kaznenog djela i čiji članovi ne moraju imati formalno definirane uloge, koja ne mora imati kontinuitet članstva ni razvijenu organizaciju.

Iz odgovora datih u upitniku vidi se da sva projektna područja primjenjuju ovu definiciju organiziranog kriminaliteta i organiziranih kriminalnih grupa u svojim Kaznenim zakonima.

Pa ipak, prevencija i kontrola organiziranog kriminaliteta ostaje nejasan pojam, koji je oblikovan percepcijom toga šta predstavlja najopasniju formu kriminaliteta za društvo i na koji utječu različiti politički i institucionalni interesi. On se odvija u dinamičnom kontekstu koji nudi nove mogućnosti za organizirani kriminalitet i zahtijeva izvjesnu prilagodljivost kako od kriminalaca tako i od agencija za provedbu zakona. Oblikuje ga društveni, ekonomski i politički kontekst u kojem djeluje, sa složenim odnosima između organiziranih kriminalnih grupa, države i društva. Stari koncept hijerarhijski i kruto organizirane kriminalne grupe promijenio se od ideje organiziranog kriminaliteta u formi poslovnog poduhvata, tvrtki, sa dobro razvijenom strukturom do labavih i fluidnih mreža, koje koriste brza i sigurna sredstva komunikacije, što još više otežava zadatak identifikacije i analize organiziranog kriminaliteta.

Povremeno povezivanje ili čak i miješanje pojmova organiziranog kriminaliteta i terorizma dodatno zbunjuje, što ponekad stvara pogrešnu vezu između terorizma i određenih metoda kojima se on financira ili provodi. Organizirani kriminalitet je prije svega usmjeren ka pribavljanju financijske ili druge materijalne koristi, dok se terorizam oslanja na nasilje koje ne pravi razliku među žrtvama kako bi došlo do promjene vladajućeg pravnog i ustavnog poretka i politike. Većina kriminalnih grupa i mreža u Europi umješana je u prijevaru i druge oblike gospodarskog kriminaliteta, proizvodnju i promet drogama i krijumčarenje i trgovinu ljudima, ali ne i u aktivnosti vezane za terorizam¹³. Međutim, postoje određene sličnosti i veze između organiziranog kriminaliteta i terorizma, s tendencijom kretanja terorizma prema organiziranom kriminalitetu - a postoje opravdani razlozi da se sve više provjerava odnos između organiziranog i gospodarskog kriminaliteta i svjetskog terorizma, što izgleda naročito važi za Al-kaidu¹⁴.

Teroristima su potrebna sredstva da izvrše napade. Mogućnost da stvaraju i premještaju financijska sredstva, nabavljaju oružje, regrutiraju i obučavaju kadrove i komuniciraju, naročito pomoću interneta, za njih su od ključne važnosti. Dok neke terorističke grupe mogu svoje aktivnosti financirati pomoću prodaje droga i ilegalnih imigracija, drugi teroristi djeluju putem decentraliziranih mreža koje su nekada prikupljale i premještale novac preko formalnih kanala i drugih zakonitih izvora, kao što su privatne tvrtke i dobrotvorno djelovanje, a sada se okreću metodama koje je teže pratiti, kao što je uporaba kurira s gotovinom i alternativni sistemi upućivanja novca, koji se ponekad nazivaju "podzemno bankarstvo".

Budući da se upitnik za 2006. godinu nije bavio pitanjem terorizma, od projektnih područja je samo zatraženo da primijene sljedeće kriterije¹⁵ kod definiranja kriminaliteta ili kriminalnih grupa kao "organiziranog kriminaliteta":

¹³ Izvješće o stanju organiziranog kriminala Vijeća Europe za 2005. god., fokus na opasnosti od gospodarskog kriminala, prosinac 2005. god.

¹⁴ Vidjeti rezoluciju Ujedinjenih naroda br. 1373, koju je jednoglasno usvojilo Vijeće sigurnosti nakon terorističkog napada u SAD-u 11. 09. 2001. godine, kojom se terorizam definira kako glasi: "Svako djelovanje predstavlja terorizam ako je usmjereno izazivanju smrti ili teške tjelesne povrede civila ili osoba koje nisu vojnici, u svrhu zastrašivanja stanovništva ili prisiljavanja vlade ili međunarodne organizacije da učini ili se uzdrži od činjenja nekog djela".

¹⁵ Ovi kriteriji su isti kao kriteriji koji se primjenjuju od 1997. god. u EU (ENFOPOL 35 Rev 2, 6204/97) za godišnje izvješće EU-a o organiziranom kriminalu koju Europol izrađuje posljednjih 10 godina. U skladu s tim, Europolove "Analitičke smjernice" i pravila za razmjenu informacija (kao što je 4x4x3 sistem, za procjenu i klasifikaciju izvora, informacija i rukovanje) korišteni su i na seminarima obuke u OCTOPUS-u.

Obvezni kriteriji:

1. Suradnja najmanje tri osobe.
2. Na duži period ili u neodređenom trajanju.
3. Osumnjičenik ili osuđenik za izvršenje teških oblika kaznenih djela.
4. S ciljem ostvarivanja dobiti i/ili moći.

Fakultativni kriteriji:

5. Postojanje konkretnog zadatka ili uloge svakog sudionika
6. Primjena nekog oblika interne discipline i kontrole
7. Primjena sile ili drugih sredstava pogodnih za zastrašivanje
8. Vršenje utjecaja na politiku, sredstva javnog informiranja, javnu upravu, provođenje zakona, djelovanje pravosuđa ili ekonomiju putem korupcije ili nekim drugim sredstvima
9. Korištenje komercijalnih ili poslovnih struktura
10. Uključenost u pranje novca
11. Djelovanje na međunarodnom nivou.

Pored minimalnih karakteristika ("obvezni kriteriji" od 1 - 4), potrebno je da najmanje dva "fakultativna kriterija" budu primjenljiva da bi se kriminalitetna grupa ili kriminalitetna aktivnost okvalificirali kao organizirani kriminalitet. Na ovaj način se mogu obuhvatiti i pravni subjekti ili stručnjaci umiješani u nove i teške oblike organiziranog ili gospodarskog kriminaliteta.

2.3 POLITIČKO I EKONOMSKO OKRUŽENJE

Karakter državnih i političkih institucija se javlja kao ključna determinanta organiziranog kriminaliteta. Generalne teme, u smislu politike i upravljanja, su širenje ovlasti i drugačija uloga države. Do ovih promjena došlo je usljed završetka hladnog rata, različitih prijetnji kao što je unutardržavni i etnički sukob, međunarodni terorizam, liberalizacija, decentralizacija i globalizacija tržišta, sloboda kretanja osoba i robe, sve jača uloga nedržavnih subjekata kao što su nadnacionalne strukture upravljanja (EU, Međunarodni sud za bivšu Jugoslaviju i druge međunarodne institucije), transnacionalne korporacije i rastući utjecaj i moć privatnih sigurnosnih tvrtki. Takvim širenjem ovlasti postavlja se pitanje nadmoći države u kontroliranju kriminaliteta.

Nakon događaja od 11. rujna 2001. i 7. srpnja 2005. godine, mjere protiv terorizma uključuju snaženje međunarodnog pravnog okvira za kontrolu organiziranog kriminaliteta. Već postojeći međunarodni sporazumi su osnaženi i novi usvojeni, kao što su konvencije, odluke, direktive, preporuke i protokoli EU-a, Vijeća Europe i UN-a, npr. o pranju novca i financiranju terorizma, i o organiziranom kriminalitetu, trgovanju ljudima i kompjuterskom kriminalitetu¹⁶.

Posljednjih godina osnovana su nova Europska tijela, kao što su Europol, Eurojust ili CEPOL, koja se sve više usmjeravaju na pitanja provedbe zakona u Jugoistočnoj Europi, ili slična tijela u regiji, kao što je SECI Centar. Značajan događaj proširenja Europe ulaskom deset novih članica odigrao se 1. svibnja 2004. godine, nakon čega u 2005. godini osnovana nova Europska agencija za upravljanje granicama, nazvana Frontex.

Jugoistočna Europa ima svoje specifičnosti u pogledu izazova politike i upravljanja, kao što je rat u zemljama bivše Jugoslavije, međunarodne sankcije protiv Srbije, pad albanske države devedesetih godina, nezavisnost Crne Gore iz lipnja 2006. godine i aktualni razgovori o budućem statusu Kosova. Tijekom 1990-tih nastale su nove granice i države i bile su im potrebne nove institucije. Nastojanje da se uhvati korak, kako u smislu stvaranja novih institucija i zakonodavnog okvira tako i u reformiranju starih, izazvalo je veliko opterećenje za ionako slabu i ratom oštećenu institucionalnu sposobnost i državnu blagajnu. Za one države koje su bile uspješnije u tom procesu, teškoće su

¹⁶ Vidjeti Vijeće Europe na <http://conventions.coe.int/>

nastale kod upotrebe novih instrumenata uz nepostojanje tehničke opremljenosti za njihovu primjenu. Granice Europske unije su se pomjerile ka jugu, čime je stavljen veći naglasak na vršenje graničnih policijskih poslova i promoviranje usvajanja *acquis-a* Europske unije od strane budućih članica iz Jugoistočne Europe. Neki smatraju da takav položaj u moru država Europske unije može još doprinijeti ionako nesigurnom položaju regije, što zahtijeva angažiraniju politiku EU-a u ovoj regiji.¹⁷

S obzirom da se ne suočavaju ni sa jednim od ograničenja koja su tipična za države, što također pruža jedinstvene mogućnosti organiziranom kriminalitetu da se infiltrira u političke i ekonomske strukture, kriminalci izvlače korist iz svoje komparativne prednosti ukorijenjene u dugogodišnjim i bliskim regionalnim i međunarodnim vezama, sigurnosnim službama, i privatnim i državnim, graničnoj policiji i carini. Društva u Jugoistočnoj Europi i dalje smatraju da je korupcija značajan problem. Kako zakonita trgovanje postaje sve globalnija, to važi i za prometom na klasičnim kriminalnim tržištima, kao što je promet drogama, oružjem, vozilima, cigaretama, kao i drugim netradicionalnom robom. Imajući na umu nesimetriju u humanom razvoju – faktori guranja i povlačenja kod migracije – ljudska bića postaju sve vrijednija roba, koja se krijumčari, kupuje i prodaje i eksploatira za rad ili seks.

Nove mogućnosti za prijevare, financijski kriminalitet, krivotvorenje i druge oblike gospodarskog kriminaliteta predstavljaju daleko veći potencijal za zaradu sa manje rizika, u velikoj mjeri se oslanjaju na nedovoljno jasno razlikovanje od legalne ekonomije i financijske djelatnosti. U Jugoistočnoj Europi su porezne i carinske prijevare, nestanak kapitala i prijevare u privatizaciji značajniji od tradicionalnog organiziranog kriminaliteta. Razlog je to što se utjecaj gospodarskog kriminaliteta osjeća u samim zemljama, a ne daleko od njihovih granica. Razlika između legalne tvrtke koja se koristi nelegalnim sredstvima poslovanja i prihoda od kriminalnih aktivnosti investira u nešto što je naizgled zakonita ekonomska aktivnost, s jedne strane, i organiziranih kriminalnih grupa formiranih s ciljem izvršenja gospodarskog kriminaliteta kojima se upravlja kao tvrtkama, s druge strane, nije veoma izražena. Kasnije investiranje prihoda od kriminalnih aktivnosti u zakonitu ekonomiju prati korupcija, čime se postavlja ozbiljno pitanje legitimnosti upravljačkih struktura.

Velik dio proizvodnih gospodarskih kapaciteta je uništen u ratu ili ozbiljno zapušten u devedesetim godinama, zbog čega su izgubljena međunaroda tržišta koja su ti kapaciteti nekada snabdijevali. "Izgubljeno desetljeće" stavila je veći naglasak na trgovinu, i legalnom i ilegalnom robom, dok su troškovi regionalne trgovanja izuzetno porasli. Porast udjela u krijumčarenju i trgovini pratio je isti trend, nudeći pogodno tlo za organizirani kriminalitet, što se izgleda pretvorilo u ključne mehanizme za nezakonitu preraspodjelu nacionalnog bogatstva u regiji¹⁸.

Promjena imovinskih prava putem privatizacije predstavlja još jedan ključni doprinos gospodarskom kriminalitetu, dok otuđivanje imovine, dovodeći do propadanja nekada uspješnih socijalističkih poduzeća nakon čega dolazi prodaja za male iznose, čini se da izaziva najveći gubitak povjerenja javnosti u institucije vlasti. Zajedno sa gubitkom javnih prihoda izbjegavanjem poreza i carina, i prijevarama u području nabave, makinacije u privatizaciji predstavljaju veliki izvor problema za neke od projektnih područja u Jugoistočnoj Europi.

¹⁷ Za ovaj argument vidjeti Međunarodna komisija: Balkan u budućnosti Europe, april 2005. god.

¹⁸ Vidjeti: Korupcija, krijumčarenje i organizirani kriminal u Jugoistočnoj Europi (2003) i Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal, (2004), Centar za studij demokratije.

2.4 ORGANIZIRANI KRIMINALITET I NJEGOVA TIPIČNA OBILJEŽJA

POZNAVANJE I SURADNJA

Ključne su riječi za veću borbu protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta. Usprkos unaprijeđenim europskim politikama za borbu protiv kriminaliteta i osnivanju europskih tijela kao što su Europol, Eurojust, Frontex, EMCDDA ili OLAF i jake podrške drugih međunarodnih institucija i struktura kao što su Vijeće Europe, EU, UN, SECI Centar, Pakt stabilnosti ili Međunarodna komisija o Balkanu, organizirani i gospodarski kriminalitet u projektnim područjima još uvijek se prečesto smatra na previše državnom nivou. Na taj način se doprinosi širenju i razvoju struktura i društava organiziranog i gospodarskog kriminaliteta. Samo nekoliko kriminalnih aktivnosti, onih koje se moraju istraživati ili analizirati iz ugla organiziranog kriminaliteta, ugleda svjetlo. Eksperti pretpostavljaju da se odnos organiziranog kriminaliteta prema zabilježenom kriminalitetu (što ne uključuje tamne brojke o kriminalitetu) može usporediti sa vidljivim vrhom ledenog brijega.

Stoga razumijevanje ovog fenomena u velikoj mjeri ovisi o strategijama za borbu protiv kriminaliteta i kasnijih prioriteta u provedbi zakona koji se zasnivaju na uočenim opasnostima u određenom vremenskom trenutku. Komparativno još uvijek slabo uspostavljena međunarodna suradnja tijela za provedbu zakona posebno važi za zemlje Jugoistočne Europe. Generalno, mora se naglasiti postojanje velikog broja organiziranih zločinačkih društava u Jugoistočnoj Europi i Europi¹⁹ koja se razlikuju po svo porijeklu, veličini, sferi specijalizacije i nekim drugim parametrima. Organizirani kriminalitet je uglavnom nevidljiv i veoma često blisko povezan sa legalnom ekonomijom. Slično kao u drugim dijelovima Europe, organizirani kriminalitet u Jugoistočnoj Europi širi svoju mrežu na različite vrste kriminaliteta i preko granica, uključujući veliki broj različitih kriminalnih aktivnosti, sve više miješa niskorizične i visokorizične aktivnosti i stvara veoma fleksibilne, međunarodne odnose, koji se mogu lako prilagoditi i odgovoriti na nove zahtjeve, izazove i strategije u provedbi zakona.

VRSTE ORGANIZIRANOG KRIMINALITETA

Zabilježene su u projektnim područjima kao sve varijacije, posebno krijumčarenje i nezakonite prekogranične aktivnosti koje su procvjetale i dostigle tako visok nivo da se smatraju najvećim kriminalnim problemom u ovom području. Glavna kriminalitetna tržišta zajednička većini država Jugoistočne Europe su:

- Nedoželjena trgovina drogama;
- Trgovanje ljudima;
- Ilegalna migracije;
- Gospodarski kriminalitet, kao što je izbjegavanje poreza i carina, prijevara, krijumčarenje (uglavnom duhana odnosno cigareta), pranje novca.

U mjeri u kojoj je to bilo moguće na osnovu podataka koje su dala projektna područja, kao i na osnovu statistike, informacija ili obavještajnih podataka prikupljenih iz drugih izvora, u trećem poglavlju "Kriminalne aktivnosti" napravljen je pokušaj analize, zapravo više procjena kaznenih djela i područja, a više detalja dato je na nivou pojedinog projektnog područja u četvrtom poglavlju nazvanom "Profil projektnih područja".

ORGANIZIRANE ZLOČINAČKE GRUPE

Jačaju, jer uvijek iskoriste nove mogućnosti i raznovrsna tržišta, korištenjem komercijalnih struktura za djelovanje u zakonitom poslovnom svijetu i primjenjujući suvremene tehnologije komunikacije kako bi održale i proširile svoje domaće i međunarodne veze. Stvaranjem saveza sa međunarodnim organiziranim zločinačkim grupama postaju opasnije i pomjeraju se ka međunarodnim, fleksibilnim i fluidnim mrežama. Međutim, kod procjene broja organiziranih kriminalnih grupa i slučajeva dolazi

¹⁹ Organizirani kriminal u Europi, koncepti, uzorci i kontrolne politike u EU i šire, C. Fijnaut i L. Paoli, 2004.

do značajnijih problema. Nepostojanje preciznijih podataka o organiziranim zločinačkim grupama u Jugoistočnoj Europi potiče iz činjenice da većina projektnih područja još uvijek sistematično ne prikuplja niti evidentira podatke o organiziranom kriminalitetu. Kao rezultat toga obavještajni sistemi za prikupljanje podataka o organiziranom kriminalitetu razlikuju se od jednog do drugog projektnog područja, a neki od njih, prilikom izvještavanja o slučajevima organiziranog kriminaliteta na različitim tržištima nisu u bili mogućnosti dati podatke o organiziranim zločinačkim grupama umiješanim u te slučajeve. Stoga jasno prepoznavanje organiziranih zločinačkih grupa ostaje i dalje problem, ali unapređenjem više operativno usmjerene analize kriminalnih mreža i nezakonitog toka novca može se pomoći u nadilaženje ovih problema.

Općenito, čini se da se organizirane zločinačke grupe kao višenamjenske kriminalne organizacije organizirane etnički, homogeno i hijerarhijski, mijenjaju. Najutjecajnije organizirane zločinačke grupe potječu iz te regije, imaju veoma jake veze u regiji i u nekim slučajevima i u zemljama EU. Međutim, ekskluzivnost porijekla postala je manje značajna. Osim organiziranih grupa etničkih Albanaca (koje su, međutim, nakon što su ojačale svoju ulogu "davatelji kriminalnih usluga" umreženih sa državljanima drugih zemalja Jugoistočne Europe, počele preuzimati kriminalitetna tržišta i time značajno počele angažirati druge kriminalne grupe za određene aktivnosti), postoje prilično labava udruženja, a ne organizacije u stilu mafije. Mnoge organizirane zločinačke grupe su navodno multietničkog sastava i projektna područja bilježe i domaće i strane organizirane zločinačke grupe koje su uglavnom okarakterizirane kao "fluidne", "ravne", "čelijski organizirane" i "slične mreži".

Organizirane kriminalne grupe sve više angažiraju profesionalce kao što su advokati, računovođe, eksperti za financijske usluge i drugi specijalisti za njihove aktivnosti. Zajednički nazivnik svih organiziranih kriminalnih grupa ili mreža u Jugoistočnoj Europi ostaje, međutim, pranje novca uz određeni nivo korupcije (niži do visokog nivoa), čime se povezuju legalne sa ilegalnim strukturama.

U nekim područjima kriminaliteta, iz odgovora na pitanja u upitniku samo se djelimično ili fragmentarno saznalo o broju, veličini i sastavu organiziranih zločinačkih grupa. Stoga je njihova pouzdanost prilično ograničena.

Sudeći prema odgovorima, prema krajnje konzervativnoj procjeni moglo bi se reći da su 2005. godine projektna područja istraživala najmanje 200 do 300 organiziranih kriminalitetnih grupa. Kako ove grupe variraju u broju izvršilaca (od 3 do 20 i više članova), teško je procijeniti ukupan broj članova organiziranih zločinačkih grupa. Prema izvješćima, organi za provedbu zakona optužili su nekih 2500 osoba. Imajući na umu zabilježene podatke o određenim vrstama kriminaliteta koji obično vrše organizirane zločinačke grupe, vjerovatno stvarni broj organiziranih zločinačkih grupa i izvršitelja iznosi dva do tri puta više od prijavljenog broja, ako ne i više.

Organizirane zločinačke grupe etničkih *Albanaca* tipično potječu od tamo gdje je kriminalitet izvršen zahvaljujući tipičnom mentalitetu, odnosima kao kod klanova u cijeloj Jugoistočnoj Europi i šire, uglavnom sa turskim organiziranim zločinačkim grupama, i često uz posredovanje posrednika iz Egipta, sa azijskim i južnoameričkim kartelima. Neke grupe imaju i domaće i strane članove, uglavnom Italijane. Prema odgovorima Albanaca: 2005. godine, između 40 i 80 organiziranih zločinačkih grupa je bilo predmet istrage (do 20 njih zbog nedozvoljenog prometa drogama, oko 20 zbog trgovanja ljudima i približno 13 u vezi sa krijumčarenjem ljudi, bez podataka o gospodarskom kriminalitetu, korupciji i pranju novca). Smatra se da je veličina organiziranih zločinačkih grupa između 3 i 5 osoba (kod trgovanja ljudima) i 3 do 20 osoba (u slučaju nedozvoljenog prometa drogama).

Za organizirane zločinačke grupe iz *Bosne i Hercegovine* smatra se da nema posebne etničke dominacije. Iako se za značajan broj predmeta i izvršitelja zna da su povezani sa nedozvoljenom proizvodnjom i prometom drogama, trgovanje ljudima i gospodarski kriminalitet (posebno izbjegavanje poreza, krivotvorenje novca, korupcija i pranje novca), nema podataka o broju organiziranih zločinačkih grupa umiješanih u ta kaznena djela.

Hrvatske organizirane zločinačke grupe uglavnom čine domaći državljani i najviše se bave prometom drogama i rasparčavanjem (2005. godine od 393 slučaja raspačavanja opojnih droga, u 94 slučaja zabilježena je umiješanost organiziranih zločinačkih grupa). Očekuje se da hrvatske organizirane zločinačke grupe, koje uglavnom nisu hijerarhijski organizirane, pretežno djeluju na tržištima preprodaje, za velike poslove nedozvoljene trgovanja imaju bliske veze sa organiziranim grupama etničkih Albanaca, Rusa i Italijana. Zabilježena su samo dva slučaja organiziranog kriminaliteta vezano za trgovinu ljudima i nijedan slučaj odnosno broj grupa u svim drugim kriminalnim područjima, usprkos povećanju od značajnih 34 posto krijumčarenja osoba i značajnim povećanjima kaznenih djela protiv intelektualnih prava i korupcije.

“Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija” bilježi ukupno oko 20 organiziranih zločinačkih grupa, obično sastavljenih od 5 do 30 kriminalitetaca u dobi od 22 do 55 godina, i većina od njih su Makedonci. Uprkos dvije grupe registrirane u područje krijumčarenja migranata, nije dato više informacija o tome u koje je područje organiziranog i gospodarskog kriminaliteta umiješano ostalih 18 grupa. Prema podacima o kriminalitetu, čini se da se uglavnom radi o drogama, krivotvorenju novca i krijumčarenju osoba i roba. Sve ukupno, i prilično labave strukture i sastav organiziranih kriminalnih grupa mješano su tipa, veze često uspostavljene putem porodičnih ili drugih bliskih odnosa, međutim, stereotip o monoetničkim i porodično orijentiranim organiziranim kriminalnim grupama je prevaziđen i uočen je i određeni broj kriminalitetaca iz Albanije, Bugarske, Grčke, Crne Gore, Srbije.

Crna Gora je 2005. godine zabilježila ukupno 14 optužnica protiv 58 kriminalnih osoba koje su izvršile 85 kaznenih djela u okviru organiziranih zločinačkih grupa, uglavnom djela prijevare (22 slučaja), krijumčarenja (10 slučajeva), nedozvoljenog prometa drogama (10 slučajeva), zlouporaba službene dužnosti (10 slučajeva), pranje novca odnosno nedozvoljeno posjedovanje oružja i eksploziva (po 7 slučajeva), gospodarskih kaznenih djela (6 slučajeva), trgovanja ljudima (3 slučaja) i pranje novca (2), međutim, nije bilo podizanja optužnica u vezi sa organiziranjem krijumčarenja osoba, korupcijom i kompjuterskim kriminalitetom.

Srbija nije dala podatke o organiziranim zločinačkim grupama u upitniku za 2006. godinu, osim jednog slučaja trgovanja ljudima. Najvjerovatnije najveći dio zabilježenih slučajeva otpada na nedozvoljene droge i krijumčarenje osoba. Prema ranijim izvješćima i novijim informacijama o razvoju kriminaliteta²⁰, reklo bi se da je broj organiziranih zločinačkih grupa i kriminalitetaca i dalje visok i izosi približno 50 do 70 grupa sa nekih 500 članova.

Osim 3 slučaja organiziranog gospodarskog kriminaliteta, Kosovo nije saopćilo ukupan broj organiziranih zločinačkih grupa i obavještajne podatke o veličini, državljanstvu i sl, kao što je učinilo za 2003. i 2004. god. (27 organiziranih zločinačkih grupa kojima je trebalo dodati približno 830 izvršilaca). Iako su dati podaci za 2005. godinu koji pokazuju povećanje broja kaznenih djela vezanih za nezakonite droge, trgovinu ljudima, krijumčarenje migranata i druga kaznena djela, nema dodatne informacije o umiješanosti organiziranih zločinačkih grupa i pojedinaca.

NASILJE I ZASTRAŠIVANJE

I dalje se koriste kao tipični načini djelovanja, ali sve više na jedan promišljeniji i oprezniji način. Uz zastrašivanje i nasilje nad žrtvama idu pljačka, iznuđivanje i reketiranje. To je tipično i za tržište narkoticima kao sredstvo rješavanja konkurentskih potraživanja.

Nasilje se koristi za provođenje discipline unutar organizirane zločinačke grupe ili protiv konkurentskih grupa. Za grupe etničkih Albanaca smatra se da su među najnasilnijim u tom pogledu, iako su nasilne razmjene uočene i među kriminalitetcima u Bosni i Hercegovini i Srbiji. U vezi sa trgovinom ljudima i eksploatacijom pojedinaca, nasilje je glavni način da se osigura suradnja žrtava. Najnoviji trendovi, međutim, ukazuju na to da nasilje može privući neželjenu pažnju organa

²⁰ Vijeće Europe, Izvješće o stanju u organiziranom kriminalu za 2005. god, s naglaskom na opasnosti od gospodarskog kriminala, prosinac 2005. god.

za provođenje zakona i "štetiti poslu", što potiče kriminalce da pronađu druge metode kojima će osigurati saradnju žrtava, kao što je psihološki pritisak na porodicu koja je ostala kod kuće, prisilni brak, davanje skromne plaće i bolji uslovi života što prakticiraju trgovci u Bosni i Hercegovini i na Kosovu. Međutim, projektna područja bilježe sve veću tendenciju ka političkom i ekonomskom utjecaju, uglavnom pomoću korupcije. U većini, vjeruje se da su svjedoci slučajeva organiziranog kriminaliteta u opasnosti, naročito ako surađuju sa pravosuđem. Jugoistočna Europa djelimično zaostaje za ostalim europskim zemljama u pogledu provedbe i dobrog funkcioniranja programa zaštite svjedoka, uglavnom zbog finansijskih ograničenja.

POSTUPCI ZAŠTITE

Postali su važna metoda djelovanja organiziranih kriminalnih grupa u cilju zaštite od provedbe zakona i zadržavanja mjesta na kriminalnom tržištu u odnosu na konkurenciju. Oni su osnovni razlog za toliko trajanje i složenost istraga u slučajevima organiziranog kriminaliteta.

Najčešći postupci zaštite imaju za cilj zaštitu komunikacije između kriminalaca i rasprostranjenu upotrebu mobilnih telefona sa jednokratno upotrebljivim SIM karticama, kao i korištenje promjenjivih sredstava komunikacije i njihova česta varijacija, šifrirana usmena poruka ili u vidu pismenih poruka, te šifriranje podataka.

U jugoistočnoeuropskom kontekstu, značajna je razlika između organiziranog kriminaliteta, koji je finansijski sposoban investirati u tehnologiju za praćenje i komunikacije i agencija za provedbu zakona, koje se suočavaju sa mnogo većim budžetskim ograničenjima. Srećom, u nekim slučajevima kriminaci se osjećaju tako sigurno i bez opasnosti da budu otkriveni te se sastaju i dogovaraju "posao" na javnom mjestu, na primjer u slučaju ilegalnog prebacivanja migranata preko granice. Defenzivna zaštita od javnih ograna može podrazumijevati i kontra-nadziranje, mito, strateško umrežavanje, kupovinu informacija ili prislušivanje istražnih organa. Ofanzivni pristupi izgleda nisu zastupljeni praksi, ali mogu uključivati aktivno praćenje državnih službenika i pripadnika pravosuđa, vršenje pritiska na njih i njihove porodice, stvaranje uvjeta za ucjenu i druge metode, što je sve zapaženo putem usputno prikupljenih dokaza²¹, koji se rijetko, ili nikako, okončavaju javnom istragom i osuđujućom presudom.

S obzirom na istaknutost gospodarskog kriminaliteta i pranja novca, zajedničkog za sve vrste kriminaliteta, korištenje legalnih komercijalnih poslovnih struktura od strane organiziranih kriminalnih grupa je tako sveprisutno kroz saradnju a jednom ili više upućenih osoba (službenika u bankama ili uredu za registraciju, itd.), posjedovanjem ili investiranjem u zakonite strukture, i uspostavljanjem fiktivnih tvrtki²².

Još jedan faktor, koji je naročito značajan za borbu protiv pranja novca, je gotovinska ekonomija. Uprkos modernizaciji bankarskog sistema u regiji, veliki dio aktivnosti i finansijskih transakcija još uvijek se odvija u gotovinskom novcu. To otežava finansijske istrage. Sektore poput nekretnina, zastupništava za prodaju automobila, sektor građevinarstva i zabave, kockarska industrija i ponografska industrija, zaštitarske firme, transport, uvoz-izvozne tvrtke, banke, i svaka unosna mogućnost privatizacije rado biraju organizirane kriminalne skupine budući da su to poslovi sa intenzivnim priljevom gotovine. Kako organizirane kriminalne skupine postaju sve više sofisticirane i profesionalne, može se koristiti svaki sektor, počevši od investiranja u dionice stranih kompanija, kreiranja ili učešća u finansijskim holdinzima, do kreditiranja ili investiranja u neku kompaniju radi njenog eventualnog kasnijeg preuzimanja.

²¹Razgovori sa službenicima za provedbu zakona iz regije obavljani u periodu rujan 2004 - lipanj 2005. god.

²² Korištenje komercijalnih struktura služi u različite svrhe kao što je: prikrivanje ili zaštita ilegalnih aktivnosti, pružanje logističke podrške i drugih usluga za kriminalne aktivnosti; omogućavanje pranja novca, veza sa javnim organima vlasti i drugim legalnim strukturama društva, učešće u javnoj nabavi, usmjeravanje posla u druge grane, kontrola ili monopoliziranje tržišta, Vidjeti VE (2005.), str. 57.

PRIVATIZACIJA U PODRUČJEI SIGURNOSTI

Od sigurnog je značaja za sigurnost i povjerenje javnosti u vlasti i tijela za provedbu zakona. Privatizacija u području sigurnosti u regiji početkom 1990-tih odražava globalni trend po kojem ulogu pružanja sigurnosti, koja je tradicionalno spadala u isključivu nadležnost države, postupanje postaje posao privatnih subjekata. Naročito nestalna subkultura u smislu organiziranog kriminaliteta potiče iz veze sigurnosnih službi i kriminalaca, što je uspostavljena tijekom ratova u devedesetim godinama.

Niz faktora je zaslužan za potražnju za privatnim uslugama pružanja sigurnosti u Jugoistočnoj Europi u posljednjih deset godina, od visoke stope kriminaliteta do javne korupcije, lošeg djelovanja policije, pojačano povlačenjem državne sigurnosti i zaštite iz novoprivatizirane imovine. Sve ovo je dovelo do značajnog rasta privatnog sigurnosnog sektora. U svojim prvim godinama ova područje je bila zakonski neuređena i pokazivala je probleme koji su viđeni i drugim gospodarskim sektorima koji su nastali od centralno dirigitane ekonomije.

Neki dijelovi iznimno su povezani sa elementima organiziranog kriminaliteta²³, kao i u nekim okolnostima sa ekstremnom nacionalističkom politikom. U posljednjih deset godina ovaj sektor počinje sa profesionalizacijom nakon što organi vlasti donose zakone kojima uvode kontrole. Iako u većini slučajeva pripadnici privatnog sektora sigurnosti ne predstavljaju direktnu prijetnju državama ili građanima Jugoistočne Europe, ostaje i dalje značajna zabrinutost, uključujući i slučajeve neregularne kriminalne, političke ili paramilitarne pripadnosti.

U jednom nedavnom istraživanju, koje bi moglo poslužiti kao početni vodič za kreatore politike, ocjenjuje se situacija u svim projektnim područjima, ispituje pozadina privatizacije u području sigurnosti, suvremene opasnosti po sigurnost, usluge koje pružaju privatne sigurnosne tvrtke i uređenje i nadzor nad njima²⁴.

EKONOMSKA NESIMETRIJA

Globalno se ne može izbjeći, i javlja se i u Jugoistočnoj Europi. Dinamika ponude i potražnje utječe podjednako na zakonita i nezakonita tržišta, pri čemu i jedna i druga pokazuju slično poslovno ponašanje prilikom razmatranja mogućnosti koje donose zaradu. Proces ekonomske globalizacije mijenja uvjete ne samo za zakonite, nego i za nezakonite djelatnosti. Globalizacija može dodatno pogoršati nesimetriju za koju se smatra da je kriminogene.

Prema indeksu humanog razvoja iz Izvješća Razvojnog progama Ujedinjenih naroda iz 2005. godine, europskih je 15 od 20 najrazvijenih zemalja. Međutim, sve Jugoistočnoeuropske zemlje, uključujući Rumunjsku, Bugarsku i Tursku, spadaju u zemlje srednjeg humanog razvoja. Samo je Hrvatska ušla u zemlje sa visokim indeksom humanog razvoja (HDI)²⁵, iako prednost nad ostalim susjedima nije velika. Nesimetrija između Europe i njenih direktnih susjeda je, dakle, uočljiva, kao što pokazuje sljedeća tabela.

²³ Vidjeti Uzorci u kriminalu: rizik simbioze između sektora sigurnosti i organiziranog kriminala u Jugoistočnoj Europi, Centar za studij demokracije (2004.) i izvješće Međunarodne krizne grupe: Srbija: Okreće svoje kotače (2005.).

²⁴ Lako i malokalibarsko naoružanje i privatna sigurnost u Jugoistočnoj Europi – uzrok ili posljedica nesigurnosti, 15. 08. 2005. Vidjeti UNDP Izvješće o humanom razvoju za 2004. godinu.

²⁵ Države rangirane na 1 – 55 mjesto spadaju u države visokog HDI dok zemlje na 55-142 mjestu spadaju u srednje HDI, iza čega dolaze zemlje niskog HDI od 143 dalje. Vidjeti UNDP Izvješće o humanom razvoju za 2004. godinu.

Table 1: Nesimetrije u humanom razvoju u Europi²⁶

Država	Broj stanovnika (mil.) 2006.	BDP/ po glavi stan. (US\$) 2005.	Mjesto na HDI ljestvici 2003.	Indeks prisutnosti korupcije 2005.	Evidentirana kaznena djela 2000.	Osuđujuće presude 2000.	Broj zatvorenika 2004.
					Na 100 000 stanovnika u 2000.		
Albanija	3,58	4 900	72	126	149	117	105
Bosna i Hercegovina	4,49	6 800	68	88			67
Hrvatska	4,49	11 600	45	70	1 597	403	68
Srbija	10,83	2 700		97			92
Crna Gora							108
“bivša jugoslovenska Republika Makedonija”	2,05	7 600	59	103	*976	*366	78
Andora	0,07	24 000					90
Armenija	2,97	5 300	83	88	360	203	92
Austrija	8,19	32 900	17	10	6 891	512	100
Azerbejdžan	7,96	4 700	101	137	*73	*197	198
Belgija	10,38	31 900	9	19	**8 558	1 446	88
Bugarska	7,38	9 000	56	55	1 779	388	127
Cipar	0,78	21 600	29	37	575	**126	50
Češka Republika	10,23	18 100	31	47	3 811	615	182
Danska	5,45	33 400	14	4	9 447	**767	70
Estonija	1,32	16 400	38	27	4 038	717	330
Finska	5,23	30 600	13	2	10 262	3 351	69
Francuska	60,87	30 000	16	18	6 405	957	91
Gruzija	4,66	3 300	100	130	269	173	165
Njemačka	82,42	29 800	20	16	7 616	1 071	96
Grčka	10,68	22 800	24	47	3 482		83
Mađarska	9,98	16 100	35	40	4 445	1 034	165
Island	0,29	34 900	2	1		*719	40
Irska	4,06	34 100	8	19	1 928	193	85
Italija	58,13	28 400	18	40	**4 123	**484	100
Latvija	2,27	13 000	48	51	2 087	528	339
Lihtenštajn	0,03	25 000					53
Litvanija	3,58	13 900	39	44	2 275	571	234
Luksemburg	0,47	55 600	4	13	5 216		111
Malta	0,40	19 000	32	25	4 345		72
Moldavija	4,46	2 100	115	88	864	360	297
Nizozemska	16,49	30 600	12	11	8 215	658	123
Norveška	4,61	42 400	1	8	3 278	1 427	65
Poljska	38,53	12 700	36	70	3 278	577	209
Portugal	10,60	18 600	27	26	3 616	534	128
Rumunjska	22,30	8 400	64	85	1 578	338	180
Ruska Federacija	142,89	10 700	62	126	2 022	811	532
Slovačka	5,43	15 800	42	47	1 642	399	164
Slovenija	2,01	21 000	26	31	3 614	358	59
Španjolska	40,39	25 200	21	23	2 308	*254	139
Švedska	9,01	29 800	6	6	13 693	1 338	75
Turska	70,41	7 900	94	65	712	*1 512	95
Ukrajina	46,71	6 800	78	107	1 126	470	415
Velika Britanija	60,60	30 900	15	11	***9 817	***2 684	***140

²⁶ Izvori: UNDP rangiranje humanog razvoja za 2005. god. (na osnovu nivoa obrazovanosti, očekivanog životnog vijeka i bruto nacionalnog proizvoda u paritetima kupovne moći po glavi stanovnika); CIA – Knjiga svjetskih činjenica 2006., za stanovništvo u lipnju (procjena) i bruto nacionalni proizvod po glavi (PPP) za 2005. god. (procjena); Transparency International: indeks poimanja korupcije za 2005. za korupciju; Međunarodni centar za studij zatvorske populacije 2004: WODC 2003 za podatke o kriminalu za 2000. osim ako nije drugačije navedeno: *UNODC 2002 **u 1999 ***podaci samo za Englesku i Weiles;

3 KRIMINALNE AKTIVNOSTI

3.1 TRGOVINA OPOJNIM DROGAMA

Međunarodni sistem kontrole opojnih droga temelji se na tri konvencije Ujedinjenih naroda (iz 1961., 1971. i 1988. godine)²⁷, koje gotovo univerzalno poštuju i kojima se ograničava uporaba nekoliko stotina psihoaktivnih supstanci na medicinsku i naučnu upotrebu. Zloupotreba ovih supstanci, prije svega opijata (uključujući heroin), kanabis, kokain i kokain-krek, te stimulansi vrste amfetamina (ATS, uključujući ekstazi, amfetamine i druge sintetičke stimulanse), predstavlja veliki svjetski problem. Prema Svjetskom izvješću o drogama UNODC-a za 2006. godinu²⁸, vidljiv je napredak u prethodnom periodu, ali su istaknute i neke slabosti u globalnom sistemu kontrole droga, a najizrazitije su ponuda heroina u Afganistanu, potražnja za kokainom u Europi, i ponuda i potražnja kanabisa posvuda.

Multilateralnim sistemom kontrole droga je, zapravo, ustanovljeno postojanje ovog problema kod 5% svjetske populacije (približno 200 milijuna ljudi u dobi između 15 i 64 godine). Od ovih 5% stanovništva koje koristi nedozvoljene droge barem jednom godišnje (godišnja stopa), samo ih približno pola (2,7% stanovništva u dobi od 15 do 64 godine) redovno uživa droge, to jest, najmanje jednom mjesečno. Broj onih za koje se uobičajeno smatra da su ovisnici o drogama ili problematični uživatelji droga je oko 25 milijuna u cijelom svijetu, što iznosi 0,6% stanovništva u dobi od 15 do 64 godine. Ova procjena se nije mnogo mijenjala posljednjih godina na globalnom nivou, jer je povećanje u nekim zemljama poništeno smanjenjem u drugim²⁹.

Iako većina uživatelja droga živi u zemljama u razvoju, čini se da proširena Europa predstavlja najunosnije tržište droga u svijetu, imajući u vidu njenu kupovnu moć i broj uživatelja. Blizina tom tržištu i značaj "balkanske rute" ukazuju na to da trgovina drogama treba i dalje biti u fokusu organa za provedbu zakona Jugoistočne Europe.

Europa je i dalje glavno tržište za droge stimulanse, a prema pokazateljima za Europu u cjelini, trend uporabe kanabisa, amfetamina, ekstazija i kokaina i dalje raste. Uživanje droga u Europi i dalje je u velikoj mjeri fenomen mlade generacije, posebno mlađih muškaraca.

Podatke koji više govore o stanju u Europi dao je Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA)³⁰, a neke najvažnije nalaze istaknuti su ovdje:

- Procjenjuje se da je između 3 – 31% odraslih (u dobi od 15 – 64 godine) barem jednom probalo kanabis. Na osnovu nekoliko ispitivanja, može se doći do procjene, prema kojoj je približno 20% ili 62 milijuna Europljana probalo ovu supstancu (u svom životu), i da je 6% ili 20 milijuna Europljana probalo ovu supstancu u posljednjih dvanaest mjeseci (stopa od prošle godine);
- Sintetičke droge su na drugom mjestu supstanci čija se uporaba bilježi u Europi, naročito je esktazi (na mnogo načina) pretekao amfetamine kao Europska druga droga po upotrebi nakon kanabisa;

²⁷ Ovo su: Jedinствена konvencija o opojnim drogama (1961), Konvencija o psihotropnim supstancama (1971) i Konvencija protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988).

²⁸ UNODC Svjetski izvješće o drogama za 2006. govori u različitim dijelovima o jednom broju regionalnih oznaka, nažalost, to nisu službene oznake. One su definirane na sljedeći način (samo Europa): Zapadna i Centralna Europa: EU 25 plus EFTA plus San Marino i Andora; Istočna Europa: zemlje commonvelta i nezavisne države; Jugoistočna Europa: Turska i balkanske zemlje nečlanice EU; Međutim, UNODC-ov izvješće za 2006. izričito spominje samo dvije zemlje Jugoistočne Europe: Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru i Srbiju.

²⁹ Očigledno ovo uključuje upotrebu više droga. Podaci prema UNODC Svjetskom izvješću o drogama, 2006.

³⁰ Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA), godišnji izvješće za 2005.

- Što se tiče heroína, EMCCDA grubo procjenjuje postojanje 4 – 7 slučajeva u prosjeku na 1000 stanovnika u dobi od 15 – 64 godine. Trenutne procjene kažu da ima vjerovatno između 1,2 i 2,1 milijun problematičnih uživatelja droge u EU, od kojih vjerovatno 850.000 do 1,3 milijuna ubrizgava drogu;
- Uporaba kokaina kao dominantne droge značajno varira u Europi, ali je generalno ovaj trend u porastu. Uporaba kokaina u EU kreće se između 0,5 – 6% (uporaba u životnom vijeku), odnosno 1% svih odraslih (u prošloj godini). Međutim, mora se istaknuti da mladi češće koriste kokain (1 – 11,6% svih odraslih u dobi od 15 – 34 godine), što znači da oko 3 – 3,5 milijuna odraslih Europljana često koristi kokain.

Prethodni podaci ukazuju na to da je, s jedne strane, proizvodnja i promet drogama velikog obujama najčešći oblik kriminaliteta među kriminalnim mrežama koje za cilj imaju Evropu u cjelini. S druge strane, oko 40 milijuna uglavnom mladih ljudi u Europskim zemljama imalo je nedavna iskustva s drogom i oni predstavljaju ogromno tržište na kojem postoji potražnja za drogom.

Slični podaci se mogu očekivati i barem u bliskoj budućnosti za Jugoistočnu Europu³¹. Stoga je neophodno provesti strateške politike i aktivnosti provedbe zakona koje su međunarodno dokazane, u bliskoj suradnji u regiji, kao što je utvrđeno u dvije Strategije EU-a i s njima vezane planove djelovanja u vezi s drogama³².

Osim toga, aktivnosti vezane za plan djelovanja u vezi s drogama između EU i Balkana koji je donijelo Vijeće EU u lipnju 2003. godine također treba poboljšati. Ovaj politički okvir je u skladu sa tri glavna EU programa o drogama - CADAP, SCAD i BUMAD. Nakon toliko godina iskustva u kontroli droga kako u svijetu tako, posebno, u EU, dobro je poznato da se samo jednom koherentnom, dugoročnom strategijom može smanjiti ponuda, potražnja i trgovina drogom.

Nedozvoljena trgovina drogom je temeljni oblik organiziranog kriminaliteta generalno u Europi i posebno u Jugoistočnoj Europi, gdje postoji dobro poznata "balkanska ruta", koju su ranije koristile turske organizirane zločinačke grupe za promet heroinom a danas za sve vrste nedozvoljenih droga i u okviru prometa više droga, gdje se pošiljke nazivaju "kokteli" i uključuju supstancae, kemikalije i sintetičke droge.

Trgovina drogom uključuje uglavnom domaće organizirane zločinačke grupe i čine ih državljani iz polazičnih ili tranzitnih zemalja. Međutim, projektna područja sve više bilježe uske veze između domaćih i stranih zločinačkih organizacija, i u transportu i distribuciji droge, i sve više umiješanosti trgovaca drogom u nekoliko drugih nedozvoljenih aktivnosti, npr. trgovanje ljudima. Albanske organizirane kriminalne grupe razvile su se u glavnog dobavljača herbalnog kanabisa (uzgoj i promet) i podržavaju turske trgovce heroinom i kolumbijske trgovce kokainom, od nedavno pokušavajući potpuno ući u posao s kokainom, što predstavlja sve veću opasnost po Europsku uniju³³.

³¹ U Jugoistočnoj Europi podaci o zlouporabi droga su rijetki i zastarjeli. Opijati (heroin): Hrvatska 0,7% stanovništva u dobi 15-64 godine, Albanija sa 0,5 i Crna Gora i Srbija sa 0,4%. Kokain: Hrvatska 0,2% stanovništva u dobi 15-64, Kanabis: Hrvatska 3,9% (u dobi 15-34), Albanija 2,6% (u dobi 15-24) i Crna Gora i Srbija sa 0,7% (15-34).

³² Strategija EU 2000 – 2004 (koju je usvojilo Vijeće EU, dok. 9283/00, CORDROGUE 32, Brussels, 7. 06. 2000.) i s njom u vezi EU Plan djelovanja u vezi droga (200-2004), koji je usvojila Europska komisija, dok. COM(2001) 301; EU Strategija 2005-2012 (usvojilo Vijeće EU, dok. 15074/04, CORDROGUE 77, Brussels, 16.-17. 12. 2004. i s njim u vezi EU Planovi djelovanja u vezi droga (2005-2008), usvojeni od strane Europske komisije, u junu 2005. god. (CORDROGUE 25) i kasnije EU Plan djelovanja u vezi droga (2009-2012).

³³ "Prema informacijama agencija za provedbu zakona, svake godine oko 30 tona kokaina nađe put iz Albanije u Europu zračnim putem" i "Kriminalne organizacije etničkih Albanaca povećale su svoju ulogu u trgovini heroinom. Bilježi se da one koriste do 80% te trgovine u nekim nordijskim zemljama i 40% trgovine heroinom u drugim zemljama Zapadne Europe, iako se često oslanjaju na turske kriminalne organizacije za snabdijevanje heroinom. U Grčkoj kriminalne organizacije etničkih Albanaca, zajedno za grčkim državljanima, vladaju

Analitički pristup primijenjen u ovom izvješću fokusira se na svaku od glavnih supstanci koje su u upotrebi. Ovaj pristup usmjeren ka svakoj supstanci posebno lako je konceptijski razumjeti i ima dodatnu prednost u tome što je većina pokazatelja o uporabi droge zasnovana na biheviorističkim mjerama vezano za supstance pojedinačno. Nedostatak ovog pristupa je u tome što ne odražava činjenicu da se uporaba više droga ("nedostajući dio" trgovanja s više droga zajedno) predstavlja jedan od glavnih faktora u vezi sa problemima droga u Europi.

Što se tiče analitičkih vještina, instrumenata i s tim u vezi organizacijskih struktura, potrebno je reći da su odgovori na upitnik često fragmentarni i nedovoljni. Biti će potrebna dodatna tehnička pomoć i obuka kako bi se premostile postojeće analitičke praznine, unaprijedli sistemi prikupljanja podataka i izvještavanja, usporedile informacije i analizirala trgovina drogama u skladu sa nivoima EU i UN-a:

- Prvi korak bila bi godišnja izrada izvješća o stanju u području organiziranog kriminaliteta, koje bi bio slično koncipirano i detaljano kao izvješće Vijeća Europe ili Europolu o stanju u području organiziranog kriminaliteta, uz naglasak na trgovinu drogama;
- Drugi korak bio bi jačanje podrške Globalnom programu procjene (GAP). Ovaj program je pokrenuo UNODC 1998. godine³⁴ kao odgovor na potrebu da se unaprijedi globalna baza informacija o uzorcima i trendovima u proizvodnji, prometu i uživanju droga. Ovaj program također podržava razvoj prikupljanja podataka tako što pruža metodološka sredstva za pomoć u prikupljanju visoko kvalitetnih podataka i izgradnju kapaciteta za prikupljanje podataka na državnom i regionalnom nivou. Metode koje GAP primjenjuje razvijene u cilju podrške prikupljanju podataka oko osnovne grupe pokazatelja zlouporabe droga, koje su usaglasile zemlje članice i nalaze se u drugom dijelu najnovijeg Upitnika za godišnje izvještavanje³⁵;
- Treći korak bio bi donošenje novih domaćih zakona, posebno o zaštiti podataka i kaznenom postupku koji bi bili bliži standardima EU i pripremanje sporazuma o operativnoj suradnji sa Europolom;
- Četvrti korak bio bi veće iskorištavanje Centra SECI za razmjenu informacija i njegovih analitičkih kapaciteta.

3.1.1 Stimulansi- vrste amfetamina

Grupa stimulansa vrste amfetamina obuhvaća amfetamine (amfetamin i metamfetamin), ekstazi (MDMA i srodne supstance) i druge sintetičke stimulanse (metkatinon, fentermin, fenetilin itd.). Stimulansi vrste amfetamina najviše se proizvode u Kini, Mijanmaru i Filipinima. Globalna proizvodnja ovih supstanci trenutno iznosi blizu 480 metričkih tona³⁶, od čega tri četvrtine su ili metamfetamin ili amfetamin, a jedna četvrtina "ekstazija".

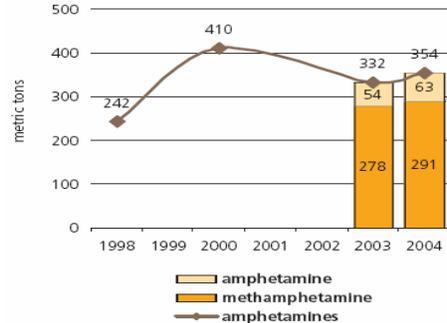
Nakon što je godinama rapidno raslo, tržište za stimulanse vrste amfetamina se stabilizira. Zapljene su enormno česte, što još jednom dokazuje da popularnost droga u nekim zemljama ima tendenciju umanjavanja njihovog pada na drugom mjestu, što dovodi do toga da se tržište reorganizira, posebno tako što će se ekploatirati zemlje u tranziciji u kojima je slaba provedba zakona.

trgovinom kokainom. Italija bilježi da etnički Albanci razmjenjuju heroin za kokain i da su umiješani u trgovinu heroinom u Velikoj Britaniji" (za više detalja vidjeti: EU Izvješće o organiziranom kriminalu, 2005. Europol).

³⁴ U tom kontekstu UNODC je radio i sa vladama i nizom organizacija na uspostavljanju normi i standardnih pokazatelja; unapređenju prikupljanja podataka i sistemima izvještavanja, kao što je globalni indeks nedozvoljenih droga (IDI), koji bi pružio jedinstvenu, standardnu i usporedivu mjeru ukupnog problema s drogama jedne zemlje, ponderisanu veličinom njene populacije. Indeks nedozvoljene droge kombinira sve glavne kategorije nezakonitih droga pretvarajući ih u hipotetičku referentnu drogu i obujam nezakonite proizvodnje droge, trgovanja i zlouporabe u jednu mjeru potencijalne štete koja se kreće duž tržišnog lanca.

³⁵ UNODC, Svjetsko izvješće o drogama za 2006.

³⁶ UNODC, Svjetsko izvješće o drogama za 2006.

Dijagram 1: Procjena proizvodnje amfetamina

Sources: UNODC estimates based on UNODC, Annual Reports Questionnaire Data / DELTA and INCB, 2005 Precursors, March 2006, UNODC, 2005 World Drug Report and UNODC, Ecstasy and Amphetamines – Global Survey 2003.

Proizvodni proces, koji uključuje nabavku kemikalija, sintezu, tabletiranje, ambalaže i odlaganje otpada, bez razlike se odvija na različitim lokacijama. Često uključuje suradnju među kriminalnim grupama koje djeluju preko granica, što smanjuje rizik da se proizvodna mreža pokida. Primjeri za to su promet, od Belgije i Nizozemske, "ekstazija" u Portugal za tabletiranje i amfetamina u Veliku Britaniju za rezanje i prepakiranje uz stavljanje loga. Istrage u zemljama članicama EU pokazuju ključnu ulogu pomagača u nabavci kemikalija, materijala i opreme koji potječu iz cijele Europe i šire.

Značajna proizvodnja amfetamina odvija se i u Poljskoj, dok se proizvodnja amfetamina i ekstazija različitog obujama bilježi u cijeloj EU, naročito u baltičkim zemljama i Bugarskoj, pri čemu ova zemlja proizvodi tablete amfetamina sa logotipom "Captagon" koje se u velikim količinama krijumčare na arapski poluotok. Sve češće zapljene u EU u toku 2004. i 2005. god. velikih pošiljki amfetamina do 500 kg³⁷ (nedavna zapljena u Srbiji) ukazuju na rast ovog tržišta i proizvodnje amfetamina, kojim se trguje na nivou cijele Europe.

3.1.2 Metamfetamin

Ova droga je poznata kao posebno vezana za zdravstvene i socijalne probleme. Na globalnom nivou postoji značajna zabrinutost u vezi sa rastućim problemima sa metamfetaminom. Do sada nije došlo do velike proizvodnje i upotrebe metamfetamina u Europi. Europska proizvodnja metamfetaminom i dalje je uglavnom ograničena na Češku Republiku i, u manjoj mjeri, susjednu Slovačku, neke baltičke zemlje i Moldaviju. Broj zatvorenih laboratorija za pravljenje metamfetamina u Češkoj Republici znatno je porastao u posljednjem desetljeću, sa 18 u 1995. god. na 28 u 2000. god. i 188 u 2003. i 248 u 2004. god. Veliki broj zatvorenih laboratorija također je zabilježen u Moldaviji (136 u 2004. god.), zatim slijedi Slovačka (12 u 2004., u odnosu na 3 laboratorija godinu prije toga).

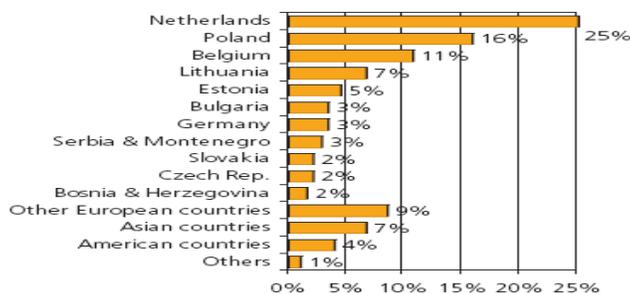
Na osnovu informacija o porijeklu zaplijenjene droge, 88% odgovora odnosi se na europske zemlje u periodu 2002 – 2004. god., iz čega proizilazi da je proizvodnja amfetamina i dalje koncentrirana u Europi. Nizozemska, Poljska i Belgija, zatim Litva i Estonija, Bugarska i Njemačka, često se navode kao glavni izvori amfetamina. Što se tiče otkrivenih laboratorija amfetamina, na Europu otpada 77% svih laboratorija u periodu 2002 – 2004. god.

Broj laboratorija amfetamina otkrivenih u Zapadnoj i Centralnoj Europi povećao se sa 25, u prosjeku u periodu 1995 – 1999. god. na 35 u periodu 2000 – 2004. god. (47 u 2004. godini). Ovo povećanje je čak i veće u Istočnoj Europi (Bjelorusija, Moldavija, Rusija i Ukrajina) gdje su zabilježena otkrića laboratorija povećana sa 11, u prosjeku, u periodu 1995 – 1999. god. na 94 u periodu 2000 – 2004. god. (141 u 2004. god.)³⁸.

Dijagram 2: Porijeklo amfetamina u periodu 2002 – 2004. god.

³⁷ Izvješće o drogama Europolu za 2006. god.

³⁸ UNODC, Svjetsko izvješće o drogama za 2006.

* Number of times a country was identified by other countries as a source country for amphetamine over the 2002-04 period (n = 175), based on information provided by 40 countries

Source: UNODC, Annual Reports Questionnaire Data.

Ovi podaci i nedavne zapljene ukazuju na postupanje premještanje proizvodnje amfetamina prema Istočnoj i Jugoistočnoj Europi. Projektna područja trebaju podicati veću podršku međunarodnim aktivnostima i operacijama, kao što su one koje provodi Europol ili UN INCB (Međunarodni odbor za kontrolu narkotika). Ovo treba promatrati u skladu sa nedavnim, ali nepotvrđenim nalazima iz 2006. god. koje je dalo Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Srpske (Bosna i Hercegovina), navodeći *“uvezene količine supstanci namijenjenih za industrijsku proizvodnju nadilaze potrebe industrije i nije rijetkost da je promet tim supstancama nedozvoljen”*³⁹.

Iskazana oduzimanja ekstazija povećana su za 87% u 2004. godini i dostigla su 8 tona izraženih u ekvivalentima kilograma, od čega je 51% oduzeto u Europi, što premašuje i vrhunac iz 2002. godine za 20%. Značaj Nizeozemske i Belgije, tradicionalnih izvora ekstazija, izgleda opada, dok proizvodnja u drugim europskih zemljama raste⁴⁰.

U većini slučajeva stimulansi vrste amfetamina krijumčare se iz zemalja EU, ali sve više i iz nekih zemalja Jugoistočne i Istočne Europe, gdje tajne laboratorije rastu kao gljive poslije kiše. Imajući na umu sve veći rast europskog tržišta stimulansa, potencijal za širenje uporabe metamfetamina ne može se zanemariti u Jugoistočnoj Europi, pa tako ovo ostaje značajno područje koje treba pratiti. Tendencija rasta domaćeg tržišta ovih stimulansa već je uočena u Srbiji (odgovor ovog projektnog područja glasi: *“veoma popularni kod mladih”* i *“veoma prisutni”*), Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Kosovu i *“bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji”* zbog sve veće potražnje za ovom vrstom droge, ali zbog sve agresivnije ponude koja se mogla uočiti. Osim toga, Turska, sa širenjem turizma, pojavljuje se kao značajna destinacija za ekstazi koji potiče iz Zapadne Europe. U tom pogledu, očekuje se povećana dvojnja uporaba *“balkanskih ruta”* za krijumčarenje heroina u EU i ekstazija iz EU-a. Proizvodnja amfetamina sa logotipom *“Captagon”*, ranije uočena u Bugarskoj, odnedavno se pojavila u Turskoj⁴¹.

Izgleda da postoji trgovanje supstancama koja je u porastu koja se odvija preko Balkana, namijenjena proizvodnji izvan ove regije ili da se prave prvi pokušaji da se uspostavi proizvodnja droge u ovoj regiji. Metamfetamini su sve veći problem u cijeloj Jugoistočnoj i Istočnoj Europi, Rusiji i Aziji, sa laboratorijama narkotika koje se premješaju, u mnogim slučajevima, sa zapada na istok i supstancama koji se generalno kreću sa istoka na zapad i obratno.

Kontrola supstanca je posebno težak zadatak, jer se ove supstance, kao što su efedrin i kemikalije, nalaze u lijekovima koji se prodaju bez recepta. Tone supstanca prijevoze se u regije gdje tajne laboratorije rade relativno slobodno, posebno u zemljama gdje nestabilnost, korupcija, i slabi organi za provedbu zakona dozvoljavaju proizvođačima da rade nekažnjeno.

Albanske agencije za provedbu zakona su 2005. godine istraživale dva slučaja, u kojima su oduzete velike količine efedrina iz Kine i Velike Britanije. Bosna i Hercegovina je obavijestila o nedavnom oduzimanju 34 tone acetil-anhidrida (kemijski supstanca za heroin), policija Srbije je otkrila trgovinu

³⁹ BiH Informacija o sigurnosnoj situaciji u Bosni i Hercegovini u 2005. godini.

⁴⁰ UNODC, Svjetsko izvješće o drogama 2006.

⁴¹ UNODC, Svjetsko izvješće o drogama za 2006.

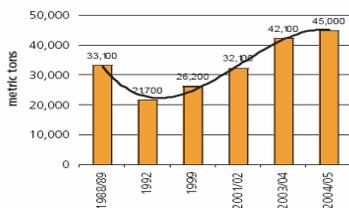
kemijskim supstancama uvezenim iz Francuske, Češke i Rumunjske, koji su se zatim krijumčarili u Bugarsku i Tursku. Otkriveno je nekoliko ilegalnih laboratorija za proizvodnju ekstazija i oduzeto 2 milijuna pilula ekstazija, kao i 20 tona kiseline.

Projektne područja je potrebno podcicati da se više koriste Europolovim sistemom logotipa kokaina (ECLS), koji povezuje način rada, fotografske i druge informacije o oduzimanju kokaina i logotipima i oznakama na drogama i njihovoj ambalaži. ECLS omogućava utvrđivanje podudarnosti oduzete droge s ciljem da se unaprijedi međunarodna suradnja u provedbi zakona i razmjena informacija. Godišnja izdanja Europolovog kataloga sa logotipima kokaina izdaju se na CD-u i kao dokument.

3.1.3 Proizvodi kanabisa (hašiš, marihuana, ulje hašiša)

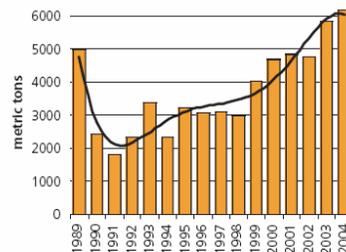
Proizvodnja kanabisa u suštini obuhvata tri različita proizvoda: biljka, (marihuana), smola (hašiš) i ulje kanabisa. Globalna proizvodnja kanabisa je u porastu i procjenjuje se na 45.000 metričkih tona (u 2003: 40.000 metričkih tona, u 2004: 42.000 metričke tone)⁴². Postoje i drugi pokazatelji da je globalna proizvodnja kanabisa u porastu. U posljednjih deset godina povećane su i procjene broja uživatelja kanabisa u svijetu i količine kanabisa koje su oduzeli organi za provedbu zakona.

Dijagram 3: Proizvodnja biljke kanabisa (procjena) kanabisa 1999-2004

Sources: UNODC, World Drug Reports 2004 and 2005, UNODC, Annual Reports Questionnaire Data, Government Reports and UNODC estimates.

Dijagram 4: Zaplijenjene biljke

Source: UNODC, Annual Reports Questionnaire Data.

Europa je najveće svjetsko tržište smole kanabisa, na koje otpada više od 70% svjetskih slučajeva oduzimanja smole kanabisa 2004. godine. U periodu od 2002 - 2004. god. zemlje članice su navele Maroko kao glavnu zemlju izvor, nakon koje su slijedili Pakistan i Afganistan. Učešće Maroka je, međutim, nešto smanjeno, sa 31% u toku 1999 - 2003. god. na 28% u periodu 2002 - 2004. godine.

Ostale zemlje koje su navedene kao značajni izvori smole kanabisa su Albanija i Nizozemska. U nekim slučajevima nije uvijek jasno da li je smola kanabisa proizvedena u tim zemljama ili je tamo samo kupljena, a potiče iz Maroka. Međutim, proizvodnja smole kanabisa cvjetala je u Maroku. Prema istraživanju iz 2003. godine, ukupna proizvodnja smole iznosila je oko 3.060 metričkih tona, uzgojenih na 134.000 hektara zemlje u regiji Rif, čime se bavilo približno 96.600 porodica. Iz izvješća iz 2004. godine pokazalo se smanjenje od 10% za zemlju posvećenu uzgoju kanabisa (120.500 hektara), uz procjenu proizvodnje od 2.760 metričkih tona. Izvješće iz 2005. godine utvrdio je daljih 37% smanjenja na 72.500 hektara i pad proizvodnje na 1.070 metričkih tona, što jasno pokazuje pojačane napore marokanskih vlasti u borbi protiv proizvodnje droge⁴³.

Uprkos ovim naporima u Maroku, u Europi je sve veća zabrinutost zbog negativnog utjecaja uporabe kanabisa⁴⁴. Maroko i dalje snabdijeva više od 80% sve smole koja se konzumira u Europi⁴⁵, što je najveće svjetsko tržište od kojeg je procijenjena godišnja zarada 10 milijardi eura. Osim toga, Pakistan i Afganistan također daju doprinos međunarodnom tržištu smole. Prema procjenama o

⁴² UNODC Svjetsko izvješće o drogama za 2006.

⁴³ UNODC Svjetsko izvješće o drogama za 2006.; Europol Izvješće o drogama za 2006.

⁴⁴ EMCDDA Izvješće za 2005; Španjolska, Italija, Danska, Finska i Irska bilježe da gotovo sva smola kanabisa potiče iz Maroka.

⁴⁵ Europol, 2005 EU Izvješće o organiziranom kriminalu, oktobar 2005.

oduzimanju i konzumaciji smole, može se reći da se dugoročno globalna proizvodnja kreće ka 7.500 metričkih tona i više (za 2004/2005. godinu).

Raspoloživi podaci o traženju liječničkog tretmana zbog droge u Europi stavljaju kanabis na drugo mjesto iza opijata, iako na kanabis otpada samo 12% svih traženja liječničkog tretmana i na ukupnu sliku u velikoj mjeri utječe stanje u relativno malom broju zemalja. Iako podaci ukazuju da u Europi čak tri milijuna ljudi, uglavnom mlađih muškaraca, uživa kanabis svakodnevno, nije poznato u kojoj mjeri ova grupa eventualno ima problema zbog uživanja droge. Očekuje se da se sličan razvoj ustanovi i u Jugoistočnoj Europi.

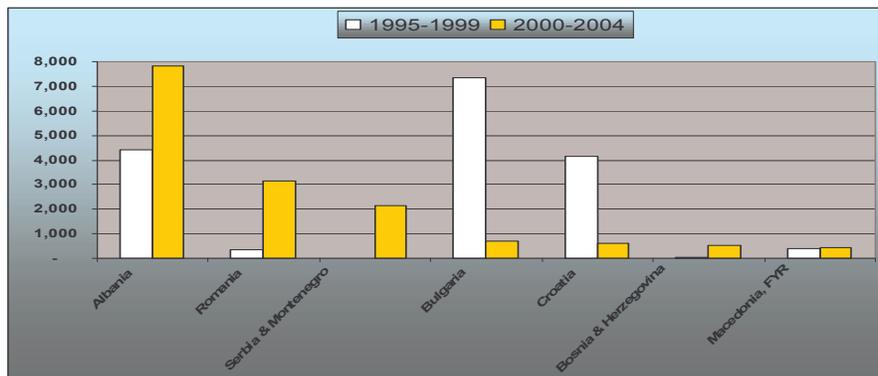
Jačina proizvoda kanabisa određuje se prema sadržaju tetrahidrokanabinola (THC), primarnog aktivnog sastojka. Prema istraživanjima Kanade, SAD-a i Holandije, na primjer, prosječan sadržaj THC-a (potencija) značajno je porastao (u SAD-u: od manje od 2% 1970-tih, do 6,3% 2003. godine)⁴⁶. U zemljama iz kojih postoje podaci, 2003. godine je zabilježeno da smola kanabisa na nivou veleprodaje ima prosječan sadržaj THC-a između manje od 1% (Poljska) i 25% (Slovačka), dok je potencija biljke kanabisa varirala od 1% (Mađarska, Finska) do 20% (Slovačka)⁴⁷. Samo je Crna Gora dala okvirni pregled kanabisa koji se krijumčari iz Albanije, koji "se smatra da je visokokvalitetan (*visok stupanj THC-a*)".

Proizvodnja biljke kanabisa (marihuane) izrazito je raspršena i zemlje Jugoistočne Europe bilježe određeni uzgoj kanabisa, kao što su Srbija (2003: uzgoj manjeg obujama 2.000 biljaka), Kosovo (2004: policija Kosova i UNMIK uništili su 12 polja kanabisa) i Albanija, koja je i dalje jedina zemlja u regiji koja proizvodi proizvode kanabisa (hašiš, marihuanu i ulje hašiša) za izvoz (2004: uništeno nekih 74.000 biljaka; 2005: uništeno 333.000 biljaka; 2006: uništeno nekih 2.000 biljaka u toku pet mjeseci).

Zemlje kojima su namijenjeni hašiš i marihuana iz Albanije uglavnom su Grčka i Italija, ali ima informacija i o krijumčarenju na Kosovo, u Crnu Goru, "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", i, u manjem broju slučajeva, u zemlje EU, u zamjenu za heroin. Uvoz marihuane uglavnom organiziraju kriminalne grupe iz Kolumbije, Jamajke, Južne Afrike, Nigerije i Albanije. Albanske zločinačke organizacije razvile su se u glavnog dobavljača biljke kanabisa. Veće količine hašiša i marihuane uglavnom stižu morskim putem kroz međunarodne krijumčarske kanale (kontejner) iz zemalja Sjeverne i Zapadne Afrike u luke Italije i Slovenije u projektna područja kopnenim putem. Hašiš i marihuana dolaze i morskim putevima iz Albanije ili direktno iz sjevernoameričkih zemalja u morske luke u Hrvatskoj za dalju distribuciju ("morski kanali balkanske rute"). Transport hašiša i marihuane kopnenim putem uglavnom dolazi sa teritorija Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

⁴⁶ UNODC Svjetsko izvješće o drograma za 2006.

⁴⁷ EMCDDA godišnje izvješće za 2005.

Dijagram 5: Zaplijenjeni kanabis (kg/godišnji prosjek)

Izvor: Ured za droge i kaznena djela Ujedinjenih Naroda (UNODC)

Što se tiče potražnje, Europa je vjerovatno najprofitabilnije tržište kanabisa na svijetu. Blizina ovog tržišta i značaj "balkanske rute" ukazuju na to da nedozvoljeni promet drogom treba i dalje da bude u fokusu pažnje organa za provođenje zakona. Ilegalni proizvodi kanabisa su najrasprostranjenija droga u svim zemljama regije, i u većini projektnih područja smatraju se najvećim problemom.

3.1.4 Uzgoj maka za dobivanje opijuma i proizvodnja heroina

Eksperti su 2005. godine uočili nekoliko pozitivnih događaja: ukupno područje pod uzgojem maka za dobivanje opijuma je smanjeno, kao i globalna proizvodnja opijuma, dok su globalne zapljene opijata (heroin, morfij i opijum) povećane, posebno u Jugoistočnoj Europi. Procjene su da je u svijetu područje na kojem se nezakonito uzgaja mak za opijum smanjeno za 22% (sa 195.940 na 151.500 hektara), uglavnom zbog manjeg uzgoja u tri glavne zemlje izvora⁴⁸. Globalna proizvodnja opijuma procijenjena je na 4.620 metričkih tona.

Afganistan sudjeluje velikim dijelom u tome: količina od 4.100 metričke tone (89%) proizvedena je u glavnim zemljama izvorima za Europu. Afganistan je u prošlosti konstantno povećavao proizvodnju opijuma od 2002. do 2005. god.⁴⁹, što je čak nadmašilo ranije proizvedene količine prije nego što su Talibani proglasili "fetvu" na uzgoj maka, čime su drastično iskorijenili područja uzgoja krajem 2000. i u proljeće 2001. godine. Uzgoj maka za opijum i dalje se širi u Afganistanu, pokazujući da naponi međunarodne zajednice u post-talibanskom režimu još uvijek nisu dovoljno uspješni. Čak pola milijuna ljudi smatra se da je umiješano u trgovinu afganistanskim opijatima, od koje je godišnji prihod procijenjen na preko 40 milijardi US dolara godišnje.

Iako UNODC procjenjuje da se u Afganistanu područje pod makom smanjilo po prvi put od 2001. godine za 21%, sa 131.000 hektara (2004.) na 104.000 hektara (2005.)⁵⁰, ipak je nivo ukupne proizvodnje opijuma samo blago opao⁵¹. Od najvećeg značaja je zabrinjavajuća činjenica da se uzgoj maka za opijum pojavio na područjima na kojima ranije nije postojao, te se sada može naći u sve 34 provincije te zemlje. Pored toga, tim domaćim trendom maskiraju se značajne razlike među provincijama. Dok se u nekim od njih može uočiti nagli pad (npr. Nangarhar, od 28.213 na 1.093 hektara), u drugim uzgoj raste (npr. Kandahar, od 4.959 do 12.989 hektara).

⁴⁸ Afganistan, Mijanmar i Narodna Demokratska Republika Laos.

⁴⁹ UNODC Svjetsko izvješće o drogama za 2006.; 2004. god. 67% globalnog uzgoja maka za opijum otpadalo je na Afganistan.

⁵⁰ U odnosu na podatke iz 2004., ovo bi se moglo nazvati godišnjim padom, ali u odnosu na 80.000 hektara iz 2003. god., oko 104.000 hektara je još uvijek previsoka brojka.

⁵¹ UNODC Svjetski izvješće o drogama za 2006; Uprkos 21postotnom smanjenju uzgoja maka, pogodni uvjeti za uzgoj doveli su do većeg prinosa opijuma, dovodeći do ukupnog smanjenja proizvodnje od samo 2%.

Analizirajući dugotrajna promatranja koje je iznio UNODC, ova snedavna smanjenja ne smiju se previše naglašavati: rast i pad krim-statistike, kao što su "plešuće" cifre zahtijevaju održive programe i izazove da se pad zabilježen u jednog godini pretvori u dugoročne strukturne promjene.

Prema procjenama UNODC-a, 72% opijuma pretvori se u heroin u Afganistanu. 2005. godine je proizvedeno oko 410 metričkih tona heroina, najveći dio tog otišao je u Evropu i Rusiju⁵². Oko 10.000 tona kemikalija, uključujući 1.000 acetil-anhidrida potrebno je za taj proces. Tadžikistanska Agencija za kontrolu droga procjenjuje da ima više od 400 laboratorija za dobivanje heroina u Afganistanu, od kojih je 80 smješteno duž granice sa Tadžikistanom⁵³. Gotovo sav heroin koji se konzumira u Europi u osnovi ima opijum iz Afganistana (90%), za što je balkanska ruta i dalje glavni kanal za krijumčarenje.

Krijumčarenje heroina u EU i dalje je pod dominacijom turskih i s njima povezanih kriminalnih grupa. Ove grupe se služe pomagačima iz Jugoistočne Azije koji ih povezuju sa domaćim kriminacima ili posrednicima koji mogu kupiti velike količine heroina direktno iz zemalja izvora. Veoma rijetko pošiljke heroina putuju cijelim putem od Afganistana u Evropu u jednom putovanju; prodaju ih i kupuju različite kriminalne grupe duž te rute⁵⁴. Generalno, nagli rast nedozvoljene trgovine robom i putnicima u Europi smanjuje rizike i stvara velike investicije za trgovce drogom, koji posebno u trgovini drogama slijede poduzetnički moto: "Mali rizik - veliki profit".

Dok čeka nastavak puta u Zapadnu Evropu, heroin se često pohranjuje u zemljama duž balkanske rute. Dvostruka uporaba balkanske rute za krijumčarenje heroina u EU i ekstazija iz EU, od velikog je značaja⁵⁵. Albaniji je suđeno da bude jedna od najvažnijih tranzitnih zemalja za trgovinu heroinom iz Afganistana preko Turske i drugih zemalja Jugoistočne Europe, bez obzira na brojeve koji pokazuju rast ili opadanje (2004: 91 slučaja sa 152 počinitelja; 2005: 67 slučaja sa 116 počinitelja). Omjer zapljena opijata, izražen u ekvivalentima heroinu, duž krijumčarskog puta Afganistan-Europa, povećan je sa 78% na 85% u periodu od 2002. do 2004. godine, što odražava povećanje nivoa proizvodnje opijuma u Afganistanu i povećanje obujama trgovanja iz te zemlje.

Kriminalne grupe etničkih Albanaca⁵⁶, izvještava se, igraju ključnu ulogu, posebno u veleprodajnoj distribuciji heroina u Europi. Turska ostaje, zbog svog geografskog položaja, glavni koridor za trgovinu heroinom ka EU. Ova država služi kao polazna tačka za balkanske rute. Većina heroina iz Jugozapadne Azije stiže u Evropu ovim putevima.

Albanski kriminaci uvoze heroin blisko surađujući sa turskim, makedonskim i kosovskim trgovcima. Obično se prijevoz organizira kamionima, autobusima, automobilima preko dvije glavne kopnene rute, Turska-Bugarska - "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Albanija, ili Turska -Bugarska -"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"- Kosovo -Albanija. Većina heroina nađe put do Grčke, Italije, i Bosne i Hercegovine (koja nije dala podatke za 2005/2006.), Hrvatsku, Kosovo, Crnu Goru, Srbiju i dalje na tržišta drugih EU članica.

Samo mala količina heroina, uglavnom loše kvalitete, ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" procjenjuje da je količina heroina koja se godišnje konzumira oko 300 kg. Crna Gora saopštava da se heroin na domaćem tržištu obično razrjeđuje i miješa s različitim supstancama. Heroin je druga najprisutnija droga na tržištu Srbije, a većina heroina dolazi sa Kosova gdje je zabilježeno da je heroin najprisutnija droga. Krijumčarenje kemijskim supstancama u Afganistan, koji se koriste za ilegalnu proizvodnju heroina, druga je strana

⁵² UNODC Svjetski izvještaj o drogama za 2006.

⁵³ Europolovo izvješće o drogama za 2006.

⁵⁴ Europolovo izvješće o drogama za 2006.

⁵⁵ Europolovo izvješće o drogama za 2006.

⁵⁶ U ovom kontekstu "Albancima" se smatraju osobe koje se tako izjašnjavaju na osnovu svoje kulture, povijesti, jezika, tradicije ili porijekla, bez obzira da li žive u Albaniji, Kosovu, Crnoj Gori, Srbiji ili negdje drugo.

ovog "prljavog" posla. Oduzimanje 34 tone acetil-anhidrida (kemijske supstance za heroin), kako izvještava Bosna i Hercegovina 2005. godine, svjedoči o postojanju trgovanja kemijskim supstancama koji se koriste za proizvodnju droge koja ide preko Jugoistočne Europe.

Uprkos svim naporima poduzetim do sada i zabilježenim uspješnim oduzimanjima, prema procjenama ogromnih količina heroina koji se transportira preko Jugoistočne Europe, droga koja se zaplijeni mjeri se u mili-količinama.

Zbog tog dešavanja, UNODC je po prvi put zemlje Jugoistočne Europe u svom Svjetskom izvješću o drogama za 2006. god. označio kao zemlje sa "određenim porastom" zlouporabe heroina i drugih opijata. Ovo ima značajan utjecaj na Evropu i Balkan, ne samo u vezi sa dostupnošću heroina, nego i u smislu sigurnosti i stabilnosti, kao i kredibiliteta međunarodne zajednice vezano za obnovu osjetljivih postratnih društava.

Procjene o uporabi droga u jednom periodu su nejednake i ne dozvoljavaju čak ni da se odrede srednjoročni trendovi. Slično kao nove članice EU, zemlje Jugoistočne Europe iskusile su kasnije probleme vezane za heroin i kod njih je stanje više promjenljivo. U većini projektnih područja, heroin je i dalje glavna droga zbog koje klijenti traže liječenje. Prema zdravstvenim organima Makedonije, između 600 i 700 osoba svake godine traži medicinsku pomoć zbog zlouporabe droga. Prema centrima za liječenje od ovisnosti od droga Albanije, 2000. godine 968 osoba je zatražilo liječenje, dok je u 2003. godini ovaj broj narastao na 1.360 osoba. U odgovoru na pitanja iz upitnika za 2006. god. ne daju se brojevi, ali se kaže da postoji stalni rast broja osoba koje traže liječenje. Osim nekoliko podataka⁵⁷, nijedno drugo projektno područje nije pružilo nikakav statistički materijal.

3.1.5 Kokain

Kokain se dobiva od listova koke koja se uzgaja u Južnoj Americi. Područje na kojem se uzgaja koka (159.000 hektara) u 2005. god. je u suštini bilo nepromijenjeno, što je 28% ispod najvišeg nivoa zabilježenog 2000. godine (221.300 hektara). Većina koke se i dalje uzgaja u Kolumbiji (54%), nakon koje su Peru (30%) i Bolivija (16%)⁵⁸.

Iako prvenstveno namijenjen tržištu Sjeverne Amerike, značajan dio kokaina krijumčari se iz Južne Amerike u Evropu preko Atlantskog okeana zračnim ili morskim putem, uglavnom preko Španjolske i Nizozemske, dok kokain u Jugoistočnu Evropu stiže preko jadranskih luka i kopnom i sa sjevera i sa juga. Brzi čamci, teretnjaci i kontejnerski brodovi i dalje su najčešće sredstvo za prijevoz droge kroz ovu regiju, ali trgovci koriste i avionski promet da svoj teret bace u međunarodne vode. Kolumbijske vlasti su 2005. godine prijavile zaplijenu podmornicu u izgradnji⁵⁹.

Svjetska proizvodnja kokaina uglavnom se zadržala na istom nivou 2005. godine i praktično se nije mijenjala u odnosu na nivo od prije jedne decenije. Potencijalna proizvodnja kokaina dostigla je 2005. godine 910 metričkih tona. Potencijalna proizvodnja kokaina u Peruu iznosila je 2005. godine 180 metričkih tona, a u Boliviji 90 metričkih tona. Zbog bolje saradnje među službama za provedbu zakona i unaprijeđenoj razmjeni obavještajnih podataka, zapljene kokaina stalno rastu: 34% 2003. god. i 18% 2004. god. (588 metričkih tona), najveća količina ikada zabilježena. Prema indicijama, ovaj trend je nastavljen i 2005. i vjerovatno će se nastaviti i 2006. godine.

Uporaba kokaina na globalnom nivou je blago opala. Međutim, za razliku od najnovije situacije u Kanadi ili Sjedinjenim Državama gdje je nedavno objavljena studija za učenike srednjih škola

⁵⁷ Danas cijena heroina u Albaniji varira od 11.000 do 14.000 eura po kilogramu. Zarada od makedonskog tržišta dostiže između 10-12 milijuna eura.

⁵⁸ UNODC, Svjetski izvješće o drogama za 2006.

⁵⁹ Europolovo izvješće o drogama za 2006. god. Ovo plovilo bi bilo u stanju prevesti 15 tona kokaina kroz Karipsko more.

pokazala da, i za kokain i kreka kokain, godišnja stopa opala je u 2005⁶⁰., u Europi uporaba kokaina je još uvijek u porastu. Uživanje kokaina u Zapadnoj i Centralnoj Europi (1,1% stanovništva u dobi 15 – 64 godine) još uvijek je na nižem nivou nego u Sjevernoj Americi (2,3%), ali u Europi se kreće naviše. Gotovo 25% uzivatelja kokaina u svijetu (više od 3 milijuna ljudi) živi u Zapadnoj i Centralnoj Europi. Sve se više traži medicinski tretman zbog kokaina. Iako postoje velike razlike među zemljama, na kokain otpada oko 10% svih traženja liječničkog tretmana u cijeloj Europi. Uživanje kreka, vrste droge koja je posebno vezana za zdravstvene i druge probleme, u Europi je i dalje ograničeno.

U sva projektna područja kokain stiže uglavnom preko kurira zračnim putem, skriven u koferima i odjeći, zatim brodovima i čamcima, ili urgentnim poštanskim pošiljkama.

Nedozvoljena trgovanje kokainom putem morskih luka (u Grčkoj, Crnoj Gori, Hrvatskoj, Albaniji i Italiji), obično uključuje velike količine (i viši kvalitet) ovog narkotika. Veći transporti kokaina uglavnom su tranzitnog karaktera, prijevoze se kopnenim putem kamionima, često zapakirani u boce i namijenjeni tržištima EU.

U Albaniji je sadašnja cijena kokaina oko 35.000 eura po jednom kilogramu. Policija Srbije, u zajedničkoj istražnoj operaciji s drugim policijskim snagama, uglavnom organima za provedbu zakona Italije, pomagala je pri zapljeni 200 kg kokaina (190 kg je oduzeto u Italiji a u Srbiji 10 kg). Kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje kokaina dobro su organizirane i imaju efikasne strategije prijevoza.

3.1.6 Droge i kriminalitet

Na nivou Europe u velikoj mjeri nedostaju usporedni podaci o većini aspekata veze između droga i kriminaliteta. Glavni izuzetak su kaznena djela vezana za droge, što su zabilježena kaznena djela protiv zakona o kontroli droga. Iako je potrebno biti oprezan u uspoređivanju između država, čini se da su u periodu između kasnih 1990-tih i 2003. god. kaznena djela vezana za droge zabilježila rast u mnogim zemljama EU-a i da su zemlje Jugoistočne Europe izrazito profitirale od toga. Svi Kaznjeni zakoni u projektnim područjima sadrže odgovarajuće odredbe protiv droga.

Malo toga se zna o cijenama, zaradama i uporabi dobiti stečene kriminalitetom, što je osnova za buduće istrage, npr. pranje novca ili konfiskaciju. Imajući na umu činjenicu da se od proizvodnje, prometa i ulične prodaje zarade milijarde eura (ili US dolara), čini se da još uvijek ima mnogo prostora za unapređenje rada organa za provedbu zakona.

Srbija je zabilježila najveću organiziranu kriminalitetnu grupu, "Zemunski klan"⁶¹, koja je imala šest podgrupa koje su vršile prodaju preko vlastitih dilerskih mreža. Vođe klana su ulagali zaradu, procijenjenu na stotine milijuna eura u pokretnu i nepokretnu imovinu i luksuznu robu. Da bi zaštitio svoj posao, korištenjem ogromne finansijske moći procijenjene na stotine milijuna eura, klan je podmićivao dužnosnike u pravosuđu i policiji i osnovao medijsku kuću za vršenje utjecaja na javno mjenje. Nezakonita zarada se najvjerojatnije ulagala u procesu privatizacije, u nekretnine, komercijalna poduzeća, itd. Zarada od makedonskog tržišta dostigla je između 10 – 12 milijuna eura. Ukupna dobit od kriminaliteta vezanog za droge nije se mogla preciznije utvrditi s obzirom da nije bilo istraga vezanih za pranje novca.

Hrvatske kriminalne grupe uključuju mješovite strukture koje često vodi osoba koja ima Kaznjeni dosje. Disciplina se postiže prijetnjom i nasiljem uglavnom kako bi se klijenti natjerali da plate dugove i zadržavanjem zarade od kriminalnih aktivnosti. Članovi grupa su skloni drugim kriminalitetima, kao što je krijumčarenje oružja i cigareta i iznuđivanje. Zarada se uglavnom troši na

⁶⁰ UNODC, Svjetsko izvješće o drogama za 2006; Prema ovom istraživanju, stopa kokaina je oko 20% niža nego 1998. godine.

⁶¹ Zemun jedan dio Beograda.

pokretnu i nepokretnu imovinu, kao što su nekretnine u turističkim središtima, te na upadljiv način života. Hrvatski organi za provedbu zakona priopćavaju kako kriminalne organizacije koriste različite metode zaštite svojih aktivnosti, kao što je kontranadzor, često korištenje kodiranih poruka i šifri u telefonskim razgovorima, međunarodne aktivnosti, nedozvoljen transfer nezakonito stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Prema vlastima Albanije, vrijednost droga koje se proizvedu ili prometuju preko Albanije iznosi oko 50 milijuna eura godišnje.

3.1.7 Droge i AIDS

Krajem 2005. godine, procijenjeno je da 38,6 milijuna ljudi u svijetu ima HIV/AIDS. Te iste godine zabilježeno je, prema procjenama, 4,1 milijuna novih zaraženih i oko 2,8 milijuna je umrlo. Jedna trećina ljudi sa HIV/AIDS-om je u dobu između 15 i 24 godine. Zloupotreba droga ubrizgavanjem jedan je od osnovnih uzroka zbog kojih se ova epidemija pripisuje približno 5% prenosa HIV-a⁶². Preventivne aktivnosti na ograničavanju širenja HIV/AIDS-a među uživateljima droge ubrizgavanjem, i preko njih, na njihove partnere, djecu šire stanovništvo, od ključnog su značaja.

Općenito je pojava AIDS-a zbog ubrizgavanja droga u padu već neko vrijeme. Heteroseksualni kontakt je nadmašio ubrizgavanje droge kao najveći faktor rizika za razvijanje AIDS-a u Europi. Ovo se može pripisati sve većoj dostupnosti veoma aktivne antiretroviralne terapije (HAART) od 1996. godine u zemljama EU-a u kojima je najizraženiji ovaj problem. Međutim, procjenjuje se da je obuhvaćeno dosta slab u zemljama Baltika i Jugoistočne Europe. Može se tvrditi da bi se to moglo odraziti u većem broju novih slučajeva AIDS-a među uživateljima droge injektiranjem u barem nekim zemljama iz ovih regija. Projektna područja su dala veoma malo informacija o ovom problemu. Treba naglasiti da je ovdje potrebna stalna opreznost.

Europa i Centralna Azija su zadnjih godina iskusile u svijetu najbržu epidemiju HIV/AIDS-a. Pa ipak, u zemljama Jugoistočne Europe stopa preovladavanja HIV-a je manja od 0,1%, što je među najnižim. Razlog tome može biti nizak nivo infekcije među stanovništvom ili djelimično. Svi najvažniji faktori koji doprinose izbijanju epidemije HIV/AIDS-a postoje u ovoj regiji. HIV i AIDS nesrazmjerno pogađaju mlade (80% ljudi zaraženih HIV-om imaju 30 godina ili manje)⁶³. Većina zemalja ima veoma mladu populaciju koja je pogođena procesom socijalne tranzicije, ratovima, nezaposlenošću i drugim faktorima. Među mladima je sve više zloupotrebe droga i rizičnog seksualnog ponašanja.

Stoga je za očekivati da će broj slučajeva HIV-a u svim projektnim područjima rasti i već je u poratu, naročito u Srbiji. Pojava hepatitisa C je također vidljivo u porastu, što ukazuje na to da uživatelji droga injektiranjem praktičiraju dijeljenje igle.

Osim što dovodi do ljudske patnje, epidemija HIV/AIDS-a značajno utječe i na troškove brige za pojedince, domaćinstva, zdravstvene službe i društvo u cjelini. Studija Svjetske banke ustanovila je da su sistemi javnog zdravlja slabog kapaciteta i da postoje praznine u financijskom i institucionalnom kapacitetu neophodnom za provođenje na dokazima zasnovanih i racionalnih Strategija za HIV/AIDS. Političko opredjeljenje mora biti veće da bi se odmah djelovalo. Preventivne intervencije za zemlje su racionalne, i kratkoročno, financijski izvoldjive vlastitim sredstvima.

⁶² UNODC, Zloupotreba i potražnja droge, lipanj 2006.

⁶³ Svjetska banka, HIV/AIDS na Zapadnom Balkanu, oktobar 2005. god. str. 1-199.

Tabela 2: Zapljene droge na "balkanskoj ruti" između 1998. i 2004. god. u kilogramima i jedinicama

Zemlja	Droga	2000.	2001.	2002.	2003	2004*	2005.	2006 (I-V)
Albanija	Heroin	47 000	4.500	71.714	114.475	155.925	40.9	77.6
	Kokain	4 000	0.266	0.006	1.286	2.4	2.8	1.0
	Biljka kanabisa	6 604.0	6915.0	13717.8 99	7760.17 0	4544.15 4 (marihuana) 73757(biljaka)	8,332.0 332,186+ biljaka	379.9 1,915 + biljaka
	Smola kanabis	-	-	-	-	1.185		
	Ekstazi	-	-	-	-	10 u		
Bosna i Hercegovina	Amph.	-	-	10 jed.	50 jed.	-	-	-
	Heroin	0.375	1.900	3.265	-	5.036	68.53	
	Kokain	164.392	-	0.240	-	-	30.86	
	Biljka kanabisa	127.982	467.585	919.545	-	168.192	318.51+ 1,956 biljaka	
	Smola kanabis	-	0.060	-	-	-	11.86	
Hrvatska	Ekstazi	-	-	1212 jed.	-	-	3,387	
	Amph.	-	-	117.000	-	-	4.71	
	Heroin	7.041	19.569	46.359	85.727	114.4	27.1	
	Kokain	913.127	1.487	3.365	380.769	17.6	9.0	
	Biljka kanabisa	797.501	737.911	608.070	435.037	428.2	983.2	
"bivša jugoslovenska Republika Makedonija"	Smola kanabis	1.041	4.559	2.107	2.281	5.9	53.4	
	Ekstazi	9979 jed.	12906 jed.	110632 jed.	29840 jed.	27.048 jed.	33.601 jed.	
	Amph. (kg i jed.)	2.124	0.931	28.026	3.814	7.2	14.3	
	Heroin	90.789	110.882	28.572	66.145	242.000	69.3	
	Kokain	4.689	5.860	0.342	0.342	0.131	11.0	
Srbija i Crna Gora Crna Gora ⁶⁴	Biljka kanabisa	1333.39 9	99.115	29.234	180.681	550.000	203.2 + 3,077 biljaka	
	Smola kanabis	427.519	309.846	258.406	423.564	-	3.2	
	Ekstazi	280 jed.	45 jed.	0.002 kg 18 341 jed.	-	-	2.857jed.	
	Amph.	-	-	7.015	-	-	1.8	
	Heroin	-	62.518	43.462	262,995. 0	469.604	342.010	
Crna Gora ⁶⁴	Kokain	-	3.723	1.962	5,336.1	15,468.0	5,321.0	
	Biljka kanabisa	-	1230.22 4	774,284	1464.95 5	3901,87 0	1142,004	

Crna Gora	Smola kanabis	-	4.534	6.814	648.1	3,350.1	8,020	
	Ekstazi	-	0.079 kg 10811 jed.	10 000 jed.	76,194je d.	9,260 jed.	7,539jed.	
	Amph. Heroin Kokain	-	0.087	-	113.1 kg	6.1 kg	1.1 kg 17.6 0.03	
	Biljka kanabisa						367.5	
Kosovo	Smola kanabis						10.5	
	Ekstazi							
	Amph. Heroin	-	0.82	6.11	46.78	23.28	36.48	5.81
	Kokain	-	0.04	1.41	8.48	0.01	3.79	
	Biljka kanabisa	-	30.72	48.05	30.82	23.29 + 7,983 biljaka	55.30 + 31,158 biljaka	16.16
	Smola kanabis	-	-	-	-	0.95	0.21	0.26
	Ekstazi Amph.	- -	4jed. 0.03	50jed. 0.02	40jed. -	56jed. 12.0	39.5jed. 13.12	

*Podaci za 1998-2004 uzeti iz UNODC Svjetskog izvješća o drogama za 2005. Podaci za 2004 uzeti iz Izvješća State Department-a o međunarodnoj strategiji za kontrolu narkotika za 2003 i 2004., djelimično i podaci za 2005 - 2006 uzeti iz odgovora projektnih područja na pitanja iz upitnika za 2006. (vidi Četvrto poglavlje).

3.2 TRGOVANJE LJUDIMA⁶⁵

U jednom novijem izvješću ističe se da još uvijek postoji manjak informacija o obujamu ovog kriminaliteta i da su napori u borbi protiv trgovanja ljudima do sada bili manje ili više neusklađeni i neuspješni⁶⁶. Trgovanje ljudima predstavlja temu kojom se bave vlade mnogih europskih zemalja već nekoliko godina. To se očituje i, između ostalog, u broju međunarodnih konvencija i odluka donesenih posljednjih godina:

- Konvencija o pravima djeteta (1990)⁶⁷;
- Konvencija Europol-a (1998)⁶⁸;
- Udarna grupa Pakta stabilnosti o trgovanju ljudima [SPTF] (2000)⁶⁹;
- Preporuke Vijeća ministara o "Djelovanju protiv trgovanja ljudima u svrhu seksualnog iskorištavanja" (2000) i o "Zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja" (2001)⁷⁰;
- Direktiva Vijeća EU o dopuni odredaba člana 26. Konvencije za provedbu Šengenskog sporazuma od 14. juna 1985. "Odgovornost prijevoznika" (2001)⁷¹;
- Okvirna odluka Vijeća EU o borbi protiv trgovanja ljudima (2002)⁷²;
- Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta i prodaji djece (2002)⁷³;
- Europski nalog za uhićenje (izručenje) (2002)⁷⁴;
- UNOHCHR, Preporuke principa i smjernica o ljudskim pravim i trgovanju ljudima (2002)⁷⁵;
- OSCE Plan djelovanja za borbu protiv trgovanja ljudima (2003)⁷⁶;
- 'Protokol o trgovanju ljudima' uz Konvenciju UNTOC (2003)⁷⁷;
- Okvirna odluka Vijeća EU o borbi protiv seksualnog iskorištavanja djece i dječije pornografije (2004)⁷⁸;
- Direktiva Vijeća EU o dozvolama za kraći boravak (2004)⁷⁹;
- Konvencija Vijeća Europe o djelovanju protiv trgovanja ljudima (ETS 197).

Iako je neizbježno da neke od žrtava trgovanja ljudima uđu u zemlju kao ilegalni imigranti, zbog metoda koje trgovci koriste, ovo su dva veoma različita kriminalitetna područja⁸⁰. Za razliku od

⁶⁵ U ovom izvješću namjerno se ne bavimo pitanjem ilegalnog usvajanja djece, trgovinom ljudskim organima ili dječijom pornografijom, što su sve aspekti trgovanja ljudima.

⁶⁶ UNODC Izvješće o "Trgovanje ljudima: globalni uzorci", objavljen 24. aprila 2006. godine

⁶⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, usvojena rezolucijom Generalne skupštine br. 44/25 20. 11. 1989, stupila na snagu 2. septembra 1990. god. Zemlje koje pristupaju EU, Bugarska i Rumunjska i zemlje kandidati Hrvatska i Turska već su potpisale i ratificirale ovaj protokol.

⁶⁸ Konvencija, temeljena na čl. K.3 Sporazuma o EU, o uspostavljanju Ureda evropske policije (Konvencija o Europolu), aneks iz člana 2., 1998.

⁶⁹ SPTF je formiran da se potakne i ojača suradnje među zemljama Jugoistočne Europe (SEE) i djeluje pod okriljem Organizacije za sigurnost i saradnju u Europi (OSCE), na žalost, aktivnosti koje su dokumentirane okončane su 2004. god.

⁷⁰ Vijeće Europe, R(2000)11 i R (2001)16.

⁷¹ Direktiva Vijeća EU 2001/51/EC, OJ L 187/45.

⁷² Okvirna odluka Vijeća EU 2002/629/JHA, OJ L 203/1.

⁷³ Fakultativni protokol o prodaji djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji postao je pravno obavezujući 18. 1. 2002. Do danas ga je potpisalo i ratificiralo više od 100 država (vidi: www.ohchr.org).

⁷⁴ Okvirna odluka Vijeća EU 2002/584/JHA, OJ L 190/1.

⁷⁵ UNHCHR, Preporučeni principi i smjernice o ljudskim pravima i trgovanju ljudima, dopuna izvješću visokog predstavnika za ljudska prava Ujedinjenih naroda Ekonomskom i socijalnom vijeću, str. 2, E.2002.68.

⁷⁶ Na temelju ministarske deklaracije o trgovanju ljudima, donesen u Portu, 2002.

⁷⁷ Protokol o sprječavanju, suzbijanju i kažnjavanju trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom, kao dopuna Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, donesen rezolucijom A/RES/55/25 od 15. 11. 2000. god. na 55. sjednici Generalne skupštine UN-a, stupila na snagu 25. 12. 2003. Sva projektna područja su potpisala i ratificirala UN "Palermo" konvenciju i uz nju vezan protokol o "Trgovanju ljudima".

⁷⁸ 2004/68/JHA, 22. decembar 2003.

⁷⁹ Direktiva Vijeća EU 2004/81/EC, 29. april 2004, (OJ L 626/19, 6.8.2004).

⁸⁰ Trgovanje ljudima radi seksualne eksploatacije u EU: Europolova perspektiva, siječanj 2006.

koncepta krijumčarenja migranata koji se fokusira na ilegalne prelaske granice, trgovanje ljudima predstavlja kršenje ljudskih prava pojedinca putem eksploatacije, često djelovanjem mreža organiziranog kriminaliteta⁸¹. Zbog toga je to manje problem politike migracije, a više zaštite žrtava i njihovih prava i kažnjavanje trgovaca i njihovih suradnika. Trgovanje ljudima je višestruki, sve veći globalni problem⁸².

Kao posljedica toga, potrebno je istaknuti šest glavnih zadataka koji stoje pred vladama:

- Provesti i dobro iskoristiti usklađene zakonske propise za borbu protiv trgovanja ljudima;
- Smanjiti potražnju, bilo za uslugama koje pruža seksualno roblje ili za robom ispod cijene koju proizvode potčinjeni ljudi u tvornicama, farmama i rudnicima;
- Intenzivirati suradnju agencija za provedbu zakona;
- Usmjeriti se na kriminalce koji zarađuju na osjetljivosti ljudi koji pokušavaju pobjeći od siromaštva, nezaposlenosti, gladi i ugnjetavanja;
- Zaštititi žrtve trgovanja, naročito žene i djecu;
- Pružiti pomoć žrtvama trgovanja u programima repatrijacije.

Trgovanje ljudima, iako teško kazneno djelo i ugrožavanje ljudskih prava, u mnogim zemljama smatra se lakšim Kaznenim djelom, za koje se izriču blaže kazne, i nije potrebna posebna oprema niti složene mreže nalik na tvrtke. Srećom, slično kao i većina europskih zemalja⁸³, projektna područja su se rano fokusirala na ovu problematiku, zahvaljujući podršci europskih tijela i programa, kao što su CARDS⁸⁴, Vijeće Europe⁸⁵, SECI Centar, Pakt stabilnosti, OSCE, ODIHR i UN.

Projekt LARA Vijeća Europe je 2003. godine utvrdio zemlje u kojima ova kriminalitetna područja nisu bila zakonski uređena. U upitniku Vijeća Europe za 2006. godinu većina projektnih područja je navela značajne zakonske izmjene i dopune, posebno u kaznenom zakonodavstvu⁸⁶, nove strategije, planove djelovanja, organizacione ili strukturalne promjene i druge aktivnosti (osim Bosne i Hercegovine). Nedavno je IOM uspješno okončao dvogodišnji projekat kojim je data podrška Jugoistočnoeuropskim zemljama u uvođenju privremenih dozvola boravka za žrtve trgovanja, u što su u potpunosti bile uključene nevladine organizacije, uključujući i izradu mehanizma "psa-čuvara". Sva projektna područja u regiji su donijela potrebne propise i složila u podršci regionalnom pristupu⁸⁷.

⁸¹ Prema članu 3(a) UNTOC Konvencije "Trgovanje ljudima podrazumijeva regrutiranje, prijevoz, prebacivanje, smještanje ili prihvaćanje osoba, korištenjem prijetnje ili uporabom sile ili drugih oblika prisile, otimanjem, prijevarom, obmanom, zlouporabom moći ili osjetljivog položaja ili davanjem ili primanjem plaćanja ili koristi za dobijanje pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom, u svrhu eksploatacije. Eksploatacija uključuje, najmanje, eksploataciju prostitucije drugih ili druge oblike seksualne eksploatacije, prisilni rad ili usluge, ropstvo ili postupke slične ropstvu ili uklanjanje organa".

⁸² UNODC, Izvješće o Trgovanju ljudima: globalni uzorci, 24. april 2006. god., utvrđuje 127 zemalja porijekla, 98 tranzitnih zemalja i 137 odredišnih zemalja i zaključuje: "Doslovno nijedna zemlja u svijetu ne postoji koja nije pogođena kriminalom trgovanja ljudima radi seksualne eksploatacije ili prisilnog rada".

⁸³ Europol, "Zakonodavstvo o trgovini ljudima i krijumčarenju ilegalnih imigranata", oktobar 2005.

⁸⁴ Pomoć zajednice za obnovu, razvoj i stabilnost.

⁸⁵ Na primjer: Vijeće Europe, projekt LARA, Reforma krivičnog zakonodavstva u Jugoistočnoj Europi u pogledu trgovanja ljudima, srpanj 2002 – oktobar 2003.

⁸⁶ Za razliku EU, nivoi i vrste kazni ne razlikuju se značajno među projektnim područjima, koje su u potpunosti u skladu sa UNTOC Konvencijom i ciljem politike EU o usklađivanju zakonodavstva.

⁸⁷ Konferencija o regionalnoj saradnji u suzbijanju trgovanja ljudima, Stockholm, 9. lipanj 2006., McKinley, generalni direktor IOM-a, u uvodnom govoru, istakao je da "ovo daje primjer za neke zemlje članice EU".

Iako je svakako došlo do mnogih poboljšanja na zakonodavnom nivou⁸⁸, ostaje i dalje problem konkretnog izostanka implementacije međunarodnih standarda od čega trgovci ljudima izvlače ogromnu korist.

Trgovanje ljudima i (seksualno) iskorištavanje osjetljivih osoba u velikoj mjeri je "podzemni zločin", što objašnjava teškoću u tačnom kvantificiranju veličine problema vezano za različite elemente ovog oblika organiziranog kriminaliteta. Mnogi napori agencija za provedbu zakona fokusiraju se samo na vidljive dijelove trgovanja ljudima, uglavnom zanemarujući neformalne i organizacione strukture koje su u pozadini. Širom Europe još uvijek se ne zna koliko kaznenih prijava, npr. zbog silovanja, nezakonitog hapšenja i zatvaranja, teških tjelesnih povreda, pljačke i krađe (dokumenata), predstavlja skrivene elemente organizirane trgovanja ljudima. Dodatni problemi u otkrivanju trgovanja ljudima javljaju se zbog činjenice da žene žrtve trgovanja vrlo često šute o trgovcima kako bi zaštitile porodicu kod kuće kojoj prijete kriminalne organizacije.

Tgovina ljudima često uključuje kriminalne organizacije koje se koriste prijetnjama ili silom, prisilom, prevarom, obmanom i drugim sredstvima. Trgovanje ljudima obuhvata nekoliko jasno odvojenih, ali međusobno povezanih djela, kao što su regrutiranje, transport, smještanje i eksploatacija, što nije jednokratni događaj, nego se odvija u određenom periodu. Organizirane grupe iskorištavaju tržišne prilike za seksualnim uslugama i jeftinom radnom snagom s jedne strane (potražnja) i tešku situaciju žena i djece u mnogim zemljama na drugoj strani (ponuda). Osim toga, računaju na visoke zarade i, uprkos zakonodavnim promjenama, na relativno nizak rizik kontrole i sankcija⁸⁹, kao i na činjenicu da novi sistem kontrole granica u proširenoj EU još uvijek ne funkcionira bez teškoća⁹⁰.

Niski podaci koji se bilježe i niska stopa osuđujućih presuda za počinioc kaznenog djela trgovanja ljudima predstavlja zabrinjavajući problem koji treba rješavati. Ovaj izvješće ima za cilj da popuni praznine u projektnim područjima otvaranjem pitanja trgovanja ljudima u pogledu usklađenih i adekvatnih kazni, procesnog zakonodavstva, prevencije, uključujući povećanje svijesti o problemu, prikupljanja podataka i intenziviranja procesa reintegracije.

Nije jasno da li je došlo do stvarnog povećanja osoba kojima se trguje iz Jugoistočne Europe ili preko nje u EU, jer još uvijek nema centralnog prikupljanja podataka koji bi omogućio utvrđivanje stvarnog obujma problema.⁹¹ Nepostojanje tačnih podataka i statistika o ovom fenomenu, organizacijske manjkavosti i relativno slab angažman agencija za provedbu zakona u ovoj problematičnoj područje, očigledno je spriječilo projektna područja da daju sveobuhvatne i detaljnije odgovore.

Informacije koje su dale i stavile na raspolaganje one međunarodne organizacije koje djeluju u ovoj područje, međutim, sugeriraju da nema smanjenja trgovanja, nego da je to možda promjena trenda u tome što je više "unutrašnje trgovanja" u nekim zemljama izvorima i više "skrivenog tržišta".

Svake godine na stotine tisuće muškaraca, žena i djece bude žrtvom trgovanja i krijumčarenja u cijelom svijetu. Informacije o stvarnoj veličini problema su ograničene i razlikuju se od izvora do izvora. Na primjer, Izvješće US State Departmenta "Trgovanje ljudima" za 2005. godinu⁹² procjenjuje

⁸⁸ Sva projektna područja su potpisala "Palermo" konvenciju i uz nju Protokol o trgovanju ljudima 12. 12. 2000. god. Ratifikacija ove konvencije izvršena je u rujnu 2001 (Srbija i Crna Gora), travnju 2002. (Bosna i Hercegovina), avgustu 2002. (Albanija), januaru 2003. (Hrvatska) i januaru 2005. ("Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija).

⁸⁹ Europol je 2006. obavijestio o zatvorskim kaznama od 18 i 23 godine koje su izrečene osuđenim trgovcima ljudima u Velikoj Britaniji. Znači, trgovanje ljudima nije više kriminalni poduhvat koji asocira na "nizak rizik".

⁹⁰ Europol, EU Izvješće o organiziranom kriminalu za 2005. 25. oktobar 2005.

⁹¹ Vidjeti veoma opširne izvješće za 2002, 2003 i 2004. Barbare Limanowske o "Trgovini ljudima u Jugoistočnoj Europi - fokus na prevenciju u: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Hrvatskoj, "bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji", Srbiji, Moldaviji, Rumunjskoj, Crnoj Gori i provincijom Kosovo pod upravom UN-a", koji su objavili UNICEF, UNOHCHR i OSCE/ODIHR u martu 2005.

⁹² U.S. State Department (2005), "Izvješće o trgovanju ljudima"; Međutim, potpuno ista procjena je data u izvješću za 2002. god. (<http://www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2005/>).

da u cijelom svijetu ima približno 600.000 do 800.000 osoba kojima se trguje godišnje preko međunarodnih granica radi seksualne eksploatacije i prisilnog rada, 70% žena i 50% djece. IOM procjenjuje da se svake godine 500.000 žena proda na tržišta prostitucije u Europi⁹³. OSCE je čak došao do procjene da se godišnje u svijetu trguje sa 1,2 milijuna djece (osoba mlađih od 18 godina), koja se prodaju i kupuju da bi bila eksploatirana u poljoekonomiji, industriji, rudnicima i u komercijalnoj seksualnoj industriji, te za prosjačenje i sitni kriminalitet.

Iako nisu dostupni čvrsti podaci, neke nevladine organizacije koje djeluju u ovoj području procjenjuju da do 30% žrtava trgovanja u Jugoistočnoj Europi čine djeca. Vjeruje se da ovaj broj može narasti jer trgovci traže načine da osiguraju mlađe djevojčice za seksualnu eksploataciju, posebno one koje se kupuju ili prodaju kao djevice, zbog straha od HIV/AIDS-a. Odgovori koje su dala projektna područja u vezi sa trgovinom djecom nisu adekvatni i brojevi su nepotpuni i fragmentarni. Osim toga, tretiranje djece žrtava trgovanja na potpuno isti način kao odraslih nije odgovarajuće, posebno u slučajevima kada su djecu prodali vlastiti roditelji.

Iz tog razloga udarna grupa Pakta stabilnosti pozvala je države u regiji da izrade opsežne državne planove djelovanja protiv trgovanja djecom i da ih što prije provedu⁹⁴. Projektna područja, međutim, treba da izrade te planove i u skladu sa standardima EU, kao što je Okvirna odluka Vijeća EU o borbi protiv trgovanja ljudima i o borbi protiv seksualne eksploatacije djece i dječije pornografije⁹⁵, kao i Direktivu Vijeća EU o dozvolama za kraći boravak žrtava trgovanja koje surađuju sa nadležnim organima.

Imajući u vidu značaj "balkanske rute" za krijumčarenje i trgovinu različitim robama koje su tražene na evropskim tržištima, nije čudno da veliki broj žrtava trgovanja, naročito žena, prolazi ovom rutom⁹⁶. Trgovanje ljudima je ozbiljan problem u Jugoistočnoj Europi već neko vrijeme. Ova regija se koristi kao tranzitna ruta i mjesto porijekla, ali i sve više kao odredišno mjesto.

Osim toga, blizina zemalja odakle trgovanje polazi, kao što su Moldavija, Rumunjska, Ukrajina s jedne strane, te zemalja EU-a, kao što su Grčka i Italija, s druge strane, dozvoljavaju kriminalnim mrežama trgovaca iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Kosova, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" da usko surađuju.

Posao trgovanja ljudima obično funkcioniše na sljedeći način:

- **Regrutovanje:** Žene se javljaju na oglase za posao bejbisiterke, manekenke, frizerke, plesačice, konobarice, i sl. objavljen u novinama ili na internetu. Isto tako ih prijatelji ili rođaci pozivaju ili ohrabruju da traže prilike za "posao na Zapadu"
- **Prijevara vezano za lične dokumente:** Za prijevoz i dokumente staraju se organizirane kriminalne grupe.
- **Vezivanje dugom:** Lični dokumenti im se često po dolasku oduzimaju i žene se suočavaju sa velikom sumom novca koji duguju trgovcu za prijevoz koji treba vratiti prostitucijom.
- **Prisila:** Često se pribjegava nasilju kako bi se žene prisilile na prostituciju. Brojna su izvještavanja o ženama koje se drže u izolaciji, premlaćuju, siluju, prisiljavaju na upotrebu droge kako bi ih se "sломilo" i natjeralo da rade. U tu svrhu se i prijete njihovim porodicama.
- **Dalja eksploatacija:** Žrtve se dalje prodaju ili razmjenjuju između kriminalnih grupa ili zemalja kako bi se osigurala "svježa roba" na tržištu, spriječilo otkrivanje i žrtve dezorijentirale tako da da ne mogu uspostaviti kontakt koji bi im pomogao da pobjegnu.

⁹³ www.iom.int/en/news

⁹⁴ Udarna radna grupa Pakta stabilnosti o trgovini ljudima, 6. sastanak za suzbijanje trgovanja ljudima, Beograd, 23-24. mart 2004, Zaključci i izvješće o napretku, Portorož, 7. lipanj 2004.

⁹⁵ Vijeće EU, "Trgovanje ljudima", okvirna odluka, 19. srpanj 2002.

⁹⁶ Među ostalim razlozima, "balkanska ruta" podstakla je evropskog šefa policijske radne grupe da obaveže Europol na izradu posebnog Akcijskog plana o trgovini ljudima iz utvrđene problematične zemlje (Bugarska), koji je usvojen u maju 2003.

Međunarodno prisustvo, posebno na Kosovu i u Bosni i Hercegovini,⁹⁷ na početku je stvorilo značajnu potražnju za seksualnim uslugama krajem devedesetih i početkom 2000-tih godina i pretvorilo Kosovo i Bosnu i Hercegovinu u glavno odredište za žene žrtve trgovanja⁹⁸. Do januara 2004. godine UNMIK-ov spisak barova i drugih sličnih mjesta koja su bila "zabranjena" za osoblje UNMIK-a i KFOR-a, zbog sumnje da su neka od njih umiješana u trgovinu ženama povećan je na preko 200 do januara 2004⁹⁹. U međuvremenu u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, mnoga javna mjesta gdje se nude seksualne usluge zatvorena su zahvaljujući naporima EUFOR-a, KFOR-a i agencija za provedbu zakona.

Odgovorina na upitnik Vijeća Europe za 2006. godinu pokazuju da ostaje još mnogo toga da se uradi kako bi se dodatno poboljšali rezultati rada vlada i provedbe zakona u ovoj području i ukazuju na sljedeće:

Tabela 3: Podaci o trgovini ljudima koje su dala projektna područja

2005.	Albanija	BiH	Hrvatska	Kosovo	CrnaGora	Srbija***	"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"
Slučajevi	40 (MUP) 409 (UGT)	-	6	45	3	-	12
OK sluč.	-	-	2	-	-	-	-
OK grupe	3 (MUP) ili 21**	-	-	-	-	-	-
Počinitelji	65 (MUP) 439 (UGT) 75 **	-	-	90	3	-	40
Žrtve	-	-	-	-	23	44	-

* MUP (Ministarstvo unutarnjih poslova) – GPO (Ured glavnog tužioca)

** Trgovanje ženama, oružjem i ljudima;

*** 2000-2006: 314 slučaja, 286 počinitelja, 2002-2006: 190 žrtava.

Albanija navodi da su 2003. godine kazneno gonjene 24 kriminalne grupe umiješane u trgovinu ljudima (nema informacija o broju slučajeva i počinitelja). U prvih devet mjeseci 2004. god. razbijeno je 13 kriminalnih organizacija u 73 evidentirana slučaja trgovanja ženama radi seksualne eksploatacije, sa 115 počinitelja. Devet slučajeva trgovanja djecom je također zabilježeno, u koje je umiješano 11 počinitelja. Nisu dati podaci za posljednja tri mjeseca 2004. godine. Za 2005. godinu policija bilježi 30 slučajeva trgovanja ženama sa 49 počinitelja i 10 slučajeva trgovanja maloljetnicima, sa 16 počinitelja. Drugi policijski izvor bilježi 21 organiziranu kriminalitetnu grupu sa 75 počinitelja kaznenog djela trgovanja ženama radi prostitucije, oružjem i ljudima. U istom periodu Ured glavnog tužioca Albanije (UGT) bilježi 409 slučajeva trgovanja ženama, koje uključuje 439 počinitelja. Uprkos ovako različitim podacima, koje ne dozvoljavaju ozbiljnu analizu, Albanija tvrdi da je trgovanje ljudima problem koji je u opadanju. Međutim, prema UNODC-u, Albanija je prije svega tranzitna

⁹⁷ Krajem 2005. KFOR je na Kosovu imao oko 16.000 vojnika iz 36 država (<http://www.nato.int/kfor>); trenutni broj trupa EUFOR-a je 7.000 (<http://www.euforbih.org>) i više od 250 međunarodnih organizacija i NVOa.

⁹⁸ Vidi obavještanje za štampu Amnesty Internationala *Kosovske žene i djevojke žrtve trgovanja imaju ljudska prava* od 5. juna 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>) i *Kosovske međunarodne mirovne snage rasplamsavaju eksploziju u seksualnoj eksploataciji, trgovini i ljudskoj bijedi*, 6. maj 2004: *Nade Human Rights Watch-a izdane: Trgovanje ženama i djevojkama u postkonfliktu Bosni i Hercegovinu radi prisilne prostitucije*, Svezak 14, br. 9, novembar 2002; i *Trupe UN-a na Kosovu "rasplamsavaju seksualnu trgovinu"*, *BBC vijesti*, 5. lipanj 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm.

⁹⁹ Broj "zabranjenih" mjesta može dati samo približnu sliku stope rasta trgovanja i prostitucije. Jedinica za istraživanje trgovanja i prostitucije UNMIK-a, Izvješće na kraju godine 2003., Amnesty International (2004.) i razgovor s službenikom UNMIK-a, srpanj 2005.

zemlja ("veoma visoko"), uglavnom za žrtve trgovanja iz Moldavije, Rumunjske i Ukrajine u Grčku, Italiju i Veliku Britaniju. Drugo, ona je zemlja porijekla ("veoma visoko"), a zemlje odredišta su uglavnom Belgija, Francuska, Grčka, Italija, Nizozemska, Velika Britanija, i u manjoj mjeri, Njemačka. Treće, Albanija je zemlja odredišta ("srednje") za žrtve iz Moldavije, Rumunjske i Ukrajine. Posebnu pažnju treba posvetiti trgovini djece, posebno romske, ciganske i egipatske djece. Službeni podaci su očigledno fragmentarni, razlikuju se i predstavljaju samo manji dio ukupnog problema i ovoj kriminalnoj pojavi treba posvetiti više pažnje.

Bosna i Hercegovina (BiH) u svom odgovoru na upitnik za 2005. godinu navodi da se za seksualnu eksploataciju smatra da je postala tajnija i sofisticiranija (privatni stanovi, eskort usluge, internet). Međutim, BiH nije dala nikakve podatke niti materijal za 2004. i 2005. godinu. Međutim, prema UNODC, BiH je prvo zemlja tranzita ("visoko"), uglavnom za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunjske, Ukrajine u Italiju i druge zapadne zemlje. Drugo, ona je i zemlja odredišta ("visoko") za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunjske, Ukrajine, ali i Bjelorusije, Kazahstana i Ruske Federacije. Konačno, BiH je i zemlja porijekla ("srednje") žrtava trgovanja u Hrvatsku, Njemačku, Italiju, Holandiju, Španiju i Veliku Britaniju. Žrtve su uglavnom žene i djevojke za seksualnu eksploataciju.

Hrvatska navodi da je njeno tržište za trgovinu ljudima maleno, u odnosu na ostala projektna područja u regiji. 2004. godine bile su 3 organizirane kriminalne grupe sa 11 počinitelja umiješanih u 3 zabilježena slučaja. 2005. godine ukupno 6 slučajeva trgovanja ljudima bilo je predmet krivične istrage, od kojih su samo dva povezana sa organiziranim kriminalitetom. Ovi podaci govore o tome da je Hrvatska i dalje zemlja tranzita, iako je zabilježeno i da "svi statistički pokazatelji jasno govore da Hrvatska postaje i zemlja odredišta". U stvari, prema UNODC-u, Hrvatska je općenito ocijenjena ocjenom "srednje" kao zemlja odredišta (za žrtve iz Ukrajine), tranzita (za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunjske, Ukrajine i drugih zemalja Centralne i Jugoistočne Europe u veliki broj EU zemalja) i porijekla (posebno u Austriju, Italiju i Španiju).

Kosovo navodi da su se do 1. novembra 2005. god. okončale različite promjene u policijskim strukturama i da je sektor za regionalnu trgovinu ljudima (THBS) u potpunosti stavljen pod komandu Kosovske policijske službe (KPS), u Odjelu za organizirani kriminalitet. Međunarodnim policijskim službenicima prestao je status supervizora i otada obavljaju posao posmatrača i oficira za vezu. U maju 2005. donesen je Kosovski plan akcije protiv trgovanja ljudima, sveobuhvatan okvir svih akcija i subjekata koji učestvuju u aktivnostima borbe protiv trgovanja ljudima. Kosovo je uspostavilo funkciju obavještajnog koordinatora odsjeka protiv trgovanja ljudima i u 2006. godine dalo unaprijeđenu analizu. 2003. godine IOM je zabilježio značajan broj Kosovara žrtava unutrašnje trgovanja (83), posebno maloljetnika oko 15 godina starosti¹⁰⁰. U 2004. utvrđeno je 48 žrtava, od čega 11 djece (mlađih od 18). Većina žrtava je došla iz Moldavije (17), Albanije (13) i samo 11 sa Kosova. Prema službenoj i pouzdanoj analizi UNMIK-ovog THBS sektora¹⁰¹ za 2005. godinu, zabilježeno je ukupno 95 kaznenih djela, oko 90 počinitelja i 34 je uhapšeno. Većina počinitelja su etnički Albanci (45). Bilo je 49 žrtava trgovanja, od čega 14 djece. 38 žrtava (11 djece) prihvatilo je pomoć u formi skloništa i djelimično repatrijaciju (14)¹⁰². 2005. godine provedeno je nekoliko opsežnih javnih i skrivanih operacija. Do danas (lipanj 2006. god), THBS je pregledao 603 objekta, zatvorio 15, izvršio 20 hapšenja zbog trgovanja ljudima i prostitucije, identificirao 20 žrtava, od kojih je 13 dobilo pomoć od "DAS-a" (Direktna pomoć žrtvama trgovanja, partnerstvo više agencija, uključujući THBS, Ministarstvo pravosuđa, CSW, IOM i nevladine organizacije). UNODC je prvo označio Kosovo kao mjesto tranzita ("visoko") za žrtve iz Bjelorusije, Moldavije, Rumunjske, Ruske Federacije i Ukrajine koje se prebacuju dalje u Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Italiju i druge zemlje Zapadne Europe i

¹⁰⁰ Vidjeti Amnesty International (2004) i IOM (srpanj 2004) str. 63 - 64.

¹⁰¹ THBS - Izvješće na kraju godine 2005., Međutim, međunarodni tužitelji koji rade zajedno sa Odjelom pravosuđa UNMIK-a, za isti period obavještavaju o samo 17 slučajeva, sa 37 počinitelja, od kojih je samo 17 osuđeno.

¹⁰² UNICEF/UNOHCHR/OSCE-ODIHR (2002, 2003) i 2004: *Trgovanje ljudima u Jugoistočnoj Europi u 2004. - Fokus na prevenciji*. Potrebno je istaći da, međutim, podaci potiču iz različitih izvora i često su kontradiktorni. Stoga se svaka konstatacija o pozitivnim ili negativnim trendovima mora pažljivo razmotriti, mart 2005.

Crnu Goru i Srbiju. Drugo, Kosovo je mjesto odredišta ("visoko") za žrtve iz Moldavije, Rumunjske, Ukrajine, ali i Bugarske i Ruske Federacije. I na kraju, Kosovo je i mjesto porijekla ("srednje") žrtava trgovanja u Italiju i Austriju, ali i u Veliku Britaniju.

Crna Gora bilježi 28 slučajeva u 2003. god, u 10 slučajeva umiješanih ukupno 31 počinitelj, koji navodno djeluju u 7 organiziranih kriminalnih grupa za period od 2000. do 2004. god. i samo 3 slučaja sa 3 počinitelja trgovanja 23 žrtava u 2005. godini. Izvješće o trgovini ljudima UNODC objavljen je u aprilu 2006. god, tako da je analiza koja se odnosi na Crnu Goru urađena za Državnu Zajednicu Srbije i Crne Gore (vidi u nastavku).

Srbija za 2003. godinu bilježi ukupno 17 slučajeva trgovanja koje je počinilo 106 osoba koji čine 16 organiziranih kriminalnih grupa. Policija je u Srbiji otkrila 49 žrtava trgovanja u 2003¹⁰³, od kojih je većina iz Rumunjske, Moldavije, Ukrajine i Ruske Federacije. Fenomen domaćih žrtava unutrašnje trgovanja, posebno maloljetnika, čini se da je u porastu. Usporedni podaci za 2005. god. nisu dati (osim činjenice da je broj žrtava trgovanja u padu i da je od ukupno 44 žrtve u 2005. godini, 21 je strani državljanin, uglavnom iz Moldavije, Ukrajine i Rumunjske). U prvoj polovini 2004. godine, lokalna nevladina organizacija ASTRA pomogla je 30 žrtava trgovanja, od kojih je 22 domaćih stanovnika, a samo 8 stranih. Prema Izvješću o trgovini ljudima UNODC-a, Srbija i Crna Gora su, prvo, zemlje tranzita ("visoko") za žrtve iz Centralne i Jugoistočne Europe u Bosnu i Hercegovinu, posebno iz Moldavije, Rumunjske i Ukrajine u Italiju i druge zemlje Zapadne Europe. Drugo, one se navode kao zemlje odredišta ("srednje"), uglavnom za žrtve iz Ukrajine, i, u manjoj mjeri, Moldavije, te kao zemlje porijekla ("srednje") za Holandiju i Španiju.

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" saopštava, s jedne strane, da je između 2000 i 4000 žena predmetom trgovanja u toj zemlji, što donosi godišnju zaradu od kriminaliteta od oko 30 milijuna eura. S druge strane, međutim, bilježi samo 21 slučaj za 2004. godinu, u koje je umiješano 13 kriminalnih grupa sa 52 počinitelja i samo 12 slučajeva sa 40 počinitelja za 2005. godinu. Prema UNODC-u, ova zemlja je prvo zemlja tranzita ("visoko"), uglavnom za žrtve iz Bugarske, Moldavije, Rumunjske, Ukrajine u Albaniju i djelimično odatle preko Italije u Francusku i Veliku Britaniju, ali i iz drugih centralno- i jugoistočnoeuropskih zemalja na Kosovo, Crnu Goru i Srbiju. Osim toga, ona je zemlja ocijenjena ocjenom "srednje" kao zemlja porijekla za žrtve trgovanja u Italiju i kao zemlja odredišta za žrtve trgovanja iz Bugarske, Moldavije, Rumunjske i Ukrajine.

O trgovini ljudima u Jugoistočnoj Europi može se zaključiti sljedeće:

- U pogledu kvantiteta, trgovanje ljudima u Jugoistočnoj Europi je "marginalno" područje kriminaliteta, koje se, pored toga, smanjuje ili barem postaje manje vidljivo. Manje žrtava se vraća iz ovih zemalja u zemlju svog porijekla, ali više se žrtava vraća iz zemalja EU-a u svoje zemlje¹⁰⁴. Manje žrtava traži pomoć. Također, manje je prijava trgovanja ljudima u ovoj regiji. Međutim, većina zemalja daje saopštenja koja su fragmentarna, pravi podaci su nepoznati, nejasni, razlikuju se od izvora do izvora, i čak i odgovori koje daje jedan izvor nisu adekvatni i, generalno su upitni. Holandski "Državni izvješće o borbi protiv trgovanja ljudima" procjenjuje da samo 5% žrtava prijavi da su bili žrtve ili bude predmetom pažnje organa vlasti¹⁰⁵, a identične analize postoje i u drugim zemljama članicama EU.

¹⁰³ UNICEF/UNOHCHR/OSCE (2004), p. 116.

¹⁰⁴ Ovo je potvrdio i IOM Njemačke, koji saopštava samo manji broj žena koje potiču iz projektnih područja, npr. uhapšene u Njemačkoj i vraćene u svoje zemlje (2003/2004: bez podataka, za 2005: 1 u Albaniju, 1 u Hrvatsku i 1 u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", ali 19 u Bugarsku i 23 u Rumuniju).

¹⁰⁵ Biro NRM (2005), Trgovanje ljudima, Treći i Četvrti izvješće holandskog nacionalnog izvještava, Hag: Biro NRM (<http://www.victimology.nl/onlpub/national/NL-NRMEngels>); Takođe: Četvrti izvješće Vlade Holandije o implementaciji UN Konvencije o eliminaciji svih vrsta diskriminacije protiv žena (CEDAW), 2000-2004.

- Većina žrtava trgovanja postupaju u skladu sa dobro poznatim “faktorima guranaj i povlačenja”, što odgovara i fenomenu ilegalne migracije. Razlozi koji ohrabruju ljude da napuste jedno područje i odu u drugo poznati su kao faktori “guranja” (kao što su visoka stopa nezaposlenosti, tržište rada koje nije otvoreno za žene i spolna diskriminacija, siromaštvo, nepostojanje mogućnosti da se poboljša kvalitet života, spolna ili etnička diskriminacija, bježanje od progona, nasilja, zlorabe ili ugrožavanja ljudskih prava i drugi socijalni i okolišni faktori). Razlozi koji privlače ljude ka određenom području su poznati kao faktori “povlačenja” (kao što su potražnja za radnicima u seksualnoj industriji, potražnja od strane velikog broja bogatih klijenata koji traže komercijalni seks, bolje mogućnosti zapošljavanja, veće plate i bolji uslovi rada ili bolji standard i kvalitet života)¹⁰⁶.
- Profil žrtava je jasan: obično su to žene i djevojke koje su uglavnom stranci u zemlji u kojoj se eksploatiraju. U nekoliko slučajeva se radi o djeci i muškim žrtvama, posebno iz Albanije i sa Kosova. Daleko najviše iz je iz istočnih i jugoistočnih europskih država: Moldavija, Rumunjska, Ukrajina, Ruska Federacija, Bugarska. Uočena je i promjena u profilu žrtava: sve je veći broj žrtava regrutovanih na lokalnom nivou iz Albanije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Crne Gore, Srbije i Kosova za neku vrstu “regionalnog tržišta”, djelimično kao prva faza dugackog puta za žrtve prema seksualnoj industriji na Zapadu. Zapadnoevropske zemlje (uglavnom Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Nizozemska, Velika Britanija) su, manje-više, zemlje odredište.
- Trgovanje djecom nikako nije sporedni proizvod trgovanja ljudima. Od nje se ostvaruju velike zarade i zato je u rukama organiziranog kriminaliteta i samim tim se dramatično širi. Kriminalitet koji se definira kao trgovanje djecom znači komercijalnu seksualnu eksploataciju djece, uključujući i dječiju pornografiju. Ali označava i druge forme komercijalne eksploatacije djece tako što ih se prisiljava da krađu, prosjače i rade u uslovima prisilnog ili dužničkog rada. Djeca predstavljaju veliki dio žrtava. U nekim zemljama Jugoistočne Europe, zabilježeno je da je 50% ili više žrtava osobe mlađe od 18 godina, što znači da se radi o djeci¹⁰⁷. Očekuje se da će ovaj broj još rasti, jer trgovci i njihovi saučesnici se sve više okreću ka mlađim žrtvama, djelimično zbog straha od HIV-a i AIDS-a¹⁰⁸. Neke zemlje bilježe trgovinu djecom radi prosjačenja, prostitucije ili još mračnije ciljeve, kao što je ilegalno usvajanje i uzimanje organa. Posebnu pažnju treba obratiti trgovini ciganskom, egipatskom i, posebno, romskom djecom, radi seksualne eksploatacije, prosjačenja i usvajanja¹⁰⁹.
- Većinu regrutiranja žrtava obavljaju osobe koje su istog državljanstva kao ona, nakon čega se žrtva prebacuje na strana tržišta. Čini se, međutim, da u regrutiranju koje obavljaju osobe istog državljanstva ima promjena. Taj novi trend bi mogao ukazivati na veću potražnju na ovim tržištima ili na to da su organizirane kriminalne grupe iz tih zemalja postale moćnije. Iako se regrutiranje i dalje zasniva na dobro znanim utvrđenim metodama (vidjeti gore), primijećeno je regrutiranje od strane žena koje su i same bile žrtve trgovanja¹¹⁰. Ovakvo regrutiranje se temelji na suptilnijim sredstvima kontrole time što se zna odakle žrtva dolazi i ko su članovi njene porodice¹¹¹. U poređenju sa ranijim godinama, žrtve kojima je IOM

¹⁰⁶ Europol, Činjenice o trgovini ljudima, 2005. (www.europol.eu.int).

¹⁰⁷ Save the Children (2004).

¹⁰⁸ OSCE visoka konferencija o “suzbijanju trgovanja djecom”, Beč, 18. mart 2005. god. (http://www.osce.org/documents/cTHB/2005/03/15338_en.pdf).

¹⁰⁹ Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE): “Podizanje svijesti romskih aktivista o problemu trgovanja ljudima u Jugoistočnoj Evropi, Varšavska konferencija, april 2006. i publikacije Evropskog centra za prava Roma (www.errc.org).

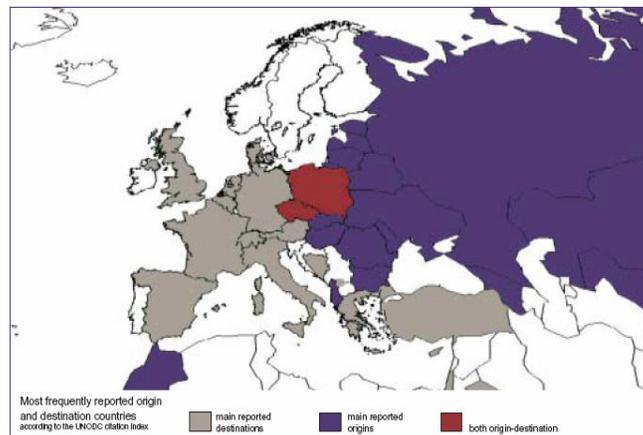
¹¹⁰ Odgovori na Kosovu spominju da se osobe koje vrše regrutaciju su gotovo u 50% slučajeva žene i obično su ranije žrtve eksploatacije u seksualnoj industriji.

¹¹¹ Na primjer, u Njemačkoj od 1110 osumnjičenih trgovaca, 31% osumnjičenih je iz Centralne i Istočne Europe, 21% žene, često i same ranije prostitutke, sada regrutiraju žene u domovini ili posreduju u njihovom dolasku u bordele ili ih tamo nadziru (BKA, *Izvešće o stanju organiziranog kriminala o trgovini ljudima*, 2003.)

pomogao, na primjer, ukazale su na to da postoji sve veća svijest o mogućnosti da bi mogle biti žrtve trgovanja, ali su svedjedno bile spremene preuzeti rizik kako bi napustile svoju zemlju.

- Pored nasilja i zastrašivanja, psihološki pritisci na žrtvu i korupcija i dosluh javljaju se kao široko rasprostranjena sredstva kojima se olakšava trgovanje ljudima i štiti posao. Za trgovinu ljudima potrebno je da vlasti zatvore oči pred ovim problemom ili da aktivno surađuju (od političkih nivoa i osoba od utjecaja do službenika za vize, službenika zaduženih za imigraciju, osoblja ambasada, carine, policije, lokalnih službenika koji izdaju radne dozvole, službenika u kaznenopravosudnim organima, i drugih)¹¹².
- Trgovanje žrtvama preko jedne granice je u porastu, kao i unutrašnja trgovanje domaćih žrtava, što ukazuje na sve veće domaće i regionalno tržište seksualnih usluga, koje se oslanja na regrutiranje iz reda domaćeg stanovništva. Nakon što takve žrtve steknu "iskustvo" mogu se dalje prebacivati preko granice. Osobe koje su žrtve unutrašnje trgovnje doživljavaju se kao dio staromodnog biznisa prostitucije i vlasti tek treba da ih priznaju kao sve veću kriminalitetnu pojavu. To ima posljedice po žrtve (kojima se uskraćuje zaštita i pomoć) i službe za provođenje zakona (u slučaju kad se protjerivanje povezuje sa dugoročnim istragama o organiziranom kriminalitetu). Time se može objasniti zašto u cijeloj Europi ima malo istraga o organiziranom kriminalitetu u vezi sa trgovanjem ljudima.

Dijagram 6: Zabilježena trgovanje ljudima u Europi

Izvor: UNODC Izvješće o trgovini ljudima za 2006.

- Na Kosovu i u Bosni i Hercegovini žene žrtve trgovanja uključene u komercijalni biznis seksualnih usluga izgleda da imaju bolje životne uslove – malu ali redovnu platu i bolji privatni smještaj. Čini se da je manje nasilja u kontroliranju žrtava i da ga je zamijenilo bolje postupanje prema žrtvi da se izbjegne neželjeno privlačenje pažnje, što djeluje u kombinaciji sa nenasilnim oblikom kontrole – narkomanijom i alkoholizmom¹¹³.
- Domaća klijentela i domaća tržišta rastu i razvijaju se. Zatvaranje mnogih barova i klubova u Bosni Hercegovini izazvalo je pomjeranje tržišta pri čemu se seksualne usluge sada nude u privatnim stanovima i kroz uslugu pratnje, što je mnogo teže pratiti i kontrolirati. Isto tako, imajući na umu restrikcije koje su uvedene stranim trupama u Bosni i Hercegovini, kao i na Kosovu, as well as in Kosovo, tržište ukorijenjeno u seksualnoj eksploataciji sada prije svega opslužuje domaću klijentelu¹¹⁴. Bolje djelovanje agencija za provedbu zakona i uspješne

¹¹² Vijeće Europe (2002): *Trgovanje ljudima i korupcija* (PACO program, TP 28 rev). Strasbourg.

¹¹³ IOM (srpanj 2004) str. 10-12.

¹¹⁴ Do 90% klijentele na Kosovu su muškarci Kosovari, IOM (srpanj 2004), str.67 navodeći UNMIK-ov TPIU.

istrage u kvartovima gdje se pružaju seksualne usluge vjerovatno su doveli do smanjenih brojki. Pa ipak, to smanjenje se može objasniti i očitim trendom da se posao obavlja "iza zatvorenih vrata", što otežava intervenciju policije. Žene i djevojke se smještaju u zaključane stanove gdje se primaju klijenti ili ženske žrtve idu sa jednog sastanka na drugi koji se ugovaraju telefonom ili putem interneta.

Preporuke:

- S obzirom na složenost ovog problema i međusobnu povezanost različitih faktora koji omogućavaju i održavaju trgovinu ljudima, potreban je jedan holistički, višeslojni i integrirani pristup. Takav pristup treba da se zasniva na multidisciplinarnoj saradnji i koordinaciji svih subjekata i zainteresiranih, uključujući nevladine organizacije, organizacije rada i druge bitne subjekte civilnog društva¹¹⁵. Zemlje polazišta, tranzita i odredišta treba da dodatno povećaju saradnju kako bi se postigao značajan napredak. Nevladine organizacije također igraju ključnu ulogu ne samo u pružanju pomoći žrtvama trgovanja, nego i u praćenju i zagovaranju ostvarivanja obećanja koje su države dale u vezi s poštovanjem ljudskih prava.
- Projektna područja treba ohrabriti da uvedu jedan centralni punkt gdje će se sistematski prikupljati i analizirati informacije iz različitih izvora i subjekata. To bi mogao biti "državni izvjestilac" kao što je to u Nizozemskoj, ili neki sličan mehanizam. Cilj bi bio nezavisno praćenje i ocjenjivanje državnih strategija i planova djelovanja, prikupljaju podaci od svih uključenih agencija, uključujući i one za provedbu zakona, aktivno traže informacije od nevladinih organizacija i međunarodnih tijela, provodi analiza na nivou države, razmjenjuju obavještajni podaci sa drugim projektnim područjima u regiji, i, konačno, daju izvješće vladi ili državnim parlamentima.

¹¹⁵ Europska komisija, Ekspertna grupa o trgovanju ljudima, 2006.

3.3 KRIJUMČARENJE OSOBA

Migracija je veoma kompleksna tema i kao društveno pitanje i kao Kazneni problem. UN-ov Protokol o migrantima kopnom, morem i zrakom¹¹⁶ ima za cilj sprečavanje i borbu protiv krijumčarenja osoba. Ovo posljednje podsjeća, u nekim aspektima, trgovanja ljudima, ali tu postoji nekoliko važnih razlika. Prije svega, krijumčarenje migranata, iako se često odvija u opasnim i ponižavajućim okolnostima, uključuje migrante koji su pristali na krijumčarenje. U slučaju trgovanja ljudima, s druge strane, žrtve ili nikada nisu pristale na to, ili, ako su u početku pristale, taj pristanak je kasnije izgubio smisao zbog prisilnog, prevarnog ili zlorabnog djelovanja izvršilaca. Drugo, krijumčarenje se završava dolaskom migranata na planiranu destinaciju, dok trgovanje često uključuje trajniju eksploataciju žrtava u nekoj drugoj državi radi ostvarivanja dodatnog nezakonitog profita trgovcima. Treće, krijumčarenje je uvijek prekogranično, dok trgovanje ljudima to ne mora biti ("unutrašnja trgovanje").

Globalizacija doprinosi značajnom porastu krijumčarenih osoba i trgovanja ljudima, pri čemu su krijumčarenje i trgovanje postali globalni poslovi organiziranih kriminalnih grupa. Slično kao kod trgovanja ljudima, osnovni uzroci su tipični "faktori guranja" za prisilno preseljavanje stanovništva, kao što su prirodne nepogode, ratovi, vjerski i etnički sukobi, politički progon, građanska borba, kao i siromaštvo, ili katastrofalna ekonomska situacija, koji motiviraju migrante da napuštaju svoje zemlje. Tipični "faktori povlačenja", kao što je potreba za jeftinom radnom snagom, kompletna socijalna zaštita i stabilna ekonomska situacija, barem relativan prosperitet u određenoj zemlji, demokratski sistem vlasti, politička i socijalna stabilnost, i, najvažnije, kriterije izbora zemlje odrednice izrađuje postojeća dijaspora, a to su najčešće zemlje članice EU.

U Europi, krijumčarenje osoba – kao jedan od izraza ilegalne migracije – predstavlja pitanje visokog političkog naboja¹¹⁷ i nalazi se na samom vrhu dnevnog reda Evropske unije već neko vrijeme, među ostalim stvarima koje su vezane za proširenje EU-a, slobodu kretanja ljudi i pristupa tržištima rada ili ksenofobiju i rasizam, kao i za ekonomske zahtjeve izazvane smanjenjem aktivnog stanovništva EU¹¹⁸, što još više naglašava potrebu za zakonitom i bolje kontroliranom ekonomskom migracijom¹¹⁹.

¹¹⁶ Član 3. Protokola za borbu protiv krijumčarenja migranata kopnom, morem i zrakom, kao dopuna UNTOC Konvencije, koji su potpisala i ratificirala sva projektna područja, definira krijumčarenje kao "... nabavku, kako bi se direktno ili indirektno ostvarila financijska ili druga materijalna korist, ilegalnog ulaska osobe u državu potpisnicu čiji ta osoba nije državljanin ili stalno nastanjena osoba". Prema Konvenciji Europol, zemlje članice EU definiraju organiziranu ilegalnu imigraciju kao "... aktivnosti koje imaju za cilj namjerno omogućiti, radi financijske koristi, ulazak, boravak ili zaposlenje na teritoriji zemlje članice EU, u suprotnosti sa pravilima i uvjetima koji se primjenjuju u toj zemlji članici". rmanent resident". According to the Europol Convention, EU Member States define organised illegal immigration as: "...activities intended deliberately to facilitate, for financial gain, the entry into, residence or employment in the territory of the Member States of the EU, contrary to the rules and conditions applicable in the Member States".

¹¹⁷ Europski parlament, nacrt mišljenja Odbora za razvoj za Odbor za građanske slobode, pravosuđe i unutrašnje poslove o vezama između legalne i ilegalne migracije i integracije migranata (2004/2137(INI)), februar 2005; Plan politike o legalno migraciji Evropske komisije, Brisel, 21. 12. 2005; Zelena knjiga o "pristupu EU upravljanju ekonomskom migracijom" (COM(2004)811 final. Austrija kao predsjedavajuća Vijeća EU (prva polovina 2006.), objavila je veliku političku inicijativu sa zemljama susjedima EU za promociju koherentnih i kooperativnih politika i postupaka o migraciji i pitanjima vezanim za sigurnost.

¹¹⁸ Očekuje se da će broj stanovnika EU-a pasti za 20 milijuna po broju radnika između 2005. i 2030.

¹¹⁹ Prema IOM-u, od 130 milijuna međunarodnih migranata globalno, oko 20 do 40 milijuna su neregularni migranti. Oko 500.000 neregularnih migranata vjeruje se da uđe na teritoriju bogatih zemalja Zapadne Europe. U isto vrijeme, zahtjevi za azil 2003. godine dostigli su najniži nivo u 20 godina, što ukazuje na smanjenje legalnih migranata, ali to ne mora značiti da se smanjuje i broj ilegalnih ulazaka i boravaka u EU.

Teško je opisati obujam ilegalne migracije¹²⁰. Procjene se uglavnom baziraju na zahtjevima za azil koji mogu biti samo okvirni pokazatelj, ali ne i osnova za ocjenu stvarne veličine ilegalne migracije. Podaci o azilu u zemljama EU generalno pokazuju smanjenje i od uvođenja EURODAC-a, baze podataka sa otiscima prstiju tražitelja azila, koji je postao operativan u januaru 2003. godine, "kupovanjeazila" je također smanjena¹²¹.

Stanje u Jugoistočnoj Europi značajno je popravljeno posljednjih godina, iako još uvijek predstavlja nekoliko problema. Skoro dva milijuna ljudi vratilo se u svoje zemlje i domove, ali još oko 1,3 milijuna je još raseljeno, uključujući 230.000 etničkih Srba, Roma i drugih manjina koje su napustile Kosovo. Crna Gora, Srbija i Kosovo još uvijek smještaju 390.000 izbjeglica iz ranijih sukoba, što je najveća pojedinačna zajednica izbjeglica u Europi. Korupcija i etnička netrpeljivost veoma su rašireni u nekim područjima. Ova regija je i dalje na veoma osjetljivoj raskrsnici i predstavlja uglavnom tranzitno područje za krijumčarenje osoba.

Interpol potvrđuje da se "balkanska ruta" u Zapadnu Europu koristi za krijumčarenje migranata iz azijskih i srednjeistočnih zemalja preko Irana, Turske i Bugarske¹²². Sve veći broj europskih zemalja bilježi organizirani kriminalitet u vezi sa krijumčarenjem osoba. Prema Eurostatu, Europolu i Frontexu¹²³, oko 500.000 ilegalnih migranata godišnje uđe u EU, pored približno 300.000 - 400.000 registriranih tražitelja azila, od čega veliki dio dolazi "balkanskom rutom".

Pored detaljnije analize Europola¹²⁴, područja trenutno od najvećeg interesa za EU zemlje su još uvijek značajni brojevi ilegalnih migranata iz "balkanske regije", Ruske Federacije, Kine, Iraka i subsaharskih zemalja, Indije, Afganistana i Pakistana. Neke od najbližih zemalja susjeda EU koriste se kao glavni punkt veze prije završne tajne dionice putovanja u EU. Geografska blizina i socio-kulturni odnosi između zemalja izvora, tranzita i odredišta, postojeći legalni i ilegalni sistemi prijevoza i postojeće dijaspore, prirodno definiraju glavne rute koje koriste krijumčari. Omogućavanje ilegalne migracije je posao malog rizika za organizirane kriminalne grupe, koje dijele različita djela ilegalne migracije unutar različitih zemalja na različite organizirane kriminalne grupe, što otežava kontrolu i otkrivanje organiziranih kriminalnih struktura. Ilegalna imigracija stvara značajna kriminalitetna sredstva, cijenu ilegalne migracije određuju državljanstvo i bogatstvo migranata, rizik koji putovanje predstavlja, stupanj profesionalnosti "pružalaca usluga" i, manje važno, zemlja destinacije.

Kao rezultat identifikacije i eksploatacije slabosti postojećih režima kontrole migracije od strane organiziranih kriminalnih grupa, određene omiljene rute koje su djelimično povezane, uključuju:

- Istočnomediterranska ruta;
- Sjevernoafrička ruta;
- Balkanska ruta;
- Zapadnoafrička atlantska obala;
- Centralno i istočnoEuropska ruta;
- Baltička ruta.

¹²⁰ Vidi zajednički CMPD-Europol projekt "Traženje sveobuhvatnog odgovora na mješovita migracijska kretanja" i nedavni sastanak u Libanobu od 26-28. aprila 2006, na kojem su predstavnici 59 arapskih i europskih država partnera (APS-EPS), DCAF, Evropske komisije, IOM; Lige arapskih država, UNESCWA, UNODC i UNHCR i FRONTEX-a imali za cilj da utvrde sastav migracijskih tokova, sadašnje i nastajuće migracijske rute, organizirani kriminal, način djelovanja i pitanja upravljanja granicom. Predstavljen je završni rezultat sveobuhvatne ocjene rizika i analize rizika tri radne sjednice na drugom sastanku pripreme faze koja se fokusira na izazove sistema kontrole migracije održanom od 7-9. juna 2006. god. u Brdu u Sloveniji.

¹²¹ Europol, Organizirana ilegalna imigracija u EU, mart 2006.

¹²² www.interpol.org

¹²³ Frontex je nova Europska agencija za kontrolu granica, usvojena Regulativom Vijeća (EC) No 2007/2004 od 26. oktobra 2004.

¹²⁴ Europol, Organizirana ilegalna migracija u EU, mart 2006.

Sjevernoafrička ruta se smatra da donosi najveći obujam ilegalne migracije u EU. Centralno i istočnoeuropske rute sve više dobivaju na značaju, dok je utjecaj baltičke rute smanjen. Najčešće korištene tranzitne zemlje prije dolaska do vanjskih granica EU su Rusija (Moskva), Ukrajina (Kijev), Turska (Istanbul) i, više regionalne prirode, neki gradovi u Jugoistočnoj Europi (Sarajevo i Beograd), koji se koriste ili kao mjesta polazišta ili okupljanja prije nastavka putovanja u EU.

Što se tiče krijumčarenja osoba i organiziranog kriminaliteta u vezi s tim, treba konstatirati sljedeće trendove i probleme¹²⁵:

Sva projektna područja (osim Kosova) su države potpisnice Konvencije UN-a iz 1951. godine o izbjeglicama i Protokola iz 1967. uz tu konvenciju i donijele su zakone o azilu i izmjenama i dopunama kaznenih zakona uredivši pitanje krijumčarenja osoba i nezakonitog prelaska državnih granica. Do sada su projektna područja, više ili manje, u skladu sa međunarodnim standardima i imaju prilično usaglašene odredbe o kaznama i otežavajućim okolnostima¹²⁶. Međutim, dosta još ostaje na prevenciji i suzbijanju krijumčarenja ilegalnih migranata u skladu sa europskim standardima¹²⁷ ili na zaštiti osnovnih ljudskih prava žrtava trgovanja, jer, uprkos težini problema, još uvijek postoji značajno odsustvo preciznijih podataka i statistika o krijumčarenju osoba koje vrše organizirane kriminalne grupe.

U *Albaniji*, zahvaljujući ogromnoj podršci međunarodnih i europskih tijela, češće i efikasnije kontrole agencija za provedbu zakona zadnjih godina stvorile su nove prepreke za krijumčare. Postignut je značajan uspjeh, posebno u zatvaranju morskih puteva u Italiju i gonjenju velikog broja kriminalitetaca. Prije zatvaranja morske krijumčarske rute iz Albanije u Italiju, oko 100.000 migranata je vjerovatno koristilo taj put za ulazak u EU, čime je vjerovatno ostvareno između 60-100 milijuna eura nezakonite dobiti u periodu od 1998. do 2002. godine. Korištenje kopnenih puteva je od tada dobilo na značaju, posebice granica sa Kosovom (dužine 174 km), koja pokriva prilično nedostupan planinski teren, na kojem policija slabo, ili nikako, djeluje¹²⁸. Što se tiče slučajeva, Albanija navodi 16 slučajeva u koji je uključeno isto toliko kriminalnih grupa, ukupno 58 počinitelja, u 2003. godini. U prvih devet mjeseci 2004. godine, evidencije pokazuju 365 (ili oko 280 prema podacima Ureda glavnog tužioca) počinitelja, uključujući 644 (ili 516 prema podacima Ureda glavnog tužioca) počinitelja, uglavnom po porijeklu Kosovara (potrebno je istaći da se navedeni podaci razlikuju i nisu kompletni). Albanija je 2005. god. zabilježila 123 slučaja koje je počinilo 259 osoba, od kojih je u 13 slučajeva zabilježena umiješanost organiziranih kriminalnih grupa. Čini se da se sjeverna granica Albanije naročito koristi za ilegalno krijumčarenje (ljudi, ali i oružja, droge i druge robe) od strane albanskih grupa u dobroj suradnji sa kosovskim, makedonskim i srbijanskim organiziranim grupama.

Bosna i Hercegovina (BiH) se od nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma iz studenog 1995. god. suočava sa povratkom više od 730.000 izbjeglica. BiH se smatra tranzitnom zemljom kroz koju se državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ilegalno prijevoze u zemlje Zapadne Europe. U BiH ulaze preko Crne Gore i Srbije preko legalnih i ilegalnih graničnih prijelaza u istočnom dijelu zemlje. Lokalne kriminalne grupe ih prate preko rijeka ili ilegalnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti su zabilježene velike grupe ilegalnih migranata koje su ušle u BiH kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno naseljena zajednica Kineza izgleda da ima veze s organiziranim

¹²⁵ UNHCR informacija i odgovori na upitnik Vijeća Europe.

¹²⁶ Europol, Zakonodavni akti o krijumčarenju ilegalnih imigranata, ožujak 2004, Aneks II, poređenje relevantnih zakonskih akata o ilegalnoj imigraciji.

¹²⁷ EU "Tampere program" [COM(2004)401], nakon kojeg slijedi "Haški program", petogodišnji plan uspostave područja slobode, sigurnosti i pravde u EU (odobrilo ga Evropsko vijeće u nov. 2004.), koji sadrži sljedeće prekretnice: Vijeće EU, okvirna odluka o jačanju kaznenog okvira za sprječavanje omogućavanja neovlaštenog ulaska, tranzita i boravka (2002/94g/JHA, 28. novembar 2002); Direktiva Vijeća o odgovornosti prijevoznika (2001/51/EC, 28. lipanj 2001); Europski nalog za hapšenje iz 2002. (izručenje); Prijedlog Direktive Europskog vijeća o kratkoročnoj dozvoli boravka (OJ, 2201/C 126 E/17) i Direktiva Vijeća o postupku azila, usvojena 1. prosinca 2005.

¹²⁸ IOM (srpanj 2004), str. 70.

kriminalitetima koji omogućavaju migraciju iz Kine u Zapadnu Europu. BiH je navela da se postoji dobra koordinacija različitih agencija, posebno se održavaju redovni sastanci međunarodnih i domaćih subjekata, kao što su Međunarodna radna grupa o borbi protiv trgovanja ljudima ("Međunarodna radna grupa"), koja uključuje, između ostalih, IOM, OHCHR, OSCE, UNICEF i nekoliko domaćih nevladinih organizacija.

Hrvatska daje informaciju da je do travnja 2004. god. oko 210.000 Srba iz Hrvatske i dalje u egzilu, uglavnom u Crnoj Gori i Srbiji. Povrat imovine i obnova najvažnija su pitanja koja utječu na povratak izbjeglica u Hrvatsku, klasičnu tranzitnu zemlju na putu ka EU. Uglavnom su zabilježeni Albanci, Turci i Kinezi, ali i migranti iz drugih zemalja Jugoistočne Europe, Istočne Europe, Azije (Afganistanci, Iračani, Kurdi), čak i Afrike. Hrvatska navodi da je krijumčarenje preko njenog teritorija organizirano u suradnji hrvatskih krijumčara i krijumčara iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, gdje je uspostavljeno nekoliko skloništa za sklanjanje migranata koji čekaju da se dalje prebace u Zapadnu Europu. Veliki dio krijumčarenja migranata u Hrvatskoj skoncentrirano je u Zagrebu i ide preko njega. 2004. godine zabilježeno je 194 slučajeva krijumčarenja 223 ilegalna migranta, od kojih 15 slučajeva organiziranog kriminaliteta sa 11 grupa. U 2005. godini zabilježeno je 260 slučajeva 270 ilegalnih migranata, što predstavlja povećanje od 34,02%. Na žalost, nisu dati podaci o umiješanosti organiziranim kriminalnim grupama.

"*bivša jugoslovenska Republika Makedonija*" je 2003. godine zabilježila 8 slučajeva organiziranog krijumčarenja osoba, u što su bile umiješane 4 grupe, sa ukupno 12 osumnjičenih. Za 2004. godinu nisu dati podaci. 2005. godine zabilježeno je 35 registriranih slučajeva sa 61 počiniteljem, od kojih su dva označena kao organizirani kriminalitet sa 23 počioaca. U jednom slučaju je organizirana grupa sa 31 pripadnikom (iz Albanije, Crne Gore, Srbije i "bivše jugoslovenske Republike Makedonije" prokrijumčarila je putem devet različitih aktivnosti oko 100 osoba preko makedonsko-grčke granice, djelimično uz podršku tri službenika makedonske granične policije.

Evidencije *Crne Gore* pokazuju 257 ilegalnih prijelazaka granice 2003. god. i 372 u prvih devet mjeseci 2004. god. Nije zabilježeno koliko je ovih slučajeva okvalificirano kao počinjeni od strane organiziranih kriminalnih grupa. 2005. godine nije bilo optužnica za organizirano krijumčarenje osoba. Krijumčarenje osoba izgleda da se smanjuje usljed liberalizacije regionalnih promjena viznog režima, što posebno važi za krijumčarenje iz Albanije. Strožiji vizni režim prema kojem Albanci i Kosovari moraju imati vize za ulazak u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, s druge strane, neželjeno je stvorio potrebu za krijumčarenjem preko granice.

Srbija je 2003. zabilježila 27 slučajeva organiziranog krijumčarenja, u što je bilo umiješano 16 grupa sa 64 počinitelja. 2005. god. te brojke su vidljivo narasle: 37 kaznena djela krijumčarenja 219 ilegalnih migranata počinjena od strane 87 osoba, uglavnom Srba (73), ali i Kineza (5), Bosanaca (4), Makedonaca (3) i ostalih. Srbija za 2005. god. bilježi i 1076 stranaca koji su ilegalno ušli na njenu teritoriju. U odnosu na 2004. god. ovo je blago povećanje od 2%. Mnogi od tih ilegalnih migranata su vjerovatno prokrijumčarile organizirane kriminalne grupe, Međutim, kad se promatra spol ovih migranata, treba naglasiti da su brojke krijumčarenih žena povećane mnogo više u odnosu na muške migrante (ukupno 115 žena, što je povećanje od oko 100%). Tumačenje ovog značajnog povećanja je da veliki procenat ovih "migranata" su vjerovatno žrtve trgovanja ljudima radi seksualne eksploatacije. Povećano je i krijumčarenje maloljetnika (135 ilegalnih migranata, što je zabrinjavajući porast od skoro 60%) što se može tumačiti na sličan način.

Preko 220.000 pripadnika manjina koji žive u Crnoj Gori i Srbiji čekalo je na reintegraciju na *Kosovu* kada su u ožujku 2004. god. izbili nasilni neredi na sjeveru pokrajine. Tri dana nereda dovelo je do iseljavanja više od 4.000 pripadnika manjina, uglavnom Srba, kao i nešto Roma. Pod krovom tima za državu Ujedinjenih Naroda (UNTC), međunarodna tijela su u bliskoj saradnji sa Kancelarijom za povratak i zajednice UN Misije na Kosovu (UNMIK), CIVPOL i Privremenim institucijama samouprave Kosova, kao što je Kosovska policijska služba (KPS), na rješavanju svih hitnih socijalnih i kaznenih problema. Zabilježeno je da je tržište krijumčarenja migranata veoma unosno na Kosovu, kao i drugdje, bilo da se radi o organiziranju krijumčarenja ili omogućavanju putnih aranžmana (putne agencije), pružanju privremenog smještaja migrantima ili osiguravanjem lažnih osobnih

isprava. Broj krijumčarenih migranata preko teritorija Kosova procjenjuje se na nekoliko tisuća godišnje (odgovor na pitanje iz 2005. godine). Međutim, u odgovoru na upitnik za 2006. godinu, Istražna jedinica granične policije KPS-a navela je za 2005. godinu samo 105 slučajeva ilegalne migracije. Međunarodni tužitelj, koji radi u Odjelu pravosuđa UNMIK-a, bilježi čak samo 7 slučajeva, koje je počinilo 27 počinitelja i nepoznat broj migranata iz Pakistana, Bangladeša i Indije. Nema podataka o broju slučajeva organiziranog kriminaliteta.

O krijumčarenju ilegalnih migranata u Jugoistočnu Europu i preko nje mogu se donijeti sljedeći zaključci:

- Usprkos navodno malim, čak opadajućim brojkama (osim Hrvatske, koja bilježi rast od 34%) i veoma različitim statistikama (npr. ilegalni migranti/krijumčarene osobe/trgovanje ljudima, Kazneni dosjei/optužnice/osuđujuće presude, pravosuđe/policija/drugi izvori i među projektnim područjima u regiji), iz odgovora na upitnik može se uočiti jaka uloga organiziranih kriminalnih grupa sa sve više sofisticiranosti u sredstvima koja se koriste za krijumčarenje osoba, kao i suradnja između različitih lokalnih kriminalnih grupa duž krijumčarskih puteva i sa globalnim akterima u Aziji i Istočnoj Europi. Međutim, osnova za ovakvu tvrdnju na osnovu dokumentacije su 13 (u Albaniji) i 2 ("bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji") slučaja krijumčarenja osoba vezana za organizirani kriminalitet.
- Što se tiče stvarnog broja migranata, postoji tanka linija između trgovanja ljudima i krijumčarenja osoba preko granice, što se očigledno nedovoljno razlikuje, uprkos definicijama iz protokola UN Konvencije o transnacionalnom organiziranom kriminalitetu i na nivou EU¹²⁹. Broj krijumčarenih osoba i žrtava trgovanja ljudima često se daje zajedno, djelimično zato što bavljenje krijumčarenim osobama zahtijeva manje resursa i temelji se na deportaciji, dok je za trgovinu ljudima potrebna kompleksna istraga, kao i zaštita žrtava, što podstiče deportiranje žrtava i umanjivanje njihovog broja.
- U odnosu na trgovanje ljudima, krijumčarenje osoba uključuje manje operativne rafiniranosti imajući na umu manje složene ciljeve ovog kriminalnog tržišta. Grupe srednjeg nivoa mogu pružiti kompletne putne usluge, od nabave lažnih ili krivotvorenih dokumenata do prelaska međunarodnih granica ilegalnim sredstvima ili davanjem mita, oslanjajući se na prijevozna poduzeća i putne agente koji su često direktno povezani sa krijumčarima ili su i sami krijumčari. Dejstvo blanketnih mjera provedbe je da u tome što su tražioci azila natjerani da umjesto korištenja sigurnijih formi "lažne" migracije (npr. korištenje regularnih letova i lažnih putnih dokumenata) pribjegavaju "tajnim" sredstvima, koja su i skuplja i opasnija za žene, djecu i muškarce koji putuju (npr. tragična smrt 20 Kineza skupljača školjki otkrivenih u Doveru 2004. godine, koje su prokrijumčarile poznate "Snakehead" bande).
- Putevi kroz Jugoistočnu Europu, iako više regionalnog karaktera, pripadaju najčešće korištenim tranzitnim putevima prije dolaska do vanjskih granica EU, što je određeno gotovo svih krijumčarenih osoba. Veći gradovi u Jugoistočnoj Europi, npr. Sarajevo i Beograd, koriste se ili kao mjesta polaska ili sakupljanja za dalje putovanje u EU (slično kao Moskva, Istanbul i Kijev).
- Grupe višeg nivoa mogu osigurati logističku pomoć migrantima u zemlji konačnog odredišta, obično se oslanjajući na veze za zajednicama iste etničke pripadnosti ili državljanstva baziranoj u toj zemlji. Iako su mreže trgovaca koje djeluju u Jugoistočnoj Europi uglavnom ukorijenjene iz Istočnoj Europi, krijumčarske mreže potječu čak i iz Bangladeša, Pakistana, Indije i Kine.
- Još jedan trend koji su uočila projektna područja je taj da su neke osobe ranije uključene u trgovanja ljudima prešle na krijumčarenje osoba, oružja i druge robe preko granice. Uočljivo je

¹²⁹ Da bi se olakšala razmjena informacija i usvojilo zajedničko razumijevanje evropskog socijalnog i kriminalnog problema, projektna područja trebala bi koristiti istu definiciju koju koristi Europol (vidi Europol konvenciju)

da se vještine stečene u jednoj vrsti kriminalne djelatnosti lako prenose na drugu kako se mijenjaju i razvijaju kriminalitetna tržišta. Na primjer, ilegalna imigracija sada često iskorištava ranije postojeće puteve i mreže koje su uspostavljene za nedozvoljenu trgovinu drogama i oružjem. Obje ove "robe" mogu se prenositi paralelno, a ponekad i zajedno.

- Na međunarodnom planu nekoliko puta je negirana veza između migracije i instituta azila s jedne strane, i međunarodnog terorizma s druge strane¹³⁰. Mjere koje se preduzimaju u kontekstu provjeravanja ulazaka i kontrole granice mogu samo imati malo utjecaja na sprečavanje terorizma, dok su druge područjei mnogo značajnije (npr. obavještajna suradnja, oduzimanje imovine, itd.). Međutim, kao što je pokazalo nekoliko straga kao i terorističkih događaja, teroristi su često radije koristili zahtjeve za azil kao zaklon kao pripreme za terorističke napada, ili da se nakon napada sakriju u sigurnom okruženju (područje odmora).
- Potreba za većom saradnjom među domaćim policijskim snagama, carinskim služabama i pravnim sistemima ogromno je porasla. Slično tome, aktivnosti međunarodnih terorističkih grupa i kriminalnih organizacija sve više izvlače korist iz slobode kretanja osoba, novca i robe i služe se njima za vlastite potrebe. Kako bi se efikasno borili protiv toga, agencije za provedbu zakona projektnih područja treba i dalje da surađuju sa svojim partnerima u regiji i u zemljama Evropske unije.
- Politika protiv krijumčarenja osoba ponekad ima i neželjene negativne posljedice sa stajališta ljudskih prava. Kako legalni ulazak u EU postaje teži i granične kontrole sve strožije, migranti se sve više oslanjaju na krijumčarske organizacije za organizaciju prijevoza. Na žalost, to ne važi samo za "ekonomske migrante", nego i za izbjeglice. U tom kontekstu, potrebno je detaljno razmotriti i odgovarajuće usvojiti Direktivu Vijeća EU iz 2005. godine o procedurama vezano za azil koja ima za cilj ostvarivanje zajedničkog sistema azila, od strane zemalja Jugoistočne Europe kako bi se utvrdio put za tekuće ili buduće pristupanje EU¹³¹.
- Isto tako, moduli EU CARDS programa¹³² za azil, migraciju i vize da se "uspostave pravni, regulatorni i institucionalni okviri usklađeni sa EU u područjei azila, migracije i viza u zemljama zapadnog Balkana", s ciljem pružanja pomoći projektnim područjima u usklađivanju nacionalnih zakonodavstava i administrativnih praksi i unapređenja domaćih strategija i planova djelovanja za usklađivanje sa EU, biće ključna prekretnica za dalje zajedničke pristupe kontroli migracije u područjeima ulaska, boravka, povratka, readmisije, neregularne migracije i statističke evidencije.

¹³⁰ Npr. ICMPD, Sekretarijat za posebnu sjednicu Budimpeštanskog procesa o ulozi migracije i granične kontrole u borbi protiv terorizma, 22. 2. 2002.

¹³¹ Direktiva Vijeća o postupku azila, usvojena 1. 12. 2005. predstavlja "prekretnicu" u zajedničkom sistemu azila u EU.

¹³² Uključujući projekt u trajanju 24 mjeseca "Podrška i koordinacija integriranih strategija kontrole granica" koja obuhvaća šest projektnih područja (Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Crnu Goru, Srbiju i "Bivšu Jugoslavensku Republiku Makedoniju").

3.4 GOSPODARSKI KRIMINALITET

Ubrzanom ekonomskom globalizacijom temeljenom na integraciji globalnih financijskih tržišta i strategija slobodnog tržišta oslabljen je značaj granica i proširene mogućnosti za gospodarski kriminalitet u Europi.

Gospodarski kriminalitet, kako je opisan u Preporuci Vijeća Europe R(81)12 iz 1981.¹³³, desetljećima je veliki problem za Europska društva. Preporuka se zasniva na pretpostavci da gospodarski kriminalitet dovodi do gubitka javnih prihoda, proizvodi negativne posljedice po društvo u cjelini tako što šteti domaćoj i međunarodnoj ekonomiji, i utječe na smanjenje povjerenja u ekonomski sistem. U cjelini, gospodarski kriminalitet ugrožava demokraciju, vladavinu zakona, ljudska prava i ekonomski i društveni napredak.

Autori Preporuke Vijeća Europe (2001) 11 u vezi "vodećih principa o organiziranom kriminalitetu" ukazali su na "Guiding principles on the fight against organised crime" pointed at the "jaku uzajamnu vezu između organiziranog kriminaliteta i gospodarskog kriminaliteta, naročito korupcije, pranja novca i prijevare"¹³⁴. Međutim, jasno razlikovanje organiziranog kriminaliteta, terorizma i gospodarskog kriminaliteta izaziva određene probleme, kako pokazuje nekoliko konvencija Vijeća Europe - o pranju, pretresu, privremenom i trajnom oduzimanju dobiti stečene kriminalnim aktivnostima i financiranju terorizma (CETS 198), o kompjuterskom kriminalitetu (ETS 185) i Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pravnoj pomoći u Kaznenim stvarima (ETS 182), kao i slične Direktive i okvirne odluke Europske unije.

Spajanje analize neizdvojenog "jednostavnog" gospodarskog kriminaliteta sa "organiziranim" gospodarskim kriminalitetom u velikoj bi mjeri otežalo analizu, ako ne i onemogućilo. Osim toga, sam gospodarski kriminalitet, kako se obično shvaća, čini gomila kaznenih djela, ali uprkos jasnoj definiciji iz Preporuke, još uvijek izaziva probleme, što posebno važi za zemlje Jugoistočne Europe¹³⁵.

Zemlje ove regije suočile su se s novim oblicima organiziranog kriminaliteta vezanog za privatizaciju i bankarski i financijski sektor u nastajanju, zajedno sa oticanjem kapitala, izbjegavanjem poreza, carinskom prijevaram, stečajnom prijevaram, prijevaram vezanom za financijski kredit, korupciju i pranje novca. Gospodarski kriminalitet je povećan i izaziva posebnu zabrinutost ovih zemalja zbog svog očiglednog obujma, ogromnih gubitaka i ekonomskog utjecaja, što je veoma vidljivo javnosti u samim zemljama.

Organizirane zločinačke grupe formiraju kriminalitetna poduzeća u svrhu činjenja kriminalnih radnji čak i ako ulažu u zakonitu ekonomiju. Gospodarski kriminalitet, na drugoj strani, koristi legalne tvrtke za legalno poslovanje, a koja počivaju na prevari, kartelima, monopolu i korupciji kako bi ostala konkurentna na zakonitom tržištu. I jedni i drugi koriste se sličnim vještinama i tehnikama, organizirane strukture vrše djelatnost i jednih i drugih, i i jedni i drugi uspijevaju na tajnom dogovoru.

Integracija financijskih tržišta, spajanje transnacionalnih kompanija i neoliberalne tržišne strategije (strogost fiskalne politike, privatizacija, liberalizacija tržišta i smanjenje trgovinskih barijera) umnožavaju mogućnosti za gospodarski kriminalitet u razvijenim zemljama, kao što smo vidjeli u

¹³³ Vijeće Europe, Preporuka R(81)12 iz 1981. o gospodarskom kriminalu (usvojilo Ministarsko vijeće 25. juna 1981.) navodi specifična i nespecifična kaznena djela koja se smatraju gospodarskim kriminalom.

¹³⁴ Vidi stav 18 Memoranduma obrazloženja uz Preporuku Vijeća Europe (2001) 11.

¹³⁵ Kako sve evropske zemlje podrazumijevaju ili nabrajaju slične, ali u konačnici različite vrste Kaznenih djela kao gospodarski kriminal, teško je usporediti.

skandalima vezanim za Enron, WorldCom, Tyco International, VW, Flow-Tex, ElfAquitaine i Parlmalat. Iako je razlika u obujamu gospodarskog kriminaliteta u smislu uključenih sredstava ogromna između bogatih zapadnoeuropskih zemalja i Jugoistočne Europe, značajan faktor je relativni utjecaj ovog kriminaliteta na ova društva s obzirom na veličinu i karakter njihove ekonomije. Vjeruje se da prihodi ostvareni gospodarskim kriminalitetom mogu umanjiti troškove i štetu od drugih kriminalnih aktivnosti.

Posljednjih desetak godina Vijeće Europe¹³⁶, Europska komisija i druga međunarodna tijela daju ogromnu podršku kako bi projektna područja prevazišla nedostatke u prevenciji i suzbijanju organiziranog kriminaliteta i utrla put demokratizaciji i ekonomskom razvoju, jakoj vladavini zakona i zaštiti ljudskih prava. U Deklaraciji i planu djelovanja na Trećem sastanku šefova država i vlada Vijeća Europe¹³⁷ ova aktivna uloga je naglašena i pojačana.

Kao posljedica toga, zemlje Jugoistočne Europe potpisale su, ratificirale i usvojile skoro sve europske i međunarodne konvencije i sporazume iz ove područje. Također su razradile i poboljšale strategije, planove djelovanja i programe, izmijenile domaće kaznene zakone i zakone o kaznenom postupku u pogledu efikasne istrage i gonjenja gospodarskog kriminaliteta u skladu sa evropskim standardima ljudskih prava, uspostavile organizacione strukture slične onima koje postoje u zemljama članicama EU, osnovale posebna tijela (kao što su financijsko-obavještajne jedinice), razmijenile standarde i prakse i provele ocjenjivanje od strane kolega.

Uprkos tome, ne postoje metode za ocjenjivanje gubitaka i utjecaja i još uvijek se malo zna o stvarnoj dimenziji i efektima organiziranog i gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi.

U okviru godišnjeg izvješća Vijeća Europe o stanju u organiziranom kriminalitetu, objavljenom u decembru 2005. godine¹³⁸, nalazi se odlično obrađeno, detaljno i aktuelno poglavlje o gospodarskom kriminalitetu, u prosincu 2005. Analiza gospodarskog i financijskog kriminaliteta u ovom izvješću može ograničiti na najnovija dešavanja i podatke koje su dala projektna područja, kako slijedi:

Porezne i carinske prijevare sva projektna područja bilježe kao glavne kriminalne aktivnosti. Ova vrsta prijevare se prije svega zasniva na fiktivnim preduzećima registriranim na osnovu lažnih ličnih dokumenata (krivotvorenih ili ukradenih), koja se koriste za trgovinu, a onda "nestaju" ili "bankrotiraju" kada dođe vrijeme da se plati porez, zatim vode dvostruko knjigovodstvo i koriste druga uobičajena sredstva. Takvim šemama često upravljaju organizirane mreže koje registriraju poduzeća, otvaraju račune u bankama i organiziraju kontakte sa vlasnicima privatnih ili državnih poduzeća da bi im prodali ili od njih kupili robu. Ključna u ovom lancu aktivnosti je proizvodnja lažnih dokumenata i računa, što može koštati između 3-5% od zarađenog prihoda, što je trošak znatno niži od poreza na promet (oko 20%) koji bi svako tvrtka koje se bavi trgovinom na malo moralo platiti državi¹³⁹.

Plaćanje carine izbjegava se tako što se prijavljuje niža vrijednost uvezene robe kao što je nafta, što se prijavljuje tranzit kroz zemlju a roba se prodaje na domaćem "crnom tržištu", te krijumčarenjem robe preko granice. Krijumčarenje nafte i cigareta u regiji, izraženo za vrijeme trajanja sankcija prema Srbiji, još uvijek se odvija, ali u manjem obujamu.

¹³⁶ Vijeće Europe, Oktopus programi I i II, različiti PACO programi protiv korupcije i organiziranog kriminala, GRECO, MONEYVAL ili CARPO projekt. Budžet svih projekata Vijeća Europe za borbu protiv gospodarskog kriminala u 2004. god. iznosio je 12 milijuna eura i 2005. oko 15 milijuna eura. Pregled sadašnjih inicijativa dat je u Izvješću o radu za 2005. o "Tehničkoj saradnji u borbi protiv gospodarskog kriminala", januar 2006.

¹³⁷ "Varšavska" deklaracija, 16-17. maj 2005.

¹³⁸ Vijeće Europe, "Izvješće o stanju u oblasti organiranog kriminala za 2005", Fokus na prijetnji od gospodarskog kriminala, prosinac 2005.

¹³⁹ Sva projektna područja u regiji, osim Bosne i Hercegovine, imala su PDV sustav.

Uspjeh u uspostavljanju kontrole nad utajom poreza uvođenjem poreza na dodanu vrijednost (PDV-a) različit je od zemlje do zemlje. Za one zemlje koje nisu tako uspješne, prijevare vezane za PDV i dalje se dešavaju i zasnivaju na fiktivnim tvrtkama kao paravanu za uvoz/izvoz, postavljenom da prikupi PDV popust ili kao prevari nedostajućeg trgovca unutar društva, također poznatom kao "PDV vrteška". Takva promjena na tržištu koja prati mogućnosti od jednog sistema prikupljanja poreza (porez na promet) ka drugom (PDV sistem) može poslužiti kao korisno upozorenje onim zemljama koje treba da pređu na sistem PDV-a. U odgovorima na pitanja iz upitnika za 2005. godinu, nijedno projektno područje (osim Albanije s jednim izuzetkom i Crne Gore s jasnim brojem od 15 slučajeva organiziranog krijumčarenja) nisu zabilježila umiješanost organiziranih kriminalnih grupa u izbjegavanje poreza i carinske prijevare, čak i u konkretnom slučaju krijumčarenja akcizne robe u kojoj vladaju organizirane kriminalne grupe;

Albanija je dala generalne odgovore u vezi porezne i carinske prijevare i izbjegavanja poreza ("oslanjaju se u velikoj mjeri na slabosti u albanskim poreznim i carinskim institucijama"), kao i određene statističke informacije koje, međutim, ne mogu poslužiti za analizu, jer, prema različitim izvorima Ministarstva unutarnjih poslova i Ureda glavnog tužiteljstva, brojke značajno variraju i obuhvataju veliki spektar drugih vrsta kaznenih djela. U područje carina, albansko Ministarstvo unutarnjih poslova navodi 120 kaznenih djela i 33 kršenja poreznih zakona, dok Ured glavnog tužitelja, koji ima pouzdaniju statistiku, govori o 247 slučajeva. 2005. godine na carini su oduzete cigarete, kafa u zrnu i mobilni telefoni te druga roba u ukupnoj vrijednosti od skoro 4 milijuna eura, a zabilježena je i operacija specijalne policije u kojoj je razbijena jedna kriminalitetna organizacija, za koju se sumnjalo da je prokrijumčarila 11 kontejnera cigareta u zemlju, i uspješno oduzeta dva vozila korištena za krijumčarenje, kao i dva motorna čamca, dva luksuzna automobila, skladište od 10.000 i stan od 250 kvadratnih metara;

Bosna i Hercegovina je dala veliki opseg detaljnih statističkih informacija o gospodarskom kriminalitetu kako o velikom broju različitih vrsta kaznenih djela tako i iz sve svoje četiri jurisdikcije¹⁴⁰ pa i šire, na nivou kantona. Nažalost, ti podaci ne daju odgovor na pitanja iz upitnika. Prema onome koliko su date tražene brojke i ukoliko se mogu sabrati, 2005. godine je bilo 54 slučajeva izbjegavanja poreza, i "u području carina", najmanje 580 slučajeva. Nije moguće izvršiti solidno poređenje sa ranijim godinama zbog različitih perspektiva i organizacije izvještavanja (2002-2004: 835 slučajeva, koji su izazvali gubitke u prihodu od približno 160 milijuna eura), međutim, čini se da brojke opadaju;

"*bivša jugoslovenska Republika Makedonija*" bilježi 114 slučajeva izbjegavanja poreza koje je počinilo 178 osoba i, generalno navodi da su prijevare vezane za PDV i krijumčarenje i dalje ključni problem, posebno krijumčarenje cigareta, alkohola, tekstila, kompjutera, mobilnih telefona i hrane u cijeloj zemlji, što izgleda da je krijumčarski centar u regiji;

Hrvatska, Kosovo, Crna Gora i Srbija nisu dale detaljnije informacije.

Prijevare u bankarskom sektoru - Tekuće reforme finansijskih institucija nude niz mogućnosti za organizirani gospodarski kriminalitet. Na primjer, vrši se zlouporaba štednih odnosno kreditnih udruženja i banaka tako što se zajmovi dobivaju uz nižu kamatu samo zato da bi se novac pozajmljivao po zelenaškim kamatama; dobivaju se krediti od banaka korištenjem lažnih dokumenata; krediti se dobivaju u namjene za koje prvobitno nisu bili namijenjeni; vrši se krivotvorenje kreditnih kartica, itd. Nepotpune bankarske reforme i neprovođenje normativnih akata doprinose osjetljivosti finansijskog sistema. Međutim, projektna područja su dala isuviše malo informacija da bi se izvršila analiza ili detaljniji uvid poređenjem podataka iz projektnih područja u ovom području kriminala.

¹⁴⁰ Bosna i Hercegovina ima četiri jurisdikcije u kaznenom pravosudnom sistemu: državni nivo, dva entiteta (RS i Federacija BiH) i Brčko Distrikt.

Privatizacija - Prijevare u procesu privatizacije uzrokuju veliki problem ovim zemljama. Otudivanje imovine, što dovodi do propadanja poduzeća određenih za privatizaciju, i druge aktivnosti, usko su povezane sa korupcijom u javnom sektoru. Posljedice takvih prijevara su gubitak proizvodnih kapaciteta i radnih mjesta¹⁴¹. Osim toga, državne subvencije (npr. osnivanje fondova za općine, državni zajmovi za neuspješna poduzeća, itd.) također su podložne kriminalitetu, u što su u velikoj mjeri uključeni lokalni državni službenik, političari i direktori poduzeća. Iako su ti problemi usko vezani za tranziciju ka tržišnoj ekonomiji i ne moraju se povezivati sa organiziranim (gospodarskim) kriminalitetom, postoji generalni konsenzus među državama da kriminalitet vezan za privatizaciju predstavlja jedinstven izazov za agencije za provedbu zakona i pravosudne organe. Države smatraju da će, s obzirom na to koliko je toga u pitanju, na povjerenje javnosti u institucije mnogo više uticati rezultat složenih istraga koje utiču na moćne političke i ekonomske interese povezane sa privatizacijom. Međutim, projektna područja su dala premalo informacija da bi se mogla provesti neka analiza ili detaljniji uvid poređenjem podataka u ovoj područjei kriminaliteta.

Gospodarski kriminalitet općenito – Što se tiče podataka o kriminalitetu, postoje neke razlike u tome kako projektna područja broje svoje slučajeve koji se odnose na organizirani i gospodarski kriminalitet.

Za izvješće za 2005. godinu projektna područja, s izuzetkom Crne Gore, dala su podatke o organiziranom kriminalitetu, a ne ukupnu kaznenu statistiku za 2004. godinu. Za izvješće za 2006. godinu, neka projektna područja su dala ukupnu kaznenu statistiku, neka su poslala detaljnije informacije o određenim vrstama kaznenih djela, a neka samo općenite navode. Da zaključimo: odgovori na upitnike za 2005. i 2006. godinu su fragmentarni, razlikuju se, ne mogu se porediti i teško ih je iskoristiti za kvalitetnu analizu, što dozvoljava da se izvuku samo određeni zajednički uzorci.

Projektna područja treba dodatno potaknuti uvođenje odgovarajućih sistema izvještavanja zasnovanih na zajedničkim pretpostavkama, definicijama i pravilima (slično kao sistem koji su razvije EU institucije za provedbu zakona) kako bi se postigla detaljna uporedba u pogledu razvoja organiziranog kriminaliteta u Europi.

Međutim, na osnovu odgovora na oba upitnika, može se doći do sljedećih zaključaka:

- I dalje nije jasno da li gospodarski kriminalitet raste ili opada. Iz pažljivog razmatranja svih odgovora na oba upitnika i usporedbe rezultata s drugim međunarodnim analizama, čini se da gospodarski kriminalitet raste.
- *Albanska* policija bilježi manje kaznenih djela (-22%) i istraženih i prijavljenih Tužilaštvu samo 1024 slučaja¹⁴² gospodarskog kriminaliteta, koje je počinilo 1227 počinitelja. Najveći postotak ovih slučajeva čini krivotvorenje isprava, sa 718 slučajeva¹⁴³, kaznena djela vezana za carinu, sa prijavljenih 120 slučajeva¹⁴⁴ i prijevara sa 90 slučajeva¹⁴⁵. Međutim, prema Tužiteljstvu stvarne brojke o gospodarskom kriminalitetu rastu i bliže su 10.000 slučajeva. Policija u *Bosni i*

¹⁴¹ Iako privatizacija poduzeća može legitimno podrazumijevati i smanjenje radnika zbog povećanja efikasnosti ili promjene namjene poduzeća, države su obavijestile svoju zabrinutost u vezi s tim temeljem istraženih slučajeva.

¹⁴² Brojke koje je dao Ured glavnog tužitelja značajno se razlikuju od onih koje je prezentirala Opća uprava policije. Općenito, podaci koje je dalo Tužiteljstvo su sveobuhvatniji jer ovaj organ prikuplja sve kaznene prijave od svih uključenih strana (institucija, ili pojedinaca) koje ne moraju nužno proći kroz policiju.

¹⁴³ Prema statistikama koje je dalo Ured glavnog tužitelja, broj slučajeva prijavljenih zbog krivotvorenja dokumenata iznosi 1632, podaci koji se odnose na kaznena djela u područjei carina ukazuju na ukupan broj od 454 prijavljena slučaja, sa ukupnim brojem 238 osoba. Podaci Ureda glavnog tužitelja o Kaznenim djelima u području oporezivanja, za godinu 2005. govore o 247 slučajeva s ukupnim brojem 163 umiješane osobe.

¹⁴⁴ Podaci Ureda glavnog tužitelja o Kaznenim djelima u području oporezivanja za godinu 2005. govore o 247 slučajeva s ukupnim brojem 163 umiješane osobe.

¹⁴⁵ Podaci Ureda glavnog tužitelja govore o ukupnom broju od 218 slučajeva prijevara.

Hercegovini (BiH) bilježi nekih 1.342 slučaja na nivou države, što predstavlja pad od skoro 6%, koji je očigledno izazvan ogromnim i iznenađujućim padom u Federaciji BiH (- 62,4 per cent), dok je u Republici Srpskoj (+ 16%) i Brčko Distriktu (+ 28,9%) u porastu. Većina slučajeva odnosi se na zlouporabu položaja i ovlasti, falsifikovanje novca, krivotvorenje dokumenata, nesavjesno poslovanje i obmanu za dobivanje kredita i drugih privilegija. *Hrvatska* je prijavila oko 6.600 slučajeva (2,35 % manje nego u 2004. god), većina gospodarskih kaznenih djela odnosi se na zlouporabu položaja i službenih ovlasti, nedozvoljena uporaba autorskog djela, izbjegavanje carinske kontrole, zlouporaba ovlasti u gospodarskom subjektu i krivotvorenje službenog dokumenta. "*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*" nije podnijela brojke o generalnom razvoju i nije istakla niti pad niti rast, ali je navela koji su najčešći oblici gospodarskog kriminaliteta, gdje je ponovo zlouporaba službenog položaja i ovlasti sa 275 slučajeva na prvom mjestu, zatim 140 slučajeva krivotvorenja ili uništavanja službenih evidencija, 114 slučaja izbjegavanja poreza i 51 slučaj krivotvorenja službene isprave. *Crnogorska* policija je 2005. godine evidentirala 1.872 slučaja (+10,4% u odnosu na 2004. god.) gospodarskog kriminaliteta i prijavila također značajan porast gubitka prihoda sa 17,2 milijuna eura (2004.) na 30,5 milijuna eura (+88,6 per cent). *Srbija i Kosovo* nisu dali podatke o gospodarskom kriminalitetu za godinu 2005.

- Na gospodarski kriminalitet otpada značajan broj slučajeva vezanih za organizirani gospodarski kriminalitet. Na žalost, dati odgovori pružaju vrlo malo informacija što onemogućava jedan opsežniji ili usporedni pregled kako po projektnim područjima tako i u srednjeročnom periodu. *Albanija* (17) i *Hrvatska* (14) bilježe slučajeve organiziranog gospodarskog kriminaliteta u 2004. godini, ali oba projektna područja nisu dala nikakve informacije ili komparativne brojke za 2005. godinu. *Bosna i Hercegovina* nije pružila konačni broj kriminalnih organizacija umiješanih u gospodarski kriminalitet, ali sudeći po nekim od prijavljenih kaznenih djela (falsificiranje novca, krivotvorenje dokumenata, krivotvorenje trgovačkih marki), koje obično čine organizirane kriminalne grupe, trebalo bi da je u porastu. *Crna Gora*, koja za 2005. godinu obavještava o značajnom porastu gospodarskog kriminaliteta općenito (+ 10,4%) od čega je u neka djela vjerovatno uključen organizirani kriminalitet¹⁴⁶, naročito u područje krivotvorenja novca, mogla je samo dati informacije o 6 optužnica za 54 kaznena djela iz sfere organiziranog kriminaliteta, naročito krijumčarenje (15), prijevare (15), pranje novca (7) i falsificiranje novca (3) ali i 10 slučajeva zlouporabe službene dužnosti u okviru organiziranog gospodarskog kriminaliteta. *Srbija*, koja je u prošlogodišnjem odgovoru istakla dominantnu ulogu organiziranog kriminaliteta u područje gospodarskog kriminaliteta (2003: 12 organiziranih kriminalnih grupa, 38 slučajeva organiziranog gospodarskog kriminaliteta) i godišnji gubici od približno 300-500 milijuna eura zbog gospodarskog kriminaliteta¹⁴⁷, nije dala slične brojke i informacije za 2004. i 2005. godinu. Slično se može reći i za *Kosovo*. "*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*" ukazuje na krijumčarenje velikog obujama, kao i falsificiranje novca i krivotvorenje službenih isprava, tipična kaznena djela organiziranog gospodarskog kriminaliteta, ali ne daje nikakve podatke ni brojke.
- Gospodarski kriminalitet u Jugoistočnoj Europi u suštini je regionalnog karaktera, i, uprkos razlikama specifičnim za projektna područja, uspijeva na odranije bliskim regionalnim vezama. Sve zemlje vjeruju da gospodarski kriminalitet predstavlja glavnu prijetnju njihovoj ekonomiji i društvu. Jedan od razloga je u tome što se utjecaj gospodarskog kriminaliteta uglavnom osjeća u samoj zemlji, što ne mora biti tačno za druge vrste organiziranog kriminaliteta, kao što je nedozvoljen promet drogom, krijumčarenje osoba, itd., čiji se utjecaj osjeća u EU i drugim zemljama. Osim toga, gospodarski kriminalitet također podriva povjerenje javnosti u ekonomski i pravni sistem. U Hrvatskoj, kao i u drugim projektnim područjima, očekivanja javnosti da se poduzmu preventivne akcije protiv prijevare u

¹⁴⁶ Pojam "organizirani kriminal" koji je uveden u aprilu 2004. nije postojao u crnogorskom kaznenom zakonodavstvu u vrijeme kad su navedeni Kazneni slučajevi zabilježeni. Pitanje da li je u jednom od zabilježenih slučajeva bilo nekog stupanja organizacije nije bilo predmet pravne kvalifikacije.

¹⁴⁷ Razgovori sa službenicima za provedbu zakona, rujan 2004.

privatizaciji i prijave vezane za sticanje unosnih obalnih resursa su visoka. Odsustvom takve akcije moglo bi se ugroziti povjerenje javnosti u sistem¹⁴⁸.

- Sam gospodarski kriminalitet izaziva značajne gubitke javnih prihoda i iskrivljuje legalno tržište. Samo nekoliko projektnih područja (*Bosna i Hercegovina i Crna Gora*) prijavljuje gubitke od nekoliko milijuna eura, uglavnom u području izbjegavanja poreza, krijumčarenja i prijave.
- Krivotvorenje novca i dokumenata je od velikog značaja u projektnim područjima, posebno krivotvorenje novca predstavlja rastuće tržište u regiji, uključujući i krivotvorenje kovanica. Broj krivotvorenih eura raste svake godine. Neophodna tehnologija postaje jeftinija i lakše dostupna i stabilnost eura i činjenica da je široko rasprostranjen kao sredstvo plaćanja, posebno u Jugoistočnoj Europi, čine ga privlačnijim za krivotvorenje nego US dolar. Prema analizi Europol, vjeruje se da većinu kvalitetnih novčanica eura proizvode kriminalitetci u Jugoistočnoj Europi (uglavnom Bugarskoj) i u područjima Baltika¹⁴⁹ i ubraja krivotvorenje eura u ona kriminalitetna tržišta na koja treba obratiti sve više pažnje sljedećih godina¹⁵⁰. *Albanija* navodi više od 1.600 slučajeva vezano za lažne isprave. *Bosna i Hercegovina (BiH)* kao najznačajnija kaznena djela gospodarskog kriminaliteta navodi raspačavanje falsificiranog novca (u Federaciji BiH i Republici Srpskoj 242 slučaja) i krivotvorenje dokumenata. *Crna Gora* navodi samo 3 slučaja krivotvorenja novca, *Hrvatska, Kosovo i Srbija* ne daju nikakve informacije o krivotvorenju novca. "*Bivša Jugoslavenska Republika Makedonija*" navodi veliki broj lažnih novčanica (195 slučajeva), uglavnom -100 makedonskih dinara, ali i u novčanicama od 500 i 1000 makedonskih dinara, eura i US dolara.
- Veze između gospodarskog i organiziranog kriminaliteta čini se da se zasnivaju na korupciji, kako na višem tako i na nižem nivou. Mito i druga praksa korupcije koja se primjenjuje za registriranje poduzeća, pokretne ili nepokretne imovine, namještanje tenderskih procedura, prenošenja robe preko granice, plaćanje sudaca i tužitelja da umanje optužbe ili odbace predmet, trgovanje utjecajem u privatizaciji i bezbrojne druge radnje predstavljaju praksu koja se primjenjuje kako bi se promovirao i jedan i drugi kriminalitet. Neka projektna područja izražavaju veliku zabrinutost zbog sve veće moći i utjecaja organiziranih grupa na zakonite strukture vlasti i društva, opisujući ih kao jedinstvenu najštetniju opasnost u kojoj se povezuju svi aspekti organiziranog i gospodarskog kriminaliteta.
- U većini projektnih područja krijumčarenje je značajno tržište za organizirani kriminalitet. Rat u Jugoistočnoj Europi u 1990-tim godinama općenito, i embargo na trgovinu i uvoz oružja Srbiji posebno, pružili su jedinstvene mogućnosti za krijumčare i stvorili potražnju za visokotarifnom robom, uključujući simbiozu službenika iz sektora sigurnosti, političara, službenika za provedbu zakona i carinskih službenika, i organiziranih kriminalitetaca. Sankcije su potakle razvoj regionalnih krijumčarskih kanala preko Albanije, Bugarske, Crne Gore, Rumunjske i "Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije", kroz koje se krijumčari nafta, cigarete, oružje, vozila i druga roba. Krijumčarenje je tako postalo značajan izvor prihoda za različite grupe, od političke elite do ljudi na rubnim područjima. Iako je obujam krijumčarenja smanjen zbog postupanje normalizacije u regiji¹⁵¹, krijumčarske mreže uspostavljene u 1990-tim i dalje su veoma aktivne. Granična služba i carinske reforme koje se trenutno provode u regiji, posebno putem programa pomoći EU, kao što je CAFAO Europske komisije, te twinning programi, doveli su do bolje granične kontrole i zatvaranje ilegalnih graničnih prelaza. Međutim, korupcija carinskih i graničnih službenika još uvijek je od najvećeg značaja za krijumčarske aktivnosti, kao i uporaba nedostupnih, fiktivnih ili

¹⁴⁸ Hrvatski odgovor na upitnik i razgovor sa hrvatskim službenicima za provedbu zakona, rujan 2004.

¹⁴⁹ EU Izvješće o organiziranom kriminalu, 2005, Europol.

¹⁵⁰ EU Procjena opasnosti od organiziranog kriminala 2006.

¹⁵¹ Od nedavno uvedeni režimi PDV-a i liberalnije trgovanje među zemljama utjecat će na smanjenje – ali ne i potpuno ukidanje – ovisnosti o prihoda od akciza i carine.

paralelnih poduzeća¹⁵², lažnih osobnih isprava i računa za prijevoz robe preko granice bez službenika "koji surađuju", na taj način ukazujući na stupanj rafiniranosti onog što se čini kao razvijeno i aktivno kriminalno tržište kako bi se otvorio put ka legalnim strukturama.

- Prema procjenama Svjetske banke, MMF-a, EU vlada i drugih tijela, kao što su Europol, Frontex i OLAF, utjecaj krijumčarenja cigareta iz Jugoistočne Europe i u nju i dalje je zabrinjavajućih razmjera, posebno budući da su nedavno organizirane turske kriminalne grupe uključene u krijumčarenje cigareta zajedno sa heroinom¹⁵³. Krijumčarenje cigareta košta zemlje članice EU, kao i projektna područja u regiji, milijarde eura godišnje.¹⁵⁴ OLAF, Evropski ured za borbu protiv prijevare, još u svom izvješću Vijeću i Evropskom parlamentu¹⁵⁵ 2004. god. da krijumčarenje cigareta nanosi ozbiljnu štetu budžetima EU i zemljama članicama i naveo svoje dobre rezultate u borbi protiv krijumčarenja duhanskih proizvoda, kao što je podizanje tužbe pred sudovima u Njujorku protiv proizvođača cigareta RJ Reynolds i drugih zbog umiješanosti u krijumčarenje cigareta i pranje novca ili pregovaranja o sporazumu sa firmom Philip Morris International (PMI) 9. 07. 2004. god, što se već pokazalo boljom saradnjom PMI-a sa odjeljenjima Komisije, posebno sa OLAF-om. Međutim, krajem 2005. god, OLAF je imao još uvijek 33 otvorena slučaja vezana za krijumčarenje cigareta i u svom godišnjem izvješću za 2006¹⁵⁶ navodi svoju uspješnu operaciju "Fake" iz maja 2005. god. (kontejnerska operacija u saradnji sa DG TAXUD usmjerena na krijumčarenje krivotvorene robe iz Azije) koja je dovela do oduzimanja 140 pošiljki prevoženih zrakom i 60 kontejnera za prekookeansku plovidbu. Ukupna težina krivotvorene robe iznosila je skoro 500 tona. Zaplijenjeno je više od 1,2 milijuna paketa cigareta, zajedno sa nekih 0,8 milijuna drugih predmeta. Osim cigareta, ostala krivotvorena roba je bila uglavnom tekstil, elektronika i lijekovi. Zapljene su obavljene na globalnom nivou, a u izvjesnom obujamu i u Jugoistočnoj Europi. To je prvi put da je OLAF naveo i otvorene slučajeve krijumčarenja cigaretama u zemljama kandidatima Hrvatskoj (2 slučaja) i u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" (4 slučaja).

Tabela 4: Financijski utjecaj otvorenih i zaključenih slučajeva OLAF-a (krajem 2005. god.)

¹⁵² "Nedostupna" poduzeća su ona koja su registrirana na nepostojećoj adresi ili koriste lažne dokumente o registraciji; "fiktivna" poduzeća su poduzeća registrirana upotrebom lažnih osobnih dokumenata; "paralelna" poduzeća su ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji s promijenjenim imenima vlasnika. Te se kopije zatim koriste za otvaranje novih, teško otkrivenih, bankovnih računa. 2004. godine Bosna i Hercegovina je okvalificirala 1187 pravnih osoba kao nedostupne, fiktivne ili paralelne.

¹⁵³ EU Izvješće o organiziranom kriminalu, 2005, Europol.

¹⁵⁴ Prema Ministarstvu financija Njemačke, 2005. god. samo je Njemačka, prema procjenama, izgubila oko 2,7 hiljada eura od carine na duhanske proizvode; prema pisanju njemačkog tjednog magazina FOCUS, br. 20/2006; vidjeti i tabelu o utjecaju OLAF slučajeva.

¹⁵⁵ COM (2005)323, objavljeno 19. 07. 2005.

¹⁵⁶ OLAF, Godišnji izvješće 2005, 13.7.2006.

Sektor	Otvoreno (€ milijuna)	Zaključeno (€ milijuna)	Ukupno (€ milijuna)
Poljoekonomija	112,1	222,2	334,3
Alkohol	0,0	179,8	179,8
Cigarete	344,6	972,3	1 316,9
Carine	216,9	503,1	720,0
Direktni izdaci	175,2	86,9	262,1
ESTAT	102,9	3,1	106,0
Vanjska pomoć	130,0	172,2	302,2
Unutrašnje istrage	18,2	230,2	248,4
Istrage više agencija	0,0	3,7	3,7
Supstancai	0,0	0,0	0,0
Strukturalni fondovi	390,2	1 144,9	1 535,1
Trgovanje	0,0	934,7	934,7
PDV	435,1	242,9	678,0
Ukupno	1 925,2	4 696,0	6 621,2

Izvor: OLAF, Godišnji izvješće 2005.

U listopadu 2005. godine još jedna specijalizirana zajednička operacija carine i policije u Bugarskoj dovela je do zapljene krijumčarenih cigareta i onemogućila krijumčarenje ukupno više od 8,5 milijuna komada cigareta engleske marke "Super kings". Kontejneri koji su prevozili cigarete (navodno napunjeni kineskom robom od stakla) krenuli su u Kinu, prošli kroz Tursku i zatim supreženi u grčku luku Tesseloniki. Od tamo su cigarete natovarene na vlak koji je putovao u Bugarsku za dalju distribuciju u zapadnoeuropske zemlje, gdje bi izazvao gubitke u budžetima od oko 3,1 milijun eura¹⁵⁷.

U tom svjetlu, regionalna ekonomija i javni budžeti će i dalje trpjeti gubitke¹⁵⁸. Zbog toga je što hitnije uspostavljanje struktura koordinacije borbe protiv prijevare od suštinske važnosti. Ovi centralni kontaktni punktovi za koordinaciju svih zakonodavnih, administrativnih i operativnih aspekata zaštite financijskih interesa EU već su uspostavljeni u zemljama koje trebaju pristupiti EU: Bugarska i Rumunjska¹⁵⁹.

Albanija navodi za 2004. da je broj evidentiranih slučajeva gotovo dvostruko narastao na 164 slučaja, od kojih je 14 vezano za organizirane kriminalne grupe sastavljene od 62 počinitelja. Pa ipak, ne navodi komparativne brojke za 2005. godinu. *Bosna i Hercegovina* obavještava o širenju krijumčarenja i prodaje piratske robe svih vrsta (alkohol, duhanski proizvodi, hrana, itd.) od 2003. godine. 2004. god. bilo je 22 slučaja krijumčarenja što je dovelo do ukupnog gubitka od 28.301.319 eura¹⁶⁰, a u 2005. još 30 novih slučajeva, uključujući jedan ilegalan posao sa naftnim proizvodima u Brčko Distriktu, što je izazvalo štetu od oko 2 milijuna BAM. Glavni razlog za sve uspješnije tržište za krijumčarenje leži u podjeli bosanskohercegovačkog

¹⁵⁷ vidjeti: http://ec.europa.eu/comm/anti_fraud/budget/2005/bg.pdf

¹⁵⁸ Vidjeti Centar za demokratske studije, *Izvješće Korupcija, krijumčarenje i organizirani kriminal u Europi (2003.)*, str. 8.

¹⁵⁹ AFCO sastanak u Bukureštu, 1. 06. 2006. god., gdje su OLAF i eksperti i istražitelji za borbu protiv prijevare iz deset zemalja članica EU koje su pristupile Uniji 2004. razmijenili svoja operativna iskustva sa kolegama iz država koja pristupaju EU Rumunjska i Bugarska i sa državama kandidatima za EU Hrvatskom i Turskom, što će se takođe predstaviti jer i oni sami rade na uspostavljanju vlastitih AFCOS-a u okviru priprema za buduće članstvo u EU.

¹⁶⁰ Podatke su dale porezne uprave Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko Distrikta.

unutrašnjeg ekonomskog prostora, što dozvoljava jedinstvene uslove za poresko i carinsko izbjegavanje u regiji i postojanje tržišta koji prodaju krijumčarenu robu, kao što je pijaca Arizona u Brčko Distriktu. Ured visokog predstavnika (OHR) i vlasti Bosne i Hercegovine udružili su napore na ujedinjavanju podijeljenog sistema ubiranja poreza i uspostavili Agenciju za indirektno oporezivanje koja će u budućnosti dati pozitivne rezultate¹⁶¹. *Hrvatska*, koja je 2003. godine trpjela najviše zbog krijumčarenja akcizne robe, bilježeći 18 slučajeva vezanih za organizirani kriminalitet, uključujući 17 grupa sa 127 počinitelja, nije navela niti jedan slučaj krijumčarenja u upitniku za 2006. godinu. Posao sa krijumčarenjem duhanskih proizvoda u *Crnoj Gori* kasnih devedesetih, smanjio se, zahvaljujući kombinaciji međunarodnog pritiska i napora lokalnih vlasti¹⁶². Krijumčarenje 2003. godine akcizne robe, posebno nafte i benzina između Crne Gore i Bosne i Hercegovine i krijumčarenje stoke preko albanske granice, dovelo je do gubitka prihoda od oko 9 milijuna eura i zapljena, uglavnom cigareta i alkohola, vrijednosti približno 1,7 milijuna. Iako Crna Gora nije precizirala podatke za 2005. god., nedavni veliki rast gubitaka prihoda (88,6% ili 30,5 milijuna eura) vezano za sva gospodarska kaznena djela najvjerovatnije je izazvalo navedenih 15 slučajeva krijumčarenja, od ukupno 54 slučajeva organiziranog gospodarskog kriminaliteta. *Kosovo* je određite za krijumčareni alkohol i cigarete koji potiču iz Slovenije, Austrije, Grčke, Crne Gore, Srbije i «bivše jugoslavenske Republike Makedonije», dok se krivotvorene marke uglavnom proizvode na Kosovu, ali i u susjednim državama odakle se krijumčare na Kosovo. 2004. godine i u prvoj polovini 2005. god. zabilježena su 332 slučaja, međutim, nije dato više informacija u upitniku za 2006. god. *Srbija* je značajno smanjila krijumčarenje akcizne robe. Nekada istaknuta ruta za krijumčarenje cigareta preko Crne Gore sada je zatvorena a novi putevi vode preko Kosova, «Bivše Jugoslavenske Republike Makedonije», Bugarske, Rumunjske i Hrvatske. Krijumčarenje robe koja se prepakira i prodaje na tržištu relativno je nov trend u regiji, ne samo u Srbiji. 2003. god. je zabilježeno 17 slučajeva krijumčarenja u koja je bio umiješan organizirani kriminalitet, sa 9 kriminalnih grupa, međutim, nije data informacija za 2004. i 2005. godinu. «*bivša jugoslavenska Republika Makedonija*» i dalje je tranzitna zemlja za cigarete, alkohol i tehničku opremu, kao što su mobilni telefoni, kompjuteri i kompjuterski dijelovi, krijumčareni na Kosovo i Grčku, i tekstilna roba porijeklom iz Kine, koja se krijumčari preko Turske i Bugarske. Prepakiranje, mijenjanje etiketa i prodaja prehrambenih proizvoda kojima je istekao rok trajanja, zahtijeva veću složenost. Ova zemlja je 2003. godine zabilježila 174 slučaja sa 8 organiziranih kriminalnih grupa. U prvih devet mjeseci 2004. god. domaći organi su zaplijenili akcizne robe u ukupnoj vrijednosti 1,72 milijuna. Za 2005. godinu nisu dati nikakvi podaci.

U širem kontekstu Europa je i dalje najveće tržište duhanskih proizvoda. Zemlje članice Vijeća Europe učestvuju sa približno 30% u svjetskoj proizvodnji cigareta, 60% globalnog uvoza i više od 50% globalnog izvoza. Imajući u vidu veličinu ovog tržišta i potencijal za zaradu dodatnog profita izbjegavanjem poreza na prihod, oko 25% svjetske proizvodnje cigareta ili više od 210 milijardi cigareta (razlika između evidentiranog uvoza i izvoza) odlazi na crno tržište. Od toga se smatra da se oko jedne trećine krijumčari u zemlje članice Vijeća Europe i unutar njih. Nedavna zabrana pušenja na javnim mjestima u sve većem broju zemalja EU mogla bi doprinijeti smanjenju tržišta u Zapadnoj Europi.

- Piratska proizvodnja robe i kaznena djela kršenja intelektualnih i vlasničkih prava (IPR), vjerovatno najviše utiču na zemlje članice EU, u pogledu poreznih gubitaka i zaposlenosti¹⁶³ i postaju sve veće kriminalno tržište u Jugoistočnoj Europi. *Albanija, Kosovo, Crna Gora i "Bivša*

¹⁶¹ Za odluke visokog predstavnika u ovom području vidjeti www.ohr.int/decisions/econdec/archive.asp.

¹⁶² OLAF pripćenje za štampu OLAF/12/2003, *Olaf daje dokaze na suđenju o umiješanosti "Crnogorske veze" u međunarodnu trgovinu cigaretama*, 30. aprila 2003, europa.eu.int/olaf; Članak Ispitivanje uloge Crne Gore u ilegalnoj trgovini cigaretama *Financial Times*, 9. avgust 2001; Članak *Crna Gora: Premijer negira navode o krijumčarenju cigareta* *Radio Slobodna Europa*, 7. novembar 2003; i *Transport, krijumčarenje i organizirani kriminal*, Centar za demokratske studije, Sofija, 2004.

¹⁶³ Europol, EU Izvješće o organiziranom kriminalu za 2005.

jugoslovenska Republika Makedonija“ nisu dale nove brojke niti informacije o ovoj vrsti kriminaliteta. U *Bosni i Hercegovini* Tužiteljstvo je zabilježilo 20 slučajeva kaznenih djela koja se odnose na kršenje autorskih prava, tj. neovlaštena uporaba autorskih prava. Ove aktivnosti se odvijaju u Republici Srpskoj. *Hrvatska* bilježi čak 342 slučaja IPR kaznenih djela i još 7 slučajeva povrede patentnih prava, što izaziva određena razmišljanja u vezi sa razvojem grane piratske proizvodnje robe u Hrvatskoj. U *Srbiji* piratstvo je cvjetalo kasnih devedesetih. U odgovoru na prvi upitnik, Srbija je navela zapljenu preko 60.000 video kaseeta i CD-ova i velike količine video i audio opreme koja se koristila za audio i video snimanje, kao i kompjuterski softver. Međutim, za 2004. i 2005. god. nisu dati nikakvi podaci.

- Kompjuterski kriminalitet i prednosti koje pruža internet u pogledu informacijskih i komunikacijskih tehnologija izuzetno su pogodni za organizirani kriminalitet. Podzemna kultura izgrađena oko nekih pojava visoke tehnologije savršena je za podršku, kontakt, šifriranu komunikaciju, regrutiranje i savjetovanje. *Albanijaa, Bosna i Hercegovina i Srbija* ne daju nikakve informacije niti statistiku o kompjuterskom kriminalitetu u upitniku za 2006. godinu. *Hrvatska* bilježi porast kaznenih djela vezanih za kompjuterski kriminalitet i djela protiv vlasničkih prava (2004: 928 kaznena djela, 2005: 1009 kaznena djela¹⁶⁴) što se mora promatrati kao posljedica povećanja legalnih i administrativnih struktura i nedavno započetih kontrolnih mjera. Procjenjuje se da počinitelji kaznenih djela kompjuterskog kriminaliteta ne djeluju kao pripadnici organiziranih kriminalnih grupa i zabilježene brojke su još uvijek niske. 2005. godine bila su dva kaznena djela dječije pornografije u kompjuterskom sistemu, 11 kaznenih djela protiv integriteta kompjuterskih podataka, programa i sistema, 6 djela kompjuterskog krivotvorenja i 15 kaznenih djela kompjuterske prijevare. Međutim, budući da je veliki dio kompjuterskog kriminaliteta tzv. “kriminaliteta kontrole” (nema prijava policiji od strane žrtava, tako da agencije za provedbu zakona moraju ova djela otkrivati praćenjem interneta i provođenjem operativne analize), brojke rastu. *Crna Gora* navodi da kompjuterski kriminalitet nije značajno prisutan u zemlji. 2005. godine podignute su samo dvije kaznene optužnice protiv 7 počinitelja za izvršenje 7 kaznenih djela s profitom od oko 27.000 eura. “*Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija*” izmijenila je Kazneni zakon u pogledu kompjuterskog kriminaliteta. Iako nisu date nikakve brojke, iznesen je detaljan pregled sadašnjih trendova i uzoraka. Najčešća kaznena djela u ovom projektnom području su, prije svega, kupovina proizvoda putem interneta korištenjem podataka sa nezakonito pribavljenih kreditnih kartica u ranijoj krađi ili nedozvoljenom upadanju u kompjuterski sistem (hacking)¹⁶⁵, drugo, ometanje spam-porukama konkurentskog provajdera,¹⁶⁶ i, treće, piratska proizvodnja nezakonitim umnožavanjem, kako privatno tako i korištenjem poslovnih softverskih proizvoda, uglavnom Microsofta (Windows XP i Windows Office). Ostala kaznena djela od značaja su slučajevi “*fishinga*”, relativno nove tehnike u Jugoistočnoj Europi koja se koristi za dobivanje osobnih i finansijskih podataka u svrhu krađe identiteta na internetu ili “*nigerijski e-mejlovi*” (lažno traženje pomoći e-mejlom), krivotvorenje kreditnih kartica, i druga slična kaznena djela. Prema informacijama, među počiniteljima ima osoba od mlađih Makedonaca do direktora, profesionalaca i stručnjaka iz IT odjeljenja u firmama. Kako su ovakve istrage veoma složene i zahtijevaju blisku međunarodnu saradnju i razmjenu

¹⁶⁴ Kao što izvještava Centar za kompetenciju iz Jugoistočne Europe na Sveučilištu u Grazu, Austrija, piratska proizvodnja softvera u Hrvatskoj još iznosi visokih 58 posto. Šteta nanosena proizvođačima softvera povećala se sa 5 milijardi US dolara na 50 milijardi, kao što pokazuje istraživanje IDC CEMA analitičke tvrtke, koje je predstavljeno Udruženju poslovnog saveza (BSA) u Zagrebu, u decembru 2005.

¹⁶⁵ Provaljivanje u baze podataka, npr. kompanija, trgovanje, procesora trećih strana ili banaka i kopiranje pohranjenih podataka u njima, te kasnije prevarno korištenje podataka za različite namjene, kao što je proizvodnja krivotvorenih kreditnih kartica ili za druge svrhe. 2005. godine provedena je zajednička operativna aktivnost zajedno sa NTHCU iz Velike Britanije protiv jednog makedonskog državljanina koji je pribavio osobne podatke sa IP adrese u Vijetnamu i prodao je jednom britanskom državljaninu, koji je oštetiio britanske banke za 1.000.000 britanskih funti.

¹⁶⁶ Na primjer, veoma osposobljeni počinitelji razvijaju poseban softver za proizvodnju ogromnog prometa na internetu kako bi blokirali mrežu žrtve dok ne ostvare konačno “*odbijanje službe – denial of service*”.

informacija preko Interpola, u okviru SECI Centra, pokrenut je poseban projekt (SCIMER) za povećanje suradnje među agencijama za provedbu zakona i bankarskim tijelima.

3.5 PRANJE NOVCA

Borba protiv pranja novca je jedno od najefikasnijih sredstava za suprotstavljanje organiziranom kriminalitetu, jer je zajednički nazivnik za sav organizirani i teški kriminalitet motiviranost profitom. Solidnost, integritet i stabilnost kreditnih i financijskih institucija i povjerenje u financijski sistem u cjelini mogu se ozbiljno ugroziti naporima kriminalitetaca i njihovih suradnika ili da prikriju porijeklo dobiti stečene kriminalitetom ili da usmjere zakoniti novac u svrhu terorističkih aktivnosti. Nezakonito stečena korist može se ponovo investirati u kriminalno poslovanje ili legalno poduzetništvo, može se potrošiti ili sakriti. Da bi se spriječilo da budu otkrivena i oduzeta, sredstva stečena kriminalitetom se peru tako da se ne mogu razlikovati od legitimno zarađenog novca. Pranje novca se odvija na mnogo načina, čemu sve više pomaže elektronsko bankarstvo i elektronski načini plaćanja.

Pranje novca obično se odvija u međunarodnom kontekstu tako da se kriminalno porijeklo sredstava može bolje sakriti. Mjere donesene samo na državnom nivou ili čak na nivou Zajednice, bez da se uzima u obzir međunarodna koordinacija i suradnja, imali bi veoma ograničene efekte. Da bi se izbjeglo da europske države donesu mjere za zaštitu svojih financijskih sistema koje ne bi bile usklađene sa djelovanjem, europskih tržišta, u ovoj područje su neophodne zajedničke akcije – u svim okvirima (EU, Vijeće Europe, UN).

Pranje novca je kazneno djelo koje čine sve organizirane kriminalne grupe kako bi ozakonile nelegalno stečena sredstva i globalno predstavlja sve veći izazov, posebno u pogledu finansiranja terorista. U evropskim zemljama sve više istraga organiziranog kriminaliteta vezano je za droge, i moglo bi se pretpostaviti da se većina pranja novca otkrije u vezi sa drogama. Međutim, date informacije o pranju novca stečenog drugim vrstama kriminaliteta, kao što je trgovanje ljudima i krijumčarenje osoba, "kriminalitet komplementaran"¹⁶⁷ pranju novca govore o sve većem značaju pranja novca. Osim toga, s obzirom na značaj gospodarskog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi, pranje novca povezano sa navedenim glavnim područjima (organiziranog) gospodarskog kriminaliteta moglo bi biti od istog značaja. U skladu s tim, taj "komplementarni kriminalitet" i gospodarski kriminalitet vezan za pranje novca vjerovatno će činiti veliki dio financijskih istraga u budućnosti.

Organizirane kriminalne grupe sve više se oslanjaju na komercijalne strukture i, budući da granice između legalnih i ilegalnih struktura postaju sve manje jasne, pranje novca konstantno izaziva zabrinutost zbog ulaska u legalnu ekonomiju putem dobiti ostvarene kriminalitetom i načinima plaćanja. Kao što je dobro poznato, pranje novca se oslanja na sljedeće tri faze:

- **Plasman** – načini na koje se sredstva neposredno stečena iz kaznenog djela implementiraju u financijske sisteme, obično kao gotovinske uplate;
- **Stratifikacija** – cirkuliranje sredstava kroz niz financijskih transakcija kako bi se izbrisala bilo kakva veza plasiranog kapitala sa njegovim kriminogenim porijeklom, obično putem gotovinskih transfera ili čekova.
- **Integracija** – ulaganje sredstava koja su prvobitno ostvarena Kaznenim djelima u legalne i privredne tokove, obično u nekretnine, poslovni kapital, vrijedne predmete.

Teoretski, od ranih 1990-tih kreiran je prilično nepropusan sistem protiv pranja novca za praćenje i otkrivanje ove vrste kriminaliteta:

¹⁶⁷ Europol, EU Izvješće o organiziranom kriminalu za 2005., 25. oktobar 2005.

- Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nedozvoljenog prometa opojnim drogama i psihotropnim supstancama (1988.)¹⁶⁸;
- Konvencija Vijeća Europe o pranju, pretresu, privrenom i trajnom oduzimanju prihoda od kriminaliteta iz 1990. (ETS 141);
- Radna grupa za financijske mjere protiv pranja novca (FATF)¹⁶⁹, Četrdeset preporuka (1990), revidiranih 1996. god. i različita obrazloženja uz njih, čiji je cilj da pojasne primjenu pojedinih preporuka i daju dodatne smjernice;
- Izmjene i dopune Radne grupe za financijske mjere protiv pranja novca (FATF) vezane za financiranje terorista iz oktobra 2004. god. (40+9 Preporuka);
- Rezolucija Vijeća sigurnosti UN 1617 (2005) kojom se "strogo pozivaju sve zemlje članice na provedbu sveobuhvatnih, međunarodnih standarda" utvrđenih u Četrdeset preporuka FATF o pranju novca i Devet posebnih preporuka o financiranju terorista;
- Nova konvencija Vijeća Europe o pranju novca i financiranju terorizma (2005)¹⁷⁰;
- Direktiva Vijeća EU iz 2005. o pranju novca i financiranju terorizma¹⁷¹, u kojoj se traži uspostavljanje financijsko-obavještajnih jedinica u svakoj zemlji EU do kraja 2007. godine, nadležnih za primanje i analizu informacija u vezi potencijalnih aktivnosti pranja novca i finansiranja terorista što bi dovelo do jednog svjetskog sveobuhvatnog sistema za borbu protiv pranja novca;
- "Izvješće" FATF-a o tipologijama koji je ranije služio kao osnovni izvor informacija za ovaj sektor za razumijevanje osnovnih metoda pranja novca odnosno finansiranja terorista; U stvari, ovi izvješće su među najčešće pregledanim dokumentima na javnom web-sajtu FATF-a;
- Uspostavljanje regionalnih tijela u stilu FATF-a, koja su nedavno dobila status "pridruženog člana" (npr. Odabrani odbor eksperata za ocjenjivanje mjera za borbu protiv pranja novca Vijeća Europe (MONEYVAL), između ostalog za sva projektna područja).

U ovako odličnom okviru izvještavanje o sumnjivim financijskim transakcijama širom Europe naraslo je u nekoliko posljednjih godina¹⁷², što možda odražava ne samo povećanje aktivnosti pranja novca, nego i žive aktivnosti na otkrivanju financiranja terorizma nakon 11. rujna, veći broj tijela koja o tome izvještavaju i unaprijeđene sisteme borbe protiv pranja novca koji su uspostavljeni u mnogim europskim zemljama sa aktivnijim financijsko-obavještajnim jedinicama.

¹⁶⁸ Konvencija Ujedinjenih naroda protiv nezakonitog prometa opojnim drogama i psihotropnim tvarima (1988) čiji provobitni cilj je bio oduzimanje sredstava ostvarenih Kaznenim djelima vezanim za droge, dok je usvajanje Konvencije Vijeća Europe o pranju novca, pretresu, zapljeni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141) i naknadne preporuke Međudržavne radne grupe za financijske mjere protiv pranja novca (FATF) čiji je cilj ustanovljenje sistema za borbu protiv pranja novca kojem su na udaru sredstva ostvarena iz svih oblika Kaznenih djela. Ovi sistemi su prvenstveno usmjereni na sumnjive transakcije koje se mogu odnositi na pranje novca. Vidi Vijeće Europe "Izvješće o stanju u području organiziranog kriminala za 2005." Fokus na gospodarski kriminal, prosinac 2005., str. 45.

¹⁶⁹ Mandat FATF organizacije posljednji put je produžen u svibnju 2004. god. na ministarskom sastanku FATF na 8 godina (2004-2012). Oktobra 2001. godine, kao odgovor na napade na SAD u septembru 2001., FATF je proširio mandat i izdao Osam posebnih preporuka za rješavanje posebnih pitanja vezanih za financiranje terorizma. Stalni razvoj tehnika pranja novca doveo je do toga da FATF izvrši drugu reviziju 40 preporuka FATF, što je u junu 2003. dovelo do detaljnog ažuriranja Četrdeset preporuka. Osim toga, u oktobru 2004. god. FATF je objavio devet Posebnih preporuka, čime je njegov ukupni standard - 40+9 preporuka - postao sveobuhvatan okvir prema kojem vlade razvijaju domaće napore protiv pranja novca i financiranja terorizma. Za više informacija vidjeti: <http://www.fatf-gafi.org>

¹⁷⁰ Konvencija Vijeća Europe o pranju novca, pretresu, zapljeni i konfiskaciji prihoda od kriminala iz 1990. (ETS 141), otvorena za potpisivanje u maju 2005.

¹⁷¹ Direktiva o sprječavanju korištenja financijskog sistema u svrhu pranja novca i financiranja terorista, 20. rujan 2005, 3631/05 + COR1, 11443/05 ADD.

¹⁷² Vijeće Europe, "Izvješće o stanju u području organiziranog kriminala za 2005", Fokus na gospodarskom kriminalu, prosinac 2005. str. 47.

Po utjecajem ovog zamaha, jugoistočnoevropske zemlje također su započele uspostavljanje okvira za borbu protiv pranja novca i financijsko-obavještajnih jedinica. U svim projektnim područjima postoje financijsko-obavještajne jedinice, djelimično još u ranoj fazi djelovanja. Međutim, financijsko istraživanje kao osnovni instrument za otkrivanje prihoda od kriminalne djelatnosti tek treba da se počne primjenjivati u praksi. Kao posljedica toga, osim nesistematskih dokaza i opservacija agencija za provedbu zakona u regiji, nikakvi podaci ili vrlo malo i loših službenih podataka dato je o tome da li i kako sistem borbe za pranje novca djeluje.

Metodi pranja novca u Jugoistočnoj Europi možda su u nekoj mjeri manje rafinirani nego u Europi i drugim zemljama sa razvijenijim financijskim tržištima¹⁷³. Iako većina europskih zemalja bilježi da je investiranje u zakonito poslovanje postalo redovan dio načina djelovanja organiziranih kriminalnih grupa (i ima značajan utjecaj na socijalni, ekonomski i demokratski razvoj u svim zemljama), kao što se vidi, između ostalog, u sve većem broju istraga, kaznenog gonjenja i osuđujućih presuda za pranje novca, ova praksa tek treba da nastane u zemljama Jugoistočne Europe¹⁷⁴.

U projektnim područjima zabilježene su pojave sve tri faze i dati su primjeri pranja novca sa karakteristikama specifičnim za regiju:

U *Albaniji*, značajna količina "prljavog" novca potiče iz kriminaliteta koje su počinile albanske organizirane kriminalne grupe u inozemstvu. Najdominantniji sektor je izgleda građevinsko preduzetništvo, dok su obalna i urbana područja najatraktivnija, jer nude potencijal za dobru zaradu od početnog ulaganja. Jedna od najvažnijih prepreka kvalitetnom istraživanju gospodarskog kriminaliteta i pranja novca je nedostatak i nedosljednost podataka. Statistički podaci koji su dati su nedovoljni i fragmentarni: albanske vlasti navode samo dva slučaja pranja novca 2003. god, šest u 2004. god., dok za 2005. god. nema podataka.

Metodi pranja novca u *Bosni i Hercegovini (BiH)* slični su metodima za izbjegavanje poreza. Način koji najviše preovladava za pranje novca od izbjegavanja poreza i carina je korištenje fiktivnih poduzeća, osnovanih na osnovu prijave sa ličnim dokumentima i korupcije. Ovaj metod navodno uključuju visok nivo vertikalne integracije u legalne strukture zahvaljujući dosluhu između političke i ekonomske elite¹⁷⁵. Osnovni element ovog aranžmana je međuentitetska podjela između Republike Srpske i Federacije BiH, prema kojoj su podijeljene agencije za provedbu zakona, bankarski, porezni sistem i sistem registracije. Iznosi od preko 15.000 eura dijele se u manje depozite da se izbjegne otkrivanje i ulažu na nekoliko računa u bankama, za šta se koriste plaćeni kuriri. Prihod se objedinjuje kupovinom nekretnina, luksuzne robe i u privatizaciji. 2005. godine policija državnog nivoa, Tužiteljstvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. 2004. god. BiH je zabilježila 16 slučajeva (+ 100% u odnosu na 2003. god.). Iznos novca koji se opraio iznosio je skoro 26,5 milijuna eura, od čega je skoro 1 milijun eura okvalificiran kao novac koji potiče od izbjegavanja plaćana poreza. Prema odgovoru BiH, u 2005. god. samo dva slučaja pranja novca zabilježena su iz Federacije BiH. Međutim, stvarni broj je možda skriven u drugim vrstama kaznenih djela koje bilježe Republika

¹⁷³FATF je ukazala na sljedeće trendove u pranju novca i njegovim mogućim vezama sa financijskim terorizmom: "elektronski transferi"; zloupotreba neprofitnih organizacija (što može biti specifičan ozbiljan problem finansiranja terorizma); "ranjivost u sektoru osiguranja"; "PDV-vrteška"; "casina i igre na sreću"; "fiktivne tzv. shell-tvrtke i off-shore banke"; "vratari" (od engl. "gatekeeper"). Dodatno je Europol obavijestio o "alternativnom sistemu slanja doznaka novca". U junu 2005. FATF je objavio izvješće o "pranju novca putem trgovanja", fokusirajući se na podložnost operacija uvoza i izvoza a novi izvješće o "nekretninama" je u pripremi.

¹⁷⁴ Redovno ocjenjivanje efikasnosti u suzbijanju pranja novca obavlja se putem monitoring mehanizma Vijeća Europe MONEYVAL (www.coe.int/moneyval).

¹⁷⁵ Smjerenje Dragana Čovića, člana Predsjedništva BiH, odlukom visokog predstavnika, lorda Ashdowna, u martu 2005. godine povezana je sa navodnom zlouporabom službene dužnosti. Gospodina Čovića je optužilo Tužiteljstvo BiH za davanje poreznih olakšica svojim poslovnim suradnicima dok je bio ministar financija između 2000. i 2003. godine. Krivica ili nevinost g. Čovića tek treba da se dokaže pred sudom. Za više informacija vidi članak *BBC News Ashdown Sacks Top Bosnian Croat*, 29. mart 2005, newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm. Odluka visokog predstavnika o smjenjivanju g. Čovića s dužnosti može se naći na adres: www.ohr.int/decisions/removalsdec/archive.asp.

Srpska i Brčko Distrikt. Pa ipak, do maja 2005. god. Sud BiH izrekao je 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu 690.000 eura. Iznos opranog novca bio je 554.100 eura, dok je vrijednost na koju nije plaćen porez bila 8,13 milijuna eura. Izbjegavanje plaćanja poreza je glavno kazneno djelo u svih osam slučajeva. Istraga koja je proizašla iz prvih osam osuda zabilježila je 643 pravna subjekta osumnjičena za pranje novca.

U *Hrvatskoj* mogućnosti za pranje novca date su u privatizaciji, jer upravo taj proces nije zahtijevao nikakvu kontrolu porijekla investiranog novca. Tako se ne zna koliko je novca oprano u Hrvatskoj u fazi privatizacije. Što se tiče integriranja nezakonitog prihoda, hrvatska morska obala je najprofitabilnija (tvrtke/pravne osobe i nekretnine) i privlači i ruske i domaće investitore. U prosjeku 50 obavijesti o sumnjivim transakcijama prijavljeno je ovlaštenim organima. U periodu od 1999-2004. god. hrvatska policija je istražila 42 kaznena djela pranja novca, koje su mahom učinili hrvatski građani, sa glavnim Kaznenim djelom uglavnom vezanim za droge i utaju poreza. Tijekom ovog perioda izrečene su dvije presude vezano za pranje novca što je dovelo do trajnog oduzimanja 2,5 milijuna eura ostvarenih u poslovima s drogom. Hrvatska nije dala detaljnije informacije o pranju novca niti brojke u upitniku za 2006. godinu.

Kosovo je u travnju 2004. god. donijelo novi privremeni Kazneni zakon i uspostavilo organizacioni okvir za sprečavanje i borbu protiv pranja novca. UNMIK je osnovao Odljeljenje za gospodarski i finansijski kriminalitet, i, u septembru 2004. god, Finansijski informacioni centar (FIC) koji je u svojoj operativnoj fazi. Iako je navodno počela istraga u nekoliko slučajeva, nisu date brojke o tome niti o kaznenom gonjenju. Samo je data generalna informacija u upitniku za 2005. god. tome kako se koriste fiktivne tvrtke. U upitniku za 2006. god. nema informacija o pranju novca.

U *Crnoj Gori*, slično kao u Albaniji i Hrvatskoj, sektor koji se čini najpodložniji pranju novca je obala atraktivna za ruski ilegalni kapital, dok obalno područje koje graniči sa Albanijom i okolina grada Ulcinja privlače albanski ilegalni kapital. Konstatirani su izvjesni transferi gotovine preko¹⁷⁶. Za 2005. god. Crna Gora je samo navela ukupno 7 slučajeva pranja novca vezanog za organizirane kriminalne strukture, ali nije dala dodatne informacije o količini opranog novca, osuđujućim presudama, trendovima, itd.

U *Srbiji*, finansijski kriminalitet koji uključuje pranje novca i korupciju smatra se posebno štetnim za državu. Velike količine ilegalnog prihoda vjerovatno potiču iz utaje poreza i carina, kao i od droga, trgovanja ljudima i nasilnog kriminaliteta. Prihodi se peru u procesu privatizacije, i kupovinom nekretnina i pokretne imovine, korištenjem bankovnih računa u zemlji i inozemstvu (off-shore). Jedan slučaj pranja novca otkriven u istrazi slučaja kidnapovanja, uključivao je investiciju ovako stečenog prihoda u kupovinu stanova i luksuzne robe. Inače, odgovori na oba upitnika nisu dali nikakve evidencije/brojke o slučajevima pranja novca.

U *„Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji“*, prvobitna prilika za pranje novca došla je sa promjenom u euro 2000. godine. Od tada su uloženi značajni iznosi novca sa Kosova, sa kojom ova zemlja nema uspostavljeno elektronsko bankarsko poslovanje. Slično kao i u drugim zemljama u regiji, domaći organi su preduzeli samo nekoliko istraga od 1997. godine, međutim, tih nekoliko slučajeva ukazuje na veoma jake međunarodne veze. Većina plasmana i stratifikacije prihoda stečenog kriminalnom djelatnošću obavlja se zlouporabom nerezidentnih bankovnih računa, elektronskim prenosom novca, sistemom za brzi novca, trgovinom nekretninama i drugom robom, poslovanjem s tvrtkama osnovanim u off-shore centrima, zloupotrebom uvozno-izvoznih kompanija i kompanija s jednim zaposlenim, osnovanim u cilju skrivanja prihoda, i fizičkim prijenosom gotovog novca preko granice¹⁷⁷. Projektna područja nisu u odgovoru na oba upitnika dala detaljnije informacije o pranju novca i brojkama.

¹⁷⁶ Na osnovu razgovora sa crnogorskim službenicima za provedbu zakona i CARPO radionica i seminara.

¹⁷⁷ Vidjeti primjere date u Izvješću o stanju u području organiziranog i gospodarskog kriminala u Jugoistočnoj Europi za 2005. god, Vijeće Europe, kolovoz 2005. god.

3.6 KORUPCIJA

Korupcija nije problem specifičan za Jugoistočnu Europu. On je star koliko i naša vrsta i raširen je kao naša planeta. Međutim, razlika u ekonomskom smislu između zemalja u regiji, zemalja članica EU i drugih europskih zemalja može stvoriti pritisak koji lako može odigrati ulogu u korist organiziranih kriminalnih grupa ako se ne rješava. U zemljama u tranziciji ili u krizi¹⁷⁸, korupcija prožima većinu struktura javnog života, uključujući agencije za provedbu zakona i kaznenopravosudne sisteme. Niske plate, nezaposlenost, nesigurnost i siromaštvo i često primjeri koje daju viši zvaničnici, čine javne službenike osjetljivim metama i pouzdanim partnerima organiziranih zločinačkih grupa. Što je veći stupanj prisustva u zakonodavnom i upravnom sektoru, to je veća fleksibilnost organiziranog kriminaliteta da se prilagodi novim situacijama i mijenja svoj način djelovanja.

U Jugoistočnoj Europi Vijeće Europe i Europska komisija stalno prepoznaju korupciju kao ozbiljan problem¹⁷⁹. Ona ima utjecaja na javnu upravu, političare, poresku i carinsku upravu, graničnu službu, kaznenopravosudni sistem, medije, i privatni sektor korištenjem mita i drugih načina za korupciju, kao što su oslanjanje na odnos protektor-klijent, nepotizam, favorizam, porodične veze, nacionalne odnose, odnose sa osobama na utjecajnim položajima ili "politički eksponiranim osobama" – što su osnovni instrumenti za organizirane kriminalne grupe za ulazak u zakoniti sektor. Financiranje pojedinih političara, političkih stranaka i izbornih kampanja, i u nekim slučajevima ratnih zločinaca igra važnu ulogu u ovom pogledu. Korupcija rađa dugoročne odnose koji su održiviji i pouzdaniji od onih koji se temelje na nasilju i zastrašivanju.

Korupcija i organizirani odnosno gospodarski kriminalitet čine se dvije strane jedne medalje. Ona uključuje davanje i primanje mita i druge koruptivne aktivnosti, i cilja kako na javne službenike na nižim položajima za rješavanje operativnih potreba (policijski, carinski i porezni službenici, službenici iz sektora sigurnosti, i iz registarskih ureda, itd.), kao i na više nivoe korupcije (tužioc i sudije, političari, članovi parlamenta, obavještajni sektor, itd.) za postizanje dugoročnih ciljeva.

Korupcija je i značajan metod zaštite aktivnosti organiziranog kriminaliteta. Organizirane kriminalne grupe koje se služe korupcijom za infiltriranje u državne organe, legalnu ekonomiju, provedbu zakona i politiku smatraju se moćnijim i u neku mjeru zaštićenim.

Čini se da su devedesete godine bile posvećene "izgradnji" ilegalnih poduhvata. 2000-tih, organizirani kriminalitetci se fokusiraju na konsolidiranje svojih poslovnih poduhvata i širenjem na druge aktivnosti investiranjem u legalnu ekonomiju, a korupcija je jedno od glavnih načina koji se pri tom koristi. Projektna područja su preduzela niz mjera, zakonodavnih i drugih, za rješavanje ovog kriminalnog fenomena:

Sva su potpisala i izvršila ratifikaciju UN-ove Konvencije protiv korupcije¹⁸⁰, Kaznenopravne konvencije Vijeća Europe o korupciji (ETS 173) i njenih dodatnih protokola (ETS 191), kao i

¹⁷⁸ Associated Press, 29. oktobra 2005., citira glavnog istražitelja UN-a, Paula Volckera, koji je predstavio završni izvješće o skandalu "iračka nafta za hranu" u kojem se jasno vidi obujam korupcije u svijetu: istražitelji su otkrili da su poduzeća i pojedinci iz 66 zemalja platili ilegalnu proviziju korištenjem različitih metoda.

¹⁷⁹ GRECO šesti generalni izvješće o radu za 2005. godinu. U ovom kontekstu, vidjeti i Vijeće Europe 2004. god: budućnost demokracije (objedinjeni projekt "Osposobljavanje demokratskih institucija za rad"), godišnji izvješće Strasbourga i EU komisije u zemljama koje pristupaju Uniji.

¹⁸⁰ UN Konvencija o korupciji, uvojena 2003. god.. Konvenciju je potpisalo 140 zemalja i ratificiralo 38. Glavni stupovi sporazuma obuhvaćaju prevenciju, inkriminaciju, međunarodnu suradnju i vraćanje imovine.

Građanskopravnu konvenciju Vijeća Europe o korupciji (ETS 174). Djelimično su provele razmatranje EU Konvencije za borbu protiv korupcije koja uključuje dužnosnike Europskih zajednica ili dužnosnike zemalja članica, OECD Konvencije za borbu protiv primanja mita stranih javnih dužnosnika u međunarodnim poslovnim transakcijama, OECD revidirane preporuke protiv mita u međunarodnim poslovnim transakcijama i Pravilima postupanja u borbi protiv iznuđivanja i principima za borbu protiv mita Međunarodne gospodarske komore (ICC).

Domaći Kazneni zakoni projektnih područja su izmijenjeni i dopunjeni ili su doneseni posebni zakoni o sprečavanju i suzbijanju korupcije (često kombinirani sa organiziranim kriminalitetom). "bivša jugoslovenska Republika Makedonija" izradila je poseban zakon u kojem je data definicija korupcije¹⁸¹, a sva ostala projektna područja su navela da se korupcija sastoji od nekoliko različitih koruptivnih kaznenih djela. U nekima od njih korupcija u privatnim poduzećima i u vezi sa izabranim osobama predmet je nedavnih izmjena kaznenih zakona.

Sva projektna područja podjednako pokrenula su domaće programe, strategije i planove djelovanja za suzbijanje korupcije i uspostavila centralizirana tijela za anti-korupcijske aktivnosti – od pučkih pravobranitelja (ombudsmana) do nezavisnih i samostalnih državnih komisija – i posebnih odjela ili jedinica za istrage u vezi korupcije. Razvoj anti-korupcijskih pitanja stalno je predmet podrške i posebnog posmatranja Vijeća Europe i OECD-a¹⁸²: U toku 2004. i 2005. god. u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i "bivšoj jugoslovenskoj Republici Makedoniji" djelovali su ocjenjivački timovi GRECO-a. Na osnovu godišnjih ocjena zemalja koje pristupaju EU koje provodi EU, kao i ocjena Upravnog odbora Anti-korupcione inicijative Pakta stabilnosti (SPAI), stalno se provode ocjene projektnih područja i pripremaju redovni izvješće.

Iako postoji generalna predstava – kako izvještava većina projektnih područja – o bliskim vezama korupcije i organiziranog kriminaliteta, gotovo da ne postoje pouzdani podaci, komparativne brojke i detaljnije analize o tačnoj povezanosti slučajeva korupcije sa organiziranim kriminalitetom. Albanija je čak izjavila da organizirane zločinačke grupe obično ne vrše korupciju, ali uključuju posrednike koji obično djeluju u njihovo ime.

Hrvatska je zabilježila 2 slučaja korupcije povezana sa dvije organizirane kriminalne grupe u kojima je 6 osoba. Zabilježeni su i drugi slučajevi korupcije, uključujući i korupciju sudija i sudskih službenika odgovornih za registarske urede koji izdaju vlasničke listove. Kosovo bilježi 20 slučajeva gospodarskog kriminaliteta i korupcije. Crna Gora je evidentirala 221 slučaja korupcije u 2004. godine, od kojih ni u jednom nema indicija o vezama sa organiziranim kriminalitetom. Srbija je zabilježila 18 slučajeva u koja su uključene 4 organizirane kriminalne grupe. "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" bilježi 536 slučajeva korupcije. Nije otkrivena veza sa organiziranim kriminalitetom.

U 2005. godini, prema odgovorima u poglavlju 7 upitnika za 2006. godinu¹⁸³, osim Albanije, koja nije mogla otkriti veze između korupcije i organiziranog kriminaliteta, nijedno projektno područje nije prijavilo nijedan slučaj korupcije vezane za organizirani kriminalitet, a dva projektna područja nisu dala brojke ili detaljnije informacije o korupciji uopće (Srbija i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"). Sva druga projektna područja dala su općenite odgovore te manje ili više precizne brojke:

¹⁸¹ Korupcija se smatra iskorištavanjem funkcije, javnih ovlasti službene dužnosti ili položaja za ostvarivanje koristi za sebe ili drugog.

¹⁸² OECD Studija o antikorupcijskim instrumentima i OECD smjernice za multinacionalna poduzeća, rujan 2003. "Smjernice" predstavljaju jedan od devet instrumenata OECD-a za globalno rješavanje problema korupcije.

¹⁸³ U usporedbi sa detaljnijim informacijama datim u upitniku za 2005. god. za "Izvješće o stanju u području organiziranog kriminala za 2005. god." Vijeća Europe, fokus na prijetnju od gospodarskog kriminala, prosinac 2005. god.", čini se da je manje interesa ili nedostaje sposobnosti analiziranja organizirane zločinačke strukture.

Ministarstvo unutarnjih poslova Albanije navodi 8 slučajeva, a u Bosni i Hercegovini (BiH), samo je Federacija BiH dala broj slučajeva (167). Hrvatska, jedino projektno područje u tom pogledu, dala je podatke o svakoj od relevantnih godina (2002-2005.) i to detaljno. U 2005. godini bilo je 442 slučaja korupcije (+66 per cent). Kosovo je dalo informacije samo generalno o slučajevima nižeg nivoa (podmićivanje u visini približno 250 eura), dok su međunarodni tužitelji, koji rade sa UNMIK-ovim Odjelom pravosuđa, izvijestili o optužnicama protiv 177 počinitelja u 62 slučaja. Crna Gora navodi ukupno 207 slučajeva i detaljnije obavještava o različitim oblicima kaznenih djela korupcije.

Prema dva projektna područja koja su dala detaljnije informacije, većina kaznenih djela korupcije predstavljaju zlouporabu službenog položaja ili službene ovlasti, zlouporaba u vršenju dužnosti u organima vlasti i zlouporaba ovlasti u ekonomiji (blizu 90%). U svakom slučaju, korupcija se smatra najopasnijom u procesima privatizacije, prostornog planiranja, građevinske djelatnosti i javnih nabavki. Klasični oblik korupcije (davanje i primanje mita) izgleda da se mjeri jednocifrenim postocima.

Eksperti procjenjuju da u jugoistočnoeuropskim zemljama postoji cijeli niz različitih praksi mita i svih vrsta koruptivnih utjecaja: potkupljivanje na najnižem nivou, sistematično potkupljivanje i političko potkupljivanje. Na osnovu ovih malobrojnih i bazičnih podataka, međutim, ne može se dati opširnija analiza karakteristika, prometa – posebno pogođenih sektora, utjecaja na društvo, ekonomiju, vladavinu zakona, demokraciju itd. Da bi se to stanje popravilo, potreban je sveobuhvatniji pristup koji će kombinirati i efikasnu prevenciju i suzbijanje korupcije, što je simptom zajednički svim aktivnostima teškog kriminaliteta a ne njihov uzrok, kao i kvalitetan sistem izvještavanja. Ostaju i dalje ozbiljne sumnje u vezi sa efikasnošću politika prevencije i suzbijanja korupcije, kao i njihove implementacije¹⁸⁴.

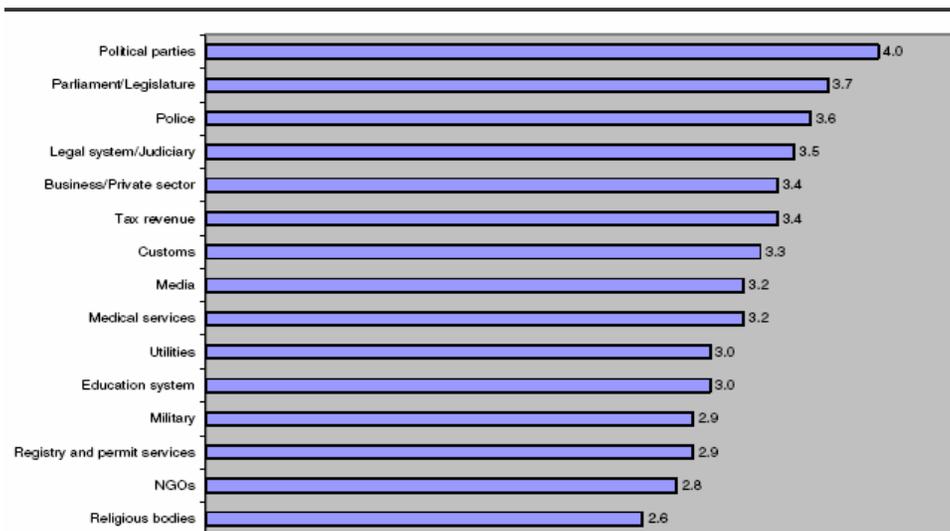
Transparency International (TI), koji ima višegodišnje iskustvo i globalno prihvaćenu i provjerenu statistiku, može se smatrati kao jak i pouzdan "pas čuvar"¹⁸⁵. Prema njegovom indeksu percepcije korupcije za 2005. godinu, projektna područja su zauzela dosta niska mjesta¹⁸⁶.

Nalazi iz Globalnog barometra korupcije TI-a za 2005. godinu, koji daje kratki pregled percepcije i iskustava koje imaju građani u pogledu korupcije u svojoj zemlji, pokazuje nepostojanje povjerenja javnosti u domaći **politički** i pravosudni sistem, a političke stranke, parlamenti, policija i sudstvo vide se kao sektori koji su najviše pogođeni korupcijom.

¹⁸⁴ Antikorupcijska inicijativa Vijeća Europe "Grupa država protiv korupcije" (GRECO) i njeni evaluacijski izvješćei, npr. o Bosni i Hercegovini, koji je GRECO usvojio 17-20. maja 2005., o Srbiji i Crnoj Gori, usvojen 10-14. listopada, i o Hrvatskoj, usvojen 5-9. prosinca 2005. godine.

¹⁸⁵ Za više informacija o CPI i Indeksu davaoca mita vidi(www.transparency.org).

¹⁸⁶ Vidi tabelu 1 ovog izvješća. Između 2003. i 2005. god. Albanija je pala sa 92. preko 108. na 126. mjesto; Bosna i Hercegovina sa 70. preko 83. na 88. mjesto; Hrvatska sa 60. preko 67. na 70. mjesto; "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" pomakla se sa 108. preko 99. na 103. mjesto; samo Srbija i Crna Gora se popravila sa 109. preko 100. na 97. mjesto.

Dijagram 7: Sektori i institucije koji su najviše pogođeni korupcijom

Izvor: Globalni barometar korupcije Transparency International za 2005 . god. (1 nije korumpiran – 5 ekstremno korumpiran)

Rezultati na regionalnom nivou malo se razlikuju, građani u Jugoslovenjnoj Europi ističu svoj partijski sistem i policiju kao podjednako korumpirane. Ovaj izvješće daje dragocjen uvid u to koliko se učestalost korupcije razlikuje po zemljama: građani Srbije (i Crne Gore) navode da su u posljednjih dvanaest mjeseci češće dali mito nego građani Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Kosovo ili "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije". To se podudara sa rezultatima očekivanja građana: oni koji žive na Kosovu (slično kao stanovnici Ukrajine i Rumunjske) bili su najpozitivniji (jedna trećina vjeruje da će se stanje popraviti), za razliku od njih, građani Bosne i Hercegovine, koji su bili prilično optimistični godinu dana ranije, kada ih je 40% vjerovalo da će se korupcija smanjiti, sada su najpesimističniji, njih 40% očekuje da će korupcija narasti u naredne tri godine. S obzirom na rezultate koje su dali evaluacijski timovi GRECO-a (GET) u Prvom i Drugom krugu evaluacije, takve procjene su više vjerovatne.

4 PROFILI PROJEKTNIH PODRUČJA¹⁸⁷

4.1 ALBANIJA

Proces tranzicije u Albaniji od 1991. godine teško je pogodilo nekoliko faktora, kao što su:

- Dramatične promjene političkog sistema, praćene promjenama ekonomskog sistema ka privatnom vlasništvu i utjecajem stranačkih preferenci, političkim pritiscima i korupcijom;
- Kriza piramidalnog oblika iz 1997. godine, u kojoj su ogromna financijska sredstva prešla u ruke malog broja, što je dovelo do javne pobune i promjene vlasti;
- Ogroman priliv kosovskih izbjeglica u Albaniju¹⁸⁸ nakon krize na Kosovu iz 1999. godine;
- Masovna migracija Albanaca, posebno u susjedne Grčku i Italiju.

Trenutak događaja i različitost ovih izazova izazvali su pritisak na demokratski proces albanskih institucija. Organizirani kriminalitet u Albaniji, kao i svi drugi faktori koji su uočeni od 1990-tih, u potpunosti je fenomen tranzicijskog perioda. On ostaje nejasan koncept u albanskom društvu koje se još vidi kao etnički homogeno i formalno i hijerarhijski strukturirano.

Tačno je da vlasti od 1998. godine, godine nakon pada financijskog piramidalnog plana, konstatno čine napore u pravcu zakonodavne i institucionalne reforme. Na primjer, formirane su posebne direkcije protiv organiziranog kriminaliteta, i u Tužilaštvu i u ranijem Ministarstvu javnog reda (sada Ministarstvo unutarnjih poslova) ili centar za borbu protiv trgovanja ljudima. Uprkos svim ovim zakonodavnim obnovama i ratifikaciji UNTOC Konvencije u julu 2002. godine, zakonski akt se često donose ishitreno i bez odgovarajuće integracije sa postojećim zakonima. Zakoni se provode nedosljedno, samo su djelimično prilagođeni i organi za provedbu zakona ih samo djelimično izvršavaju, što dovodi uglavnom do "skromnih" aktivnosti institucija uključenih u borbu protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta¹⁸⁹. Da zaključimo, rezultati učinka organa za provedbu zakona i pravosuđa mogli bi biti bolji.

Albanija je također ostvarila poboljšanje međunarodne razmjene podataka ne samo unapređenjem zakonskog okvira, nego i na pojedinačnom nivou, putem intenzivne obuke koju su podržavala različita međunarodna tijela. 2004. godine usvojeno je nekoliko različitih izmjena i dopuna kaznenog zakona u cilju usklađivanja sa međunarodnim i evropskim kriterijima, usvojini su novi zakoni, kao što je Zakon br. 9248 o "sprečavanju i borbi protiv organiziranog kriminaliteta", Zakon br. 9084 o izmjenama i dopunama Zakona br. 8610 o "sprečavanju pranja novca", kao i Zakon br. 9258 o "mjerama protiv finansiranja terorizma".

Danas se Albanija čini mnogo više angažirana u borbi protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta. Nakon izbora 2005. godine nova albanska vlada je saopštila da organizirani i gospodarski kriminalitet smatra jednim od najozbiljnijih problema s kojima se zemlja suočava:

"Albanija i albanski narod se suočavaju sa organiziranim kriminalitetom na najviše nivou; veoma moćne organizirane kriminalne grupe koje posjeduju izuzetne količine novca od kriminalnih trgovina. Ovaj kriminalitet, mnogo više nego bilo šta drugo, ugrožava albanske građanske slobode i prava. Ovaj kriminalitet prijete našim životima i imovini, veoma šteti slici naše zemlje i njenim naporima na integraciji u euroatlantsku porodicu...Želim vas uvjeriti da je program vlade koju ja vodim, borba protiv organiziranog kriminaliteta, trgovanje ljudima, biljkama opojnih droga i druga kriminalitetna trgovanje, pranje novca, kao i financiranje terorističkih organizacija, predstavljaju najvažnije ciljeve koje treba ostvariti. Objavili smo "nultu toleranciju"

¹⁸⁷ Ako nije drugačije navedeno, sve informacije date u "Profilima projektnih područja" zasnivaju se na odgovorima na upitnike.

¹⁸⁸ Kao što pokazuju seminar i nalazi u toku pripreme Izvješća o stanju u 2005. god.

¹⁸⁹ Vidjeti izvješće evaluacije Policijske asistencije Europske komisije u Albaniji i Preporuke za buduću misiju Policijske asistencije Europske komisije (ECPA), 22. srpanj 2002.

kriminaliteta. U tom kontekstu smatram odlučujućim kidanje njegovih veza sa političkom vezom. To jeste i biće i dalje moje najjasnije ubjeđenje da organizirani kriminalitet brani i da ima političke aspiracije u Albaniji, i ne samo u Albaniji, nego u cijeloj regiji, jer neka kriminalitetna djela organiziranog kriminaliteta su se pokazala u epicentrima zemalja iz regije ... Mišljenja smo da je dogradnja kaznenog zakona, njegovo prilagođavanje borbi protiv organiziranog kriminaliteta, neophodna kako bi kriminalitet dobio zasluženi institucionalni odgovor. Tako smo se u ovom kontekstu obavezali da razmotrimo Kazneni zakon i zakon o kaznenom postupku, i mišljenja smo da ćemo na taj način stvarno ostvariti "nultu toleranciju" kriminaliteta¹⁹⁰."

U albanskom zakonodavstvu "organizirani kriminalitet" je definiran kao:

- "Zločinačka organizacija", što je nasloženije kazneno djelo za koje se izriče najstrožija kazna prema albanskom kaznenom zakonu;
- "Organizirana kriminalitetna grupa", blaži oblik organiziranog kriminaliteta, u kojem pripadnici imaju labavije kontakte, ali su još uvijek organizirani ne slučajno, nego u svrhu izvršenja težeg kaznenog djela;
- "Oružana banda".

ORGANIZIRANI KRIMINALITET I NAJVAŽNIJE KARAKTERISTIKE

Prema odgovorima iz upitnika CARPO, organizirani kriminalitet postaje sve jači u odnosu na svoje početke¹⁹¹ i iskorištava nove mogućnosti. Proširio je djelovanje na nova tržišta i iskoristio nove mogućnosti, kao što su trgovanje drogama, krijumčarenje osoba, cigareta, oružja, i druge robe, gospodarski kriminalitet, korupciju i ojačao veze u inozemstvu. Ovaj razvoj je ubrzan činjenicom da i dalje prevladavaju stari koncepti i mentaliteti, kao birokratija, apatija, odabir i popunjavanje upražnjenih mjesta u državnim organima na osnovu političkih i koruptivnih kriterija, čime se omogućava korupcija i organizirani kriminalitet.

Valovi migracije koji su počeli kasnih devedesetih omogućili su i bliske veze između novonastalih dijaspora u EU i drugdje i rodne zemlje, koje služe kao sredstvo prenošenja novih ilegalnih praksi. Zbog zajedničkog mentaliteta (čast, lojalnost), jezika, običaja, prijateljskih i rodbinskih veza, nastale su kriminalne grupe etničkih Albanaca, sa ustrajnim vezama (kao klanovi) i ostvarile saradnju dugoročnim aktivnostima, ne samo u Jugoistočnoj Europi, nego u cijeloj EU¹⁹² i šire. Te organizirane kriminalne grupe relativno su "staromodne", slično kao struktura italijanske mafije prije četrdeset godina¹⁹³.

Pa ipak, neke grupe imaju i domaće i strane pripadnike, pri čemu su stranci uglavnom Italijani, ali i Belgijanci, Njemci, Grci i Britanci¹⁹⁴. Obične ove organizirane kriminalne grupe povezuju svoje aktivnosti sa nekim legalnim poslovima. Pripadnici ovih grupa obično imaju visoko obrazovanje, čak se radi i o službenicima državne administracije, pravosuđa i vlade. Zabilježeni su čak i službenici

¹⁹⁰ Premijer Beriša u uvodnom govoru na Međunarodnoj konferenciji o prekograničnim izazovima za Jugoistočnu Evropu, "Borba protiv organiziranog kriminala i terorizma", Tirana, 9-10. novembar 2005. godine.

¹⁹¹ Kao što je navedeno u "Izvješće u stanju u području organiziranog kriminala za 2005. Vijeća Europe, - Fokus na prijetnju od gospodarskog kriminala", decembar 2005. god, 1448 Kaznenih postupaka, uključujući 1353 okrivljene osobe u vezi sa organiziranim kriminalom, krijumčarenjem, trgovinom ljudima i korupcijom evidentirano je u Albaniji, a 16 Kaznenih gonjenja usmjereno je direktno na kriminalne organizacije.

¹⁹² Kao posljedica toga, Europol je već 2001. god. izradio sveobuhvatnu procjenu opasnosti nazvanu "Kriminalne grupe etničkih Albanaca", pokrenuo poseban projekt, uz podršku tzv. "Londonske konferencije" u novembru 2002. i u procjeni opasnosti za 2003. dostavio Evropskoj radnoj grupi šefova policije ažuriranu i alarmantnu informaciju. Danas je "Kriminalne grupe etničkih Albanaca" jedan od Europolovih najoperativnijih i najuspješnijih projekata. Vidjeti i Izvješće EU o organiziranom kriminalu, oktobar 2005. koji je pripremio i objavio Europol.

¹⁹³ "Stanje u području organiziranog kriminala u zemljama Jugoistočne Europe i nedozvoljene aktivnosti koje čine organizirane zločinačke grupe", ocjena za Pakt stabilnosti, koju je pripremio TRANSCRIME, Istraživački centar za transnacionalni kriminal Univerziteta u Trentu, januar 2003.

¹⁹⁴ Ibid, Profil zemalja - Albanija, str. 29 - 36.

porezne uprave, ekonomisti, pravnici, carinski i policijski službenici. Pri obavljanju svojih aktivnosti ove grupe koriste veoma sofisticirane tehnike, kao što je kontranadzor, česta uporaba kodiranih poruka i izraza u telefonskim razgovorima i e-mail komunikaciji, česta promjena "pre-paid" telefonskih kartica, transnacionalne aktivnosti, nezakonit transfer ilegalno stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Bilo bi fer istaći da su nedavna razbijanja grupa i hapšenja nekoliko osoba kriminalno visokoprofiliranih i pripadnika različitih organiziranih kriminalnih grupa zadala su ozbiljan udarac svijetu organiziranog kriminaliteta u Albaniji. Od novembra 2005. godine nije bilo sedmice da nije bilo vijesti o hapšenju kriminalitetaca, trgovaca ljudima, organiziranih grupa i čak i korumpiranih policijskih službenika. To pokazuje riješenost i strogu odlučnost nove albanske vlade da se uhvati u koštac sa svim vrstama organiziranog kriminaliteta, popravljajući tako reputaciju Ministarstva unutarnjih poslova i albanske državne policije.

Albanija nije dala općenite brojke o organiziranom kriminalitetu u upitniku za 2006. godinu. Međutim, službenik albanski izvješće o stanju u području organiziranog kriminaliteta za 2005. god bilježi 2.316 slučajeva organiziranog kriminaliteta koji je izvršilo više od 2.600 kriminalitetaca, od kojih je skoro 50% uhapšeno. Većina zabilježenih kaznenih djela vezano je za gospodarski kriminalitet i pranje novca (49%), droge (28%) i nedozvoljenu trgovinu (20.5%).

NEDOZVOLJENI NARKOTICI

Albanija, kao dio južne dionice tzv. "balkanske rute" smatra se tranzitnom zemljom, a ne konzumentskim tržištem. Međutim, posao s drogama razvio se tako da obuhvata i proizvodnju i distribuciju na domaće tržište. Kao odgovor na ovaj razvoj, Albanija je usvojila sve UN-ove konvencije, izmijene i dopune domaćeg zakona i u maju 2004. god. izradila "Nacionalnu strategiju borbe protiv droga za 2004-2010". U septembru iste godine donesen je "Plan djelovanja" nakon Strategije za borbu protiv droga. Osim toga, nedavne zakonske izmjene, uključujući službenike domaćih organa vlasti u borbi protiv uzgoja kanabisa koji su bili smatrani i zakonski odgovorni zbog propusta da to prijave, iz policijske perspektive, smatraju se dobrom mogućnošću za ostvarivanje željenih rezultata ako se pravilno provedu.

Albanija navodi da sintetičke droge za nju još uvijek ne predstavljaju problem, jer klijenti nisu upoznati s njima. To se također jasno vidi iz statističkih brojki (2004: 1 slučaj, 1 počinitelj, 10 pilula; za 2005. nisu dati podaci). Međutim, proizvodnja sintetičkih droga i supstanca treba biti spomenuta. Evropski eksperti za narkotike znaju vrlo dobro da kriminalitetci ne formiraju nelegalne laboratorije ako u blizini nema tržišta (da bi imali manje faza u lancu distribucije, na taj način omogućavajući više profita u svakoj fazi). Ali, proizvodnja i trgovanje sintetičkim drogama ili supstancama nije stvar velikih kriminalnih organizacija koje nezavisno djeluju. Iskustva EU pokazuju da je trend prelazak na manje grupe vrhunskih kriminalitetaca sa 5-6 nivoa (npr. financijeri, laboratorijskih asistenti, dobavljački sirovina, dileri pilula i kuriri) koje ostvaruju ogromne dobiti.

Budući da su ilegalne laboratorije pronađene u gotovo svim zemljama članicama EU, bilo bi iznenađujuće da albanski kriminalitetci nisu pokušali ostvariti ilegalnu dobit i ovakvim niskorizičnim kriminalitetom koji ostvaruje veliku zaradu. Stoga bi se moglo postaviti pitanje da li se EU monitoring sistemi supstanca, osnovnih hemikalija (reagensa i solvenata) i katalizatora kupovine laboratorijske opreme, mašina za tabletiranje, posebnih sistema za grijanje itd. u dovoljnoj mjeri provode u ovoj zemlji.

2005. godine zabilježene su samo dvije istrage albanskih kompanija koje su pokušale uvesti značajne količine efedrina iz Kine i Velike Britanije, korištenjem lažnih dozvola i odobrenja. Ovo dokazuje postojanje tržišta sintetičkih droga u Albaniji, barem na nivou proizvodnje. Bolja međunarodna suradnja, uspostavljanje sveobuhvatnijih i kvalitetnih sistema praćenja i jačanje jedinice za borbu

protiv nedozvoljenog prometa drogama bili bi savršeni instrumenti za otkrivanje više ilegalnih laboratorija.

Albanija je i dalje jedino projektno područje u regiji koje proizvodi kanabis (hašiš, marihuanu i ulje hašiša) za izvoz, iako se bilježi tendencija pada. 2004. i 2005. god. postignuti su značajni rezultati u uništenje uzgoja kanabisa, što se reflektiralo naglim rastom cijene na albanskom tržištu (od 25-30 eura po 1 kg 2003. godine do 100-130 eura po 1 kg 2005. godine). Ostalo je poznato još samo nekoliko područja uzgoja, kao što su Vlora, Škodra i Fieri, dok je ranijih godina uzgoj mogao biti uočen u cijeloj zemlji. Uprkos ovim zabilježenim rezultatima, statistički podaci pokazuju povećan broj zaplijenjenih stabljika kanabisa (2004: 155 slučajeva sa nekih 74.000 stabljika; 2005: 458 slučajeva sa nekih 333.000 stabljika; 2006: u prvih pet mjeseci 1.915 stabljika kanabisa je uništeno ili 1.453,6 kg), trgovanja hašišem i marihuanom (2004: 93 slučajeva, 2005: 228 slučajeva), i oduzimanja (januar - maj 2006: 379,9 kg).

Zemlje odredišta za hašiš i marihuanu su uglavnom Grčka i Italija, ali zabilježena je i trgovanje na Kosovo, Crnu Goru, "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" i zemlje članice EU. U nekoliko slučajeva i u razmjeni za heroin također i u Tursku. Hašiš i marihuana se obično voze u Grčku i druge Jugoistočnoevropske zemlje i dalje u druge zemlje članice EU kopnenim putem i kamionima. Pojačanim mjerama kontrole granica uspjelo se rasformirati krijumčarske puteve droge u Italiju brzim čamcima, ali za krijumčarenje još uvijek se često koriste različiti trajekti u regiji.

Albanija je i dalje jedna od tranzitnih zemalja za trgovinu heroinom iz Afganistana preko Turske i drugih zemalja u Jugoistočnoj Europi, bez obzira na povećanje ili smanjenje brojki (2004: 91 slučaj sa 152 počinitelja; 2005: 67 slučajeva sa 116 počinitelja). Albanski kriminalitetci uvoze heroin blisko surađujući sa turskim, makedonskim ili kosovskim krijumčarima. Obično se transport organizira kamionima, autobusima i automobilima preko dvije glavne kopnene rute *Turska-Bugarska-"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Albanija*, ili *Turska-Bugarska-"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"-Kosovo-Albanija*. Većina heroina nađe put do Grčke, Italije, i sjevernih zemalja Jugoistočne Europe i dalje na tržišta drugih EU zemalja članica. Samo mali dio heroina ostaje u Albaniji za sve veće domaće tržište.

Prema podacima centara za liječenje ovisnosti od droga, 2000. godine je 968 osoba zatražilo liječenje, dok je 2003. god. taj broj narastao na 1.360 osoba. u nedavnom odgovoru na upitnik za 2006. god. ne daju se brojke, ali se navodi da postoji konstantan rast broja osoba koje traže liječenje.¹⁹⁵ Danas cijena heroina u Albaniji varira od 11.000 do 14.000 eura po kilogramu. Potrošnja heroina je također strogo povezana sa pojavama HIV-a i AIDS-a, što je značajan aspekt koji treba istražiti, ocijeniti i unijeti u ukupnu sliku domaće potrošnje droga.

Kokain stiže u Albaniju uglavnom preko kurira zračnim putem ili poštom. Potiče iz SAD-a ili Južne Amerike (Kolumbije, Perua, Paname, Meksika itd.). Zabilježen je samo mali broj slučajeva u kojima je kokain prodavan u Grčku ili Italiju, ali prema obavještajnom djelovanju, istragama i oduzimanju u ovim zemljama potvrđeno je da je kokainsko tržište u Albaniji zanemarljivo. Danas se cijena kokaina u Albaniji kreće oko 35.000 eura po kilogramu.

Godine kriminalne aktivnosti vezane za droge učinile su albanske organizirane kriminalne bande dobro poznate organima za provedbu zakona u EU zemljama. Njihova efikasna organizacija počiva na etničkoj ekskluzivnosti i bliskim vezama sa Grčkom, Italijom i drugim zemljama EU sa značajnim albanskim zajednicama. Ustanovljeno je da albanske bande drže ključne pozicije u trgovini drogom u regiji, gdje zauzimaju vrh hijerarhije i upravljaju nabavkom i distribucijom većih količina droge, dok manje značajne poslove daju organiziranim kriminalitetcima druge nacionalnosti u drugim zemljama u regiji.

¹⁹⁵ Podaci koje su prikupile različite državne agencije i NVOi upućuju na to da ima 30.000 korisnika droge u Albaniji.

Kriminalitetna grupa često ima hijerarhijsku strukturu gdje se dobit dijeli prema položaju i ulozi u organizaciji. Suradnja unutar kriminalne strukture je relativno održiva, gdje one koji bivaju uhapšeni lako zamijene drugi. Kriminalitetci umiješani u trgovinu drogom, često s kriminalnom prošlošću, možda su pribjegli nasilju (često ubistvo), i ranije bili umiješani u trgovinu ženama i krijumčarenje ljudi. Kriminalne grupe koje se bave trgovinom drogom povezane su porodičnim, regionalnim i socijalnim vezama i pokazuju veliku disciplinu i velik stupanj opreznosti u održavanju tajnosti. Iako ove grupe uglavnom uključuju Albance, održavaju kontakte i sa stranim kriminalitetcima iz Turske, Italije, Crne Gore, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", itd. Albanske agencije za provedbu zakona trenutno prate skoro 20 organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu drogom, sastavljenih od 3-20 pripadnika, u zavisnosti od različitih faza kriminaliteta (uzgoj, nabavka, prerada, transport, distribucija, kurir, itd.).

Kapacitet organiziranih kriminalnih grupa, i finansijski i tehnički, često prevazilazi kapacitet albanskih agencija za provedbu zakona koje su posebno izložene izazovu u pogledu složenih, obujamnih i dugoročnih istraga koje zahtijevaju korištenje posebnih istražnih sredstava, međunarodnu saradnju i zajedničke aktivnosti (za koje je potrebno poznavanje stranih jezika), oduzimanje i upravljanje oduzetom imovinom, zaštita svjedoka i efikasniji sudski postupak. Konačno, sadašnja situacija se izgleda kompletno promijenila što se tiče spremnosti i predanosti albanskih agencija za provedbu zakona da se bore protiv kriminalnih aktivnosti, a posebno fenomena vezanih za droge.

U pogledu načina djelovanja, korupcija policije, carinskih i obavještajnih službenika još uvijek se koristi za omogućavanje nezakonite trgovanja drogom. Neke kriminalne grupe se odlučuju za proširenje aktivnosti i sve više nastoje da kontroliraju puni krug posla s drogom (finansiranje, proizvodnja, isporuka, transport i distribucija/prodaja).

Vrijednost droge proizvedene ili prodane u cijeloj Albaniji približno iznosi, prema albanskim organima, 50 milijuna eura godišnje¹⁹⁶.

Tabela 5: Tabelarni pregled oduzetih količina opojnih droga (Albanija)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006. (jan-maj)
Heroin (kg)	4,5	71,7	114,5	156,0	40,9	77,6
Hašiš/ (kg)				4 544,2	6 332,0	379,9
Marihuana (kg) *						
Kokain (kg)	0,27	0,006	1,3	2,4	2,8	1,0
Amfetamini (kg)						
Ekstazi (MDMA)				10		
Kanabis (biljka)	6 915	13 718	7 760	73 757	332 186	1 915
Mak (biljka)				695		
LSD (doze)						

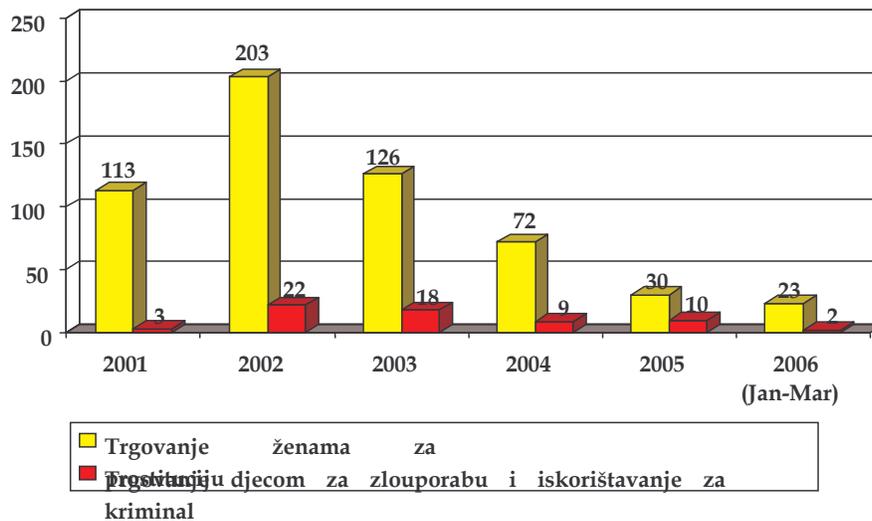
Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova Albanije - lipanj 2006. (*hašiš i marihuana u jednoj brojci).

¹⁹⁶ Ova vrijednost je izračunata na osnovu oduzete droge u Albaniji i inozemstvu (droge kojom je nezakonito trgovano u Albaniji). Marža profita je 20% na 1 kg heroina, dok se u Turskoj cijena kreće između 8.000 i 10.000 €/kg, dok u Albaniji prodajna cijena varira između 11.000 i 14.000 €/kg.

TRGOVANJE LJUDIMA

Albanija se sada smatra zemljom porijekla i ne više tranzita za trgovinu ljudima. Ljudi žrtve trgovanja se prebacuju preko granice u zemlju i iz nje. 1995. godine usvojene su velike izmjene i dopune albanskog kaznenog zakona, te još poslije 1996, 1997, 1998 i 2004. što je dovelo do povećanja kazni predviđenih za trgovinu ljudima kako bi se izvršilo usklađivanje albanskog zakona sa zahtjevima međunarodnih i europskih standarda. Ovim amandmanima uvedena je trgovanje osobama (čl. 110/a), trgovanje ženama (čl. 114/b) i trgovanje maloljetnicima (čl. 128/b), svi članovi u istom tekstu. Za teže slučajeve predviđene su više zatvorske i novčane kazne. Ako je učinjenem kaznenog djela izazvana smrt žrtve, kazna ne može biti niža od 20 godina.

Dijagram 8: Zabilježeni slučajevi trgovanja ženama i djecom

Uprkos ovakvoj zakonskoj osnovi, koja omogućava davanje razvrstanih podataka i obavještajnih izvješća za razliku od drugih (jugoistočno) europskih zemalja, ističući albanske organizirane kriminalne grupe umiješane u trgovinu ljudima, brojke koje se daju su niske, a statistika nedosljedna i fragmentarna:

- 2003: 24 grupe kazneno gonjenje, optužene za ilegalnu trgovinu ljudima i krijumčarenje osoba;
- 2004: u prvih devet mjeseci, 74 slučaja trgovanja ženama sa 115 počinitelja i 9 slučajeva trgovanja djecom sa 11 počinitelja;
- 2005: trgovanje osobama (čl. 110/a) – nema predmeta.
 Trgovanje ženama i maloljetnicima (čl. 114/b i 128/b) *“brojke koje imamo za 2005. i 2006. god. ne pokazuju stvarnu situaciju i postojeće trendove smanjenja. Većina slučajeva evidentiranih u tim godinama dogodila se u prošlosti, ali žrtve ih nisu odmah prijavile, zbog postojeće socijalne stigme”.*
“Tijekom 2005. godine 3 kriminalne organizacije koje su se bavile trgovinom ženama su otkrivene i uništene”.
2005. godine Ured glavnog tužioca je naveo ukupan broj od 409 slučajeva trgovanja ljudima, sa 439 počinitelja, dok su policijski organi prijavili 30 slučajeva trgovanja ženama radi seksualne eksploatacije sa 49 počinitelja i 10 slučajeva trgovanja maloljetnicima sa 16 autora.

Uprkos nedosljednim brojkama, zbog čega se ne može steći kvalitetna slika razvoja u ovoj područji kriminaliteta i dobiti jasan utisak postignuća Albanije¹⁹⁷, smatra se, generalno, da je trgovanje ljudima problem koji je u opadanju. Bolje usklađene aktivnosti agencija za provedbu zakona,

¹⁹⁷ 2001. godine Vijeće ministara Albanije utvrdilo je da je broj stvarnih žrtava trgovanja ljudima, tj. albanskih žena prisiljenih na prostituciju u inozemstvu, 8.000. U izvješću U izvješću C. Fijnauta i L. Paolija, Organizirani kriminal u Europi, 2004 str. 549.

uglavnom u okviru regije¹⁹⁸, efikasne kontrole granica i otkrivanje nekoliko grupa koje se bave tom trgovinom ključni su uzroci uočenog smanjenja ove pojave. Sada je ruta Durrës/Vlora u Italiju gotovo zatvorena. Međutim, postoji ponuda za udobno i manje rizično trgovanje preko graničnih prelaza upotrebom krivotvorenih dokumenata. Osim toga, uočeno je ti trgovci sve više mijenjaju aktivnost i prelaze na druge kriminalne područje, kao što je nezakonita trgovanje drogom.

U kontekstu CARDS programa i pomoći IOM-a u Tirani, utvrđena je "Nacionalna strategija za migraciju" koju je utvrdila i odobrila Vlada Albanije svojom odlukom br. 760 od 19. 11. 2004. god. Nakon ovoga slijedio je detaljan "Plan djelovanja za migraciju" pripremljen od strane radne grupe koju su sačinjavali predstavnici nekoliko vladinih i nevladinih institucija, što je Albanska vlada odobrila odlukom br. 296 od 06. 05. 2005. god.

Međutim, posebno stanje trgovanja djecom treba ispitati. Djeca su žrtve trgovanja i eksploatacije ne samo za seksualne svrhe. Italijanska i grčka štampa redovno javlja a regionalne studije nevladinih organizacija su ustanovile da ima mnogo albanske djece koju kriminalne grupe Cigana i Roma prisiljavaju da prosjače, dok se neku djecu čak prodaju vlastiti roditelji radi seksualne eksploatacije ili nezakonitog usvajanja. Zvanični podaci još uvijek predstavljaju samo mali dio stvarnosti i ovom problemu treba dati više pažnje¹⁹⁹. Činjenica da su romske i egipatske žrtve veoma zastupljene među žrtvama trgovanja naglašava akutnu podložnost etničkih manjina i potrebu za naporima na prevenciji i zaštiti usmjerenim ka posebnim potrebama ovog profila žrtava.

UNODC, IOM Tirana, "Save the Children" i druge, analizirale su stanje u vezi trgovanja žrtvama i pomoći i zaštite žrtvama u zemlji. Većina provedenih analiza i istraživanja zaključuje da su istaknuti razlozi trgovanja ljudima u Albaniji loši porodični odnosi, nasilje i zlouporaba kod kuće, nepostojanje ekonomske prilike, socijalna obespravljenost i siromaštvo. Studije pokazuju da većinom albanskih žrtava trguje neko ko im je poznat²⁰⁰. U slučaju trgovanja ženama, žrtve se najčešće regrutiraju lažnim obećanjima braka, s namjerom da se ostvari seksualna eksploatacija ili preko oglasa za zapošljavanje, dok se djecom uglavnom trguje radi prisiljavanja na prosjačenje ili rad (ambulantna prodaja) i delikventne aktivnosti. Ima slučajeva u kojima su trgovci platili mito da bi osigurali prijevoz preko graničnih kontrola. Do sada se način djelovanja u regrutiranju, prijevozu, transportu, prebacivanju i eksploataciji nije razlikovao od onog u drugim projektnim područjima i sličan je iskustvima stečenim u EU.

U Albaniji strukture kriminalnih grupa koje su aktivne u trgovini ljudima prilično je ravna i organizirana u manje ćelije od 3-5 ljudi. Često su oni generalno povezani sa drugim grupama koje djeluju u područje krijumčarenja ljudi, trgovanja drogama, krađe i nedozvoljenog prometa ukradenim vozilima itd. Albanske kriminalne grupe koje trguju ljudima također surađuju sa kriminalitetcima i krivotvoriteljima dokumenata iz susjednih zemalja (Crna Gora i "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"). Nasilje je jedna od karakteristika ovih grupa.

Agencije za provedbu zakona navode ogromne teškoće u toku istraga, zbog korištenja neregistriranih mobilnih telefona, šifriranih telefonskih razgovora, lažnih identiteta i brzih vozila koje je teško pratiti.

Zarada od kriminalne aktivnosti investira se u izgradnju vila, hotela, trgovanje i druge poslove. Profit makroa procjenjuje se da je između 800 i 1.800 eura po danu.

¹⁹⁸ Kao što je zajednička operacija "Harem" Tužiteljstva za teški kriminalitet i italijanske policije koji su koordinirali operacije čuvanja granice i proveli istrage duž albansko-grčke granice u tijesnoj saradnji sa oficirima za vezu grčke policije, ili neke zajedničke operativne aktivnosti sa francuskom policijom i pravosuđem.

¹⁹⁹ Prema izvješću "Trgovanje djecom u Albaniji", koji je 2001. god. napisao D. RENTON za NVO "Save the children", oko 1.000 romske djece iz Albanije eksploataira se samo u Tesalonikiju, drugom po veličini grčkom gradu.

²⁰⁰ Drugi godišnji izvješće o žrtvama trgovanja u Jugoistočnoj Europi, IOM, 2005.

KRIJUMČARENJE OSOBA

Ogroman priliv kosovskih izbjeglica u Albaniju započeo je u toku kosovske krize 1999. godine i nakon njega i velika migracija Albanaca²⁰¹. Kako su krijumčari postali efikasniji, Europska komisija u svom izvješću o stabilizaciji i pridruživanju u Albaniji za 2004. godinu i dalje poziva albansku vladu da preduzme odlučnije korake ako želi da na adekvatan način rješava pitanje krijumčarenja osoba i trgovinu ljudima.

Krijumčarenje osoba uređeno je izmijenjenim članom 298. albanskog kaznenog zakona, koji predviđa novčane kazne ili kazne zatvora od jedne do četiri godine, u težim slučajevima od 3 do 10 godina, a ako je učinjenje kaznenog djela izazvalo smrt oštećene strane, kazna ne može biti manja od 15 godina.

Određene zemlje su u prvoj fazi bile susjedna Grčka i Italija, ali Albanci su tražili bolji život i u Belgiji, Francuskoj, Njemačkoj i Švedskoj i u različitim drugim zemljama EU, gdje su osnovali velike dijaspore. Tako je izgrađena osnova za granu organiziranih kriminalnih aktivnosti koja dobro funkcionira u području ilegalne migracije. Za bolju organizaciju svojih kriminalnih aktivnosti, albanski krijumčari su vrlo rano započeli saradnju sa strancima, prije svega krijumčarima iz Apulije iz organizacije Sacra Corona Unita, te sa korumpiranim policijskim službenicima i drugim državnim predstavnicima.

Češćim i efikasnijim kontrolama organa za provedbu zakona posljednjih godina stvorene su nove prepreke za krijumčare. Značajan uspjeh je postignut, posebno u zatvaranju morskih ruta u Italiju i Kaznenim postupcima protiv velikog broja kriminalitetaca zbog ove aktivnosti.

Nekoliko stotina gumenih čamaca kao i čamaca s motorima koji su prijevozili na desetine tisuća migranata zaustavljeni su u Italiji i vraćeni u Albaniju. Boljom koordinacijom aktivnosti agencija za provedbu zakona, uglavnom u okviru regije²⁰²; efikasnijim graničnim kontrolama i otkrivanjem nekoliko grupa za krivotvorenje nastupio je period ozbiljne krize za krijumčare.

Prema albanskim organima vlasti, broj krijumčarenih osoba značajno je smanjen, međutim, brojke koje su date u upitnicima nisu dosljedne i fragmentarne su (2003: 85 osoba, jan. – sept. 2004: 516 osoba i 280 slučajeva, 2005: 259 osoba i 123 slučaja, od kojih 13 slučajeva u koje su bile umiješane organizirane kriminalne grupe).

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova Italije, u periodu 1998 – 2005. god, 95.822 osobe ilegalno su se uselile u Italiju (vidi podatke u nastavku), a za svaku od njih se vjeruje da je platila između 500 i 1000 eura za to, što odgovara prosječnom kriminalnom profitu od oko 80 milijuna eura. Od tih osoba, 22.815 su bili ilegalni albanski imigranti. Albanija bilježi da se za krijumčarenje plaća organizatorima između 300 i 3000 eura, zavisno od zemlje odredišta. Prema informacijama, zarada od ovog kriminaliteta ulaže se u osnivanje putničkih agencija, građevinska poduzeća i igre na sreću ili kupovinu nekretnina.

Počinitelji su organizirani u manje kriminalne grupe, uglavnom imaju jasno definirane uloge i odgovornosti u organizaciji (krivotvorenje osobnih dokumenata, "usluge posredovanja" regrutiranjem migranata, vodiči, financijski asistenti, itd.). Nasilje i zastrašivanje se ne koriste, ali ostvarivanje utjecaja pomoću mita i korupcije ključna je za ovu vrstu kriminalnog poslovanja. Mnoge grupe postupaju kao "turističke agencije" ili organizatori "turističkih putovanja". Drugi postupci zaštite posla česti su također, kao što su praćenje mehanizama i učestalosti kontrole granica, često

²⁰¹ U prvih deset godina tranzicije, oko 25% stanovništva je emigriralo iz Albanije. U izvješću C. Fijnauta i L. Paolija, Organizirani kriminal u Europi, 2004., str. 546

²⁰² Kao što je SECI inicijativa "Miraž 1 - 3" i "Rad", provedene zajedno sa italijanskom Guardia di Finanza, crnogorskom, srbijanskom i grčkom policijom.

mijenjanje mobilnih telefona, korištenje neregistriranih mobilnih telefona, šifrirana sredstva komunikacije, itd.

GOSPODARSKI KRIMINALITET I KOMPJUTERSKI KRIMINALITET

Iako je albanski Kazneni zakon usklađen sa Preporukom Vijeća Europe R (81)12 o gospodarskom kriminalitetu i uređuje mnoge kriminalne aktivnosti u područjima različitih vrsta prijevare (naravno, uključujući i poseban član o prevarnim piramidalnim aranžmanim), krivotvorenju i krijumčarenju, utaji poreza, uređenju valute, stečaju, zloupotrebi položaja i službenih ovlasti i drugima, ne daje jasan koncept gospodarskog kriminaliteta kao takvog i u odnosu na organizirani kriminalitet. Osim toga, u upotrebi su različiti pojmovi i različite vrste kaznenih djelatnosti su nabrojane kao "gospodarski kriminalitet".

Financijski i drugi kapacitet koji je organizirani kriminalitet stekao u protekloj deceniji sada služi za konsolidiranje i širenje operacija u legalni sektor kako efikasnijim ulaskom u državne strukture, tako i kroz proširivanje na različite djelatnosti u komercijalnom sektoru. Gospodarski kriminalitet kao što je prijevarena vezano za PDV, drugi oblici porezne i carinske utaje i krivotvorenje legalnih proizvoda, u velikoj mjeri počiva na slabostima albanskih poreznih i carinskih institucija koje se bave kontrolom javnih prihoda. Uprkos činjenici da se gospodarski kriminalitet doživljava kao glavna prijetnja albanskom društvu, još uvijek nema procjena o šteti koju stvara državnom budžetu. Odgovor na upitnik za 2006. god. glasi ovako:

"Gospodarski kriminalitet, kao svaki drugi kriminalitet, uspijeva kada pronade pogodnu situaciju, što znači uglavnom, neodgovarajući i nepotpun pravni okvir i neaktivne državne institucije, posebno one koje su zadužene za borbu protiv korupcije i fiskalne utaje. Iako gospodarski kriminalitet predstavlja ozbiljnu prijetnju demokratskom društvu u cjelini, ovdje nema nikakvih procjena o razmjerama štete koju ova vrsta kriminaliteta nanosi državnom budžetu Albanije".

Kao što je već istaknuto, jedna od glavnih prepreka kvalitetnom istraživanju gospodarskog kriminaliteta je nepostojanje podataka i njihova nedosljednost. Statistički podaci koji su dati su nedovoljni i fragmentarni. 2003. godine ukupno je kazneno gonjen 91 slučaj carinske prijevare djelo 98 počinitelja, dok je taj broj 2004. godine narastao na 163 slučaja u koji su bila umiješana 224 počinitelja. Osim toga, 66 kaznenih djela sa 71 počiniteljem zabilježeno je u širokoj područjei povreda poreznih zakona i 852 kaznena djela sa 929 počinitelja u širokoj područjei krivotvorenja (uključujući piratsku proizvodnju).

2005. godine, prema Ministarstvu unutarnjih poslova Albanije, 22% manje kaznenih djela zabilježeno je u odnosu na 2004. godinu. Ukupno u toku 2005. 1.030 slučajeva sa 1.236 počinitelja je bilo predmet istrage i prijavljeni su Uredu glavnog tužioca. U tabeli niže u tekstu dat je rezime nekih od kaznenih djela²⁰³ koje su naveli i Ministarstvo unutarnjih poslova i Ured glavnog tužioca iz područjei gospodarskog kriminaliteta. Podaci koje su dale ove dvije agencije za provedbu zakona pokazuju očitu razliku:

²⁰³ Kaznena djela kao što su (i) ilegalno vođenje igara na sreću, (ii) kaznena djela protiv države i pravosuđa, (iii) krivotvorenje novčanica i mjenica, (iv) korupcija i (v) krađa imovine takođe navode pod ovom kategorijom Kaznenih djela i Ministarstvo unutarnjih poslova i Ured glavnog tužitelja.

Tabela 6: Zabilježena kaznena djela iz područjei gospodarskog kriminaliteta

Kaznena djela iz područjei:	Krivotvorenje dokumenata	Carina	Prijevara	Poreznih zakona	Ukupno
MUP	718	120	90	33	1 030
GT	1 632	359	218	228	9 678

Izvor: Ministarstvo unutarnjih poslova i Ured glavnog tužioca, Tirana

Iako se može uzeti zdravo za gotovo da su brojke Ureda glavnog tužioca potpunije i pouzdanije, mora se uzeti u obzir da su statistički podaci koje su dali za 2005. god. sadržavali informacije o osobama protiv kojih je istraga započela 2005. godine i one o osobama protiv kojih je istraga nastavljena iz 2004. godine. Teško je objasniti ili protumačiti brojke koje se u tolikoj mjeri ne slažu. Stoga Albanija treba nastojati, što prije, da popravi svoje strukture, metode i instrumente za kako bi uskladila državnu krim-statistiku.

Kako se navodi, obično muškarci, albanski počinitelji gospodarskog kriminaliteta uglavnom su dobro obrazovani i profesionalno su često direktori kompanija i održavaju bliske veze sa drugim kriminalnim elementima iz različitih država i različitih državljanstava. Oni uključuju, ili preuzimaju, ucjenom, različite zakonite aktivnosti ili biraju i zapošljavaju osobe pravnog ili ekonomskog profila kao lažne zastupnike da bi postigli svoje ciljeve, ne oklijevaju da pribjegavaju nasilju ili zastrašivanju konkurencije, čak i ubistvima, u mnogo slučajeva je utvrđeno i regrutiranje viših službenika iz institucija za provedbu zakona ili vladine administracije.

Nisu dati podaci o količini kriminalne zarade, ali je navedeno da su nezakonite dobiti investirane u građevinske poslove, igre na sreću i drugo.

Za razliku od onog za 2004/2005²⁰⁴, u upitniku za 2006. godinu ne navodi se koliko je slučajeva saopštenog gospodarskog kriminaliteta u 2005. god. u stvarnosti, prema definiciji, organizirani kriminalitet. Efikasna prevencija i istraga gospodarskog kriminaliteta onemogućena je fragmentarnim institucionalnim okvirom porezne uprave i drugih agencija za provedbu zakona, s uredima u različitim gradovima i regijama koji ostaju nepovezani bez sredstava. Ovo sprečava razvoj politike, unapređenje istrage, usložnjava razmjenu informacija i dovodi u pitanje rezultate analize. I na kraju, ovako se ne omogućava jasan uvid u cjelokupno stanje gospodarskog kriminaliteta i otežava se isticanje npr. praznina u zakonodavstvu, potreba za obukom i područja u kojima agencije za provedbu zakona treba da ojačaju svoje aktivnosti.

Za područje *komputerskog kriminaliteta* nisu navedeni podaci.

PRANJE NOVCA

Osim operacija prijevara i krivotvorenja, albanske kriminalne grupe rutinski investiraju novac nastao od ilegalne trgovanja i aktivnosti u zakonitu ekonomiju u svojoj zemlji, ali i inozemstvu (posebno od strane njihove diaspore). U vezi sa prometom od pranja novca spomenuto je nekoliko analiza koje su provele međunarodne organizacije, koje ukazuju na to daje približno 50 procenata BDP-a zemalja Jugoistočne Europe oprano. Kao rezultat toga, integritet i stabilnost finansijskih i kreditnih institucija i povjerenje u finansijski sistem u cjelini, kao i osnove vladavine zakona, ozbiljno su ugroženi. Među Kaznenim djelima koja ostvaruju najviše kriminalnih sredstava, Albanija spominje trgovinu drogama, trgovinu ljudima, prostituciju, krijumčarenje, izbjegavanje poreza i korupcijske aktivnosti.

²⁰⁴ Tabela za 2004: Gospodarski kriminal: 17 slučajeva vezanih za ogranizirani kriminal (OK) sa 17 OK grup i 52 počinioca; trgovanje drogom 40 slučajeva vezanih za OK sa 40 OK grupa i 142 počinioca; trgovanje ljudima: 17 slučajeva vezanih za OK sa 17 OK grupa i 61 počiniteljem; ilegalna imigracija: 16 slučajeva vezanih za 116 OK grupa i 58 počinilaca; krijumčarenje: 14 slučajeva sa 14 OK grupa i 62 počinioca; korupcija: 1 slučaj vezan za OK s jednom grupom i 4 počinioca.

Od kraja devedesetih pranje novca je samo povremeno bilo predmet kaznenog gonjenja albanskih tužitelja. Za 2003. godine navedena su dva kaznena djela, za 2004. god. zbog bolje koordinacije novoosnovane albanske agencije za koordinaciju napora na sprečavanju pranja novca (albanska financijsko-obavještajna jedinica – FOJ), 6 slučajeva pranja novca je saopšteno, tri slučaja pranja “vlastite zarade” i jedan slučaj pranja “u ime trećih osoba”. Uprkos ovako malim brojkama, zabilježeno je da je praksa pranja novca u Albaniji neodvojivo povezana sa kriminalnim aktivnostima. Glavne karakteristike aktivnosti pranja novca u Albaniji uključuju upotrebu još uvijek postojećih pravnih praznina, širok dijapazon neformalnosti albanske ekonomije, sofisticiranost financijskih transakcija²⁰⁵, i prikrivanje ovih aktivnosti pod legalno poslovanje i poduzeća. Pranje novca uglavnom uključuje investiranje u nekretnine, zemlju i turizam. Mnogi objekti su nezakonito sagrađeni, a neki su i uništeni. Teško je, međutim, razdvojiti koliko nezakonite gradnje potiče od pranja novca (droga, utaja poreza ili doznake novca koje zarade sezonski radnici u inozemstvu), a koliko je rezultat slabo uređenog građevinskog sektora.

KORUPCIJA

Vjeruje se da korupciju ne vrše organizirane kriminalne grupe²⁰⁶ nego da postoje posrednici koji obično nastupaju u ime osoba koji imaju ovlasti. Iako su učinjeni neki naponi, korupcija i dalje utječe kako na državne institucije, uglavnom državnu administraciju i pravosuđe²⁰⁷ tako i na privatni sektor. 2004. godine Ured glavnog tužioca je obavijestio o 443 osumnjičena za korupciju. 2005. godine 442 slučaja u koje je bilo uključeno 237 osoba, bilo je predmetom kaznenog gonjenja. Daleko najviše ovih postupaka (377) vezano je za zlouporabu dužnosti i proizvoljne odluke. Samo šest postupaka vođeno je zbog davanja mita i 24 zbog primanja mita. 159 okrivljenih su državni službenici centralne i lokalne javne uprave. U svom izvješću za Parlament u aprilu 2006.²⁰⁸, glavni tužitelj Albanije istakao je nekoliko problema:

- Visok nivo poimanja korupcije uglavnom je povezan sa političkim donošenjem odluka u vezi sa upravljanjem javnim fondovima, posebno o direktnim javnim nabavkama s argumentom hitnosti.
- Pravila za upravljanje i rukovođenje komercijalnim preduzećima s državnim kapitalom ostavljaju isuviše prostora za tumačenje i stoga i za korupciju.
- Što se tiče javnih nabavki, iako se sadašnji proces pribavljanja ponuda poboljšava, mnogi vjeruju da je prihvatljivo zaključivati ugovore i primati novac (tangente) prije nego što se održi tenderski postupak.

²⁰⁵ Deponovanje novčanih sredstava u kratkom periodu bez prekoračenje limita nakon čega je potrebno prijaviti izvor.

²⁰⁶ 2005. god. počinitelji protiv kojih je vođena istraga nisu bili organizirani ni u jednu zločinačku grupu ili organizaciju.

²⁰⁷ Albanski centar za ekonomska istraživanja navodi u *Albanskom empirijskom izvješću za 2000. god.*, da se korupcija poima kao najveći problem u zemlji, zajedno sa kriminalom, koja varira od plaćanja mita javnim službenicima, npr. radi izbjegavanja poreza i propisa, prodaje sudskih i arbitražnih odluka, doprinosa privatnih interesa političkim strankama, prodaja parlamentarnih glasova kao što su predsjednički ukazi, imenovanje prijatelja i rođaka na službene položaje (<http://www1.oecd.org/daf/SPAIcom/pdf/AlbEmp.pdf>).

²⁰⁸ Izvor: Izvješće glavnog tužitelja Parlamentu Albanije (27. aprila 2006. god.) o stanju kriminala u Albaniji u 2005. god.

4.2 BOSNA I HERCEGOVINA

Poslijeratnu situaciju u Bosni i Hercegovini (BiH) obilježava preko milijun raseljenih osoba, uništavanje imovine i podijeljena država s oslabljenom moći i ovlastima. Politički i pravni vakuum izazvan ratom teškim naporima se popunjava, zahvaljujući međunarodnoj i domaćoj zajednici, od 1996. godine. Kasnih devedesetih, nepostojanje institucija kao što su granična služba, pravni i ekonomski prostor, i regionalne veze uspostavljene u ratnoj ekonomiji, pružali su jedinstven kompleks prilika za organizirani kriminalitet. Poslijeratni i tranzicijski faktori, kao što su promjena imovinskih prava, ekonomski pad i oslanjanje na trgovinu donijeli su novi niz mogućnosti. UNDP²⁰⁹ je 2004. god. preklasifikovao BiH u tranzicijsku državu. Međutim, još uvijek postoji slab privatni sektor, a na državnu potrošnju otpada skoro 50 procenata BDP-a. Dvadeset posto stanovništva je nezaposleno, 18 posto je siromašno, a 30 posto je veoma podložno šokovima u primanju koji ih mogu gurnuti u siromaštvo. Teški je kriminalitet, zato, ostvario prednost koju organi BiH pokušavaju da sustignu pomoću mnogih institucionalnih i pravnih reformi, od kojih su neke provedene u prethodnim godinama, ali mnoge su zastale, kao što argumentirano pokazuju GRECO-ov Izvješće o usaglašenosti²¹⁰, Pregled sigurnosti u 2005. godini, poglavlje "Prijedlog mjera i aktivnosti", dokumenti iz procesa Stabilnosti i pridruživanja i drugi nedavni izvješći.

Jedna od specifičnosti BiH je veza organiziranog kriminaliteta i optuženih ratnih zločinaca, koja izaziva veliku zabrinutost nekih organa BiH. Finansiranje optuženih ratnih zločinaca koji su na slobodi, posebno Ratka Mladića i Radovana Karadžića, čini se dobro organizirano i povezano sa nizom institucija kao što su banke, vladajuće i druge javne institucije, i političke stranke u Republici Srpskoj (RS). 2004. godine blokirani su bankovni računi osoba osumnjičenih da pomažu optužene ratne zločince i na desetine osoba je smijenio sa javnih položaja visoki predstavnik za BiH, lord Ashdown²¹¹.

Učinjeni su određeni naponi na konsolidaciji i usklađivanju glomaznog kaznenopravosudnog sistema BiH²¹² (posebno tužiteljstvo i sudstvo) koji su možda već donijeli pozitivne rezultate. Pa ipak, agencije za provedbu zakona još uvijek su fragmentirane, nepovezane i previše razvučene. Isto tako, razmjena informacija u zemlji je nezgrapna.

Trenutna kretanja organiziranog kriminaliteta, međutim, zahtijevaju dobru policijsku obavještajnu aktivnost i efikasnu razmjenu informacija kako unutar zemlje tako i na međunarodnom planu²¹³. U slučaju BiH, reforma policijskog sistema – jedinstvena policijska struktura koja bi mogla pomoći da se uklone mnogi problemi ovdje navedeni – i dalje predstavlja glavno pitanje na dnevnom redu i predviđa se da će biti okončana u 2006. godini najkasnije. Međutim, drugi zvanični krug pregovora za sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SAA) potvrdio je da je ostvaren samo ograničen napredak u većini područja evropskog partnerstva, pri čemu je reforma policije glavni kamen spoticanja²¹⁴.

²⁰⁹ UNDP Izvješće, 10. srpanj 2005.

²¹⁰ GRECO Izvješće o usklađenosti o Bosni i Hercegovini, Greco RC-I (2005) 1E.

²¹¹ 2004. god. lord Ashdown je donio 82 odluke kojima su s javnih položaja smijenjene osobe osumnjičene da pomažu, finansijski ili na drugi način, osobe optužene za ratne zločine, te zatvoreni bankovni računi za koje se sumanja da se koriste u tu svrhu. Odluka se može naći na: <http://www.ohr.int/decisions/war-crimes-decs/archive.asp?m=&yr=2004>. Konačni ishod ove istrage tek treba obznani.

²¹² Bosna i Hercegovina (BiH) ima četiri jurisdikcije u krivičnopravosudnom sistemu: državni nivo, dva entiteta (RS i Federacija BiH) i Brčko Distrikt.

²¹³ Ovo je takođe vidljivo i u doprinosu upitniku iz 2006. koji je prvo dostavljen sedmicama nakon roka (tačnije: nekoliko dana prije planiranog datuma finaliziranja nacrta izvješća) i drugo, u pregledu sigurnosti za 2005. god. koji je svakako bio veoma opširan i detaljan, i u pogledu sadržaja (pitanja migracije, sve vrste Kaznenih djela, prometne nesreće, suradnja sa Sudom u Hagu i provedba imovinskih zakona) i administrativno-geografski (sve četiri jurisdikcije i kantonalni nivo), ali različite brojke nisu objedinjene na nivo države, niti je dat odgovor na upitnik niti je uopće fokusiran na organizirani kriminal.

²¹⁴ Izvješće o sjednici RPM-a i drugi zvanični krug pregovora za SAA, Sarajevo, 22. lipanj 2006., posebno ističući odbijanje nacrta zakona o borbi protiv organiziranog kriminala od strane Visokog sudskog i tužilačkog vijeća

Glavne opasnosti koje prijete BiH su droga, trgovanje ljudima i gospodarski kriminalitet.

TRGOVANJE DROGOM

Kao što je navedeno u izvješću iz 2005. godine, grupe za nedozvoljeni promet drogom nemaju neki poseban etnički faktor, ali imaju jake regionalne veze u susjednim zemljama, u kojima se savez ostvaruje na osnovu zajedničkog porijekla i geografske lokacije. Faktori kao što su relativno porodne granice, zakonski i institucionalni okvir u razvoju, nepostojanje tehničke opremljenosti i interna podijeljenost kaznenopravosudnog sistema, sve to predstavlja veliku prednost u rukama kriminaliteta i čini BiH atraktivnim tranzitnim područjem, pogodnim za prepakiranje i redistribuciju droge.

Iako su date brojke fragmentarne i nepotpune, BiH bi se mogla smatrati "centrom za redistribuciju", tranzitnom zemljom za drogu. Osim trgovanja drogom, čini se da postoji i sve veće domaće tržište korisnika, uglavnom sintetičke droge, kao što je ekstazi i amfetamini, kao i kanabis, što se također vidi iz sve većeg prijevoza kanabisa iz Albanije preko Crne Gore u BiH.

Zapljena 34 tone acetil-anhidrida (hemijskog supstancija za heroin), zabilježena 2005. god. i u to vrijeme nedavno, govori o trgovini kemijskim supstancijama koji se koriste za proizvodnju droge. To se mora posmatrati u skladu sa nedavnim nalazima iz 2006. Ministarstva unutarnjih poslova Republike Srpske koje ukazuje "The confiscation of 34 tonnes of acetic anhydrite (a chemical precursor for heroin), reported in 2005 and at that time of recent date, testify to a trade in chemical precursors used for drugs production. This has to be seen in line with the recent findings reported 2006 from the Ministry of Interior of the Republika Srpska indicating "da uvezene količine supstanci namijenjenih za industrijsku proizvodnju premašuju potrebe industrije i da nije rijetkost da je promet tim supstancijama nedozvoljen"²¹⁵. BiH bilježi za 2005. ukupno 1.595 kaznenih djela vezanih za nezakonitu proizvodnju, trgovinu i posjedovanje opojnih droga, što je povećanje od više od 13,5 procenata u odnosu na 2004. godinu. Nije saopšteno koliko slučajeva je vezano za organizirani kriminalitet.

Iako je dato mnogo statističkih podataka, zbog nepostojanja centralne analize i različitih konstatacija i struktura izvještavanja, ostaje nejasno stanje u pogledu razvoja nezakonite proizvodnje i trgovanja:

- Federacija BiH: 363 slučaja (+29,6%), koje je počinilo 377 osoba, i impresivnih 12 smrtnih slučajeva;
- Republika Srpska: 199 slučajeva; povećanje (55%) i broj počinitelja uključuje također i posjedovanje i uživanje opojnih droga, tako da se ne može napraviti poređenje);
- Brčko Distrikt: 9 slučajeva; smanjenje (44%) i broj počinitelja uključuje i posjedovanje i uživanje opojnih droga, i jedan smrtni slučaj;
- Državna granična služba: 38 slučajeva (-2,5%), koje je počinilo 49 osoba.

Uprkos navedenoj statistici, prema kojoj je svaka jurisdikcija tačno navela broj slučajeva, počiniocima, maloljetnicima i povratnicima u kriminalitet, ali na drugačije načine, ne postoje analize niti istraživanja za cijelu zemlju o tome koliko bi moglo biti tržište, ko su korisnici droga i trgovci, koliko je otkriveno organiziranih kriminalnih grupa, da li ima ilegalnih laboratorija i druge važne informacije u području organiziranog kriminaliteta. Da bi se adekvatno uhvatila u koštac s ovim problemom, Bosna i Hercegovina bi trebalo da provede ova istraživanja i ustanovi sistem obavještajnih podataka kako bi mogla ispravno analizirati uzorke i strukture organiziranog kriminaliteta.

zbog navodnog kršenja zahtjeva za imenovanjima koje obavlja nezavisno tijelo, što je dovelo do ostavke javnog tužitelja RS, specijalnog tužitelja i drugih tužitelja u maju 2006. godine.

²¹⁵ BiH "Informacija o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini".

Tabela 7: Tabela pregled zaplijenjene količine opojnih droga (BiH)*

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					68,53	
Hašiš (kg)					11,86	
Marihuana (kg)					318,51	
Kokain (kg)					30,86	
Amfetamini (kg)					4,71	
Ekstazi (kom.)					3 387	
LSD (doza)						
Kanabis (biljka)					1 956	
Mak (biljka)						

*Brojke koje su dale Federacija BiH, Republika Srpska, Brčko Distrikt i Državna granična služba su objedinjene, međutim, statistička građa je bila isuviše slaba ili nedosljedna da bi se napravilo poređenje sa 2004. god. ili čak za čitav period.

TRGOVANJE LJUDIMA

Što se tiče trgovanja ljudima, praksa se promijenila zahvaljujući naporima agencija za provedbu zakona i zatvaranju brojnih striptiz barova i bordela u zemlji. Kao posljedica toga, seksualna eksploatacija je postala skrivenija i rafiniranija, te se odvija u privatnim stanovima i preko eskort službe, kao i širenjem na internet. Isto tako, čini se da i žrtve nemaju više nasilan tretman i žive u boljim uslovima i trenutno uglavnom opslužuju domaću klijentelu. Takva tržišna promjena ukazuje na menadžersku sofisticiranost kriminalitetaca umiješanih u posao trgovanja ljudima, dok sve ovo predstavlja novi izazov za istragu i kazneno gonjenje ovih kaznenih djela.

Osobe umiješane u trgovinu ljudima uglavnom su državljani BiH, često vlasnici noćnih klubova ili imaju poslovne veze sa drugim vlasnicima barova. Grupe umiješane u ovaj posao lako prevazilaze etničke, nacionalne, etičke i druge granice, i uglavnom surađuju sa trgovcima iz Srbije, koji su na glavnoj ruti za trgovinu ljudima iz Rumunjske, Moldavije i Ukrajine. Evidentirani slučajevi pokazuju BiH dileri imaju vlastita jaka kriminalitetna uporišta u Rumuniji i Moldaviji²¹⁶. Rekrutiranje na lokalnom nivou, unutrašnja trgovanje i dominantno domaća klijentela imaju političke implikacije ne samo na represiju nego i zahtijevaju bolju prevenciju i politiku javnog zdravlja kako bi se riješila zdravstvena pitanja koja otvara domaće tržište seksualnih usluga.

2004. god. IOM BiH bilježi blagu promjenu trenda trgovanja ljudima, kao što je premještanje iz noćnih klubova u privatne kuće i stanove, prijevoz taksijem do klijenta, prisilni brak i zahtjevi za azil kako bi se zajamčio duži boravak i zakonit status u BiH, te psihološki pritisci umjesto fizičkog zastrašivanja i ozljeđivanja, posebno prijeteći po život porodice žrtve koja je ostala kod kuće.

Iako je 2003. osnovan "BiH državni koordinator za borbu protiv trgovanja ljudima i ilegalnu imigraciju", pripremljen drugi "Državni plan za borbu protiv trgovanja ljudima za 2005-2007 (NAP)", zajedno sa IOM-om i drugim međunarodnim organizacijama, 2004. godine, potpisan "Protokol o upravljanju skloništima za strane državljane žrtve trgovanja u BiH" između Ministarstva sigurnosti i pet lokalnih nevladinih organizacija početkom 2005. god, potpisan "Sistem upućivanja (procedura) za tretman žrtava trgovanja" u julu 2005. god. i ostvaren generalni napredak ka jednom sveobuhvatnom zakonodavnom okviru, BiH i dalje nema održivu operativnu mrežu kao što se vidjelo iz datog "Izvješćaja o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini", koji trgovinu ljudima spominje u veoma upitnom broju slučajeva, samo u Federaciji BiH (2 slučaja, 2 počinitelja) i Republici Srpskoj (12 slučajeva sa 18 počinitelja). Dodatne informacije nisu date.

²¹⁶ Odgovor BiH na upitnik za 2005. god.

KRIJUMČARENJE OSOBA

BiH se smatra tranzitnom državom kroz koju se državljani Albanije, Kine, Turske, Indije i Pakistana ilegalno transportiraju u zemlje Zapadne Europe. U BiH ulaze preko Crne Gore i Srbije preko legalnih i ilegalnih graničnih prelaza u istočnoj BiH, stižu u Sarajevo odakle odlaze u zapadnu BiH, često taksijem. Odatle ih tamošnje kriminalne grupe prate preko rijeka ili ilegalnih graničnih prelaza u Hrvatsku. U prošlosti je zabilježeno da su velike grupe ilegalnih migranata ušle u BiH kao turisti ili članovi kulturnih udruženja. Nedavno nastanjena kineska zajednica izgleda ima veze sa omogućavanjem migracije iz Kine u Zapadnu Evropu. Tržište za krijumčarenje ljudi prilično je ravno i čini se da u velikoj mjeri zavisi od bliske saradnje organiziranih kriminalnih grupa iz različitih zemalja u regiji²¹⁷.

“Informacija o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. godini” u velikoj mjeri govori o svim vrstama migracijskih problema, kao što su transport osoba, odbijanje ulaska (uglavnom zbog neposjedovanja putnih dokumenata i viza), ulaska državljana zemalja sa velikim migracijskim rizikom (uglavnom Turske, Libana, Kine i sve više iz Irana, Indije i Sirije), prijem državljana trećih zemalja prema sporazumu sa Hrvatskom, deportacija osoba i pokušaji ilegalnih prelazaka (655 osoba, uglavnom iz Albanije, BiH, Hrvatske, Crne Gore i Srbije, bez daljih informacija). Međutim, iz izvješća se vidi samo jedna jasna brojka krijumčarenja osoba: dva slučaja u Federaciji BiH. Nema informacija o organiziranim strukturama ili drugih relevantnih podataka.

PRIVEDNI KRIMINALITET

Gospodarski kriminalitet cvjeta zahvaljujući podijeljenom ekonomskom prostoru, podjeli po jurisdikcijama među BiH agencijama za provedbu zakona i rasprostranjenoj prevari vezanoj za lične isprave što omogućava činjenica da je ogroman broj raseljenih ili ubijenih osoba u ratu i unutrašnje podjele zemlje. Glavni mehanizam za rasprostranjenu utaju javnog prihoda predstavljale su fiktivne tvrtke koje je bilo dosta lako registrirati. Prema poreznim organima Federacije BiH, 2004. godine bilo je 1187 legalnih pravnih subjekata u Federaciji BiH koji su okarakterisani kao nedostupni, fiktivni ili paralelni i 835 slučajeva izbjegavanja poreza zabilježeni od 2002. godine, što je dovelo do gubitka od približno 160 milijuna eura. Porezni organi Republike Srpske bilježe 464 nedostupne tvrtke, 73 fiktivne i 21 “paralelnu” kompaniju u istom periodu²¹⁸.

Pružajući tako jedinstvene prilike, BiH je postala atraktivno područje kroz koje se vrši nezakonita trgovanje u regiji. Nedavni naponi organa BiH u područje poreza i poslovne registracije usmjereni na povećanje unutrašnje povezanosti i jedinstvenost poreskog sistema i registracije poslovnih subjekata već su dali određene pozitivne rezultate.

“Informacija o stanju sigurnosti u BiH u 2005. god” daje djelimično detaljnije informacije. U 2005. godini evidentirano je ukupno 1324 slučajeva gospodarskog kriminaliteta na državnom nivou kao i pad od skoro 6 procenata, što je očigledno izazvano ogromnim i upitnim padom u Federaciji BiH (-62,4 procenata), dok su prijavljena povećanja u Republici Srpskoj (+16 procenata) i Brčko Distriktu (+28,9 procenata).

Većina slučajeva odnosi se na zlouporabu službene dužnosti i ovlasti, krivotvorenje novca, nesavjesno poslovanje i obmanu radi dobivanja zajmova i drugih privilegija. Prema datim traženim brojkama u mjeri u kojoj se mogu iskoristiti i objediniti, u 2005. godinu bilo je 54 slučajeva izbjegavanja poreza i “u područje carina” najmanje 580 slučajeva. Kvalitetno poređenje sa ranijim godinama nije moguće, zbog različitih perspektiva i postupaka izvještavanja (2002-2004: 835

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Odgovor BiH na upitnik za 2005. god. “Nedostupna” poduzeća su ona koja su registrirana na nepostojećoj adresi ili koriste lažne dokumente o registraciji; “fiktivna” poduzeća su poduzeća registrirana upotrebom lažnih osobnih dokumenata; “paralelna” poduzeća su ona koja koriste kopije dokumenata o registraciji s promijenjenim imenima vlasnika. Te se kopije zatim koriste za otvaranje novih, teško otkrivenih, bankovnih računa.

slučajeva, što je dovelo do gubitka prihoda od oko 160 milijuna eura), međutim, brojke se izgleda smanjuju.

U izvješću je među najznačajnijim Kaznenim djela gospodarskog kriminaliteta navedeno 256 slučajeva krivotvorenja novca, koji su počinjeni u Federaciji BiH (139 slučajeva koje je počinilo 130 počinitelja, od kojih 37 "povratnici u kriminalitet ili maloljetnici", smanjenje od 29 procenata u odnosu na 2004. god.), Republici Srpskoj (103 slučaja, 99 počinitelja, povećanje od 26 procenata u odnosu na 2004. godinu), i u Brčko Distriktu (14 slučajeva, nema podataka o počiniteljima, povećanje od skoro 29 procenata). Iako se u izvješću daju još i neka općenita zapažanja u vezi s istraženim slučajevima krivotvorenja ("veoma obrazovani", poznaju štamparske i grafičke operacije) i raspačivačima ("vješti"), nisu date brojke niti dodatne informacije o broju krivotvorilaca, strukturama organiziranog kriminaliteta, ilegalnim štamparskim lokacijama, tehnikama, krivotvorenim valutama i apoenima, oduzimanju itd. ili bilo kakve druge analize.

Nisu date informacije o kompjuterskom kriminalitetu.

PRANJE NOVCA

Smatra se da su metode pranja novca u BiH slične onima kod izbjegavanje poreza. U Republici Srpskoj broj kaznenih prijava protiv osoba umiješanih u izbjegavanje poreza i pranje novca udvostručio se u periodu 2002-2004. god. (sa 22 na 44 slučaja). 2005. god. policija na državnom nivou, tužiteljstvo i sud dobili su u nadležnost pranje novca. Do maja 2005. god. Sud BiH je izrekao 8 osuđujućih presuda i novčanih kazni u iznosu od 690.000 eura. Količina opranog novca iznosi 554.100 eura, dok je vrijednost neoporezovanog novca procijenjena na 8,13 milijuna eura. Izbjegavanje plaćanja poreza je glavno kazneno djelo u svih osam slučajeva. Istrage koje su proizašle iz prvih osam presuda bilježe 643 pravna subjekta osumnjičena za pranje novca²¹⁹.

Prema saopštenju za štampu²²⁰, Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) zabilježila je 27 transakcija pranja novca registriranih u 2005. godini počinjenih od strane 52 osobe. Preliminarne istrage pokazuju da je skoro 58 milijuna eura uključeno u te ilegalne transakcije. U svom obavještenju SIPA navodi da je pranje novca od strane fantomskih kompanija bilo rašireno, ali negira da postoji oko 4.000 fantomskih kompanija koje vrše pranje novca. Uprkos tim javno izrečenim brojkama, u "Informaciji o stanju sigurnosti u Bosni i Hercegovini u 2005. god." spominju se samo dva slučaja pranja novca u Federaciji BiH i nema drugih informacija.

Što se tiče datih informacija o korupciji, one su također nedovoljne, posebno u pogledu nalaza prvog evaluacijskog kruga GRECO tima u maju 2005²²¹ i tamo navedenih mjera koje su preduzeli organi BiH u odgovoru na 18 preporuka.

Uprkos mnogim poboljšanjima od maja 2003. godine, kao što je centralizirano tijelo za sve antikorupcijske aktivnosti (koje se formalno nalazi u Ministarstvu sigurnosti i njegove organizacione jedinice SIPA), osnivanje posebnog odjela za istrage organiziranog kriminaliteta i korupcije, dostavljanje Vijeću Europe nacrtu odluke o osnivanju budućeg Antikorupcijskog ureda, reforme kaznenog zakona (koji, međutim, ne sadrži jedan član o "korupciji" kao samom kaznenom djelu, nego obuhvata sve koruptivne aktivnosti sa nekoliko odvojenih kaznenih djela, tzv. "koruptivnih kaznenih djela"), osnivanje Mreže kriminalitetističke analize (CAN), konačni podaci koji su dati izuzetno su slabi: samo Federacija BiH navodi da su podnesene krivične prijave protiv 167 osoba u područje mita, i nije dato više informacija.

²¹⁹ Odgovor BiH na upitnik za 2005.

²²⁰ Obavještenje za štampu SIPA-e od 14. 2. 2006., navodi Centar za kompetenciju u područje Jugoistočne Europe na Univerzitetu u Gracu, 15. 2. 2006.

²²¹ GRECO Izvješće o usklađenosti za Bosnu i Hercegovinu, GRECO RC-I (2005) 1E.

4.3 HRVATSKA

Kao i sve ostale zemlje bivše Jugoslavije Hrvatska je duboko pogođena ratom koji je izazvao promjene u političkim, društvenim i ekonomskim okolnostima koje su dodatno pojačali izazovi tranzicije u poslijeratnom periodu. Kriminalne organizacije u Hrvatskoj nikada nisu prestale sa aktivnostima koje su već započele u bivšoj Jugoslaviji i zadržali su bliske veze sa svojim kolegama u drugim zemljama bivše Jugoslavije, dok je suradnja među agencijama za provedbu zakona u novoosnovanim državama prestala za vrijeme konflikta i neposredno poslije rata. Ta prednost je omogućila organiziranim kriminalnim grupama da odrede kriminalitetna tržišta na kojima će ostvariti korist i moć pri tom demonstrirajući veliku fleksibilnost u prilagođavanju poslijeratnim promjenama.

Međutim, država je stekla nezavisnost 25. 06. 1991. i imala je na raspolaganju oko desetljeće po, kao i jaku podršku međunarodne zajednice, za uspostavljanje čvrste strukture. Tako ojačane zakonodavne strukture, organizacijska dostignuća, educirani službenici za provedbu zakona i bolja suradnja sa jugoistočnoeuropskom, kao i drugim evropskim zemljama, osigurali su i omogućili da se stekne jasnija slika o organiziranom kriminalitetu u Hrvatskoj. Općenito i slično kao i u ostalim zemljama u regiji, organizirani i gospodarski kriminalitet je specifična refleksija ekonomskog, društvenog i političkog razvoja zemlje. Organizirani kriminalitetci su sposobni da se brzo prilagode izmijenjenim društvenim, ekonomskim i političkim uvjetima, fleksibilni u odgovoru na izazove kriminalnog tržišta, čime stiču destruktivnu prednost nad organima za provedbu zakona, posebno vrhunski kriminalci, koji više omogućavaju i usmjeravaju kriminalne aktivnosti, nego što iz sami čine. Prema odgovoru, organizirani kriminalitet u Hrvatskoj slabi državnu strukturu i moralne vrijednosti i očekuje se da će ubuduće prijetnja od organiziranog kriminaliteta porasti i uticati (npr. putem korupcije) na čitav tijek političkih, društvenih i ekonomskih procesa.

Hrvatska se, međutim, kretala i još uvijek se kreće brže od ostalih u regiji u pogledu uspostavljanja politika i strategija protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta²²², donošenjem svih potrebnih zakonskih propisa, uspostavljanjem djelotvornog sistema provedbe zakona s centraliziranom kriminalitetističkom bazom podataka, kao i dobrim sistemom izvještavanja.

Kao posljedica hrvatskog "Programa posebnih mjera za suzbijanje organiziranog kriminaliteta" iz 2003. i kasnijeg "Državnog plana za borbu protiv organiziranog kriminaliteta", ostvareni su odlični rezultati ne samo u organizacionim reformama i određenim aktivnostima, kao što je uvođenje programa borbe protiv pranja novca i programa zaštite svjedoka, provedba različitih propisa o zaštiti podataka, jačanje međunarodne suradnje (npr. značajni "Sporazum o operativnoj suradnji" sa Europolom, potpisan 13. siječnja 2006.), ali i u stvarnim istragama, Kaznenim postupcima i presudama u slučajevima organiziranog kriminaliteta.

Hrvatska je 2004. godine zabilježila 1.098 kaznenih djela organiziranog kriminaliteta koja su počinila 540 osoba (1,32% svih zabilježenih slučajeva). 2005. godine Hrvatska bilježi povećan broj (+22,04%) evidentiranih slučajeva organiziranog kriminaliteta (1.340) i osoba (771) od otkrivenih i navedenih kaznenih djela koja spadaju u nadležnost Odjela za organizirani kriminalitet (1,73 posto od svih navedenih kaznenih djela). Iako postoji značajan porast, ove brojke su niske.

Kao mnoge druge zemlje, Hrvatska ne pravi strogu razliku između gospodarskog kriminaliteta (kriminaliteta "bijelih ovratnika" koji čine poslovni ljudi u inače legalnim djelatnostima) i organiziranog kriminaliteta (kriminalitetaca "crnih ovratnika" koji inače djeluju na ilegalnim

²²² 22. lipnja 2006. Hrvatska i Europska komisija su započele pregovore o pristupanju EU. Prema povjereniku za proširenje EU, Ollie Rehn, Hrvatska će vjerovatno "prva ispuniti potrebne uvjete" i stoga biti "sljedeća zemlja na popisu". Predviđena godina pristupa, 2010., usko je vezana za trenutnu raspravu u EU o Ustavnom sporazumu.

tržištima), koja bi, po mišljenju Hrvatske, bila previše vještačka. Što se tiče gospodarskog kriminaliteta, čini se da glavni problemi potječu ne od direktnog gubitka javnih prihoda, nego i od drugih oblika gospodarskog kriminaliteta, kao što prijevarena u javnim nabavkama, lihvarstvo i bankarska prijevarena, što dovodi do prijevera u postupku stečaja i privatizacije²²³. Ovo drugo je posebno osjetljivo imajući na umu nastupajuću zastaru za istraživanje i kazneni progon tih slučajeva. Posljedice ovih kaznenih djela vidljive su javnosti. Javnost ih povezuje sa socijalnom nepravdom i ilegalnim bogaćenjem i generalno ima visoka očekivanja od agencija za provedbu zakona i pravosuđa u smislu uspješnog kažnjavanja tog kriminaliteta.

Vjeruje se da povjerenje javnosti u te institucije ovisi o rezultatima tih slučajeva koji su notorno teški za istragu i gonjenje zbog svoje složenosti i političkih veza koje eventualno uključuju²²⁴. Osim toga, šteta koju društvu nanosi ova vrsta gospodarskog kriminaliteta teško se mjeri i kvantitativno izražava. Kriminalne grupe umiješane u gospodarski kriminalitet koriste rafinirane metode koje omogućavaju profesionalno usavršavanje i angažiranje eksperata (financijskih, pravnih i sl.) i potiču veze sa javnim strukturama putem financiranja, npr. sportskih aktivnosti, medijskih tekstova, natječaja, razmjene policijskih obavještajnih podataka, zajedničkih ulaganja u obalna područja sa kriminalnim organizacijama iz Italije i Rusije.

Pripadnici ovih kriminalnih grupa mahom su državljani Hrvatske, imaju srednje obrazovanje i prosječan ekonomski položaj. Njihova uloga je obično podijeljena na organizatore, financijaše i krivotvoritelje (npr. dokumenata potrebnih za ispunjavanje kriterija za dobivanje zajmova i kredita), i posrednika (zaposlenici kompanija ili banaka koje su od interesa za kriminalitetnu grupu).

Sama grupa nema hijerarhijsku strukturu. Zapravo, članovi različitih grupa započnu neki posao zajedno na osnovu zajedničkih osobnih interesa. U većini slučajeva, formiraju se određene kriminalne grupe radi učinjenja određenog kaznenog djela. Te grupe su mahom lokalnog karaktera, i samo povremeno djeluju na cijeloj teritoriji Hrvatske ili se odvažuju i na terorizmu susjednih zemalja, kao što su Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Austrija, Italija, Slovenija i Mađarska.

TRGOVINA DROGOM

Što se tiče nedozvoljene trgovine drogom, Hrvatska je od jedne od tranzitnih zemalja na "balkanskoj ruti" postala u određenoj mjeri jedna od zemalja odredišta. Međutim, proizvodnja droge u Hrvatskoj nije povezana sa organiziranim kriminalitetom. Zapravo je više vezana za manje, individualne proizvođače za lokalnu proizvodnju.

Slično kao kod hašiša i kokaina, ustanovljena je tendencija rasta domaćeg tržišta sintetičkih droga, zahvaljujući sve većoj potražnji za ovom vrstom droge, ali i agresivnijoj ponudi koja se može uočiti. Sintetičke droge se uglavnom krijumčare iz zemalja EU, ali sve više i iz određenih jugoistočnoeuropskih i istočno-europskih zemalja, u kojima stalno niču nove ilegalne laboratorije. Sintetičke droge opslužuju domaće tržište u gradskim područjima i obalnim gradovima, posebno tijekom ljetnih mjeseci.

Veće količine hašiša i marihuane, koji su dominantno prisutni na nezakonitom hrvatskom narko-tržištu, uglavnom stižu morem preko međunarodnih krijumčarskih kanala (kontejneri) iz zemalja Sjeverne i Zapadne Afrike u talijanske i slovenske luke i odatle u Hrvatsku cestom, ali hašiš i marihuana, kao i kokain, stižu na obalu i iz Albanije ili direktno iz južnoameričkih država u hrvatske luke te u europske zemlje ("morski kanali "balkanske rute"). Cestovnim prijevozom hašiš i marihuana uglavnom dolaze sa teritorije Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije.

²²³ Na žalost, Hrvatska, kao ostala projektna područja, nije dala podatke o krijumčarenju duhanskim proizvodima.

²²⁴ Vidi *Hrvatska: Rad u tijeku*, autora Anne McTaggart i Draga Hedla, IWPR br. 562, 27. lipanj 2005.

Što se tiče heroina, jasno je da je tzv. "balkanska ruta", čija centralna dionica ide preko teritorija Republike Hrvatske, još uvijek često korištena za krijumčarenje kopnom (cestom i željeznicom), jer je to najkraća veza između zemalja proizvođača i odredišnih zemalja. Osim toga, nagli rast prometa robe i putnika u "novoj Europi" smanjuje rizike i znači veće investicije za trgovce drogom, koji posebno u trgovini drogom, slijede preduzetnički moto: "Mali rizik - velika zarada".

Promet droge zračnim putem čini se još uvijek manji problem, ali postoji uglavnom na tržištu kokaina iz južnoameričkih država, krijumčari se u manjim količinama preko kurira i hitnim pošiljkama, kao dio prtljage, itd.

Hrvatska je dugo vremena bila jedina zemlja u regiji koja je preduzela određene mjere za bolje razumijevanje i ocjenu domaćeg narko-tržišta, i sprečavanje i liječenje zlouporabe droge. Postoje statistički podaci s uobičajenim uzorcima (starost, spol, državljanstvo, itd.) osoba optuženih za zlouporabu (2005: 5.700), posjedovanje (2005: 5.124) i dilanje opojnim drogama (393). Uprkos evidenciji 94 slučaja organiziranog kriminaliteta vezanog za opojne droge, 2005. god. nijedna veća hijerarhijski organizirana kriminalitetna grupa nije razbijena, zbog toga se očekuje da su dobro uhodane strane organizirane kriminalne grupe razvile hrvatske preprodajne mreže koje imaju više piramidalnu strukturu, vidljivu samo u bazi, na tzv. "mravljem tržištu".

Međutim, eksperti navode još u pregledu 2004. god. da ima nekoliko vrsta kriminalnih organizacija koje se bave krijumčarenjem drogom, uglavnom na baziranih na državljanstvu, teritorijalnoj pripadnosti i rođaćkim/porodičnim vezama. Albanske organizirane kriminalne grupe odgovoraju prvom tipu i uključuju Albance sa Kosova i "bivše jugoslovenske Republike Makedonije" koje uglavnom u bliskoj saradnji sa turskim organizirani kriminalnim grupama organiziraju krijumčarenje heroina. Njihova struktura je prilično hijerarhijska i zasnovana na dobrim vezama u drugim zemljama. Za razliku od Albanaca, osobe druge nacionalnosti ne zauzimaju značajan položaj, nego služe kao krijumčari. Glavni organizatori stekli su određeni nivo obrazovanja, uživaju dobar životni standard i često posjeduju poduzeća ili imovinu u koje su investirali zaradu od kriminaliteta.

Druga vrsta je vezana za kriminalne grupe koje se bave kanabisom i uglavnom se sastoje od osoba sa dvojnim državljanstvom BiH i Hrvatske. Ove grupe imaju manje definiranu strukturu, a glavni organizator je poznat ostatku grupe, koja se uglavnom sastoji od izvršilaca koji se suzdržavaju od korištenja uslugama trećih osoba, osim carinskih službenika koji su stacionirani na graničnim prijelazima. Ove grupe imaju dobre veze sa drugim grupama koje dominiraju na lokacijama gdje se odvija krijumčarenje, dok pripadnici ovih grupa imaju sklonosti i prema drugim oblicima kriminaliteta.

Posljednja vrsta kriminalnih organizacija smještena je u drugim zemljama, a predvode je osobe s iskustvom u tradicionalnim proizvođačima droge, kao što su Nizozemska i zemlje Latinske Amerike, organiziranju krijumčarenja sintetičkih droga i kokaina morskim i zračnim putem. Ove organizacije se oslanjaju na kurire koji ili profesionalni krijumčari ili slučajne osobe angažirane za jednokratni posao. Krijumčari se služe hitnom poštom, turističkim i putnim agencijama i pokrivaju konačnu destinaciju kupovinom odvojenih karata za letove.

Domaće kriminalne grupe uključuju mješovite strukture, često imaju na čelu osobu s Kaznenim dosjeom. Disciplina se provodi prijetnjama i nasiljem, uglavnom da se prisile klijenti da plate dugove i neisplačivanjem kriminalne zarade. Pripadnici ovih grupa skloni su i drugim vidovima kriminaliteta, kao što su krijumčarenje oružja, cigareta, i iznuđivanje. Zarada se uglavnom troši na pokretnu i nepokretnu imovinu, kao što su nekretnine na turističkim destinacijama, i upadljiv životni stil. Hrvatski organi za provedbu zakona navode da organizirani kriminalci koriste različite načine za osiguranje svojih aktivnosti, kao što su kontranadzor, česta uporaba kodiranih poruka i izraza u telefonskim razgovorima i e-mail komunikaciji, česta promjena "pre-paid" telefonskih kartica, transnacionalne aktivnosti, nezakonit transfer ilegalno stečenog novca preko državnih granica i u strane banke.

Tabela 8: Tabelarni pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Hrvatska)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)	19,6	36,9	85,7	114,4	27,1	
Hašiš (kg)	4,6	2,1	2,3	5,9	53,4	
Marihuana (kg)	737,9	595,2	435,0	428,2	983,2	
Kokain (kg)	1,5	3,3	350,8	17,6	9,0	
Amfetamini (kg)	0,9	28,0	3,8	7,2	14,3	
Ekstazi (kom.)	12 905	11 0632	29 840	27 048	33 601	
LSD (doza)	154	192	14	60	21	
Kanabis (biljka)	-	-	-	-	-	
Mak (biljka)						

TRGOVANJE LJUDIMA

U listopadu 2004. god. usklađeni zakon o "trgovini ljudima i ropstvu" (čl. 175 Kaznenog zakona Hrvatske) stupio je na snagu i sada je u potpunosti u skladu sa postojećim međunarodnim standardima i pravnim pojmovima, kao što je opisano u *acquisu* EU-a, Preporuci Vijeća Europe R (2000) 11²²⁵ i tzv. UN "Palermo protokolom"²²⁶. Tako je sada ostvaren cilj "pristupa iz perspektive žrtve"²²⁷, koji je potreban u ovom specifičnom području kriminaliteta, i pozitivni rezultati su ostvareni od jula 2002²²⁸, kada je pokrenut projekt LARA Vijeća Europe. Na primjer, trgovanje ljudima sada se može kazniti kao teško kazneno djelo za koje se izriče zatvorska kazna do najviše 10 godina, a za teže slučajeve (npr. trgovanje djecom, veliki broj žrtava, u okviru zločinačke organizacije, ili ako izazove smrt žrtve trgovanja) od 5 do 15 godina. Zakonski okvir je uspostavljen i za odgovarajuću pomoć i zaštitu žrtava trgovanja ljudima, pravnu, medicinsku i psihološku pomoć, od trenutka njene identifikacije, do konačnog pružanja smještaja²²⁹.

Osim toga, Hrvatska je ocijenila usklađenost svog državnog plana aktivnosti u vezi sa trgovanjem ljudima sa evropskim principima i standardima, osnovala državni odbor za koordinaciju domaćih i regionalnih aktivnosti u područjei suzbijanja trgovanja ljudima, koji sačinjavaju predstavnici svih relevantnih ministarstava, hrvatskog Sabora, Državnog odvjetništva, nevladinih organizacija i medija.

Iako su potvrđeni slučajevi trgovanja ljudima rijetki (2005: 6 slučajeva trgovanja ljudima, od toga 2 vezana za organizirani kriminalitet), može se stvoriti sljedeća slika:

Regrutiranje počinje u zemlji odakle su žrtve, mahom su to Moldavija, Bugarska, Rumunjska, Albanija, ali i Ruska Federacija, Ukrajina, Crna Gora, Srbija, Bosna i Hercegovina i Hrvatska. Odredišne zemlje su uglavnom Austrija, Belgija, Francuska, Njemačka, Grčka, Italija, Nizozemska, Španjolska i Velika Britanija²³⁰. Zbog svog geografskog položaja, Hrvatska je izgleda klasična

²²⁵ Ministarsko vijeće Vijeća Europe, Preporuka akcije protiv trgovanja ljudima u svrhu seksualne eksploatacije, br. R (2000) 11.

²²⁶ Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovanja ljudima, naročito ženama i djecom, kao dopuna Konvencije UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (UNTOC), koju je Republika Hrvatska ratificirala kao jedno od prvih projektnih područja početkom 2003. godine.

²²⁷ Kao što godinama traži VOICE, ad-hoc radna grupa od više od 40 NVOa aktivnih u područjei trgovanja ljudima.

²²⁸ Trgovanje ljudima, LARA, reforma kaznenog zakonodavstva u Jugoistočnoj i Istočnoj Europi, detaljnije vidjeti Izvješće sa "LARA regionalni seminar", postupak, Zagreb, 1-4. april 2003.

²²⁹ Hrvatska obavještava o identifikaciji, od 2002. godine, 45 žrtava trgovanja ljudima ukupno, koje su dobile potpun program pomoći i zaštite.

²³⁰ "Trgovanje ljudima radi seksualne eksploatacije u EU: perspektiva Europol", januar 2006.

tranzitna zemlja za trgovanje ljudima iz Centralne, Jugoistočne i Istočne Europe prema Zapadno Evropskim zemljama. Uz veću slobodu kretanja unutar Europe neizbježno mreže trgovanja ljudima počinju da se okreću i ka projektnim područjima. Hrvatska obavještava da statistički pokazatelji jasno ukazuju na to da ona postaje i zemlja odredišta.

Trgovci ljudima u Hrvatskoj uglavnom su državljani Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Srbije i Italije, ali zabilježeni su i državljani zemalja polazišta, kao što su Moldavija, Ukrajina, Rumunjska i Bugarska. U većoj mjeri kriminalci iz ovog područja umiješani su i u drugi oblike kriminaliteta, posebno u ilegalnu migraciju, krivotvorenje dokumenata, seksualne zločine i organiziranu prostituciju.

Hijerarhijska podjela obilježava organizacione strukture grupa umiješanih u trgovinu ljudima, i na međunarodnom i na domaćem nivou. Sve osobe u lancu trgovanja ljudima zarađuju različito, zavisno od zemlje iz koje dolazi žrtva, transporta, vrste regrutiranja itd. Precizan i ukupan iznos zarade od ovog kriminaliteta nije znan. Prihodi od zarade se obično investiraju u nekretnine, pokretnu imovinu, korupciju i financiranje drugih ilegalnih aktivnosti. Rute za krijumčarenje i trgovinu ljudima slične su kao u drugim zemljama u regiji. U svim slučajevima koji su istraženi granice su se prelazile ilegalno ili preko graničnih prelaza upotrebom krivotvorenih ili djelimično krivotvorenih dokumenata.

Regrutiranje, transport, transfer i eksploatacija ne razlikuju se od onih u drugim projektnim područjima i slični su i iskustvima EU država.

KRIJUMČARENJE OSOBA

Za razliku od trgovanja ljudima, Kazneni zakon Hrvatske u članku 177. opisuje "protuzakonito prebacivanje osoba preko državne granice" kao lakše kazneno djelo, za koje je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 3 godine. Ako to kazneno djelo učini organizirana zločinačka grupa, zatvorska kazna se izriče od 1 do 10 godina. Hrvatska je klasična tranzitna zemlja na putu ka Evropskoj uniji.

2005. godine otkriveno je i prijavljeno 260 kaznenih djela (sa 270 ilegalnih migranata) iz člana 177. KZ-a. U odnosu na 2004., kada je bilo 194 kaznena djela (sa 223 ilegalna migranta), vidljiv je porast 34,02%.

Ilegalna migracija i prelazak preko Hrvatske uglavnom se odvija preko "zelenih granica" (teškim kamionima, automobilima i terenskim vozilima, često korištenjem modificiranim prostorom za transport, ili jednostavno pješice) u Sloveniju i "plavih granica" (čamcima, gliserima, trajektima), uglavnom u Italiju. Transport preko Hrvatske odvija se iznajmljenim automobila, taksi vozilima, kombijima i manjim kamionima.

Što se tiče etničkih obilježja ilegalnih migranata, bilježe se uglavnom državljani Albanije, Turske i Kine, ali i migranti iz drugih Jugoistočnoeuropskih zemalja, Istočne Europe, Azije, Afrike i drugih dijelova svijeta.

Organizirane kriminalne grupe u ovom području vertikalno su ustrojene, s jasno definiranim zadacima i vezama sa međunarodnim kriminalnim grupama od početne do završne faze krijumčarskog lanca. Analiza je pokazala tijesnu saradnju krijumčara iz Hrvatske sa onima iz Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Srbije, gdje se migranti prikupljaju i pripremaju za sljedeću fazu svog ilegalnog puta kroz Hrvatsku.

GOSPODARSKI KRIMINALITET I KOMPJUTERSKI KRIMINALITET

Hrvatska je osnovala poseban odjel za gospodarski kriminal i korupciju, koji se bavi svim vrstama kaznenih djela kojima se ugrožava imovina, kako javna tako i privatna, pranjem novca, vlasništvom

na intelektualnim pravima i korupcijom. Ukupno je zabilježeno oko 6.600 kaznenih djela, 2,35 procenata manje nego 2004. god. (približno 6.750). Najčešća kaznena djela u 2005. godini bila su: zlouporaba službene dužnosti i službene ovlasti, prijevarena, nedozvoljeno korištenje autorskog djela, izbjegavanje carinske kontrole, zlouporaba ovlasti u gospodarskom poslovanju i krivotvorenje službene isprave.

Porast kaznenih djela vezanih za kompjuterski kriminalitet i kaznena djela protiv intelektualnog vlasništva (2004: 928 kaznenih djela, 2005: 1009 kaznenih djela²³¹) treba posmatrati kao posljedicu unapređenja zakonodavnih i administrativnih struktura i nedavno započelih mjera kontrole. Hrvatska je potpisala "Konvenciju o kompjuterskom kriminalitetu" još u studenom 2001. god. koja je stupila na snagu tek u julu 2004., kao i Protokol uz tu konvenciju u siječnju 2003. god. o inkriminiranju djela rasnog i ksenofobičnog karaktera učinjenog putem kompjuterskih sistema. Osim toga, osnovana je posebna jedinica u okviru Odjela za gospodarski kriminalitet, koja se bavi kompjuterskim kriminalitetom i zaštitom intelektualnog vlasništva, a u Kaznenom zakonu Hrvatske unaprijeđen je opis kaznenih djela i doneseni su novi članovi kojima se uređuju nove pojave, kao što su dječija pornografija u kompjuterskom sistemu, oštećenje kompjuterskih podataka, programa i sistema, kompjutersko krivotvorenje i prijevarena, što je sve tek nedavno stupilo na snagu (u listopadu 2004. godine).

Procijenjeno je da počinitelji kompjuterskog kriminaliteta ne rade kao pripadnici organiziranih zločinačkih grupa. Hrvatska je počela da stiče iskustvo, poboljšava svoju osposobljenost i uvodi kvalitetne mehanizme za analizu ovog kriminalnog područja. Zbog činjenice da je veliki dio kompjuterskog kriminaliteta tzv. "kriminalitet kontrole" (nema prijava policiji od strane žrtava, tako da agencije za provedbu zakona moraju ova djela otkrivati praćenjem interneta i provođenjem operativne analize), brojke su niske (2005: 2 kaznena djela dječije pornografije u kompjuterskom sistemu, 11 kaznenih djela protiv integriteta kompjuterskih podataka, programa i sistema, 6 kaznenih djela kompjuterskog krivotvorenja i 15 kaznenih djela kompjuterske prijevare).

Kaznena djela kao zlouporaba čekova odnosno kreditnih kartica (299) ili povreda intelektualnog vlasništva (342) ili povrede patentnih prava (7) dominiraju i motiviraju razvoj piratske proizvodnje u Hrvatskoj.

KORUPCIJA

Značajan razvoj broja kaznenih djela vezanih za korupciju (2002: 430 kaznena djela; 2003: 329 kaznenih djela; 2004: 266 kaznenih djela; 2005: 442 kaznena djela) treba protumačiti. Prije svega, to bi moglo biti posljedica zakašnjele statističke evidencije, na taj način dolazimo do izbalansiranog prosjeka (oko 370 kaznenih djela godišnje) i izjednačujemo neobjašnjiv pad u 2004. godini. Drugo, može se vidjeti kao posljedica unaprijeđenih zakonodavnih i administrativnih struktura, provedenih i usvojenih u vezi sa Državnim programom za suzbijanje korupcije iz 2001. godine, kao i programom iz 2006. godine usvojenim u ožujku 2006. godine, čime se taj razvoj tumači kao unaprijeđenje aktivnosti agencija za provedbu zakona.

Kazneni Zakon i Zakon o kaznenom postupku su također bili dopunjeni sa relevantnim članovima a koji opisuju i kažnjavaju djela korupcije, a što je uslijedilo nakon usvajanja UNTOC konvencije, Konvencije Vijeća Europe o kibernetičkom kriminalitetu i Kazneno pravne konvencije Vijeća Europe. Državni program za suzbijanje korupcije iz 2006. godine predviđa ustanovljavanje, tijekom ove godine, Anti-korupcijskog tijela - «Državnog vijeća» - usmjerenog na praćenje provedbe Državnog programa, u isto vrijeme zaduženog za javnu edukaciju i prevenciju korupcije.

²³¹ Kao što izvještava Centar za kompetenciju iz Jugoistočne Europe na Sveučilištu u Grazu (Austrija), hrvatsko piratstvo softvera još uvijek iznosi visokih 58 posto. Šteta nanosena proizvođačima softvera povećala se za 5 milijardi US dolara na približno 50 milijardi, kako pokazuje istraživanje analitičke tvrtke IDC CEMA, što je predstavljeno Udruženju poslovne alijanse (BSA) u Zagrebu, u prosincu 2005.

Član 21. Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta opisuje šest različitih koruptivnih kaznenih djela koja spadaju u korupciju, kao što su zlouporaba službene dužnosti i službenih ovlasti, davanje i primanje mita, zlouporaba u vršenju dužnosti u organima vlasti, nesavjesnost u stečajnom postupku i druga. Osim toga, 2004. godine izmijenjen je Kazneni zakon kako bi se predvidjelo kažnjavanje potkupljivanje u poslovanju. Hrvatska je naglasila značaj provođenja pripremljenih zakonskih propisa, kao što je akt o "spriječavanju sukoba interesa u obavljanju javne dužnosti", "Odgovornost pravnih subjekata za kaznena djela", "zaštita svjedoka", "suzbijanje pranja novca", "međunarodna pravna pomoć u kaznenim stvarima" i "pravo na pristup informacijama". Na žalost, nije usvojen akt o finansiranju političkih stranaka. Međutim, brojke su i dalje niske i međusobno različite čak i unutar odgovora Hrvatske na upitnik.

Većina koruptivnih kaznenih djela je zlouporaba službene dužnosti i službene ovlasti (259), zlouporaba u vršenju dužnosti u organima vlasti (10) i davanje i primanje mita (139), što zajedno čini više od 90 osoba svih koruptivnih kaznenih djela.

PRANJE NOVCA

Hrvatska zakonski definira pojam pranja novca u članku 279. svog kaznenog zakona, za koje je predviđena kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina; a kada je kazneno djelo učinio pripadnik grupe ili zločinačke organizacije, kazna iznosi od 1 do 10 godina. Financiranje terorista je posebno kazneno djelo koje je definirano u članu 187a. Kaznenog zakona.

Na osnovu kriminalističke analize koju provode hrvatske agencije za provedbu zakona, ukupna zarada od kriminaliteta iznosi u prosjeku 1,5 milijardi eura godišnje (nastala od npr. gospodarskog kriminaliteta i trgovanja drogom), što se mora smatrati minimumom (npr. nisu dati podaci o ilegalnoj imigraciji ili trgovini ljudima) i najnižim nivoom "crnog novca" koji treba "oprati da bude bijel", kao što se pretpostavlja, najčešće ulaganjem u nekretnine. Hrvatska, bez sumnje, ima morsku obalu atraktivnu za investitore podjednako legalnih i ilegalnih sredstava, domaće i strane. Ovi resursi su podložni postupku pranja ilegalnog novca putem kupovine ili gradnje nekretnina i zahtijevaju pažljiv monitoring i kombinaciju preventivnih i represivnih mehanizama kako bi se sačuvao njihov integritet i kapacitet ili ekonomski razvoj. Nedavni slučajevi korupcije ureda za zemljišne knjige i pravosuđa ilustriraju tu potrebu²³².

Uprkos ovim procjenama, samo je nekoliko slučajeva pranja novca kako je predviđeno u čl. 279. Kaznenog zakona prijavljeno (8), ali očekuje se da će opasnost od organiziranog kriminaliteta rasti u budućnosti, posebno zbog tendencije kriminalaca da ulaze u političke i ekonomske elitne krugove kao način da poprave svoj javni položaj i utječu na političke, ekonomske i administrativne odluke koristeći pri tom novac zarađen kriminalitetom. Korupcija koja povezuje organizirani i gospodarski kriminalitet predstavlja glavno sredstvo za ulazak u vladajuće strukture.

²³² Vidi članak *Zaposlenik državne administracije u Makarskoj pod istragom*, HINA, Jutarnji List, 12. svibanj 2005. i *Hrvatska: Rad u toku*, autora Anne McTaggart i Drage Hedla u Osijeku, IWPR br. 562, 27. lipanj 2005.).

4.4 CRNA GORA

Rat i sankcije iz 90ih godina, postojanje državne zajednice Srbije i Crne Gore od 2003. do 2006. godine, te proces sticanja nezavisnosti, bili su praćeni raznim izazovima svojstvenim ovoj zemlji. U te izazove spada i otvaranje prostora i mogućnosti za kriminalne aktivnosti, uključujući i nedozvoljenu trgovinu i pranje novca.

Vrlo je malo raspoloživih informacija o opasnosti i prijetnji koju crnogorskoj državi i društvu predstavlja organizirani kriminalitet. Tijela gonjenja nisu prikupljali informacije o organiziranom kriminalitetu prije definiranja koncepta ovog kaznenog djela u kaznenom zakonodavstvu iz 2004. godine. Ipak, u pregledu stanja u područji gospodarskog kriminaliteta kojeg je pripremila Vijeće Europe²³³, Crna Gora je za 2003. godinu prijavila ukupno 81 kazneni predmet iz područja organiziranog kriminaliteta; oni se uglavnom odnose na trgovinu drogama (32 predmeta), trgovanje ljudima (28 predmeta), gospodarski kriminalitet (28 predmeta) i reketarenje/iznuđivanje/ucjenu (16 predmeta).

Ministarstvo unutarnjih poslova i policijska uprava preduzeli su niz raznih mjera kako bi unaprijedili borbu protiv organiziranog i gospodarskog kriminaliteta – naročito u područji krijumčarenja – dajući u Glavi 30. Zakona o kaznenom postupku Crne Gore pravnu definiciju “organiziranog kriminaliteta”, u skladu sa Konvencijom UNTOC i drugim međunarodnim standardima. Organizirani kriminalitet može obuhvatiti bilo koje teško kazneno djelo pod uslovom da su ispunjeni organizacijski kriteriji.

Iako su tijela Crne Gore poboljšali svoju statističku evidenciju i analizu kriminaliteta, ipak nisu dali nikakve podatke za 2004. godinu. U 2005. godini, posebni tužitelj Crne Gore za organizirani kriminalitet zaprimio je 14 prijave protiv 58 kriminaliteta koji su učestvovali u organiziranim kriminalnim grupama. Kaznene prijave obuhvaćaju 85 različitih kaznenih djela, uglavnom prijave i kompjuterske prijave (22 predmeta), krijumčarenje (cca 10 predmeta), trgovanje drogama i slična kaznena djela (10 predmeta), zlouporabe službenog položaja (10 predmeta), pranje novca i nedozvoljeno posjedovanje oružja i eksplozivnih tvari (po 7 predmeta). Nadležni sudovi istovremeno su dovršili istrage protiv 35 organiziranih kriminaliteta, dok su suđenja protiv njih 13 još uvijek u tijeku ili tek predstoje. Izvješća iz ovog projektnog područja u vezi nekoliko vrsta kaznenih djela govore da postoje poteškoće u odgovaranju na određena pitanja zbog manjka adekvatnih ili sveobuhvatnih procjena, podataka i analiza. Dakle Crna Gora tek treba uspostaviti kvalificiran sistem za prikupljanje podataka i analiziranje iz područja organiziranog kriminaliteta.

Stoga se može zaključiti da je teško izvršiti sadržajnu i svrsishodnu procjenu opasnosti, ali na osnovu dostupnih informacija može se reći da su trgovanje ljudima, trgovanje drogama i oružjem/eksplozivnim tvarima, zatim gospodarski kriminalitet i korupcija glavni problemi u regiji. Kao posljedica toga teško je izvršiti svrsishodnu procjenu odnosno analizu situacije u vezi sa organiziranim i gospodarskim kriminalitetom u Crnoj Gori.

NEDOZVOLJENA TRGOVANJE OPOJNIM DROGAMA

Stiče se utisak da trgovanje drogama predstavlja izrazit problem, naročito trgovanje marihuanom iz Albanije i heroinom iz Turske. Kriminalne aktivnosti koje se odnose na opojne droge znatno utiču na porast broja ovisnika, kao i na strukturu kriminaliteta, odnosno na porast broja određenih vrsta kaznenih djela, te pojavu novih vrsta kaznenih djela. U 2005. godini, podnesene su 3 kaznene prijave protiv 10 počinitelja za 10 kaznenih djela iz područja organiziranog kriminaliteta. Crna Gora je uglavnom tranzitna zemlja, ali neke droge, naročito kokain i kanabis, koje se uglavnom prebacuju putevima, konzumiraju se i u samoj zemlji.

²³³ Vijeće Europe, “Izvješće o stanju iz područja organiziranog kriminaliteta za 2005. godinu sa posebnim osvrtom na gospodarski kriminalitet”, prosinac 2005.

Sintetičke droge, kao što je ekstazi, relativno su nove u Crnoj Gori, i njihovo prisustvo je registrirano u nekoliko posljednjih godina. U akcijama zapljene i oduzimanja ovih opojnih droga, došlo se do zaključka da one dolaze iz Srbije. Logotipi na zaplijenjenim tabletama ekstazija međusobno se razlikuju, kao uostalom i njihova kvaliteta, što pokazuje da izvori snabdijevanja i kanali krijumčarenja ovih droga nisu stabilnog karaktera. Prisustvo "spida (*speed*)" zabilježeno je u nekima od akcija zapljene droge od stranih državljana. Neke druge droge, kao što su opijum, ulje hašiša, te droge tipa amfetamina i LSD, na tržištu droga pojavljuju se samo sporadično.

Proizvodi od kanabisa, uglavnom marihuana, koja u Crnu Goru dolazi preko Albanije, smatraju se vrlo kvalitetnim (visoka razina THC). Na ilegalnom crnogorskom tržištu marihuana je najčešća opojna droga, i uživaju je kako maloljetnici tako i ljudi srednje dobi. Iz do sada procesuiranih predmeta može se zaključiti da je teritorija Crne Gore također tranzitna zona, preko koje se prebacuju veće količine ove vrste droga, namijenjenih tržištima u Srbiji, Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. Tranzitne kriminalne aktivnosti koje se odnose na ovu vrstu droge vrše organizirane grupe krijumčara, najčešće miješanog etničkog porijekla, sa točno utvrđenim ulogama i hijerarhijom.

Heroin se sve češće pojavljuje u Crnoj Gori. Na domaćem tržištu heroin se uglavnom krijumčari iz Albanije, iako određene količine dolaze i iz Turske morskim putevima. U uličnoj prodaji heroin je obično smeđkaste boje, pomiješan sa različitim supstancama kao što su paracetamol, brašno i ostale.

Kokain u Crnu Goru stiže preko luke Bar, ali također i krijumčarskim kanalima iz Albanije. Zabilježeni su i slučajevi transporta kokaina iz zemalja Južne Amerike, korištenjem morskih puteva, gdje se obično radi o većim količinama ove vrste opojne droge, i to visoke kvalitete. Veći transporti kokaina obično su tranzitnog karaktera i usmjereni su ka tržištima zapadne Europe.

Počinitelji kaznenih djela trgovanja i raspačavanja droga imaju različite stupnjeve organizacije, u zavisnosti od prostorne orijentiranosti njihovih aktivnosti (lokalna, regionalna, međunarodna). Primijećeno je postojanje određenih hijerarhijskih struktura, ponekad sa jakim rodbinskim vezama, naročito u onim grupama koje djeluju prema međunarodnom tržištu. Također je zabilježena i njihova umiješanost u druge područje teških kaznenih djela (ubojstva, otmice, iznuđivanje/ucjena itd.). Nema detaljnijih podataka o strukturi, sastavu i načinu rada ovih organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u trgovinu drogama. Ne postoje ni procjene o dobiti ostvarenoj od trgovanja drogama u Crnoj Gori²³⁴.

Tabela 9: Tabela pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Crna Gora)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					17,6	
Hašiš (kg)					10,5	
Marihuana (kg)					367,5	
Kokain (kg)					0,03	
Amfetamini (kg)*						
Ekstazi						
LSD (doze)						
Kanabis (biljke)						
Mak (biljke)						

* u 2005. godini ukupno je zaplijenjeno 0,00079 kg sintetičkih droga

TRGOVANJE LJUDIMA

Kazneni zakon Crne Gore u svom članu 444. definira trgovanje ljudima u skladu sa europskim i međunarodnim standardima, sa predviđenim kaznama u rasponu od 1 do 10 godina zatvora za klasične prestupe, dok se za teška kaznena djela iz ove područja (ukoliko nastupi smrt osobe) kazne

²³⁴ Prema podacima za period 2001-2004. godina, organi gonjenja godišnje zaplijene približno 10-15kg heroina i 1.000 kg kanabisa, sa 250-300 počinitelja.

kreću od najmanje 3 do 10 godina zatvora. Pored toga, član 446. Kaznenog zakona predviđa kaznu za zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu.

Problem trgovanja ljudima postao je prisutniji u javnosti nakon slučaja sa jednom Moldavkom iz 2002. godine, što je potaknulo organe vlasti da preduzmu određene mjere na njegovom suzbijanju²³⁵. U 2003. godini prijavljeno je ukupno 28 slučajeva trgovanja ljudima uz umiješanost organiziranih kriminalnih grupa, ali nisu dati nikakvi podaci u vezi broja organiziranih kriminalnih grupa umiješanih u trgovanje ljudima. Čini se da je organizirano trgovanje ljudima u padu, s obzirom da su u 2005. godini kaznene prijave podnesene protiv svega 3 osobe za 3 počinjena kaznena djela iz područje organiziranog kriminaliteta, konkretno trgovanja ljudima, gdje je došlo do ilegalnog prebacivanja 23 osobe-žrtve ove trgovanja.

Tipični počinitelj djela trgovanja ljudima opisuje se kao *“nezaposleni muškarac iz Crne Gore ili Srbije, slabog imovinskog stanja, sa srednjoškolskim obrazovanjem, razne životne dobi”*. U svim ovim slučajevima primijećeno je nasilno kršenje prava pojedinaca i zastrašivanje, a u nekoliko njih i postojanje hijerarhijske strukture.

Detaljniji podaci i informacije o trgovanju ljudima nisu dostupni jer nije urađena nikakva analiza.

KRIJUMČARENJE LJUDI

Ilegalni prelazak državne granice kažnjiv je prema članu 405. Kaznenog zakona. Krijumčarenje ljudima je izgleda u padu zbog liberalizacije i izmjena u regionalnom režimu izdavanja viza, što se naročito odnosi na krijumčarenje ljudi iz Albanije. Strožiji vizni režim kojim se nalaže pribavljanje viza za građane Albanije i Kosova prilikom ulaska u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku nehotice je doveo do povećanog interesa za krijumčarenje ljudi preko granice. U periodu između siječnja i rujna 2004. godine²³⁶, zabilježena su 372 slučaja ilegalnog prelaska granice: Nije međutim zabilježeno za koliko se od ovih slučajeva može reći da su počinjeni od strane organizirane kriminalne grupe. U 2005. godini nije podnesena niti jedna kaznena prijava u smislu krijumčarenja ljudi.

Do ilegalnih prelazaka državne granice u regiji dolazi iz slijedećih pravaca:

- sa teritorije zemalja jugoistočne Europe (Rumunjske, Bugarske i “Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije”) preko Crne Gore prema Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i zemljama članicama EU;
- sa teritorije Kosova preko Bosne i Hercegovine, Hrvatske ili Crne Gore prema Sloveniji i dalje ka drugim zemljama EU;
- sa teritorije Albanije preko Bosne i Hercegovine, Hrvatske ili Crne Gore prema Sloveniji i dalje ka drugim zemljama EU;
- iz Republike Albanije preko luke Bar na Jadranskom moru, prema Italiji i dalje ka drugim zemljama EU.

S obzirom da je Crna Gora tranzitna zona za ilegalne imigrante, ova pojava izgleda nema nekog očiglednog utjecaja na društvo i gospodarstvo Crne Gore. Treba međutim primijetiti da bi Ministarstvo unutarnjih poslova i policijska uprava trebali priznati da ne posjeduju podatke i procjene o eventualnoj zaradi koju ostvaruju kriminalne grupe umiješane u krijumčarenje ljudi preko granice, odnosno o kasnijem korištenju ili zloupotrebi tako stečenih sredstava.

GOSPODARSKI KRIMINALITET I KOMPJUTERSKI KRIMINALITET

²³⁵ “Izvješće o stanju iz područja organiziranog kriminaliteta za 2005. godinu” Vijeća Europe, sa posebnim osvrtom na gospodarski kriminalitet, prosinac 2005.

²³⁶ Za 2004. godinu nema nikakvih podataka.

Slično kao i u drugim zemljama i područjima u regiji, Crna Gora gospodarski kriminalitet ubraja među najveće prijetnje, jer se zbog njega gube veliki dijelovi državnih prihoda zbog utaje poreza i izbjegavanja plaćanja carinskih davanja putem krivotvorenja isprava i djelovanja fiktivnih tvrtki registriranih u inozemstvu, te indirektnim šemama trgovanja sa susjednim zemljama. Nestašica određenih strateških dobara ranih 90-ih (energija, hrana, mnoštvo posrednika itd.) poslužila je kao plodno tlo za širenje tzv. sive ekonomije i gospodarskog kriminaliteta. Pored toga, Crna Gora je okružena zemljama sa različitom gospodarskom stabilnošću i u odnosu na njih, a naročito na Srbiju, ima potpuno drugačiji sistem oporezivanja, naplaćivanja carinskih davanja i ostale manje sistemske razlike.

U Glavi 23. Kaznenog zakona Crne Gore definirana su sva kaznena djela protiv "platnog prometa i poslovnih aktivnosti". Pored toga, Glava 34. "kaznena djela protiv službene dužnosti", Glava 33. "kaznena djela protiv pravnih transakcija" i Glava 22. "kaznena djela protiv imovine" pokrivaju širok spektar kaznenih djela koja spadaju pod gospodarski kriminalitet²³⁷. Međutim, tijela vlasti Crne Gore na kraju su bili prinuđeni priznati da nisu u stanju sastaviti objedinjenu i potpunu bazu podataka koja bi im omogućila da izvrše zadovoljavajuću i detaljnu analizu organiziranog gospodarskog kriminaliteta, ali su ipak bili u mogućnosti da daju neke osnovne brojke:

U 2004. godini, policija je podnijela 1320 kaznenih prijava (u odnosu na 1358 u 2003. godini) protiv 1572 počinitelja (u odnosu na 1811 u 2003. godini) za svih 1707 (u odnosu na 1877 u 2003. godini) registriranih djela gospodarskog kriminaliteta (organiziranog i neorganiziranog). Ukupni gubitak prihoda uzrokovan ovim djelima dostiže 17,2 milijuna eura (u odnosu na 16,5 milijuna u 2003. godini). Krivotvorenje službenih isprava i nezakonita trgovanje, praćena djelima zlouporabe službenog položaja, prijekare, i nezakonitog eksploatiranja šuma dominirala su u domeni gospodarskog kriminaliteta u nekoliko posljednjih godina. Nijedan od ovih predmeta nije dobio kvalifikaciju da ga je počinila organizirana kriminalna grupa.

U 2005. godini registrirano je ukupno 1.872 kaznenih djela gospodarskog kriminaliteta (10,37% više u odnosu na 2004), dok je podneseno 1.437 kaznenih prijava (9,44% više u odnosu na 2004) protiv 1.723 počinitelja (10,16% više u odnosu na 2004). Ukupni gubitak prihoda prouzročen ovim djelima dostiže približno 30,5 milijuna eura (88,6 više u odnosu na 2004). Međutim, u području organiziranog kriminaliteta podneseno je samo 6 kaznenih prijava protiv 36 počinitelja za 54 počinjena kaznena djela, uglavnom krijumčarenje (15), prijekara (15), zlouporaba službenog položaja (10), pranje novca (7) i krivotvorenje novca (3).

Počinitelji kaznenih djela iz područja gospodarskog kriminaliteta uglavnom su tvrtke i osobe na visokim poslovnim i državnim položajima. Ne može se povući jasna linija razdvajanja u vezi nacionalne odnosno etničke strukture, socijalnog staleža ili stupnja obrazovanja pripadnika organiziranih kriminalnih grupa, ali se ipak može reći da sofisticirani kriminalitet iziskuje više ili čak visoko fakultetsko obrazovanje. Umjesto nasilja ili zastrašivanja, koriste se korupcija i ostale profinjene metode utjecaja.

Krijumčarenje akciznim robama preko državne granice i dalje predstavlja problem, iako je nekada široko rasprostranjeno krijumčarenje cigaretama sada znatno smanjeno. Krijumčarenje naftom i naftnim derivatima s druge strane je dovelo do gubitka prihoda u iznosu od 9 milijuna eura u 2003. godini, a primijećeno je i krijumčarenje velikih količina gotovog novca. Pored jedne morske luke, nekih graničnih područja i morske obale, većina ekonomskih aktivnosti obavlja se ili ide preko glavnog grada, u kojem živi više od trećine stanovništva Crne Gore, što je možda omogućilo da se financijske istrage koncentriraju na jedno određeno područje. Iako ne postoje procjene vrijednosti ove sive ekonomije, ipak se može reći da ona ima značajan negativan utjecaj s obzirom na relativno malu veličinu unutrašnjeg tržišta Crne Gore. Trgovci krijumčarenom robom drže konkurentne cijene tako što izbjegavaju plaćanje poreza i doprinosa, što bi ukupnu cijenu njihove robe uvećalo za 200%. Krijumčari visokotarifnom robom ne djeluju u okviru neke jasno definirane hijerarhijske strukture,

²³⁷ Kao što je predloženo u Preporuci Vijeća Europe R (81)12.

već od prilike do prilike sklapaju saveze unutar Crne Gore, a i preko granice sa grupama iz susjednih zemalja. Krijumčarenje visokotarifnih proizvoda (cigareta, nafte i naftnih derivata) znatno je smanjeno nakon ukidanja sankcija i intenziviranja napora usmjerenih ka efikasnijoj provedbi zakona u periodu nakon 2000. godine. Praksa krijumčarenja vremenom se mijenjala kako bi se prilagodila novim prilikama, tako da krijumčari još uvijek uspijevaju izbjeći sve napore tijela gonjenja integrirajući se u europske i svjetske krijumčarske tijekove i distribuciju zakonito i nezakonito proizvedenih cigareta²³⁸. Krijumčarski kanali iz Crne Gore uglavnom su već presječeni, ali su uspostavljene nove rute preko Bugarske, Hrvatske, Kosova, Rumunjske i 'Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije'.

Ustanovljen je i zakonski okvir za *kompjuterski kriminalitet*, koji bi mogao poslužiti za borbu protiv ove vrste kriminaliteta (Glava 28. Kaznenog zakona), a koji obuhvaća širok spektar kaznenih djela protiv sigurnosti kompjuterskih podataka. Međutim, tijela Crne Gore objavili su da ova vrsta organiziranog kriminaliteta nije značajno prisutna na teritoriji ove zemlje. U 2005. godini podnesene su samo 2 kaznene prijave protiv 7 počinitelja za 7 počinjenih kaznenih djela, uz ostvarenu nezakonitu dobit od nekih 27.000 eura. Stoga su tijela Crne Gore objavila da ne raspolažu dovoljnim informacijama na osnovu kojih bi se mogla izvršiti odgovarajuća analiza karakteristika, prometa i utjecaja na gospodarstvo, društvo, vladavinu prava itd.

KORUPCIJA

Razni članci Kaznenog zakona Crne Gore reguliraju rastući problem korupcije, koji sve više predstavlja svojevrsan izazov uspješnoj akciji protiv organiziranog kriminaliteta – uključujući kazneno gonjenje i sudsko procesuiranje počinitelja djela iz ove područjei.

U 2005. godini, klasični oblik korupcije (davanje i primanje mita) registriran je u svega 6 slučajeva. Međutim, niti jedno od ovih kaznenih djela nije počinjeno niti je bilo povezano sa organiziranim kriminalitetom, odnosno nije bilo počinjeno na organiziran način. Ovo također vrijedi i za prijavljena djela povezana sa korupcijom, kao što su zlouporaba službenog položaja (167 slučajeva), zlouporaba ovlasti u gospodarstvu (25 slučajeva) ili nesavjestan rad u službi (9 slučajeva).

Korupcija se smatra nekom vrstom "dopunskog kriminaliteta", i za nju ne postoje nikakve konkretne organizirane kriminalne grupe, već ona manje više predstavlja sredstvo za činjenje drugih kaznenih djela.

Na osnovu ovih skromnih i osnovnih podataka nije bilo moguće izvršiti jednu sveobuhvatnu analizu karakteristika i prometa – naročito u jako pogođenim sektorima, te utjecaja na društvo, gospodarstvo, vladavinu prava, demokraciju itd. U svakom slučaju, korupcija se smatra najopasnijom u procesu privatizacije, prostornog planiranja, građevinskih poduhvata i javne nabave.

PRANJE NOVCA

Iako je koncept pranja novca tek nedavno uveden u pravni i institucionalni okvir Crne Gore (članak 268. Kaznenog zakona), smatra se da je ova vrsta kriminaliteta također komplementarna drugim predikatnim djelima, uglavnom onima počinjenim u okviru organiziranog kriminaliteta (trgovanje drogom) ili u slučajevima zlouporabe službenog položaja. Pored toga, u Crnoj Gori financiranje terorizma predstavlja posebno kazneno djelo u okviru Kaznenog zakona.

U 2005. godini podnesene su samo 2 kaznene prijave protiv 7 počinitelja 7 kaznenih djela vezanih za organizirani kriminalitet. Još jedan prijavljeni pojedinačni slučaj, u kojem je iznos opranog novca bio 287.000 eura, nije bio počinjen u organiziranom obliku.

²³⁸ Vidi takođe Profil projektnog područja za Srbiju.

Crna Gora, dakle, ne raspolaže točnim pokazateljima koji bi omogućili analizu nivoa štetnog utjecaja pranja novca na društvo, gospodarstvo itd., iako je jasno da ovaj štetni utjecaj postoji i da se može pretpostaviti da pribjegavanje korupciji može biti instrument za obavljanje aktivnosti vezanih za pranje novca.

4.5 SRBIJA

Rat i sankcije iz 90-ih godina suštinski su utjecali na politički, gospodarski i društveni život u Srbiji, otvarajući jedinstven prostor za rast organiziranog kriminaliteta, ne samo u Srbiji već u čitavoj regiji. Smjena Miloševićevog režima u 2000. godini na vlast je dovela novu vladu koja je bila voljna da se suoči sa poslijeratnim izazovima tranzicijskog društva, uključujući i borbu protiv organiziranog kriminaliteta. Nakon atentata na premijera Zorana Đinđića 2003. godine i policijske akcije "Sablja" koja je potom uslijedila, a koja je praktično obezglavila Zemunski klan, Srbija je krenula putem ozbiljnih napora u borbi protiv organiziranog kriminaliteta.

Razbijanje Zemunskog klana, iako uspješno izvedeno, okarakterizirano je kao samo još jedno "grebanje po površini"²³⁹. Međutim, nedavni rezultati istrage²⁴⁰ i informacije o prisluškivanim telefonskim razgovorima u periodu priprema za pokušaj atentata na premijera Dodika²⁴¹ od strane peteročlane bande izvršitelja, profesionalnih ubojica srpske i hrvatske nacionalnosti, a zbog njegovog angažmana u zagovaranju i aktiviranju politike protiv organiziranog kriminaliteta i objavljivanja formiranja Posebnog odjela za unapređivanje borbe protiv organiziranog kriminaliteta, te njegovih često javno objavljenih za direktni sukob sa "jedanaest izvođača u procesu privatizacije", pokazuju upravo suprotno.

U izvjesnoj mjeri već su poduzete aktivnosti na rješavanju problema povezanosti između službi osiguranja, organiziranog kriminaliteta, političara, gospodarstva i bivših (para)vojnih formacija koje je podupirao Miloševićev režim, a koje su nastale u toku rata 90-ih godina. Pokrenuti su reformski procesi u cilju razdvajanja obavještajnih službi sigurnosti i policije, i uvođenja civilnog nadzora i transparentnosti u rukovođenju sektorom sigurnosti. Njihov uspješan završetak i održivost, uz rješavanje raznih problema koji se odnose na uhićenje bivšeg generala vojske bosanskih Srba Ratka Mladića i ostalih osoba optuženih za ratne zločine te njihovo izručenje Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije u Hagu²⁴², biti će od ključnog značaja za smanjivanje prijetnje organiziranog kriminaliteta u Srbiji, odnosno za ponovno pokretanje preliminarnih pregovora sa EU za sklapanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju²⁴³. Ovi pregovori prekinuti su svibnja 2006. godine zato što Srbija do isteka roka 30. travnja nije izručila bjegunca Ratka Mladića. Pored toga, Beograd i Podgorica bi trebali otpočeti konstruktivne i ubrzane pregovore o svom "baršunastom razdvajanju" nakon povijesnog referenduma o samostalnosti Crne Gore svibnja 2006. godine.

Sada obje strane moraju poštivati pravila koja su dogovorile razne stranke uz podršku EU i moraju se pridržavati standarda usaglašenih sa EU u pogledu gašenja njihove labave federacije. EU će uskoro prezentirati modificirani mandat za pregovore sa Srbijom kao pravnom nasljednicom Srbije i Crne Gore.

Srbija je usvojila novi Kazneni zakon, koji je stupio na snagu 1. siječnja 2006. godine, i koji npr. sadrži pravne definicije pojmova kao što su "organizirani kriminalitet", "organizirana kriminalitetna grupa" i "druga organizirana kriminalitetna grupa"²⁴⁴ sa kaznama zatvora od 4 godine pa na više.

²³⁹ Razgovor iz 2005. godine sa pripadnikom tijela gonjenja Srbije.

²⁴⁰ Kao što su uhićenja pripadnika moćne organizirane kriminalne grupe Magdina početkom 2006. godine, koji su već prije dijelom bili osuđeni na kazne dugotrajnog zatvora.

²⁴¹ Oslobođenje, Dnevni avaz i Slobodna Bosna, 15-19. svibnja 2006, bilten Centra za jugoistočnu Europu Sveučilišta u Gracu (Austrija).

²⁴² Mladić je optužen za masakr 8.000 Bošnjaka u Srebrenici 1995. godine, kao i za opsadu Sarajeva koja je trajala 43 mjeseca, u kom periodu je poginulo 10.000 civila.

²⁴³ "EU je spremna nastaviti pregovore onog dana kada bude ostvarena puna suradnja," Povjerenik EU za proširenje, Ollie Rehn, u svom uvodnom obraćanju na sastanku Pakta za stabilnost u Jugoistočnoj Europi, Beograd, 23. svibnja 2006.

²⁴⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o organizaciji i nadležnostima državnih tijela u suzbijanju organiziranog kriminaliteta, 11. travnja 2003

Stoga nema jasnih brojčanih pokazatelja o organiziranom kriminalitetu, a postojeći podaci su razvrstani u različite vrste kriminaliteta ili se razlikuju od godine do godine prethodnog perioda²⁴⁵.

S obzirom na moć organiziranog kriminaliteta – financijsku i svaku drugu – čini se da kriminalitet vezan za trgovinu drogama, krijumčarenje ljudi i gospodarski organizirani kriminalitet za Srbiju predstavlja glavnu prijetnju. Korupcija, privatizacijske prijevare i pranje novca stečenog profitiranjem od kriminaliteta izazivaju zabrinutost slično kao i u drugim projektnim područjima. Nakon 2000. godine smanjeno je krijumčarenje visokotarifnih roba (nafte i cigareta), uz poboljšanje efikasnosti naplate javnih prihoda. Međutim, socijalne, ekonomske i političke posljedice nezakonitog bogaćenja umanjuju povjerenje javnosti u vladajuće strukture, policijska i pravosudna tijela. Veći broj predmeta iz područja organiziranog kriminaliteta okončan je izricanjem osuđujućih presuda, dok je broj ubojstava značajno pao od promjene režima 2000. godine²⁴⁶. Iako su postignuti pozitivni rezultati, tekući proces protiv osumnjičenih za ubojstvo premijera Đinđića predstavlja test za vraćanje povjerenja javnosti u sistem²⁴⁷.

NEDOZVOLJENA TRGOVANJE OPOJNIM DROGAMA

Srbija je prvenstveno klasična "tranzitna zemlja" – ponekad "zemlja privremenog odredišta" – ali sve više i više također postaje i "zemlja krajnjeg odredišta", prije svega na tržištu marihuane, a sve više i sintetičkih droga. S obzirom na svoj zemljopisni položaj, organizirana trgovina drogama trenutno predstavlja jedan od najopasnijih oblika organiziranog kriminaliteta u Srbiji, čija su meta veći gradovi u zemlji, kao što su Beograd, Novi Sad, Niš i Kragujevac, gdje su policijska tijela i izvršila najveće zapljene.

Tijela gonjenja u Srbiji uspješno su učestvovala u nizu međunarodnih policijskih operacija, naročito u kontroliranim isporukama i zajedničkim aktivnostima – u vezi psihotropnih supstanci i **supstanca**. Srbija ostvaruje tijesnu saradnju sa Centrom SECI, usvojila je Nacionalnu strategiju za borbu protiv ovisnosti o drogama, i formirala Nacionalnu komisiju za opojne droge kako bi vršila koordinaciju svih aktivnosti na nacionalnom nivou, kontrolirala pravilnu primjenu svih konvencija čija je Srbija potpisnica, te osigurala međunarodnu saradnju. Također su usvojene izmjene i dopune "Zakona o opojnim drogama" a donesen je i novi "Zakon o **supstancama**".

Nema sumnje da preko teritorije Srbije prolaze poznate "Balkanske rute". Heroin u Srbiju dolazi iz Avganistana preko Albanije/Crne Gore, Bugarske (granični prelaz *Gradina*), Kosova i Metohije, ili Kosova i Crne Gore, a iz Srbije ide dalje u Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i EU (granični prelaz *Đeneral Janković*). Sintetičke droge (ekstazi) češće dolaze iz zemalja EU i u Srbiju ulaze preko Mađarske i Hrvatske. Kanabis dolazi iz Crne Gore i Albanije, a nedavno otkrivene krijumčarske rute iz Srbije idu prema Mađarskoj. Nisu poznati nikakvi podaci za 2004. i 2005. godinu.

Sintetičke droge (ekstazi i amfetamini), koje su jako popularne kod mladih ljudi, veoma su prisutne na domaćem tržištu – i cijenama su dostupne za sve socijalne kategorije – uglavnom dolaze iz Nizozemske. Međutim i u samoj zemlji je otkriveno nekoliko laboratorija za proizvodnju ekstazija,

²⁴⁵ U 2004/2005. godini procijenjeno je da postoje 62 grupe sa nekih 420 članova. "Izvješće o stanju u području organiziranog kriminala za 2005. godinu" Vijeća Europe, sa posebnim osvrtom na prijetnju gospodarskog kriminaliteta, pregled po zemljama, prosinac 2005.

²⁴⁶ Prema riječima jednog visokog policijskog dužnosnika, broj ubojstava pao je sa 200 na 60 godišnje nakon pada Miloševićevog režima. Intervju, lipanj 2005.

²⁴⁷ CNN 22.12.2003: Protiv ukupno 36 osumnjičenih članova bandi i pripadnika elitne policijske jedinice podignuta je optužnica za "kazneno udruživanje" u cilju svrgavanja Đinđićeve vlade. Ukupno je uhićeno 21 osoba protiv kojih će biti vođen postupak na sudu. Đinđić, prvi demokratski lider Srbije u 50 godina, ubijen je ispred zgrade Vlade Srbije 12. ožujka 2003. godine. Među okrivljenima kojima će se suditi biti će i bivši zamjenik zapovjednika paravojne jedinice Crvene beretke Zvezdan Jovanović, 38, koji je optužen da je osbno ispalio hitce kojima je ubijen Đinđić. Navodnom mozgu čitave operacije, bivšem zapovjedniku Crvenih beretki Miloradu Lukoviću "Legiji", i još 14 drugih osoba osumnjičenih za planiranje ili učestvovanje u ubojstvu, biti će suđeno u odsutnosti.

nakon čega je uslijedilo uhićenje glavnih organizatora i vlasnika tvrtki koja su poslužila kao paravan za ove radnje. Zaplijenjeno je blizu 2 milijuna tableta ekstazija, kao i 20 tona kiseline neophodne za proizvodnju ekstazija, u vrijednosti od nekoliko milijuna eura. Slično kao i u Bosni i Hercegovini, policija je i u Srbiji otkrila mrežu trgovaca kemijskim **supstancama** uvezenim iz Francuske, Češke i Rumunjske, koji se onda krijumčare u Bugarsku i Tursku.

Proizvodi od kanabisa (hašiš, marihuana) su najrasprostranjenije droge u Srbiji i kao takve predstavljaju najveći problem. Dok je u 2003. godini otkrivena i zaustavljena proizvodnja nekih 2.000 stabljika marihuane u jednom napuštenom rudniku, za 2004. i 2005. nije prijavljena nikakva proizvodnja kanabisa. Kanabis se uglavnom uvozi i relativno je niske cijene, što ga čini pristupačnim za široke slojeve.

Heroin zauzima drugo mjesto po prisutnosti na srbskom tržištu, s obzirom da prodaja i krijumčarenje heroina spada u najprofitabilnije kriminalne aktivnosti. Do sada nije otkrivena nikakva proizvodnja heroina u Srbiji. Većina heroina potiče sa Kosova, tako da policija Srbije ostvaruje redovnu saradnju sa UNMIK-om i policijom Kosova u predmetima koji se odnose na trgovinu heroinom, iako bi po mišljenju organa Srbije razmjena informacija mogla biti i bolja.

Trgovanje *kokainom* uglavnom je namijenjena lokalnom tržištu, ali može se reći da su veće količine u tranzitu preko Srbije. Trgovačke rute su izgleda u posljednje vrijeme uveliko izmijenjene, tako da sada kokain brodovima iz Latinske Amerike, često pakiran u bocama, stiže u luke Grčke, Crne Gore, Hrvatske, Albanije i Italije, a odatle se kamionima prijevozi u Srbiju i dalje ka EU. Policijska tijela Srbije su u sklopu zajedničke istražne operacije sa drugim snagama policije, uglavnom talijanskim, učestvovali u akciji zapljene 200 kg kokaina (190 kg je zaplijenjeno u Italiji, a 10 kg u Srbiji). Kriminalne grupe umiješane u trgovinu kokainom su jako dobro organizirane i imaju efikasne strategije prijevoza robe.

Prema raspoloživim informacijama, preko 60% organiziranih kriminalnih grupa u Srbiji je umiješano u trgovinu drogom. Oko 50% ovih grupa je, pored trgovanja drogom, umiješano i u delikte nasilja kao što su ubojstva, ucjene, otmice i iznuđivanje, iako je broj ovih djela znatno pao nakon 2003. godine. Kao što je utvrdio i UNMIK, najorganiziranije i najjače kriminalne grupe u Srbiji koje se bave trgovinom drogama jesu albanske grupe, čiji su članovi uglavnom porijeklom sa Kosova i južne Srbije.

Također se stiče utisak da su bugarske i albanske kriminalne organizacije jedni drugima konkurencija u pogledu dominacije na ilegalnom tržištu droga u Srbiji. Kao i u Albaniji, organizirane kriminalne grupe rade na konsolidiranju svog utjecaja, dok u isto vrijeme šire svoje aktivnosti kako na druga ilegalna tržišta tako i na legalne poslove. Što se tiče trgovaca drogom domaćeg porijekla, policijska akcija "*Sablja*" razbila je nekoliko organiziranih kriminalnih grupa i neutralizirala jednu od najvećih mreža za trgovinu i rasturanje heroina u Srbiji i drugim europskim zemljama.

Najveća od ovih grupa, "*Zemunski klan*"²⁴⁸, imao je šest podgrupa koje su se bavile rasturanjem i prodajom, sa svojim vlastitim mrežama. Klan je bio ozloglašen po čestom pribjegavanju sili u discipliniranosti svojih članova i osoba koja im se nađu na putu. Nakon što je ovaj klan razbijen²⁴⁹, riješen je veći broj slučajeva ubojstava i pokušaja ubojstava. Vođe klana su svoju zaradu ulagali u pokretnu i nepokretnu imovinu te luksuznu robu. Kako bi osigurali svoje poslove, koristeći svoju ogromnu finansijsku moć koja se procjenjuje na stotine milijuna eura, klan je podmićivao dužnosnike u pravosuđu i policiji, i čak osnovao jednu medijsku kuću kako bi vršio utjecaj na javno mjenje. Nezakonitu dobit su uglavnom ulagali u privatizaciju, nekretnine, komercijalne poslove itd.

²⁴⁸ Zemun je naselje pored Beograda.

²⁴⁹ Nakon ubojstva pokojnog premijera Đinđića (ožujak 2003), identificirane su 123 grupe sa 844 članova. Policijska operacija "*Sablja*", koja je uslijedila odmah nakon toga, pomogla je u razbijanju veza kriminalnih mreža u Srbiji sa onima na Kosovu i Metohiji, čime je znatno promijenjena struktura organiziranog kriminaliteta u Srbiji.

Tabela 10: Tabelarni pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Srbija)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)			262 995,0	469 604,0	342 010,0	
Hašiš (kg)			648,1	3 350,1	8 020,0	
Marihuana (kg)			774 284,1	3 901.870,1	1 142.005,0	
Kokain (kg)			5 336,1	15 468,0	5 321,0	
Amfetamini (kg)			113,1	6,1	1,1	
Ekstazi (tablete)			76 194	9 260	7 539	
LSD (doze)			167	102	1 013	
Kanabis (biljke)			2 000			
Mak (biljke)						
Čl. 245. KZ (predmeti)			2 276	3 879	4 968	

TRGOVANJE LJUDIMA

U pogledu trgovanja ljudima, Srbija je postigla značajan napredak u usklađivanju svojih zakonskih propisa sa međunarodnim standardima. Od 1. siječnja 2006. godine, novi Kazneni zakon sadrži pravne definicije za trgovanje ljudima (član 388. KZ), u skladu sa međunarodnim konvencijama, sa zatvorskim kaznama koje se kreću u rasponu od 2 do 12 godina; u teškim slučajevima (kao što su trgovanje maloljetnim osobama, trgovanje ljudima koja dovede do teških tjelesnih povreda, trgovanje ljudima od strane organizirane grupe) minimalna propisana kazna zatvora iznosi od tri do pet godina; ako dođe do smrti neke osobe, kazna se penje na čak 10 godina. Implementirane su i posebne odredbe u članak 389. KZ "Trgovanje djecom radi usvojenja" i članak 390. KZ "Zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu"²⁵⁰.

Zbog svojeg zemljopisnog položaja i ekonomskih faktora, naročito siromaštva i nezaposlenosti, društveno marginaliziranih grupa (Romi) itd., Srbija se smatra prvenstveno zemljom tranzita i prolaznom destinacijom za građane Rumunjske, Bugarske, Ukrajine i Moldavije. Što se tiče trgovanja djecom, uglavnom Romima, Srbija je zemlja porijekla ovih žrtava, dok je u pogledu trgovanja ljudima radi radne eksploatacije Srbija uglavnom tranzitna zemlja, ali sve više postaje i zemlja porijekla.

Trgovanje ljudima, uglavnom radi seksualne eksploatacije, prosjačenja i prisilnog rada, u većini slučajeva spada u organizirani kriminalitet. Počinitelji su izgradili čitave međunarodne mreže, ali zabilježeno je i djelovanje manjih grupa koje se ne uklapaju u pravnu definiciju «organiziranog kriminaliteta» kakvu daje Kazneni zakon Srbije. Prema podacima nadležnih tijela Srbije, u 2004. godini zabilježeno je oko 10 kriminalnih grupa sa približno 100 članova, koje su bile umiješane u trgovanje ljudima. Nažalost, sličnih ili bar uporedivih podataka nema za 2005. godinu. Ove grupe su uglavnom aktivne u pograničnim područjima, dobro su organizirane i blisko povezane sa kriminalnim grupama u susjednim i drugim zemljama, kao što su Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Mađarska, Italija, «bivša Jugoslovenska Republika Makedonija», Rumunjska, Slovenija, Turska i Ukrajina.

Grupe su fleksibilne i vrlo lako sklapaju saveze ako im je to u zajedničkom interesu. Koriste šifre za međusobnu komunikaciju i sastaju se na mjestima gdje se nalaze žrtve trgovanja ljudima. Kao svojevrsno osiguranje svojih poslova, koriste takozvane «čistače» - vozila koja idu ispred «transporta» kako bi upozorili na eventualne opasnosti. Vođe ovih kriminalnih grupa nikada direktno ne učestvuju u ovim aktivnostima, ali su odgovorni za plaćanje po obavljenom transportu. Novac se često prenosi preko banke «Western Union». Zarada se ulaže u komercijalne poslove, te pokretnu i nepokretnu imovinu.

²⁵⁰ Službeni list Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005

Broj žrtava trgovanja ljudima koje stižu u Srbiju kao zemlju krajnjeg odredišta donekle je izgleda pao u posljednjih nekoliko godina²⁵¹, prvenstveno zbog novih viznih režima za građane Rumunjske i Moldavije. U 6 proteklih godina, MUP Srbije zabilježio je 314 slučajeva trgovanja ljudima, sa 286 počinitelja. Novi trend je izgleda da se žrtve vrbuju na lokalnom nivou (preko Interneta) i putem interne trgovanja, u okviru koje građani Srbije prvo bivaju eksploatirani u samoj Srbiji a tek onda se prijevoze u druge zemlje.

Od kako su skloništa za žrtve trgovanja ljudima osigurana siječnja 2002. godine, do danas je utočište u njima potražilo oko 190 žrtava (od kojih su 151 bili strani državljani) uz brigu i nadzor «Službe za koordinaciju i zaštitu žrtava trgovanja ljudima». U 2005. godini ukupni broj ovih žrtava bio je 44, od kojih su njih 21 bili strani državljani, iz Moldavije (8), Ukrajine (6), Rumunjske (3), Hrvatske, Rusije i Konga (po jedno).

Nedavni naponi tijela gonjenja usmjereni su prema razbijanju mreža trgovanja djecom preduzimanjem mjera protiv roditelja koji prodaju svoju djecu i protiv osoba koja tu djecu kupuju. U dva slučaja podnesene su kaznene prijave za trgovinu ljudima radi prisiljavanja na brak – u oba slučaja žrtve su bile kćerke koje su njihovi roditelji prodali za 300 eura u jednom i za nekretnine u drugom slučaju. U 2005. godini zabilježeno je da je od pomenute 44 žrtve njih 9 bilo maloljetno (7 iz Crne Gore, Srbije, i po jedno iz Bugarske i Rumunjske).

Pošto je samo jedna od 20 kaznenih prijava dovela do nepravomoćne presude kojom je izrečena zatvorska kazna za 4 počinitelja, u trajanju od 3 do 8 godina, nema elemenata za izvlačenje zaključka o mrežama i sistemima organiziranog kriminaliteta u ovoj domeni. U pomenutom slučaju se radi o grupi od 3 državljana Srbije, jednog Ukrajine i jednog Bosne i Hercegovine – koji je i bio organizator grupe – koji su vrbovali 2 žrtve Ukrajinke kako bi ih prevezli u Italiju i natjerali da se bave prostitucijom.

KRIJUMČARENJE LJUDI

Srbija je svoj Kazneni zakon uskladila sa međunarodnim standardima²⁵². "Nedozvoljen prelazak državne granice i krijumčarenje ljudi" propisano je člankom 350. KZ, sa kaznama u rasponu koji zavisi od vrste krijumčarenja ljudi.

Krijumčarenje ljudi kao kriminalitetna aktivnost uzima sve više maha, uglavnom zbog toga što ono na neki način služi kao zamjena za trgovinu drogama, a donosi dobru zaradu sa manje rizika. U 2005. godini, ukupno 1.076 stranih državljana je ilegalno ušlo na teritorij Srbije, što u usporedbi sa 2004. godinom (1.053 stranih državljana) predstavlja porast od 2%. Gledajući međutim na spolnu strukturu krijumčarenih osoba, potrebno je istaknuti da je došlo do mnogo većeg porasta krijumčarenih žena: u 2004. godini bilo je 58 žena, a u 2005. čak 115, što predstavlja porast od skoro 100%. Ovo se tumači na način da bi značajan dio ovih žrtava zapravo mogle biti žrtve trgovanja ljudima radi seksualne eksploatacije. Također je zabilježen i porast krijumčarenja maloljetnih osoba (2004: 85 stranih državljana, 2005: 135 stranih državljana), što predstavlja jedan alarmantan porast od oko 60%.

Krijumčarenje migranata generalno organiziraju osobe iz zemlje porijekla žrtava skupa sa krijumčarima iz regiji, i za njih naplaćuju od 2.500 do 8.000 eura. Najnoviji trendovi krijumčarenja ukazuju na prebacivanja manjih grupa od 4 do 8 osoba, ili čak samo jednu do dvije osobe, uz korištenje putničkih vozila, kombija i kamiona sa posebno ugrađenim "bunkerima". Ilegalni migranti prijevoze se automobilima do granice, gdje ih preuzimaju "vodiči" koji ih onda pješice

²⁵¹ Prema nadležnim tijelima u Srbiji, 2000. godine u restoranima i hotelima "radilo" je 2.000 stranih državljanke. U 2003. godini ova brojka pala je na 203.

²⁵² Službeni list Republike Srbije, br. 85/2005, 88/2005 i 107/2005.

prebacuju preko granice. Po prelasku granice preuzima ih drugo vozilo do naredne granice sa Mađarskom ili Hrvatskom, a odatle dalje do zemlje krajnjeg odredišta u EU.

Prema podacima iz 2003. godine, presječena su 22 kanala putem kojih je bilo prokrijumčareno 247 osoba.

U 2004. godini zabilježeno je da su najčešći migranti kroz Srbiju bili državljani Rumunjske, uglavnom iz ekonomskih razloga, nakon čega slijede migranti iz Avganistana, Iraka i Turske (uglavnom Kurdi). Nedavno presijecanje krijumčarskih mreža preko aerodroma u Sarajevu i Prištini uzrokovalo je preusmjeravanje krijumčarskih ruta na Bugarsku i Rumunjsku, odakle se državljani Turske onda krijumčare u Srbiju na svom putu prema zapadnim zemljama.

U 2005. godini je ipak podneseno 37 kaznenih prijava protiv 87 počinitelja (73 državljana Srbije, 5 Kine, 4 BiH, 3 Makedonije, 1 Nizozemske i 1 Indije) zbog toga što su počinili 37 kaznenih djela krijumčarenja 219 migranata, uglavnom iz Albanije (92), Kine (56), Turske (29), Crne Gore, Srbije sa Kosovom/Metohijom (21), Indije (8), Bangladeša (4), Sri Lanke (4), Ukrajine (2) i Rumunjske (1).

Napori usmjereni prema suzbijanju krijumčarenja ljudi obuhvaćaju bolju kontrolu granica, donošenje propisa kojima se regulira režim izdavanja viza, poboljšane i koordinirane mjere represije protiv kriminalnih grupa umiješanih u krijumčarenje, te kontrolu objekata za koje se sumnja da se u njima skrivaju migranti, kao i efikasan sistem izvještavanja sa sveobuhvatnom i kvalificiranom analizom kriminaliteta.

GOSPODARSKI KRIMINALITET I KOMPJUTERSKI KRIMINALITET

Nedavni pregled situacije vezane za organizirani kriminalitet u Europi²⁵³ ukazuje na to da u Srbiji organizirani *gospodarski kriminalitet* predstavlja glavno tržište za aktivnosti organiziranog kriminaliteta (38 slučajeva organiziranog gospodarskog kriminaliteta od ukupno 92 predmeta u kojima su vođene istrage u 2003. godini), nakon čega dolazi krijumčarenje i trgovanje ljudima (27 predmeta) i trgovanje drogom (15 predmeta). Posebno štetnim smatraju se djela iz područja financijskog kriminaliteta, uključujući i pranje novca i korupciju. Kao i u ostalim zemljama jugoistočne Europe, djela prijevare, kao npr. pronevjere i zlouporabe povjerenja, uz porezne i carinske prijevare, osnivanje fiktivnih tvrtki i lažne stečaje, predstavljaju najčešće oblike gospodarskog kriminaliteta. Za 2004. i 2005. godinu međutim nema podataka o kretanjima u gospodarskom kriminalitetu, osim nekih informacija o *kompjuterskom kriminalitetu*, krijumčarenju i piratstvu.

Krijumčarenje visokotarifnih roba (cigareta, nafte i naftnih derivata) znatno je smanjeno nakon ukidanja sankcija i akcija policijskih tijela u periodu od 2000. godine. Načini krijumčarenja su shodno tome promijenjeni kako bi se prilagodilo novim okolnostima i uspjelo oduprijeti naporima tijela gonjenja, istovremeno nastavljajući integraciju u europske i svjetske krijumčarske tokove i raspačavanje zakonito i nezakonito proizvedenih cigareta. Krijumčarene cigarete skrivaju se u teretnim i putničkim vozilima, ili se pakiraju kao druga vrsta namirnica (smrznuto voće ili brašno namijenjeno kao humanitarna pomoć).

Kao i u drugim zemljama regije, trgovanje cigaretama i drugim **akciznim** robama obavlja se preko fiktivnih tvrtki i krivotvorenih dokumenata. Također su primijećeni slučajevi proizvodnje krivotvorene robe za krijumčarenje, trgovanja alkoholnim pićima proizvedenim od sirovina uvezenih preko fiktivnih tvrtki, a odnedavno i namirnicama kojima je istekao rok trajanja.

²⁵³ "Izvješće o stanju iz domene organiziranog kriminaliteta za 2005. godinu" Vijeća Europe, sa posebnim osvrtom na prijetnju gospodarskog kriminaliteta, pregled po zemljama, prosinac 2005.

Piratsvo je doživjelo svoj procvat u 90-im godinama. Početkom 2003. godine, poduzet je veći broj mjera²⁵⁴ na suzbijanju piratstva, što je dovelo do zapljene preko 60.000 video kazeta i CD-ova, te velikih količina video i audio opreme korištene za snimanje slike i zvuka, kao i kompjuterskog softvera.

PRANJE NOVCA

Što se tiče *pranja novca*, većina opranih sredstava potiče od utaje poreza, zatim trgovanja drogom i trgovanja ljudima, te konačno od delikata nasilja kao što su iznuđivanje i otmice. Međutim, bez obzira na predikatna kaznena djela, smatra se da su počinitelji kaznenih djela pranja novca obično pripadnici organiziranih kriminalnih grupa sa poslovnim i iskustvom iz ekonomije. Zarada se uglavnom investira u privatizaciju, nekretnine i pokretnu imovinu u raznim državama, ili se prebacuje na bankovne račune u zemlji i inozemstvu. Veliki transferi novca obavljaju se preko Mađarske, Cipra i Austrije, kao i "off-shore" računa. Počinitelji ovih djela uglavnom su osobe sa poslovnim i iskustvom u ekonomiji.

Novi Kazneni zakon Srbije u članu 231. daje pravnu definiciju pranja novca, i za počinitelje propisuje maksimalnu kaznu zatvora od 10 godina i oduzimanje nezakonito stečene dobiti. Također je regulirano i "financiranje terorizma" (članak 393. KZ), povezanost sa terorizmom (članak 312. KZ), međunarodni terorizam (članak 391. KZ) i uzimanje taoca (članak 392. KZ). Pored toga, pri Službi za borbu protiv organiziranog kriminaliteta formirano je "Odjeljenje za borbu protiv pranja novca", a pred usvajanjem je i Posebni akt o sprječavanju terorističkih aktivnosti.

Nadležna tijela u Srbiji imaju podatke o samo jednoj kaznenoj prijavi podnesenoj protiv troje knjigovođa koji su pomagali organiziranoj kriminalnoj grupi. Ovo odjeljenje je učestvovalo u ukupno pet istraga uključujući i jedan predmet gdje je predikatno djelo bila otmica.

KORUPCIJA

Novi Kazneni zakon koji je stupio na snagu 1. siječnja 2006. godine ispunjava međunarodne standarde pisanja zakona u pogledu aktivnosti povezanih sa korupcijom. U posljednje tri godine, i pored novih propisa o "Protuzakonitom posredovanju" (članak 366. KZ), "Primanju mita" (članak 367. KZ) i "Davanju mita" (članak 368. KZ), borba protiv korupcije nije postigla očekivane rezultate.

Korupcija i dalje predstavlja duboko ukorijenjenu, široko rasprostranjenu i pogubnu pojavu, kojom se manje više nadležni bave samo verbalno ili u okviru zakonskih odredbi, ali ne i njihovom realizacijom. U 2003. godini u Srbiji je zabilježeno 18 slučajeva korupcije koji se odnose na organizirani kriminalitet, počinjenih od strane 4 organizirane kriminalne grupe sa 81 počiniteljem. Iako nadležna tijela Srbije nisu bili u mogućnosti prikupiti odgovarajuće statističke podatke ili bar izvješća o broju ovih predmeta u 2005. godini, predpostavlja se da je njihov broj i dalje velik.

²⁵⁴ Formiranje Odbora za suzbijanje piratstva, koji je usvojio razne zakonske propise i poduzeo mjere protiv zlouporaba prava na intelektualno vlasništvo.

4.6 KOSOVO

Posljednje područje koje je bilo zahvaćeno ratovima u bivšoj Jugoslaviji 1990-ih godina, pokrajina Kosovo, slično kao i Bosna i Hercegovina, suočava se sa izazovima poslijeratne obnove i tranzicije pod upravom UNMIK-a. Na pragu najvažnije faze pregovora o budućem statusu pokrajine pod okriljem UN-a, neizbježno se nameću pitanja u vezi trenutne situacije sa izgradnjom institucija u područje sigurnosti i sloboda, usvajanja neophodnih zakona i konvencija koje zadovoljavaju europske odnosno međunarodne standarde, te njihove stvarne primjene uključujući i obuku policijskih tijela. Od posebnog interesa trebala bi biti situacija u borbi protiv organiziranog kriminaliteta, naročito borba protiv organiziranih kriminaliteta albanske nacionalnosti.

Kosovo se s jedne strane suočava sa raseljavanjem stanovništva, uništavanjem imovine, prevaziđenom tehnologijom, zastojeima u procesu privatizacije na koji sjenku bacaju utjecaji političara i kriminaliteta, jednim općim nivoom nestabilnosti, kolapsom proizvodnog sektora, visokim stupnjem nezaposlenosti²⁵⁵ i smanjenim životnim mogućnostima za ogromnu većinu mlade populacije²⁵⁶. Od završetka sukoba na Kosovu 1999. godine, iz pokrajine je izbjeglo oko 200.000 Srba, a tamo još uvijek živi njih oko 100.000. Nedavno su²⁵⁷ Srbi u sjevernom dijelu Kosova proglasili izvanredno stanje i zaprijetili prekidom odnosa sa UNMIK-om zbog nedovoljne zaštite od nasilnih napada.

S druge strane, Kosovo ima policijsku službu koja je, u poređenju sa drugim policijskim službama u regiji, adekvatno opremljena i dobro obučena, naročito ako se pogledaju jedinice za borbu protiv organiziranog kriminaliteta, uprkos manjku ljudstva i iskustva u primjeni novih smjernica i procedura (radi se o još uvijek vrlo mladoj policijskoj službi). U prošlosti je postojala djelimično konkurentna i nepovjerljiva "suradnja" sa Jedinicom civilne policije UNMIK-a (CIVPOL) koja se sastojala od policajaca iz 50 različitih zemalja, bez Ministarstva unutarnjih poslova i bez sveobuhvatne strategije u pogledu europskih ili međunarodnih standarda²⁵⁸, bez kvalitetnih sistema izvještavanja, sa manjkavim ili nekompatibilnim bazama podataka, nepoznatim ili nejasnim organizacionim strukturama, još uvijek bez zakona o zaštiti svjedoka (koji su bitni naročito za istrage ratnih zločina), i sa još mnogo drugih primjedbi. U međuvremenu je skoro u potpunosti izvršena tranzicija Odjela za organizirani kriminalitet u lokalnu instituciju, te stoga i KPS preuzima sve veću odgovornost a strani službenici prepuštaju vodeće pozicije i ostaju da djeluju samo kao posmatrači i savjetnici.

Sve u svemu učinjen je nezadovoljavajući napredak u uspostavi "majke svih standarda", pravnoj državi – a tu je i još nedefinirani konačni status pokrajine²⁵⁹. Više nego u drugim susjednim projektnim područjima, politički i gospodarski vakuum dao je puno prostora organiziranom kriminalitetu.

Privremeni kazneni zakon Kosova (PKZK), koji je stupio na snagu krajem travnja 2004. godine, pravno je definirao pojam "organizirana kriminalitetna grupa". Međutim, u članu 274. PKZK nekoliko odredbi odražavaju pojam "organiziranog kriminaliteta", sa propisanom kaznom zatvora od minimalno 5 godina (za osnivače odnosno "rukovoditelje" organiziranih kriminalnih grupa

²⁵⁵ AGEF Priština "Pregled nezaposlenosti", objavljen na sajtu www.agef-saar.de, 22. ožujka 2005. godine, koji nezaposlenost procjenjuje na preko 60%.

²⁵⁶ Za stanje u kome se nalazi gospodarstvo Kosova vidi *De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story*, Inicijativa za stabilnost u Europi, ožujak 2002, www.esiweb.org

²⁵⁷ Reuters, 13. lipanj 2006 (<http://de.today.reuters.com/news/news>).

²⁵⁸ Dana 9. lipnja 2006. godine, Međunarodna kontakt grupa (Francuska, Njemačka, Italija, Rusija, Velika Britanija i SAD) nadležnim organima Kosova predala je spisak 13 minimalnih ustavnih standarda koji trebaju biti ispunjeni do kraja ove godine. Zaštita manjina predstavlja jednu od ključnih tema za buduću razvoj.

²⁵⁹ Erhard Busek, Koordinator EU za Balkan, u intervjuu za "Berliner Zeitung", 13. 06. 2006. godine Busek je izjavio: "Radim pod pretpostavkom da će Srbija, *srednjoročno gledano*, izgubiti i Kosovo".

predviđena je minimalna kazna od 7 do 20 godina), uz olakšice za one koji djelo prijave. UNMIK je prihvatio UN-ovu definiciju organiziranog kriminaliteta²⁶⁰ u okviru njene radne definicije.

Međutim, i pored svih ovih instrumenata i mehanizama, još uvijek je otežana analiza i usporedba sa stanjem u drugim zemljama i svijetu. U 2003. i 2004. godini, ukupno 27 organiziranih kriminalnih grupa počinilo je 27 djela organiziranog kriminaliteta, koja su se odnosila na trgovinu drogama (15 slučajeva i grupa sa nekih 150 počinitelja), trgovinu ljudima (82 slučaja, nije bilo organiziranih grupa, sa 83 uhićene osobe), gospodarski kriminalitet (3 upitna predmeta i grupe sa nekih 600 počinitelja), uz nepoznate podatke o svim drugim vrstama kriminaliteta. Za 2005. godinu nije dat sličan sveobuhvatni pregled.

Postoji spoznaja da na Kosovu još uvijek nema institucije koja bi na zahtjev mogla dati tražene podatke, i generalno je mišljenje da je glavna prijetnja Kosovu međudržavni organizirani kriminalitet umiješan u trgovinu drogama i trgovanje ljudima, krijumčarenje migranata, utaju poreza i korupciju. Organizirane kriminalne grupe locirane na Kosovu uglavnom su organizirane preko porodičnih veza, klanova ili pripadnosti bivšim organizacijama, kao što su Kosovska oslobodilačka armija (KLA), i veoma su zaštićene, kao što stoji u zaključku analize službenih tajnih dokumenata²⁶¹.

NEDOZVOLJENA TRGOVANJE OPOJNIM DROGAMA

Kosovo je ključna lokacija u regiji za mnoge kriminalitete iz jugoistočne Europe. Tijesne veze sa Albancima iz "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" i Albanije, kao i sa albanskom dijasporom, ove organizirane kriminalne bande sa Kosova čini naročito efikasnim u trgovini, i to posebno drogama, i njihovom prebacivanju prema zapadnim tržištima.

Na Kosovu je borba protiv trgovanja drogama organizirana na dva različita nivoa:

- Direkcija za organizirani kriminalitet, *Istrage prekograničnog organiziranog kriminaliteta*, koja se bavi dugoročnim istragama u saradnji sa Švicarskom, Francuskom, Austrijom, Njemačkom, Bugarskom i Turskom. Ova struktura je prije svega formirana da bi se bavila istragama svih vrsta organiziranog kriminaliteta.
- Direkcija za organizirani kriminalitet, Odjel za narkotike, koji se bavi istragama vezanim za opojne droge na teritoriju Kosova.

U 2004. i 2005. godini zabilježeno je ukupno 265 kaznenih djela vezanih za opojne droge, sa 458 počinitelja, koja ne spadaju pod organizirani kriminalitet. Između 2003. i 2005. godine pokrenute su istrage u četiri dugoročna predmeta međudržavnog kriminaliteta vezanog za droge. Između lipnja i prosinca 2003. godine, na Kosovu je zaplijenjeno 38kg heroina, dok je po 24kg i 28kg zaplijenjeno u Italiji i Bugarskoj (a za koje se vjeruje da potiču sa Kosova), što ukupno iznosi 90 kg.

U 2004. i 2005. godini bile su pokrenute istrage u 20 dugoročnih predmeta, od kojih je u njih 6 bilo potrebno ostvariti međunarodnu saradnju. Na osnovu ovih istraga, od siječnja do prosinca 2004. godine na Kosovu je zaplijenjeno 45,5 kg heroina, dok je još 504,5 kg zaplijenjeno u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švicarskoj, Srbiji, Bugarskoj, i Albaniji (odakle se vjeruje da ova droga i potiče), što ukupno iznosi 550 kg heroina zaplijenjenog u ovom periodu. Pet dugoročnih istraga su trenutno u toku.

²⁶⁰ Konvencija UNTOC, koja se može smatrati do sada najvažnijim pokušajem postizanja globalne suglasnosti o konceptu organiziranog kriminaliteta, stupila je na snagu u rujnu 2003. godine. Do 2006. godine već su je potpisale i ratificirale sve zemlje u regiji.

²⁶¹ Njemačka federalna obavještajna služba, Analiza organiziranog kriminala na Kosovu, 22. veljače 2005; Centralna obavještajna jedinica UN - Izvješće od 29.12.2003; Izvješće KFOR o organiziranom kriminalitetu; svi citirani u članku o Kosovu koji je u listu "Die Weltwoche" br. 43/2005, objavio J. Roth.

U 2005. godini bile su pokrenute istrage u ukupno 15 predmeta vezanih za krijumčarenje droge od strane organiziranih kriminalnih grupa sa preko 55 umiješanih osoba²⁶². U srednje velikim količinama, trgovci i krijumčari drogom koristili su turistička vozila sa austrijskim, njemačkim, srbskim i švicarskim tablicama kako bi prevezli između 7 i 32 kilograma heroina sakrivenog u svakom od vozila, uglavnom iz Albanije na Kosovo ili sa Kosova u Italiju u Austriju.

Sintetičke droge (uglavnom amfetamini) dopremaju i raspućavaju organizirane grupe. Nema informacija o tome da ova vrsta droge predstavlja veći problem na Kosovu.

Produkti kanabisa (hašiš, marihuana) sve više postaju dio tržišta droge na Kosovu. Kosovska policija i UNMIK otkrili su i uništili 12 polja kanabisa u 2004. godini.

Heroin, prema podacima iz raspoloživih studija, a u svjetlu ono malo informacija o akcijama zapljene droge na Kosovu, jeste najprisutnija vrsta droge na tržištima na Kosovu, tako da se koordiniranim i usklađenim akcijama na međunarodnom nivou mogu organizirati zapljene velikih količina, kako u zemlji tako i u inozemstvu²⁶³. Međutim, sudeći po procjenama o ogromnim količinama heroina koji prelazi preko Albanije i Kosova, zapljene su još uvijek na srednjem nivou.

Kokain se može naći na domaćem tržištu. Daljih informacija nema.

O kriminalnim grupama i mrežama koje djeluju u zemlji postoje samo oskudne informacije. Prema raspoloživim saznanjima, kosovske kriminalne grupe ne prezaju od upotrebe sile, poduzimaju zaštitne mjere i aktivnosti kao što je kontra-nadzor, a imaju i kodirana i sofisticirana sredstva komunikacije, što sve skupa policiji znatno otežava rad. Pored toga, aktivnosti koje se odnose na pranje novca obično su povezane sa trgovinom drogama.

Tabela 11: Tabelarni pregled zaplijenjenih količina opojnih droga (Kosovo)

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.*
Heroin (kg)	0,82	6,11	46,78	23,28	36,48	5,81
Hašiš (kg)				0,95	0,21	0,26
Marihuana (kg)	30,72	48,05	30,82	23,29	55,30	16,16
Kokain (kg)	0,04	1,41	8,48	0,01	3,79	
Amfetamini (kg)	0,03	0,02		12,00	13,12	
Ekstazi (komada)	4	50	40	56	39,5	
LSD (doze)	1					
Kanabis (biljke)				7 983	31 158	
Mak (biljke)						

* siječanj - svibanj 2006

TRGOVANJE LJUDIMA

Zakonodavstvo Kosova u pogledu trgovanja ljudima ispunjava europske i međunarodne standarde. Član 139. PKZK za ovo djelo propisuje osnovnu kaznu zatvora od 2-12 godina. U težim slučajevima predviđene su i strožije kazne kao npr. u slučajevima trgovanja maloljetnim osobama (3-15 godina), ako se trgovanje vrši u okviru kriminalne grupe (7-20 godina), odnosno ako do trgovanja dođe usljed djelovanja službene osobe u obavljanju svoje dužnosti (5-15 godina).

²⁶² Podaci dobijeni od međunarodnih tužitelja koji djeluju pri Odjelu za pravosuđe UNMIK, podaci Kosovske policijske službe nisu dostupni.

²⁶³ U 2003. godini, u inozemstvu je, a u vezi sa istragama provedenim na Kosovu, zaplijenjeno oko 52,0 kg heroina, uglavnom u Italiji i Bugarskoj. U 2004. godini je, u vezi sa istragama provedenim na Kosovu, u inozemstvu zaplijenjeno oko 504,5 kg heroina, uglavnom u Austriji, Njemačkoj, Italiji, Švicarskoj, Srbiji, Bugarskoj i Albaniji.

Odjel za trgovinu ljudima (THBS)²⁶⁴ Policije UNMIK već je podnio vrlo kvalitetne izvješće u odgovoru na upitnik iz 2005. godine, čime je omogućio detaljniju analizu. Dana 1. studenoga 2005. godine dovršene su razne izmjene u strukturi i nazivima policije, a izvršena je i vjerovatno konačna tranzicija regionalnih odjela THBS pod puno zapovjedništvo KPS, njihova integracija u Odjel za organizirani kriminalitet (DOC) te njihova kompletna regionalizacija. Međunarodni pripadnici policije izgubili su status supervizora i od tada imaju ulogu posmatrača i oficira za vezu.

Svibnja 2005. godine usvojen je Kosovski plan akcije za borbu protiv trgovanja ljudima, kao jedan konsolidirani okvir za sve akcije i aktere koji učestvuju u aktivnostima usmjerenim na sprečavanje trgovanja ljudima.

Na Kosovu je uspostavljena funkcija obavještajnog koordinatora THBS i 2006. godine data je poboljšana analiza. U 2005. godini službenici THBS organizirali su niz seminara obuke. DOC THBS, skupa sa UNMIK-ovom graničnom policijom, učestvuje na dvomjesečnim sastancima sa kolegama iz MUP-a Srbije u okviru Potkomiteta Radne grupe za borbu protiv trgovanja ljudima i krijumčarenja migranata. Ostvarena je i dobro funkcionira tijesna suradnja sa policijskim organima susjednih zemalja i Centrom SECI.

U 2003. godini IOM je prijavio veliki broj stanovnika Kosova (83) koji su bili žrtve interne trgovanja ljudima, a radi se uglavnom o maloljetnim osobama od oko 15 godina starosti²⁶⁵. U 2004. godini, identificirano je 48 žrtava, od kojih su njih 11 bili djeca (ispod 18 godina starosti). Većina žrtava je porijeklom bila iz Moldavije (17), Albanije (13) a samo 11 sa Kosova.

Prema službenim i pouzdanim izvorima UNMIK-ovog THBS-a za 2005. godinu²⁶⁶, zabilježeno je ukupno 95 kaznenih djela trgovanja ljudima, a prijave su podnesene protiv nekih 90 počinitelja, od kojih je njih 34 uhićeno. Većina počinitelja bili su albanske nacionalnosti (45). Ukupno je bilo 49 žrtava trgovanja ljudima, od kojih su 14 bili djeca, a 38 žrtava (11 djece) prihvatili su smještaj u prihvatilištu a djelimično i repatrijaciju (14).

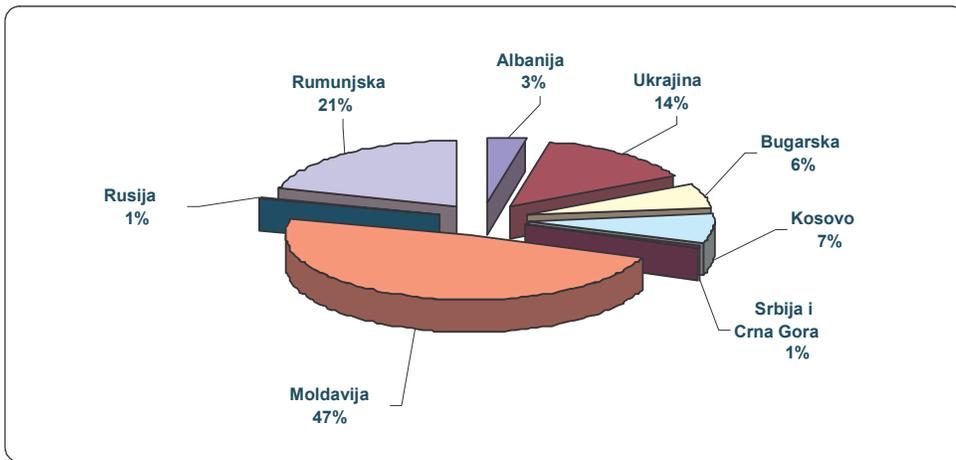
U 2005. godini poduzeto je nekoliko opsežnih i tajnih operacija. Do danas (I/2006) je THBS provjerio 603 objekta, zatvorio njih 15, izvršio 20 uhićenja zbog trgovanja ljudima i prostitucije, i identificirao 20 žrtava, od kojih je za njih 13 osigurana pomoć od strane "DAS-a" (Direktna pomoć za žrtve trgovanja ljudima, kao partnerska suradnja više organizacija, uključujući THBS, Direkciju za organizirani kriminalitet, CSW, IOM i NVO-e). Analiza predmeta u 2005. godini još uvijek pokazuje da je svrha pojave trgovanja ljudima na Kosovu uglavnom seksualna eksploatacija. Kosovo je još uvijek tranzitno područje za strane žrtve trgovanja ljudima, sa uočljivim porastom interne trgovanja ljudima. Kosovo je u manjoj mjeri i područje porijekla žrtava trgovanja ljudima.

²⁶⁴ Ovaj novi naziv bivšoj policiji UNMIK-a dat je u siječnju 2005. godine, Jedinica za istraživanje trgovanja ljudima i prostitucije (TBIU).

²⁶⁵ Vidi izvješće Amnesty International (2004) i IOM (srpanj 2004) str. 63 - 64.

²⁶⁶ THBS - Godišnje izvješće 2005; međunarodni tužitelji, u saradnji sa Odjelom za pravosuđe UNMIK, u istom periodu prijavili su samo 17 slučajeva sa 37 počinitelja, od kojih je 17 na kraju osuđeno.

Dijagram 9: Zemlja porijekla osoba koje su bile predmet trgovanja ljudima na Kosovu 2004. godine

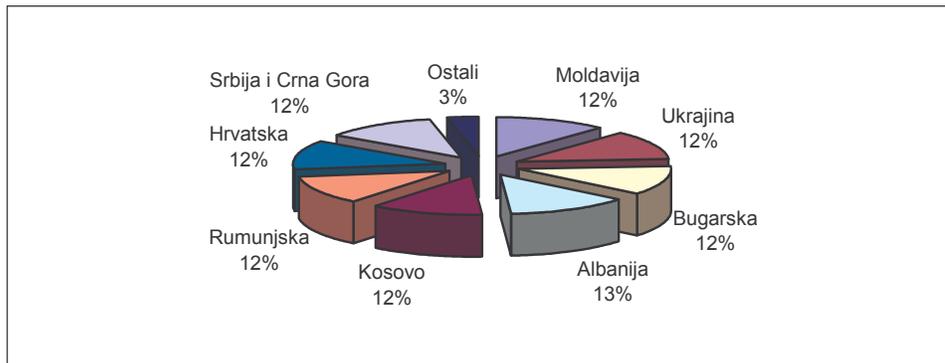

Izvor informacija: Policija UNMIK, Jedinica za istraživanje trgovanja ljudima i prostitucije (TPIU)

Ovaj dijagram koji prikazuje stanje u 2004. godini jasno pokazuje da je većina žena žrtava trgovanja ljudima porijeklom iz siromašnih zemalja (Moldavije, Rumunjske, Ukrajine). Većina žrtava su u starosnoj dobi između 18 i 30 godina, s tim da su jedna trećina njih maloljetnice između 12 i 18 godina. Putevi trgovanja ljudima poklapaju se sa podacima kojima raspolažu zemlje porijekla: naime žrtve iz svojih zemalja porijekla uglavnom dolaze putevima preko Crne Gore, Srbije (56.2%), "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" (23,7%) i Albanije (4,6%). Samo nekoliko žrtava je došlo avionom iz Turske (3,2%). Međunarodno trgovanje ljudima sve više raste, i obuhvaća sve mlađe žrtve i mladiće koji se seksualno iskorištavaju (prosječna starosna dob žrtava interne trgovanja ljudima je manja od 20 godina).

Kao što pokazuje naredni dijagram za 2005. godinu, izgleda da je došlo do postizanja određenog "balansa" što se tiče zemalja iz kojih žrtve dolaze:

Dijagram 10: Zemlja porijekla osoba koje su bile predmet trgovanja ljudima na Kosovu 2005. godine

Izvor informacija: Policija UNMIK, Služba za borbu protiv trgovanja ljudima (THBS)

Kosovo je u isto vrijeme i tranzitno područje i krajnje odredište, u početku zbog prisustva međunarodnih vojnih snaga a sada sve više i zbog domaće klijentele. Slično kao i u Bosni i Hercegovini, domaća klijentela za seksualne usluge je brojna, i sada već čini i do 90% svih mušterija²⁶⁷. Strukture kriminalnih grupa umiješanih u trgovanje ljudima direktno su povezane sa zemljama snabdjevačima. Grupe koje se bave seksualnom eksploatacijom na Kosovu svoje žrtve preuzimaju odmah po dolasku na Kosovo, što ukazuje na direktnu povezanost između grupa koje djeluju u zemljama porijekla žrtava i ovih grupa koje djeluju na samom Kosovu.

Izgleda da postoje tri nivoa kriminalnih grupa koje djeluju na Kosovu, a koji su često međusobno povezani. Grupe nižeg nivoa zadužene su za prebacivanje žrtava vozilima ili kombijima, ili jednostavno osiguravaju novac koji je neophodan da bi žrtva mogla preći granicu autobusom, i onda ih smještaju u iste prostorije u kojima i dolazi do iskorištavanja žrtava. Grupe višeg nivoa organiziraju putne aranžmane, uključujući i nabavku lažnih ili krivotvorenih dokumenata i viza, ali sami nisu umiješani u iskorištavanje žrtava, iako učestvuju i u organizaciji ponovnog trgovanja sa tim istim žrtavama. Ove grupe djeluju na jedan bolje organizirani i strukturirani način i često imaju svoju hijerarhiju, koja ide od "frontmena" koji služe kao paravan za glavne šefove, preko osoblja za sigurnost koji su zaduženi za ometanje policijskih aktivnosti, do korumpiranih dužnosnika koji kriminalne grupe obavještavaju o planiranim upadima policije.

Kriminalne grupe umiješane u ovu vrstu kriminaliteta stoga u svojoj biti imaju miješanu nacionalnu strukturu iako pojedine nacionalnosti mogu biti dominantne u okviru grupe. Ove grupe su slične grupama koje se bave trgovanjem ljudima, a djeluju u tijesnoj saradnji sa grupama iz Albanije, Bugarske, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Srbije, Crne Gore i Slovenije.

Metode rada organiziranih kriminalnih grupa na ovom tržištu postaju sve sofisticiranije i sve više se okreće prema opsluživanju i regionalnog i domaćeg tržišta. Također su prisutni i interna trgovanje ljudima i vrbovanje žrtava. Počinitelji kaznenih djela vezanih za trgovanje ljudima povezani su sa drugim kriminalnim grupama i vrstama kriminaliteta, kao što su trgovanje drogom i oružjem i drugo. U nekim slučajevima oni imaju i vrše utjecaj na lokalne policijske organe. Nisu dane nikakve dodatne informacije o ostvarenoj dobiti i imovini stečenoj ovim kriminalnim aktivnostima.

Trebalo bi međutim istaći jednu interesantnu promjenu do koje je došlo: osobe koja se na Kosovu bave vrbovanjem žrtava trgovanja ljudima su i do 50% žene koje su obično i same nekad bile žrtve seksualne industrije, dok struktura muškaraca koji se bave vrbovanjem varira od "mladih ljubavnika" do barmena, polurespektabilnih biznismena (vlasnika noćnih klubova, barova, restorana itd.), koji potencijalnim žrtvama nude lažne ponude za posao.

²⁶⁷ IOM (srpanj 2004), str. 67.

ILEGALNE MIGRACIJE

Krijumčarenje ljudi regulirano je nedavno usvojenim Privremenim kaznenim zakonom Kosova. Tržište krijumčarenih migranata na Kosovu postalo je veoma isplativo, kao uostalom i svuda drugo, bilo da se radi o organiziranju krijumčarenja ili omogućavanja putnih aranžmana (putničke agencije), privremenom smještaju ilegalnih migranata ili nabavci lažnih osobnih isprava.

Broj prokrijumčarenih migranata preko teritorije Kosova procjenjuje se na nekoliko tisuća godišnje (prema podacima iz upitnika iz 2005. godine). Međutim, prema odgovorima na upitnik iz 2006. godine, Jedinica za istrage Granične policije KPS za 2005. godinu prijavila je samo 105 slučajeva ilegalne migracije, dok su međunarodni tužitelji u saradnji sa UNMIK-ovim Odjelom za pravosuđe prijavili svega 7 slučajeva sa 27 počinitelja i nepoznatim brojem migranata iz Pakistana, Bangladeša i Indije (nijedan od počinitelja do sada još nije osuđen).

U većini ovih slučajeva bile su izdane lažne vize i lažna garantna pisma, čime je omogućen ulazak u Europu preko aerodroma u Prištini ili, što je odnedavno postala praksa zbog pojačanih mehanizama kontrole na aerodromu, kopnenim putevima koristeći međunarodne autobusne linije ili lokalni kombi prijevoz. Nekoliko ruta koristi se za krijumčarenje migranata sa Kosova prema zemljama EU, uglavnom i prvo u Njemačku, Italiju ili Švicarsku.

U pogledu strukture, krijumčarske grupe slične su grupama koje se bave trgovanjem ljudima, jer ostvaruju tijesnu saradnju sa grupama iz Albanije, Bugarske, Grčke, "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Srbije, Crne Gore i Slovenije. Primijećeno je da organizirane kriminalne grupe koje se bave krijumčarenjem ljudi također mogu biti umiješane i u krijumčarenje oružja i druge nezakonite aktivnosti.

GOSPODARSKI KRIMINALITET I KOMPJUTERSKI KRIMINALITET

Gospodarstvo Kosova se skoro u potpunosti zasniva na trgovini, što znači da javni prihodi zavise od samo jednog izvora, a što je opet pogodno tlo za gospodarski kriminalitet. Krijumčarenje, utaja poreza i carinskih davanja, te druge vrste kriminaliteta povezane sa korupcijom u javnom sektoru, također predstavljaju prijetnju kosovskom društvu. Neke reforme koje su do sada učinjene, kao što je licenciranje uvoza cigareta i goriva, te kompjuterizacija sistema carina, već su dovele do znatnih promjena u prikupljanju prihoda. Slično kao i u Crnoj Gori, većina ekonomskih aktivnosti i rada tvrtki obavlja se iz Prištine, što eventualno može olakšati provođenje istraga u domeni gospodarskog kriminaliteta.

Vrlo je malo raspoloživih informacija o gospodarskom kriminalitetu, jer nema niti brojki niti detaljnijih analiza, osim činjenice da je u 2004. godini registrirano nekih 5.000 kaznenih predmeta iz ove područje, ali samo su 3 bila jasno povezana sa organiziranim kriminalitetom u konvencionalnom smislu²⁶⁸. Međutim, u odgovoru na upitnik iz 2005. godine date su neke opće poznate osnovne informacije o okruženju gospodarskog kriminaliteta, kao što su problemi tranzicije, iskorištavanje procesa privatizacije, nepoznavanje sektora javne nabave i privatnog poduzetništva, osjetljivost bankovnog sektora, utaja poreza, krijumčarenje, slaba tijela gonjenja, korupcija, zaostalo zakonodavstvo i drugi problemi.

Policija UNMIK-a formirala je Odjel za gospodarski i finansijski kriminalitet, ali su u odgovoru na upitnik iz 2006. godine prijavljeni slijedeći veći nedostaci u ovoj područje:

²⁶⁸ "Izvješće o stanju iz područja organiziranog kriminaliteta za 2005. godinu" Vijeća Europe, sa posebnim osvrtom na prijetnju gospodarskog kriminaliteta, prosinac 2005 ("Gospodarski kriminalitet i organizirani kriminalitet", str. 88 ff.).

- Financijsko informativni centar ("Financijsko-obavještajna jedinica-FIU"), formiran u rujnu 2004. godine, još uvijek nije u potpunosti profunkcionirao;
- Tražena baza podataka nije dobro implementirana /instalirana;
- Nedovoljno uspostavljena Uprava za oporezivanje i Carinska služba;
- Računi i drugi dokumenti iz područja privatnog i javnog poduzetništva nisu pravilno pohranjeni;
- Zakon o utaji poreza ima mnogo nedostataka i mora se revidirati;
- Suradnja sa nadležnim domaćim i međunarodnim tijelima još uvijek je na niskom nivou.

Pregled stanja urađen od strane Vijeća Europe²⁶⁹ navodi krijumčarenje svih vrsta roba i krivotvorenih proizvoda, kao i druge oblike gospodarskog kriminaliteta (uključujući i prijevare u području javne nabave, **akciza**, te porezne i carinske prijevare) kao problem broj 1. za Kosovo i za čitavu Europu, "naročito u svjetlu njegove uloge u krijumčarenju krivotvorenih proizvoda". U izvješću dalje stoji:

"Gospodarstvo Kosova je direktno pogođeno izbjegavanjem plaćanja davanja zbog krijumčarenja roba. Kompletno društvo trpi zbog veoma negativnog utjecaja na povjerenje građana u dužnosnike (tijela progona i pravosuđa, političare...). Više od osjećaja opće nesigurnosti, glavna prijetnja može biti pojava nove građanske krize u ovom području izazvana ekonomskim problemima."

Nakon svega, upečatljivo je da od 2003/2004. godine nije učinjen nikakav značajniji napredak. To se također odnosi i na *kompjuterski kriminalitet*, o kojemu nisu dostavljene apsolutno nikakve informacije.

KORUPCIJA

Smatra se da je korupcija kazneno djelo koje zadire u pravilno funkcioniranje ekonomskog sistema na Kosovu. Konkretni članovi Privremenog kaznenog zakona u osnovi pokrivaju ovu vrstu kriminaliteta (Primanje mita - čl. 343. PKZ i Davanje mita - čl. 344. PKZ), ali nadležna kosovska tijela imaju podatke samo o manjim predmetima (mito u iznosu od nekih 250 eura) i ne daju nikakve konkretne podatke; prema tvrdnjama međunarodnih tužitelja koji surađuju sa UNMIK-ovim Odjelom za pravosuđe, bilo je ukupno 62 ovakva djela sa 177 počinitelja, od kojih je do danas osuđeno njih 6 (nema podataka o postotku predmeta koji se odnose na organizirani kriminalitet ili o izrečenim kaznama).

PRANJE NOVCA

U skladu sa Propisom UNMIK-a br. 2004/2, odjeljak 10.2, koji se odnosi na područje pranja novca, a kojim se zahtijeva osnivanje "Kancelarije za borbu protiv pranja novca", uspostavljen je Financijski informativni centar. U odgovoru na upitnik iz 2005. godine spomenuto je otvaranje ove kancelarije, ali nisu date nikakve brojke, predmeti niti podaci. U odgovoru na upitnik iz 2006. godine nisu date nikakve dodatne informacije, osim slijedeće napomene: "*istrage/procesuiranje predmeta vezanih za pranje novca na Kosovu još su u samom začetku*".

²⁶⁹ "Izvješće o stanju iz područja organiziranog kriminaliteta za 2005. godinu" Vijeća Europe, sa posebnim osvrtom na prijetnju gospodarskog kriminaliteta, pregled po zemljama, prosinac 2005, str. 64.

4.7 "BIVŠA JUGOSLOVENSKA REPUBLIKA MAKEDONIJA"

Sa izuzetkom kratkotrajnog sukoba 2001. godine, "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" uspjela je izbjeći veća ratna razaranja i raseljavanje stanovništva.

Kao posljedica takvog razvoja događaja, politička situacija je stabilizirana, osigurana je opća sigurnost u zemlji a institucije normalno funkcioniraju. Doneseni su neophodni amandmani na postojeći zakon a usvojeni su i novi zakoni kako bi se zadovoljili međunarodni propisi i zahtjevi. Trenutno je u toku proces implementacije, koji također ima pozitivan utjecaj na međunarodne odnose i rastuću toleranciju između različitih zajednica u zemlji. Otpočela je i reforma pravosuđa; implementacija reforme policije iz 2005. godine uspješno je izvršena, u skladu sa planom akcije na nivou države. Ipak treba reći da gospodarski pad i stagnacija, visoki porezi, nezaposlenost (na nivou od oko 35% radno sposobnih građana), te rasprostranjena ekonomija u sjeni, i dalje značajno utječu na usporeni razvitak zemlje. Državni budžet dominira privredom zemlje, iz čega proizilazi da su javne nabave jedini izvor za ekonomsko preživljavanje, što opet dovodi do korupcije. Kao i u drugim zemljama regije, ovi faktori organiziranom kriminalitetu daju brojne mogućnosti i prednosti.

Član 29. Zakona o Javnom Tužiteljstvu daje pravnu definiciju "organiziranog kriminaliteta", koja je u potpunosti u skladu sa međunarodnim definicijama²⁷⁰, kao i glavne zadatke "Jedinice za borbu protiv organiziranog kriminaliteta i korupcije" u okviru Javnog Tužiteljstva na jednoj strani, i nedavno formiranog Sektora za borbu protiv organiziranog kriminaliteta sa oko 280 zaposlenih u okviru Ministarstva unutarnjih poslova na drugoj. Pored toga, član 122. stav 20. Kaznenog zakona definira termin "organizirana kriminalna grupa", dok su 2004. godine u odgovarajuće odredbe Zakona o kaznenom postupku unesene izmjene i dopune vezane za posebne istražne mjere i sredstva (nažalost, još uvijek nisu usvojene neke bitne zakonske odredbe, npr. za presretanje komunikacije i za konfisciranje dobiti ostvarene kriminalnim aktivnostima).

Smatra se da za "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" organizirani i gospodarski kriminalitet predstavlja veliku prijetnju, naročito u smislu trgovanja drogama, krijumčarenja migranata, oružja i raznih proizvoda (cigareta, alkohola, nafte itd.) i aktivnosti vezanih za gospodarski kriminalitet, kao što su prijevare u sektoru javne nabave, stečaj, prijevare u privatizaciji i prijevare vezane za porez na dodatnu vrijednost. U ovom trenutku ne postoje detaljne procjene o šteti koja u javnim prihodima nastaje usljed ovih vrsta kaznenih djela, ali se zna da ona dostiže stotine milijuna eura. Istrage ovih djela su pokrenute, i njihove rezultate ćemo moći vidjeti u bliskoj budućnosti. Međutim, u skladu sa odgovorima na upitnike iz 2005. i 2006. godine, a nasuprot pomenutim prijetnjama i opasnostima, stvarne cifre i nisu tako velike: 2003. godine prijave su podnesene protiv osam organiziranih kriminalnih grupa. Ove grupe miješane organizacione strukture djelovale su u zemlji i inozemstvu, trošeći i ulažući svoje dobiti na vrlo vidan i uočljiv način, istovremeno šireći svoje poslovne aktivnosti i nekretnine. Za 2004. godinu nema podataka. U 2005. godini Ministarstvo unutarnjih poslova prijavilo je 20 organiziranih kriminalnih grupa, koje su većinom bile umiješane u poslove s drogom, krijumčarenje migranata, cigareta, oružja i luksuznih automobila. Ove grupe se obično sastoje od 5 do 30 pojedinaca (u zavisnosti od vrste kaznenog djela) i imaju međunarodnu hijerarhijsku strukturu i tačno podijeljene uloge i zadatke (financijeri, organizatori, prijevoznici, kuriri itd.)²⁷¹.

²⁷⁰ Združena akcija 98/733/JHA od 21. prosinca 1998. godine, koju je usvojilo Vijeće na osnovu člana K.3 Sporazuma o EU, i Vijeće Europe, Preporuka (2001)11 Ministarskog vijeća, rujan 2001; Ujedinjeni narodi "Konvencija o međunarodnom organiziranom kriminalitetu (UNTOC)", 2003.

²⁷¹ Prema "Izveštju o stanju iz područja organiziranog kriminaliteta za 2005. godinu" Vijeća Europe, sa posebnim osvrtom na prijetnju gospodarskog kriminaliteta, iz prosinca 2005, cifre se razlikuju po veličini i kvaliteti.

2003: Ukupno 59 kaznenih djela, koje je počinilo 47 organiziranih kriminalnih grupa sa 158 individualnih počinitelja;

Članovi organiziranih kriminalnih grupa koji su prethodnih godina bili osuđivani za ova djela intenzivno ulažu dobit stečenu kriminalnim aktivnostima u zakonite poslove. Kao i svim drugim kaznenim postupcima u Europi, najveći problem predstavlja teret dokazivanja u pogledu konficiranu, koji uvijek leži na tužitelju.

NEDOZVOLJENA TRGOVANJE DROGAMA

Rastući broj osoba koja se bave trgovinom drogama ima ogroman utjecaj na mnoge segmente makedonskog društva. Trgovanje drogama dešava se u trenutku kada u zemlji vlada teška socijalno ekonomska situacija (nezaposlenost, siromaštvo itd.) jer se na taj način dolazi do brze i lake zarade, kojom se bez puno napora mogu priuštiti sve dobre strane modernog života sa svim atributima koje nosi bogatstvo.

Od unatrag nekoliko godina, ova zemlja je izgubila status čisto tranzitne postaje za trgovce drogom – tako da sve više postaje odredišna zemlja u kojoj se bilježi sve veća potražnja za drogom, uglavnom heroinom i kanabisom, iako sama veličina zemlje i njena ekonomska situacija nisu odveć primamljive za rastuće potrošačko tržište. Ipak, sudeći prema nadležnim tijelima u zdravstvu, svake godine između 600 i 700 osoba zatraži lječničku pomoć zbog uživanja droga.

Starosna dob ovisnika o drogi sve više se smanjuje, a u nekim slučajevima su i djeca od 12 godina registrirana kao korisnici droga. Svake godine između 15 i 20 osoba umre zbog uzimanja prekomjerne doze. Mladi ljudi ovim ne dovode u opasnost samo svoje vlastite živote, zdravlje, obrazovanje i društveni razvoj, već to obično predstavlja početak njihovih kriminalnih karijera (npr. kao provalnika, lopova, prostitutki itd.) jer na taj način nabavljaju novac neophodan za nabavku dnevnih doza droge, a time također ugrožavaju i društveno ekonomski razvoj zemlje tako što umanjuju svoj udio u bruto nacionalnom proizvodu i povećavaju potrebe za socijalnom i medicinskom brigom države.

Ukupno su otkrivena i istražena 292 kaznena djela “nezakonite proizvodnje i distribuiranja opojnih droga, psihotropnih supstanci i **supstanca**” sa 355 počinitelja.

Trgovci drogom su uvijek isključivo muškarci, starosne dobi od 22 do 55 godina, a većina njih su državljani Makedonije. Sve u svemu, mješoviti su i struktura i sastav kriminalnih grupa koje se bave drogama. Veze se uspostavljaju i učvršćuju preko porodičnih ili drugih bliskih veza, ali njihova čvrstina ne mora nužno biti dugog vijeka. Samo mali broj počinitelja ima inozemno državljanstvo, i to najčešće albansko, crnogorsko, srpsko, grčko ili bugarsko. Trgovinom drogom bave se prilično raštrkane kriminalne grupe i na taj način snabdijevaju domaće tržište narkotika. Naglašava se da bi bilo “nerealno zaključiti da u zemlji postoji velika, međusobno povezana i koordinirana kriminalitetna organizacija koja bi obavljala sve kriminalne aktivnosti u ovom području”.

Uprkos ovim činjenicama primijećene su manje grupe sa hijerarhijskom strukturom, jasnom podjelom uloga i zadataka (financijeri, snabdjevači, usluge posrednika pri prijevozu, uključujući izradu tajnih pregrada i pretinaca u vozilima, kamionima i kontejnerima, zatim čuvari robe, distributeri itd.).

Na osnovu pet najtipičnijih slučajeva u 2005. godini, uočava se nacionalna heterogenost: prevaziđen je stereotip “jednonacionalnih i porodično orijentiranih” organiziranih kriminalnih grupa koje se bave trgovinom drogom. Obavještajni podaci kojima raspolaže policija ukazuju na to da domaći kriminaliteti imaju kontakte sa kriminalnim grupama u Švicarskoj, Njemačkoj i skandinavskim zemljama. Također je primijećeno da kriminalne grupe koje su povezane sa putevima droge često

2004: Ukupno 217 kaznenih djela, koja se uglavnom odnose na krivotvorenje novca (122 predmeta), trgovinu drogom (19 predmeta), trgovanje ljudima (19 predmeta), krijumčarenje robe (14 predmeta), i korupciju (31 predmet).

tijesno surađuju i po pitanjima ilegalne migracije, nezakonitog prebacivanja novca, razmjene odvjetnika odbrane za uhićene članove, plaćanja pologa itd.

Osim nekih brojki koje se odnose na zapljenu ekstazija, tableta dijazepamima, smjesa kafetina i paracetamola, metadona i heptanona, nije zabilježeno postojanje nekog većeg tržišta odnosno proizvodnje ovakvih opijata, niti su dostavljene dodatne informacije u vezi proizvodnje i prometa sintetičkim drogama, **supstancama**, eteričnim kemijskim proizvodima, katalizatorima ili laboratorijskom opremom za tajne laboratorije.

Zabilježeno je samo sporadično i rijetko uzgajanje kanabisa za domaću upotrebu. Proizvode kanabisa, i hašiš i marihuanu, koji dominiraju domaćim tržištem (grube analize pokazuju da se u opticaju nalazi oko 800 kg proizvoda kanabisa), na uličnom nivou i malo iznad toga kontroliraju Makedonci, dok hašiš koji se uzgaja u Albaniji i prijevozi do domaćeg tržišta droga, kao i velike pošiljke namijenjene tržištima u zapadnoj Europi kontroliraju kriminalne grupe u kojima glavnu riječ vode Albanci, ali u kojima sve više ima i Makedonaca. Do sada je uglavnom bila točna slika iz 2004. godine u kojoj u organiziranim kriminalnim grupama prevladavaju Albanci sa tijesnim vezama na Kosovu i Albaniji, sa izvjesnim stupnjem delegiranja manjih zadataka na kriminalitetce drugih nacionalnosti. Neprobojnost albanskih organiziranih kriminalnih grupa i politička osjetljivost o kojoj se mora voditi računa prilikom svake istrage i kaznenog gonjenja ovakvih slučajeva ometaju i onemogućavaju napore tijela gonjenja u tom smislu.

Jedna gruba analiza potrošnje narkotika na domaćem tržištu, npr. na osnovu broja osoba koje zatraže lječničku pomoć, dovodi do zaključka da se u "Bivšoj Jugoslovenskoj Republici Makedoniji" godišnje konzumira približno 300 kg heroina. Smanjene cijene opijuma posljedica su priliva robe iz Avganistana, gdje se proizvodnja opijuma povećava.

Zarada od ovog tržišta u Makedoniji se penje do iznosa od 10-12 milijuna eura. Nije bilo moguće točnije utvrditi ukupnu dobit od kriminaliteta povezanog sa narkoticima s obzirom na nedostatak istraga u području pranja novca.

Međutim, iz ostalih policijskih podataka i aktivnosti stiče se utisak da se dobit od ovih aktivnosti ulaže u nekretnine, turizam i komercijalne poslove, kao što su noćni klubovi i barovi, koji se često koriste za seksualno eksploatiranje žena.

Pored heroina koji se dobavlja iz Turske preko poznate "Balkanske rute", manje količine kokaina iz susjednih luka također pronalaze svoj put do tržišta u zemlji. Zbog ovakve vrste visoko isplativog kriminaliteta i riskantnog okruženja, često se primjenjuje nasilje i zastrašivanje, usmjereno uglavnom na konkurentne organizirane kriminalne grupe ili pripadnike tijela gonjenja. Mala veličina same zemlje, gdje mnogi ljudi znaju jedni druge i gdje je lako doći do svakoga, kao i činjenica da javni djelatnici primaju ekstremno male plaće, predstavlja faktore koji stvaraju plodno tlo za korupciju velikih razmjera.

Tabela 12: Tabela pregled zaplijenjenih količina opojnih droga ("Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija")

Opojne droge	2001.	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.
Heroin (kg)					69,3	
Hašiš (kg)					3,2	
Marihuana (kg)					203,2	
Kokain (kg)					11,0	
Amfetamini (kg)					1,8	
Ekstazi					2 857	
LSD (doze)					-	
Kanabis (biljke)					3 077	
Mak (biljke)						

TRGOVANJE LJUDIMA

U skladu sa članom 418-1 Kaznenog zakona ("trgovanje ljudima"), trgovanje ljudima definirano je na sljedeći način: prebacivanje, kupovina, prodaja, skrivanje i prihvatanje osoba radi njihove eksploatacije putem prostitucije ili drugih vrsta seksualne eksploatacije, pornografije, prisilnog rada ili služenja, ropstva, prisilnih brakova, prisilne oplodnje, nezakonitog usvajanja ili bilo kakvog sličnog ponašanja ili odnosa, ili nezakonite i nedozvoljene transplantacije ljudskih organa ili dijelova tijela. Također, prema članu 418-v Kaznenog zakona Makedonije, regulirana je i organizacija ovakvih inkriminacija, čime su ispunjeni međunarodni pravni standardi i uslovi iz međunarodnih konvencija.

U proteklim godinama Makedonija je uglavnom bila samo tranzitna zemlja za trgovanje ljudima. Nedavni podaci IOM-a i UNICEF-a ukazuju na vrbovanje osoba u samoj zemlji, na trgovinu unutar zemlje, i na stvaranje domaćeg tržišta, što međutim nije u potpunosti potvrđeno podacima kojima raspolažu domaća tijela. Makedonija je također zemlja porijekla mnogih od žrtava (u samo tri registrirana slučaja trgovanja ljudima žrtve su bili strani državljani?). Kako u samoj zemlji raste potražnja za seksualnim uslugama, neophodno je preduzeti sveobuhvatne mjere sprečavanja i suzbijanja ovih aktivnosti.

Prema izvješćima domaćih tijela, između 2000 i 4000 žena bile su žrtve trgovanja ljudima kroz Makedoniju, s tim da su često neko vrijeme provele u samoj zemlji prije nego što su prosljeđene u druge zemlje. Eksploatacija se uglavnom dešava u klubovima i barovima, u kojima žene opslužuju 2-3 mušterije dnevno, sa zaradom od najmanje 50 eura, što godišnje iznosi približno 15.000 eura, ili ukupno 30 milijuna eura godišnje za cjelokupno domaće tržište. Nasuprot ovim procjenama, broj prijavljenih slučajeva i dalje je jako malen (za 2003. i 2004. godinu nema statističkih podataka, a u 2005. godini prijavljeno je 12 kaznenih djela sa 40 počinitelja (muškarci Makedonci starosne dobi od 20 do 50 godina).

ILEGALNA MIGRACIJE

Ilegalni prelasci državne granice kažnjivi su prema Kaznenom zakonu Makedonije, čl. 402. ("Nedozvoljeni prelazak državne granice") i organizirani oblik ove pojave spada pod stavak treći člana 402. Međutim, zbog sve većeg prisustva, organizirani karakter ovog kaznenog djela i međunarodna povezanost krijumčara, kao i potreba za usklađivanjem sa međunarodnim i EU standardima, doneseni su amandmani Kaznenog zakona u ožujku 2004. godine, uvodeći dva nova člana koja direktno kažnjavaju krijumčarenje migranata: čl. 18-b («Krijumčarenje migranata») i čl. 418-v (vidi Trgovanje ljudima).

2005. godine, bilježi se 35 evidentiranih slučajeva sa 61 počiniteljem, od kojih dva okvalificirana kao organizirani kriminalitet sa 23 počinitelja. U jednom slučaju organizirana grupa sa 31 pripadnikom (iz Albanije, Crne Gore, Srbije i "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije") bavila se krivotvorenjem putovnica, krijumčarenjem migranata, a otkriveno je 11 ukradenih vozila u jednoj velikoj istrazi koja je trajala šest mjeseci. U devet različitih aktivnosti grupa je prokrijumčarila oko 100 ljudi preko makedonsko-grčke granice, djelimično uz pomoć tri zaposlenika makedonske granične policije, koji su također uhićeni.

Krijumčarenje migranata uglavnom se odvija sa istoka preko "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" ka Grčkoj, ulazu u EU i od tamo dalje ka drugim zemljama odredišta u EU, gdje postoji manjak jeftine radne snage (posebno u poljoeconomiji, turizmu, građevinarstvu), kao i uglavnom dobro uklopljena etnička dijaspora, dobar zdravstveni i socijalni sistem, što sve zajedno pruža obećanje boljeg života.

Vrlo često se krijumčare albanski i kosovski građani koji po osobi moraju platiti između 50 i 100 eura za prijevoz automobilom (u većini vozači su iz Crne Gore i automobil je taksi) i 600 i 800 eura za organizatore krijumčarenja. Krijumčarske grupe su hijerarhijski organizirane, uloge i zadaci su podijeljeni (organizator, dobavljač krivotvorenih dokumenata, vozač, suradnik za privremeni

smještaj migranata, pomagači u tijelima kontrole granica), uglavnom državljani Albanije, Bugarske, Crne Gore, Rumunjske, Srbije i Slovenije bili su predmet istrage. Krijumčarenje migranata sa Bliskog Istoka i Južne Amerike preko "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", na primjer, uglavnom organiziraju kriminalne grupe iz Bugarske i Kosova.

LAKO I MALOKALIBARSKO NAORUŽANJE (SALW) I EKSPLOZIVI

Borba protiv nedozvoljene trgovanja ili posjedovanje lakog i malokalibarskog naoružanja i eksploziva predstavlja najveći problem u ovoj zemlji, posebno u vezi sa konfliktom iz 2001. godine, kada je ilegalno oružje korišteno za izvršenje velikog broja nasilnih kaznenih djela. Kao rezultat intenzivnih mjera za provedbu zakona, izvršena je istraga 335 kaznenih djela "nedozvoljene proizvodnje, posjedovanja i prometa oružjem i drugim sredstvima koja se koriste za počinjenje kaznenog djela" i 7 počinitelja. Policija je oduzela 464 komada oružja, većinom pištolja/revolvera (165) i pušaka (oko 110), ali i granata/ručni granata (110), teških, poluautomatskih i protuavionskih pušaka (12), mitraljeza (3), bacača projektila (2) jednu protutenkovsku minu, 10.351 kg industrijskog eksploziva i 1,0 kg TNT-a. U odnosu na 2004, oduzimanje lakog i malokalibarskog naoružanja i eksploziva poraslo je za 100 posto. Na žalost, nisu date informacije o organiziranim kriminalnim grupama umiješanim u nedozvoljeni promet ovim oružjem.

GOSPODARSKI KRIMINALITET I KOMPJUTERSKI KRIMINALITET

Širok raspon kaznenih djela, iz odgovora Makedonije i smatranih "gospodarskim kriminalitetom", obuhvaćen je u nekoliko odjeljaka izmijenjenog i dopunjenog Kaznenog zakona (kao što su kaznena djela protiv javnih financija, imovine i službene dužnosti), Zakona o javnim nabavama i Zakona o carinama. Nedavne izmjene i dopune iz rujna 2004. uvele su i mogućnost kažnjavanja pravnih subjekata.

Gospodarski kriminalitet kao što su izazivanje stečaja, prijevare u privatizaciji i pronevjera javnih fondova u javnom komunalnom sektoru uključuje menadžersku klasu, političke veze i korupciju. Složenost i osjetljivost ovakvih slučajeva otežava njihovu istragu i kazneno gonjenje, do socijalne i ekonomske posljedice koje imaju za šire društvo čine javnost posebno osjetljivu za njihov rezultat.

2005. godine, najčešće uočena kaznena djela navedena kao "gospodarski kriminalitet", bila su, kako slijedi:

- 275 kaznenih djela "zloporabe službenog položaja i ovlasti" sa 344 počinitelja,
- 140 kaznenih djela "krivotvorenja ili uništavanja financijskih evidencija",
- 114 kaznenih djela "izbjegavanja poreza" sa 178 počinitelja i
- 51 kazneno djelo "krivotvorenja službenih isprava" sa 58 počinitelja.

Prijevare u nabavkama često se vrše nakon što se izabere tvrtka koja najbolje stoji na tržištu tako što se dodaju aneksi ugovoru kojima se smanjuje cijena početne ponude. Bankarske prijevare su također zabilježene, kod kojih se daju krediti i natječaji na osnovu krivotvorenih dokumenata. Krivotvorenje službenih i administrativnih dokumenata čini se rasprostranjeno radi ostvarenja nezakonite imovinske koristi, dobivanje dozvola za uvoz robe pod povoljnim uvjetima, itd.

Prijevare vezano za PDV i krijumčarenje i krivotvorenje legalne robe također su utvrđeni kao problem, a ovo posljednje je u opadajućem trendu, dok su prijevare vezano za PDV u porastu. Korupcija je vrlo raširena u svrhu omogućavanja prevarnih aktivnosti, dobivanja dozvola za uvoz i izvoz. Neke tvrtke čak započinju koruptivne aktivnosti i lobiranje u toku postupka izbora državnih dužnosnika na imenovane dužnosti.

Što se tiče *piratske proizvodnje* i krijumčarenja legalne robe, nisu date nove brojke. 2004. godine makedonski organi su zabilježili ilegalnu proizvodnju, distribuciju, prodaju i iznajmljivanje pornografskih filmova i i kompjuterskih proizvoda. Nedavnim akcijama protiv ovog kriminaliteta

uništena je kriminalna grupa koja je proizvodila ove proizvode i oduzeta je oprema i snimljeni materijali. Tu su i slučajevi krivotvorenja prehrambenih proizvoda, bezalkoholnih i alkoholnih pića, i drugih roba široke potrošnje namijenjene domaćem tržištu.

Krijumčarenje akcizne robe, cigareta naročito, uključuje kanale sa Kosova u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju", i dalje u Grčku. Krijumčarenje alkoholnih pića odvija se iz Grčke i Bugarske u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju" i iz Crne Gore i Srbije u "Bivšu Jugoslovensku Republiku Makedoniju". Tekstilna roba kineskog, turskog i bugarskog porijekla također se krijumčari u zemlju, dok se mobilni telefoni, kompjuteri i kompjuterski dijelovi krijumčare iz Grčke. Prehrambeni proizvodi se krijumčare iz Bugarske, kao i iz Crne Gore i Srbije.

Krijumčarenje legalne robe odvija se preko legalnih i ilegalnih prelaza duž državne granice. U pogledu načina djelovanja, kriminalne grupe uključene u krijumčarenje često imaju barem jednog carinskog službenika koji im pomaže da prijeđu granicu. Često se služe mitom da potkupe carinske službenike i prevarom za uvoz robe preko fiktivnih tvrtki. Struktura ovih grupa relativno je ravna, u kojoj su različite osobe zadužene za nabavku robe koja se krijumčari, prelazak granice i prodaju robe na tržištu. Članovi grupe su različitog etničkog i društvenog porijekla i nivoa obrazovanja. Djeluju transnacionalno i oslanjaju se na komunikaciju mobilnim telefonima sa "pre-paid" karticama, zbog čega je teško odrediti identitet korisnika. Zarada se uglavnom ulaže u posao, ali i u pokretnu i nepokretnu imovinu.

U toku 2003. godine, otkriveno je 8 ovakvih grupa koje su počinile 174 kaznena djela. 2003. oduzeto je skoro 20.000 kutija cigareta i 21 tona alkoholnih pića. U prvih devet mjeseci 2004. godine, oduzeto je oko 32.700 kutija cigareta, zajedno sa 13.034 litra alkoholnih pića, kao i tehničke robe, prehrambenih proizvoda, tekstilne robe, itd. Vrijednost oduzete robe u 2003. i 2004. godini iznosi skoro 17 milijuna eura.

U vezi sa **krivotvorenjem novca** kako na domaćem tako i međunarodnom planu, koje se smatra jednim od težih kriminalnih područja jer može ugroziti finansijski sistem zemlje, postoje odgovarajuće zakonske odredbe (čl. 268 i 271 KZ). "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" nije za 2005. god. navela značajnije količine krivotvorenog stranog novca, samo veliki broj falcificiranih novčanica u manjim apoenima, uglavnom 100 makedonskih dinara, u nekim slučajevima od 500 i 1000 dinara. Raspačivači krivotvorenog stranog novca obično nabavljaju falcificirane novčanice veoma dobre kvalitete (euri i US dolari) od organiziranih kriminalnih grupa u susjednim zemljama (Bugarska, Albanija) koje očigledno koriste veoma naprednu tehniku. Smatra se da su počinitelji ovih kaznenih djela obično umiješani i u druga kriminalitetna područja. Makedonske agencije za provedbu zakona istražile su 2005. god. ukupno 195 kaznenih djela koja je počinilo 127 počinitelja (u 48 kaznenih djela istraga je vođena protiv nepoznatih počinitelja) i oduzeto je 6 novčanica od 500 eura, 59 novčanica od 200 eura, 19 novčanica od 100 eura, i 68 novčanica od 50 eura (nisu date brojke o makedonskim dinarima ili US dolarima, nema ni informacija o domaćim lokacijama za proizvodnju).

U vezi sa **kompjuterskim kriminalitetom**, doneseno je nekoliko novih zakona o informacijskim tehnologijama i izmjenama i dopunama Kaznenog zakona uvođenjem nekoliko članakava, kao što su članak 251. (Oštećivanje i nedozvoljen ulazak u kompjuterski sistem), članak 251-a (Proizvodnja i ubacivanje kompjuterskih virusa), 251-b (Kompjuterska prijevarena), članak 286 (Nedozvoljeno korištenje inovacije ili softvera). Međutim, nisu date brojke o tome.

Najčešća kaznena djela su, prije svega, kupovina proizvoda putem interneta korištenjem podataka sa ilegalno nabavljene kreditne kartice, ranijom krađom, hakiranjem (provaljivanjem u bazu podataka, npr. tvrtki, trgovanje, procesora trećih strana ili banaka i kopiranjem pohranjenih podataka iz tih baza, i kasnijim prevarnim korištenjem podataka u različite svrhe, kao što je proizvodnja

krivtvorenih kreditnih kartica²⁷², ili nešto drugo, zatim, drugo, "spamiranje" konkurentskog provajdera, tj. pravljenje ogromnog prometa preko interneta kako bi se blokirala konkurentska mreža koje dovede do "odbijanja usluge – denial of service (DOS)", i treće, piratskom proizvodnjom ilegalnim kopiranjem kako privatnim tako poslovnim softver proizvodima, uglavnom proizvodima Microsofta (Windows XP i Windows Office). Druga značajna kaznena djela su slučajevi "phishinga" (što je relativno nova tehnika koja se koristi za dobijanje privatnih i finansijskih podataka u svrhu krađe identiteta ili prijave: lažne web-stranice obično krađu identitet velikih banaka i napravljene su da izgledaju kao originalne web-stranice stvarnih banaka; žrtve se namame da daju podatke o svom bankovnom računu, a prijevaranti kasnije koriste te podatke za prebacivanje novca na druge račune), zatim "nigerijski e-mailovi" (e-mail poruke u kojima se traži pomoć), krivtvorenje kreditnih kartica, i druga slična djela.

U skladu s tim, počinitelji dolaze iz različitih sredina – od makedonskih mladića do direktora i stručnjaka iz odjeljenja za informacijske tehnologije u tvrtkama. Još uvijek nema dokaza o kriminalnim organizacijama – osim međunarodnih mreža kao što su "nigerijski e-mailovi" i činjenice da su neki počinitelji u prvoj kategoriji čestih kaznenih djela članovi "FROUDE foruma kreditnih kartica" kojem su domaćini strane međunarodne web-stranice i nude različite podatke (broj važećih kreditnih kartica, datum važenja, PIN kodove, CVV2, lične podatke pravih vlasnika kreditnih kartica, itd.). Istraga ovakvih slučajeva je veoma složena i zahtijeva tijesnu međunarodnu saradnju, a kako je razmjena informacija preko Interpola isuviše spora, pokrenut je poseban projekt u okviru SECI Centra nazvan SCIMER za unapređenje saradnje između agencija za provedbu zakona i banaka.

KORUPCIJA

"Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija" je potpisala sve međunarodne konvencije o antikorupcijskim mjerama. Makedonski KZ ne daje zakonsku definiciju pojma "korupcije". Manje ili više vjeruje se da je korupcija dovoljno opisana u nekoliko članova, kao što su povreda službene dužnosti (članak 353. KZ), primanje ili davanje mita (članak 358, 358. KZ), ilegalno posredovanje (članak 359 KZ), otkrivanje i nezakonito pribavljanje službene tajne (članak 360, 360-a. 281 KZ), potkupljivanje tijekom izbora i glasovanja (članak 162. KZ) i neka druga kaznena djela koja se odnose na gospodarski kriminalitet.

Međutim, antikorupcijska politika je dobro formulirana posebnim Zakonom o sprečavanju korupcije" iz 2002²⁷³, koji u članku 3. opisuje uz pravnu definiciju više kriminološki izraz za korupciju koji se može koristiti da se bolje nabroje koruptivna kaznena djela:

"Povreda službenog položaja, položaja službene osobe koja obavlja dužnosti od javnog interesa za ostvarivanje bilo kakve koristi za sebe ili za drugog, smatra se korupcijom i zahtijeva kaznu, građansku ili drugu odgovornost". U izmjenama i dopunama ovog zakona, u članku 3. data je šira definicija²⁷⁴: "Korupcijom se smatra iskorištavanje funkcije, javne ovlasti službene dužnosti, ili položaja, za ostvarivanje bilo kakve koristi za sebe ili za drugog."

Formiranje nezavisne i samostalne Državne komisije za sprečavanje korupcije 2002. godine, usvajanje Nacionalnog programa protiv korupcije i Državnog programa za sprečavanje i suzbijanje korupcije sa šemom akcijskog plana (2003.) predstavljaju prekretnice u borbi protiv korupcije²⁷⁵.

²⁷² 2005. god. provedene su zajedničke operativne aktivnosti sa NTHCU iz Velike Britanije. U ovom slučaju državljanin Srbije i Crne Gore pribavio je osobne podatke sa kreditne kartice od jedne IP adrese u Vijetnamu i prodao je jednom britanskom državljaninu, koji je oštetio birtanske banke za iznos od 1.000.000 britanskih funti.

²⁷³ Službeni glasnik "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", br. 28/2002.

²⁷⁴ Službeni glasnik "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", br. 83/2004.

²⁷⁵ Detaljnije u Vijeće Europe, GRECO Izvješće o drugoj evaluaciji "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije", Strasbourg, 10-14. listopada 2005. (www.greco.coe.int).

Dužnosnik zaduženi za provođenje stečajnog postupka ranijih državnih poduzeća izgleda da su naročito podložni u ovom smislu. Drugi oblici nižeg i višeg nivoa korupcije također su zabilježeni. 2004. godine policija bilježi 536 kaznenih djela vezanih za korupciju koje je počinilo 664 osoba. Slučajevi vezani za zlouporabu službene dužnosti čine 504 od ukupnog broja slučajeva, sa 631 počiniteljem, nakon čega su slučajevi davanja i primanja mita. Na žalost nisu dati statistički podaci za 2005. godinu.

PRANJE NOVCA

Kazneni zakon "Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije" u članu 273. daje zakonsku definiciju pranja novca i drugih prihoda stečenih kriminalitetom i jednu opširnu odredbu o tim kriminalnim aktivnostima. Osim toga, Kazneni zakon je dopunjen člankom 394-a koji govori o financiranju terorizma.

Na osnovu iskustava iz 1999. i 2000. godine (5 slučajeva sa 9 počinitelja u iznosu od oko 45 milijuna makedonskih dinara), iz 2003. (1 slučaj sa jednim počiniteljem u iznosu od 600 milijuna makedonskih dinara), iz 2005. (1 slučaj sa 2 počinitelja sa štetom koja iznosi do 148 milijuna makedonskih dinara), saopćava se da je u većini slučajeva pranja novca glavno kazneno djelo izbjegavanje poreza, prevarne aktivnosti, a u 2005. godini spomenuti su i "favoriziranje **kontraktora**", "prijevarena u osiguranju" ili "izbjegavanje poreza". Uprkos procjeni o velikim iznosima prihoda od drugih kaznenih djela, kao što su nedozvoljen promet drogom, ilegalna migracija ili trgovanje ljudima, nisu date informacije o tim kriminalnim područjima.

5 ZAKLJUČCI

Organizirani kriminalitet je dinamičan koncept koje se stalno prilagođava promjenljivoj sredini i novim mogućnostima za kriminalitet. Ovo važi i za organizirani kriminalitet u Jugoistočnoj Europi:

Tradicionalne balkanske rute krijumčarenja droge postale su dvosmjerne, kojima se heroin i kanabis prijevoze u EU dok se supstance, kokain i sintetičke droge voze na istok. U nekim zemljama domaća narko-tržišta rastu zajedno sa brojem uživatelja. Potrebno je poboljšati ne samo represivne, nego naročito preventivne mjere.

Usklađeni naponi regularnih institucija i agencija za provedbu zakona u borbi protiv trgovanja ljudima i krijumčarenja osoba su izgleda dali pozitivan rezultat što se pokazuje smanjenjem broja osoba koje se krijumčare i kojima se trguje preko granice. U isto vrijeme trgovanje ljudima sada predstavlja nove izazove u smislu unutrašnje trgovanja (unutar zemlje) i regrutiranja, te sve veće domaće klijentele.

Gospodarski kriminalitet koji ozbiljno pogađa sve zemlje regije napreduje. Kraj sankcija protiv Srbije i kasnije uništavanje krijumčarskih kanala za cigarete i naftu, kao i drugi naponi agencija za provedbu zakona i regularnih institucija, značajno su doprinijeli većem prikupljanju javnih prihoda. Tako su određene prilike za ilegalnu trgovinu u regiji uklonjene. Međutim, ostale su druge. Krivotvorenje dokumenata i fiktivne tvrtke – ključni instrumenti za izbjegavanje poreza i pranje novca – čine se sveprisutni u svim projektnim područjima. Vjeruje se da su drugi vidovi gospodarskog kriminaliteta – kao što je prijevare vezane za javne nabave, privatizaciju i financijski sektor – u porastu i da i dalje utiču na povjerenje javnosti u tržišnu ekonomiju i kaznenopravosudni sistem.

Kako kriminalno tržište sazrijeva, tako kriminalne grupe pokušavaju objediniti postojeće aktivnosti, da se prošire na druge i da ozakone svoju zaradu i položaj u društvu. Korupcija, kako na višem tako i na nižem nivou, čini se glavni instrument za vršenje utjecaja i ulazak u političke i komercijalne strukture. Trenutni naponi u borbi protiv korupcije u zemljama doveli su do sve većeg broja istraga i kaznenih gonjenja, ali malo osuđujućih presuda. Činjenica da je većina zemalja i područja do sada usvojila sveobuhvatne antikorupcijske strategije i uspostavila antikorupcijske službe je ohrabrujuća. Ti naponi mogu pomoći da se prekinu veze organiziranog i gospodarskog kriminaliteta sa zakonodavim i javnim strukturama.

Uprkos nekim izrazitim odlikama svake zemlje i područja, problemi vezani za organizirani kriminalitet i gospodarski kriminalitet imaju regionalnu dimenziju. Kao takvi zahtijevaju regionalna rješenja koja, međutim, trebaju uključiti EU perspektivu. Približavanje zakonskih akata i, po mogućnosti, usklađivanje, zajedničke i usaglašene strategije, zajedničke akcije, zajedničke aktivnosti agencije za provedbu zakona i razmjena policijskih obavještajnih podataka na regionalnom nivou i uključujući Europol, kad god je to moguće i primjereno, biće ključni za uspjeh u borbi protiv teškog kriminaliteta u Jugoistočnoj Europi. Za to policijsko djelovanje potkrijepljeno obavještajnim podacima u regiji mora biti postavljeno na čvrste osnove izgradnjom koherentnih sistema prikupljanja obavještajnih podataka i izvještavanja.

Iako su zemlje prepoznale negativ utjecaj teškog kriminaliteta na njihovo društvo, nema ocjena o gubicima javnih prihoda zbog gospodarskog kriminaliteta ili o veličini domaćeg tržišta. Uz nekoliko izuzetaka, sistemi za provedbu zakona u regiji još uvijek nemaju kapacitet za prikupljanje obavještajnih podataka, analizu i istragu.

Uz zaradu kao zajednički nazivnik različitih vidova gospodarskog i organiziranog kriminaliteta, financijske istrage i financijsko-obavještajni rad odlučujući su za svaku analizu gospodarskog i organiziranog kriminaliteta. Zemlje i područja regije osnovale su financijsko-obavještajne jedinice i u

određenoj mjeri sada provode financijske istrage u vezi sa kriminalnim istragama. Ove instrumente bi trebalo koristiti na sistematičniji način.

Mjere koje su projektna područja izradila u okviru CARPO projekta pomoći će da se prevaziđu ovi nedostaci. To su:

- Poboljšanje prikupljanja informacija i analize svih pojava organiziranog i gospodarskog kriminaliteta s ciljem povećanja znanja i razumijevanja ovih pojava u regiji. U budućnosti ovo treba primijeniti i na polje terorizma i finansiranja terorizma.
- Podizanje statistike o domaćem kriminalitetu na nivo EU, uporaba zajedničkih pojmova i definicija, uspostavljanje zajedničkog sistema izvještavanja u skladu sa sistemom koji koristi EUROPOL i dvadeset pet zemalja članica (ENFOPOL 35), uz poklanjanje pažnje osiguranju nivoa tajnosti (uključujući provedbu odgovarajućih europskih pravnih instrumenata o tajnosti i zaštiti podataka), redovnoj izradi godišnjih izvješća o stanju u područjei organiziranog i gospodarskog kriminaliteta ili procjeni opasnosti, zajedničkim instrumentima za mjerenje kriminaliteta na međuinstitucionalnom i međujurisdikcionom nivou, studijama o slabostima ekonomskih sektora i financijskom utjecaju organiziranog i gospodarskog kriminaliteta, saradnji organa za provedbu zakona sa nezavisnim istraživačima i akademijama;
- Mehanizmi na osnovu obavještajnih podataka s proaktivnim pristupom za formuliranje politike na osnovu detaljne procjene, utvrđivanje strategija ili akcionih planova, uz saradnju u istrazi i stvarne, ciljane i prioritetima vođene saradnje među svim organima za provedbu zakona zemalja u regiji. To može slijediti formulu: "Obavještajni podaci su procesuirane informacije namijenjene djelovanju organa za provedbu zakona", i može se provesti slično kao instrument EU-a nazvan "zajednički istražni tim", ali treba biti oblikovan više u praktičnom smjeru i da se izbjegnu birokratske i zakonodavne prepreke, na osnovu "modela ciljane grupe" koji je razvio Europol, te treba uključiti policiju, graničnu policiju, carinu i druge specijalizirane službe za provedbu zakona. Potrebno je također tražiti blisku saradnju sa zemljama članicama EU i drugim zemljama, posebno putem ambasada (policijski atašei i eksperti), Eurolpa (mreža službenika za vezu sa EU), Frontexa (u nastajanju), Interpolu (NCB), SECI Centra (nacionalni deskovi), tematskih radnih grupa i, uvijek kad je to zakonski moguće i adekvatno, putem Eurojusta odnosno OLAF-a (u svojstvu posmatrača, sudionika, pomagača).
- Povećavanje osposobljenosti za provođenje istraživanja u područjei organiziranog i gospodarskog kriminaliteta. Ovo može uključivati značajne napore da se prevaziđu jezičke prepreke pomoću odgovarajuće jezičke obuke za službenike za provedbu zakona. Primjena posebnih istražnih tehnika, prikriveno djelovanje, obavještajno djelovanje, sistemi monitoringa za supstance, mašine za tabletiranje, zaštita svjedoka i žrtava, financijsko-obavještajno djelovanje, oduzimanje nezakonitog prihoda stečenog kriminalnom aktivnošću, ili drugi posebni metodi rada, npr. operacije visokog učinka (engl. skraćena HIO), sektorski pristup usmjeren na prioritetna područja (SWAP), standardne procedure djelovanja (SOP).
- Praćenje učinkovitosti mjera za sprječavanje i kontrolu organiziranog i gospodarskog kriminaliteta na sistematskom osnovu. Ovdje ne mora biti sadržana samo konačna ocjena CARDS programa, uključujući i CARPO projekt i druge projekte koji se realiziraju²⁷⁶. Dobro bi bilo da se nekada u budućnosti, kad god bude adekvatno, uradi cost-benefit analiza i naruči studija u kojoj će se istražiti koji regionalni forumi i projekti dobro funkcioniraju, prema partnerima iz regiona, a koji ne. Stvorene su mogućnosti, ali trebalo bi ih još više iskoristiti da bi postale realnost. Stvaranje regionalnih ili državnih upravnih odbora sastavljenih od predstavnika najvažnijih međunarodnih tijela podrške i domaćih partnera moglo bi dodatno pojačati sinergije i povećati uštedu troškova;

²⁷⁶ Npr. MOLI-MK, PACO-Srbija ili PACO-Utjecaj.

- Ratifikacija i potpuna provedba europskih instrumenata konačno će pomoći projektnim područjima da ostvare napredak u ovom pogledu i olakšati međunarodnu saradnju. To uključuje posebno Drugi dodatni protokol uz Konvenciju o uzajamnoj pomoći u Kaznenim stvarima (CETS 182), Konvenciju o pranju, pretresu, privremenom oduzimanju i trajnom oduzimanju dobiti ostvarene finansiranjem terorizma (CETS 198) i Konvenciju o djelovanju protiv trgovanja ljudima (CETS 197). Međutim, od velikog značaja za projektna područja će biti i usvajanje i provođenje standarda i regulativa Vijeća Europe i EU, posebno pravnih instrumenata o privatnosti i odgovarajućoj zaštiti podataka, i druge EU Direktive za jačanje njihovog "vlasništva" nad cijelim procesom, povećanje kredibiliteta i interesa i dostizanje operativnih sporazuma sa Europolom. To će biti put ka budućem pristupanju Evropskoj uniji i pomoći u popunjavanju praznina u sigurnosnoj arhitekturi Europe.

6 LITERATURA

Amnesty International:

Kosovo (Serbia & Montenegro) – “So does this mean that I have rights?” – *Protecting the human rights of women and girls trafficked for forced prostitution in Kosovo*, London, 2004

Kosovo Trafficked women and girls have human rights, saopštenje za štampu, 5 lipanj 2004. (<http://news.amnesty.org/mavp/news.nsf/print/ENGEUR700122004>)

Kosovo: *International peacekeepers fuelling explosion in sexual exploitation, trafficking and human misery*, 6. maj 2004.

Begovic Boris, Mijatovic, Bosko, i Hiber Dragor, *Corruption in Judiciary*, Centar za liberalno-demokratske studije, Beograd, 2004. <http://www.clds.org.yu>

Bosna i Hercegovina, Ministarstvo sigurnosti: *Izvješće o sigurnosti: Prvi kvartal, 2004.*

British Broadcasting Corporation (BBC, <http://news.bbc.co.uk>):

Kosovo UN troops 'fuel sex trade', 5. lipanj 2004, news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/europe/3686173.stm

Economic crime 'costs UK £40b', 17. oktobar 2004

Ashdown Sacks Top Bosnian Croat, 29. mart 2005,

www.newsbbc.co.uk/1/hi/world/Europe/4390635.stm

Black, C., Vander Beken, T., Frans, B., Paternotte, M. (2001): *Reporting on Organised Crime. A shift from Description to Explanation in the Belgian Annual Report on Organised Crime*, Antwerp, Maklu.

Blue Bird Project (Agenda for Civil Society in Southeast Europe: *In Search of Responsive Government: State Building and Economic Growth in the Balkans*, Centre for Policy Studies, Central European University, 2003 (www.cls-sofia.org))

Capps, Robert: *Outside the Law and Sex-slave whistle-blowers vindicated*, iz jula i avgusta 2002. www.salon.com.

Castells, M. (2003²): *The Rise of the Network Society*. Malden/Oxford/Victoria.

Centar za studij demokratije (www.csd.bg/publications.php)

Corruption, Contraband, and Organised Crime in Southeast Europe, Sofija, 2003.

Drug market in Bulgaria, Sofija, 2003.

Partners in Crime: Risk of Symbiosis between the Security Sector and Organised Crime in Southeast Europe, Centar za studij demokratije, Sofija, 2004.

Transport, Smuggling and Organised Crime, Centar za studij demokratije, Sofija, 2004.

Crime Trends in Bulgaria: Police Statistics and Victimization Surveys, Centar za studij demokratije, Sofija, 2005.

Chossudovsky, Michel: *UN rights chief places part of the blame on EU states for failing to curb rising trafficking in SE Europe*, 26 July 2002, Centar za istraživanje globalizacije, www.globalresearch.ca

Vijeće Europe:

Trgovanje ljudima i korupcija (PACO Program, TP 28 rev.), Strasbourg, 2002.

Trgovanje ljudima, kaznenopravna reforma u Jugoistočnoj Europi, Projekt "LARA", Zagreb, april 2003.

Izvoješće o stanju u područjei organiziranog kriminaliteta za 2004 - Fokus: Prijetnja od kompjuterskog kriminaliteta, Strasbourg, 2005.

Izvoješće o stanju u područjei organiziranog kriminaliteta za 2005 - Fokus: Prijetnja od gospodarskog kriminaliteta, Strasbourg, decembar 2005.

Vijeće Europe / Multidisciplinarna grupa o organiziranom kriminalitetu (2003): *The smuggling of manufactured tobacco products in the EU and its links with organised crime*. Brisel (CRIMORG 90).

Europska komisija:

Opinion on Croatia's Application for Membership of the European Union: Communication from the Commission, Komisija Europskih zajednica, Brisel, 20. april 2004.

The Stabilization and Association Process for South East Europe: Third Annual Report, Komisija Europskih zajednica, Brisel, 2004

Delegacija Evropske komisije u BiH: *Possible Sugar Fraud*, Press Release, Sarajevo, 2. 8. 2004, www.delbih.cec.eu.int/en/worddocuments/word271.htm

Evropski monitoring centar za droge i ovisnosti o drogama (EMCDDA):

Annual report 2003: The state of the drugs problem in the European Union and Norway, Lisabon, 2003

Annual report 2003: the state of the drugs problem in the acceding and candidate countries to the European Union. Lisabon, Evropski monitoring centar za droge i ovisnosti o drogama

Europska inicijativa stabilnosti (www.esiweb.org):

The Helsinki Moment: European Member State Building in the Balkans, 1. 02. 2005.

De-industrialization and Its Consequence: A Kosovo Story, mart 2002.

EUROPOL:

(www.europol.eu.int)

European Union Organised Crime Report, decembar 2004,

European Union Organised Crime Report, oktobar 2005,

Trafficking of Human Beings for sexual exploitation in the EU: A Europol Perspective, januar 2006,

(www.europol.eu.int)

European Union Organised Crime Threat Assessment (OCTA) 2006.

Computer-related crime within the EU: Old crimes new tools; new crimes new tools, (2002), Hag.

EUROPOL/ISISC/OPCO Working Group, Final Proposal on minimum requirements for potential legislation at European Union Level, Siracusa/Italy, maj 2005,

Financial Times: *Probe into Montenegro's role at illegal cigarette trade*, 9. avgust 2001;

FOCUS:

"Fauler Geschmack", izvješće o krijumčarenju duhana i nedozvoljenoj proizvodnji cigareta u Njemačkoj, No. 20, maj 2006.

"Weiße Lawine", izvješće o oduzimanju kokaina u Evropskoj uniji, No. 27. srpanj 2006.

FIJNAUT, Cyrille i Letezia Paoli, *Organised Crime in Europe, Concepts, Patterns and Control Policies in the European Union and Beyond, Studies of Organised Crime*, edited by Springer, Doordrecht/NL, rujan 2004.

HINA (Hrvatska novinska agencija): *Employee of the State Administration in Makarska under Investigation*, Jutarnji List, 12. maj 2005.

Human Rights Watch: *Hopes Betrayed: Trafficking of women and girls to post-conflict Bosnia and Herzegovina for forced prostitution*, svezak 14, br. 9, novembar 2002.

Huremagić, Ramiz: *Tackling "The Ghost": Organised Crime and Its Control*, magistarski rad iz kriminologije i kaznenog pravosuđa, Univerzitet u Velsu, Kardif, rujan 2001. (neobjavljeno)

Međunarodna komisija o Balkanu: *The Balkans in Europe's Future*, april 2005., www.balkan-commission.org

Međunarodna organizacija za migracije (IOM):

Changing Patterns and Trends of Trafficking in Persons in the Balkan Region: Assessment carried out in Albania, Bosnia and Herzegovina, the Province of Kosovo (Montenegro, Serbia), the Former Yugoslav Republic of Montenegro, Serbia and the Republic of Moldova, srpanj 2004, www.iom.int

Međunarodna krizna grupa:

Serbia: *Spinning its Wheels*, Update Briefing, Europe Briefing br. 39, 23. maj 2005, Beograd/Brisel, www.crisisgroup.org

Serbia's U-Turn, Europe Report br°154, 26. mart 2004, www.crisisgroup.org

Međunarodno ratno i mirnodopsko izvještavanje (IWPR, www.iwpr.net)

Jovanovska, Svetlana: *EU Ponders New Aid Deal for Balkans*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Barnett, Neil: *Missiles Seized in Albania*, IWPR, br. 533, 16. decembar 2004.

Musta, Suela: *Nano Questioned on Arms Smuggling Claims*, IWPR, br. 528, 19. novembar 2004.

Ahmetasevic, Nidzara: *Bosnia Opposition Urges Anti-Corruption Laws*, IWPR, br. 552, 15. april 2005.

Jelacic, Nerma: *Mafia Prosecutors Under Fire*, IWPR, br. 542, 18. februar 2005.

Lasica, Natalija: *Bosnia Struggles With Wave of Drug Addiction*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Jelacic, Nerma i Griffiths, Hugh: *Mafia Prosecutors Under Fire*, IWPR, br. 542, 18 februar 2005.

Jelacic, Nerma i Griffiths, Hugh: *Will Europe Take on Bosnia's Mafia?*, (IWPR), br. 531, 2. decembar 2004.

Jelacic, Nerma: *Explosive Leaks*, IWPR, br. 458, 05. rujan 2003.

Papic, Srdjan: *BiH Smugglers Find Way Round Border Clampdown*, IWPR, br. 425, 25. april 2003.

Radic, Renata: *Bosnia's High-Spending Leaders Blow Hole in Budget*, IWPR, br. 511, 12. april 2004.

Anna McTaggart i Drago Hedl: *Croatia: A Work in Progress*, IWPR br. 562, 27. lipanj 2005.

Dimovski, Sase: *Montenegro, Serbian Courts in Crisis*, IWPR, br. 437, 13. lipanj 2003.

Hajrullahu, M., Salihu, A., Xharra, J.: *Kosovo's Wild West*, IWPR, br 542, 18. februar 2005.

Xharra, Arbana: *Gangs and Red Tape Deter Kosovo Investors*, IWPR, br. 550, 6. april 2005.

Sullivan, Stacy: *Special Report: Is Kosovo Up To Standard?*, IWPR, br. 549, 1. april 2005.

Sunter, Daniel: *Police Take Over Serbia's Frontiers*, IWPR, br. 543, 25. februar 2005.

Sunter, Daniel: *Police Chief Sacking Seen as "Purge"*, IWPR, br. 512, 20. avgust 2004.

Cvijanovic, Zeljko: *EU Green Light Would Secure Wobbly Government*, IWPR, br. 548, 23. mart 2005.

Simpson, John i Bojovic, Zelimir: *Serbia Losing Customs Corruption Battle*, IWPR, br. 541, 11. februar 2005.

Serbia: *EU May Extend Sugar Ban*, IWPR br. 445, 18. srpanj 2003.

Joosens, Luk/Raw, Martin (1998): *'Cigarette smuggling in Europe: who really benefits?'* In: *Tobacco Control* 1998 (7) 66-71.

Kleinfeld Belton, Rachel: *Competing Definitions of the Rule of Law: Implications for Practitioners*, Carnegie Papers, Rule of Law Series, Carnegie Endowment for International Peace, br.55, januar 2005 (www.ceip.org/files/projects/dlr/dlr_home_121002.ASP)

Krastev Ivan: *Anti-Corruption Rhetoric and Reform Policies*, Centre for Liberal Strategies, 1997 (www.cls-sofia.org)

Morrison, J. (1992): *'Environmental scanning'*, in M. Whitely et al (eds.): *A Primer for New Institutional Researchers*, Tallahassee, The Association for Institutional Research.

National Crime Intelligence Service (NCIS): *UK Threat Assessment: The Threat from Serious and Organised Crime 2003*, www.ncis.gov.uk

Nelken, D. (2002): *White-collar Crime*. In: Maguire et al., 844-876.

Nicolic-Ristanovic, V. et al (2004): *Trafficking in people in Serbia*. Beograd (Društvo viktimologa u Srbiji i OSCE).

Obradovic, Vladimir: *Trafficking in Women in Bosnia and Herzegovina*, Istraživački centar Fakulteta kriminologije, Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, januar 2004.

OLAF (Antikorupcijski ured Evropske unije) www.europa.eu.int/olaf:

Olaf gives evidence at the trial on the "Montenegro Connection" involvement in international cigarette trafficking, Press Release OLAF/12/2003, 30. april 2003,

Olaf Investigation into Sugar Imports from Balkan Region, OLAF/15/2003, 29. maj 2003,

Institut Otvoreno društvo (www.eumap.org):

Monitoring the EU Accession Process: Corruption and Anti-Corruption Policy, OSI, 2002.

Monitoring the EU Accession Process: Judicial Capacity, OSI, 2002.

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (www.osce.org):

Independent Expert's Report to the Secretaries General of the OSCE and the Council of Europe on their Visit to Podgorica (Montenegro, Serbia) od 22. do 24. jula 2003, zajednički izvješće Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi i Vijeća Europe, 3. rujan 2003.

Standing and Conclusion of the Government of Montenegro with Regard to the Independent Experts' Izvješće generalnom sekretaru o posjeti OSCE-a i Vijeća Europe Podgorici (Crna Gora i Srbija), od 22. do 24. jula 2003., Vlada Crne Gore, 16. oktobra 2003.

Komisija za restrukturiranje policije za Bosnu i Hercegovinu, *Final Report on the Work of the Police Restructuring Commission of Bosnia and Herzegovina*, decembar 2004 (www.ohr.int/ohr-dept/rule-of-law-pillar/prc/)

Radio Slobodna Europa: [Montenegro: Prime Minister Denies Allegations of Cigarette Smuggling](#), 7. novembar 2003.

Regional Intelligence Liaison Office for Western Europe - RILO (2001): *LASSO 2000 - Review on Cigarette Smuggling in Europe*, Keln/Rotterdam.

Save the Children UK (Program za Srbiju) 2004: *Protecting Children from THB*. Beograd.

Savona, Ernesto U. i Curtol, Federica: *The Contribution of Data Exchange Systems to the Fight Against Organised Crime in the SEE Countries: Final Report*, Transcrime (Zajednički istraživački centar o transnacionalnom kriminalitetu Università Degli Studi di Trento i Università Cattolica Del Sacro Cuore), novembar 2004, www.transcrime.unitn.it

Skrozza, Tamara: Intervju - Verica Barać: *Vlada je centar korupcije*, Vreme No. 748, 5. maj 2005, www.vreme.com

Pakt stabilnosti za Jugoistočnu Evropu: *First Annual Report on Victims of Trafficking in South Eastern Europe*, Stability Pact Task Force on THB, rujan 2003.

TRANSCRIME, istraživački centar o transnacionalnom kriminalitetu na Univerzitetu u Trantu, januar 2003¹ "The Organised Crime Situation in the SEE Countries and the Illicit Activities Perpetrated by Organised Criminal Groups", ocjena za Pakt stabilnosti, pripremio

Transparency International:

Global Corruption Report 2005: Corruption in Construction and Post-Conflict Reconstruction, Transparency International, (www.globalcorruptionreport.org)

Tisné, Martin, i Smilov, Daniel: *From the Ground Up: Assessing the Record of Anti-Corruption Assistance in Southeastern Europe*, Centre for Policy Studies, Central European University, The Soros Foundation Network, 2004

Anti-Corruption in Southeast Europe: First Steps and Policies, Centre for the Study of Democracy, Southeast European Legal Development Initiative (SELDI), 2002, www.seldi.net/

Ujedinjeni narodi (UN):

UNMIK Trafficking and Prosecution Investigative Unit's (TPIU): *End of Year Report 2003*

Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe, Joint Report with UNICEF, UNOHCHR, and OSCE/ODIHR, novembar 2003.

Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe: 2004 – Focus on Prevention, zajednički izvješće UNICEF, UNOHCHR, i OSCE/ODIHR, mart 2005.

UNODC (www.unodc.org)

World Drug Report 2004, Beč

Drugs and Crime Trends in Europe and Beyond, 2004 (a), Beč.

Seventh United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, covering the Period 1998 – 2000, United Nations Office on Drugs and Crime/Centre for International Crime Prevention, 2002, Beč.

U.S. Department of State: *Trafficking in Persons Report*, Office to Monitor and Combat Trafficking in Persons, , 14. lipanj 2004,

(www.state.gov/g/tip/rls/tiprpt/2004)

Vander Beken, Tom: *Measuring Organised Crime in Europe: A Feasibility Study of a Risk-Based Methodology across the European Union*, Institut za međunarodno istraživanje o kriminalno politici, Ghent University, Maklu Publishers, 2004.

Von Lampe, Klaus (2001) *The Illegal Cigarette Market in Germany: A case study of organised crime* (Rad predstavljen na prvom godišnjem sastanku Evropskog društva za kriminologiju, u Lozani, Švicarska, 6. septembra 2001.)

Xenakis, Sappho: *The Challenge of Organised Crime to State Sovereignty in the Balkans, An Historical Approach*, 7. januar 2001.

www.ksg.harvard.edu/kokkalis/GSW3/Sappho_Xenakis.pdf

7 SKRAĆENI NAZIVI

ABA CEELI	Američka advokatska komora/Pravna inicijativa za Centralnu i Istočnu
AFCOS	Strukture za koordinaciju borbe protiv prijevara
AHTU	Odjel za borbu protiv trgovanja ljudima UNODC-a
AI	Amnesty International
AIDS	Stečeni sindrom imunodeficijencije
AISI	Jadransko-jonska inicijativa
ARQ	Upitnik za godišnje izvješće
ATS	Stimulansi vrste amfetamina
BiH (BIH)	Bosna i Hercegovina
BUMAD	Program pomoći EU za prevenciju zlouporabe droge i trgovanja drogom u Bjelorusiji, Ukrajini i Moldaviji
BSCE	Inicijativa za crnomorsku saradnju
CADAP	Akcionni program EU protiv droge za Centralnu Aziju
CAN	Mreža kriminalitetističke analize
CARDS	Program pomoći EZ za obnovu, razvoj i stabilnost
CEDAW	Konvencija za uklanjanje svih oblika diskriminacije prema ženama
CEE	Centralna i Istočna Europa
CEI	CentralnoEvropska inicijativa
CEPOL	Evropski policijski koledž
CIA	Centralna obavještajna agencija
CIDA	Kanadska agencija za međunarodni razvoj
CIS	Komonvelt nezavisnih država
CIVPOL	UNMIK Jedinica civilne policije
CNPA	Policija za borbu protiv narkotika Afganistan
COE	Vijeće Europe
CRC	Konvencija o pravima djeteta
CPI	Indeks percepcije korupcije
DAS	Direktna pomoć žrtvama trgovanja
DFID	Britanski odjel za međunarodni razvoj
DG	Generalna direkcija
DOC	Odjeljenje za organizirani kriminalitet
DOS	Odbijanje usluge
EC	Europska komisija
EU	Europska unija
EUFOR	Snage Evropske unije u Bosni i Hercegovini
EURODAC	EU Baza podataka o otiscima prstiju tražitelja azila
EUROPOL	Europska policija
EUROJUST	Jedinica za pravosudnu saradnju Evropske unije
ELCS	Europolov sistem logotipa kokaina
EPLN	Europolova mreža za edukaciju
EMDCCA	Europski monitoring centar za droge i ovisnosti o drogama
FATF	Radna grupa za financijske mjere protiv pranja novca
FIU	Financijsko-obavještajna jedinica
FIC	Financijski informativni centar
FRONTEX	Frontières Extérieures, (pravno: Agencija Evropske unije za upravljanje operativnom saradnjom na vanjskim granicama zemalja članica Evropske unije)
FSRB	Regionalno tijelo po uzoru na FATF
GAP	Globalni program procjene
GDP	Bruto nacionalni proizvod
GPAT	Globalni program protiv trgovanja ljudima
GPO	Ured glavnog tužioca

GRECO	Grupa zemalja protiv korupcije
HAART	Veoma aktivna antiretrovirusna terapija
HDI	Indeks humanog razvoja
HIO	Operacije velikog učinka
HINA	Hrvatska novinska agencija
HOPS	Projekt zdrave opcije Skoplje
HIV	Humani virus imunodeficiencije
IDI	Indeks nedozvoljenih droga
ICITAP	Međunarodni kriminalitetističko-istražni program pomoći u obuci
ICMC	Međunarodna katolička komisija za migracije
ICMPD	Međunarodni centar za razvoj migracijske politike
ICS	Italijanski konzorcijum solidarnosti
ICTY	Međunarodni tribunal za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije
IIPM	Italijanska Interforze policijska misija
IHRLG	Grupa za međunarodno humanitarno pravo
ILO	Službenik za vezu za pitanja migracije (EU mreža)
ILO	Međunarodna organizacija rada
ILO-IPEC	ILO Međunarodni program ukidanja dječijeg rada
INTERPOL	International Police Organization
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
IPO	Službenik međunarodne policije
IREX	Međunarodni odbor za istraživanje i razmjenu
ISS	Međunarodne socijalne službe
KFOR	Snage na Kosovu (pod vodstvom NATO-a)
KLA	Kosovska oslobodilačka vojska
KPS	Kosovska policijska služba
LPO	Lokalni službenici projekta CARPO Vijeća Europe
MAPE	Multinacionalni savjetodavni policijski element
MARRI	Inicijativa Pakta stabilnosti za migracije, azil, izbjeglice i repatrijaciju
MoI (MOI)	Ministarstvo unutarnjih poslova (MUP)
MOJ	Ministarstvo pravosuđa
ML/TF	Pranje novca/finansiranje terorista
MONEYVAL	Odabrano vijeće eksperata o evaluaciji mjera za sprečavanje pranja novca Vijeća Europe
MOU	Memorandum razumijevanja
NCB	Nacionalni centralni biro (Interpol)
NGO	Nevladina organizacija (NVO)
NHDR	Nacionalni izvješće o humanom razvoju (UNDP)
NPA	Nacionalni akcioni plan
NPO	Neprofitna organizacija
NRM	Holandski nacionalni izvještaj u borbi protiv trgovine ljudima
OCTA	Procjena opasnosti od organiziranog kriminaliteta
OHR	Ured visokog predstavnika za Bosnu i Hercegovinu
ODIHR	OSCE Ured za demokratske institucije i ljudska prava
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
OLAF	Evropski ured za borbu protiv prijevare
OPDAT	Ured za međunarodnu pomoć, usavršavanje i profesionalnu obuku u kaznenom gonjenju
OSCE	Organizacija za sigurnost i saradnju u Europi
OSCE/CPE	OSCE Centar za prevenciju kriminaliteta
OSCE/ODIHR	OSCE Ured za demokratske institucije i ljudska prava
PAMECA	Misija za pomoć policiji Albaniji Evropske zajednice
PCU	Jedinica za kontrolu supstancia
PMI	Philip Morris International

PRSP	Strategija za smanjenje siromaštva
PNI	Programska mreža Ujedinjenih naroda za prevenciju kriminaliteta i kazneno pravosuđe
SALW	Lako i malokalibarsko naoružanje
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SAP	EU-Zapadni Balkan proces stabilizacije i pridruživanja
SCF	“Save the Children” Fond
SDC	Švicarska agencija za razvoj i saradnju
SECI	Inicijativa za saradnju u Jugoistočnoj Europi
SEE	Jugoistočna Europa
SEEPAG	Savjetodavna grupa tužitelja Jugoistočne Europe
SEESAC	Klirinška kuća Jugoistočne Europe za kontrolu lakog i malokalibarskog naoružanja
SELDI	Inicijativa za izgradnju vladavine prava u Jugoistočnoj Europi
SIPA	Državna agencija za istrage i zaštitu (Bosna i Hercegovina)
SIDA	Švedska agencija za međunarodni razvoj
SOP	Standardne operativne procedure
SP	Pakt stabilnosti
SPMU	Jedinica za strateška policijska pitanja OSCE-a
SPOC	Inicijativa za organizirani kriminalitet Pakta stabilnosti
SPTF	Radna grupa za trgovinu ljudima Pakta stabilnosti
STI	Seksualno prenosiva infekcija
STR	Sumnjiva transakcija
SWAP	Sektorski pristup
TAXUD	Poreska i carinska unija (Evropske komisije)
TI	Transparency International
TIP	Odjel za trgovinu ljudima Ministarstva vanjskih poslova SAD-a
THB	Trgovanje ljudima
THC	Tetrahidrokanabinol
THBS	Odjel za trgovinu ljudima (Kosovo)
TPIU	Jedinica za istraživanje trgovanja ljudima i prostitucije (Kosovo)
TRANSCRIME	Centar za istraživanje transnacionalnog kriminaliteta na Univerzitetu u Trentu
UN	Ujedinjeni narodi
UNAIDS	Združeni program Ujedinjenih naroda o HIV/AIDS-u
UNDP	Razvojni program Ujedinjenih naroda
UNFPA	Fond za stanovništvo Ujedinjenih naroda
UNHCR	Visoki komesar za izbjeglice Ujedinjenih naroda
UNICEF	Fond za djecu Ujedinjenih naroda
UNICRI	Interregionalni institut za istraživanje kriminaliteta i pravosuđa Ujedinjenih naroda
UNIFEM	Razvojni fond za žene Ujedinjenih naroda
UNINCB	Međunarodni odbor za kontrolu opojnih droga Ujedinjenih naroda
UNMIK	Privremena uprava na Kosovu misije Ujedinjenih naroda
UNODC	Ured za droge i kriminalitet Ujedinjenih naroda
UNOHCHR	Ured visokog komesara za ljudska prava Ujedinjenih naroda
USAID	Agencija Sjedinjenih Američkih Država za međunarodni razvoj
UNTOC	Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminaliteta Ujedinjenih naroda
VAT	Porez na dodanu vrijednost (PDV)
VOICE	Ad hoc radna grupa sastavljena od 40+ NVO-a aktivnih u područji trgovanja ljudima
WODC	Centar za istraživanje i dokumentaciju (Holandski centar znanja u područji pravosuđa)

